Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ЧЛПЯЬР
ЯЬЧЛПЛЗЧЛЗЬЬР
ЗЛЗЧЛЬЛЗЧЗ
ЗЛЗЬЬЛЧЛЗЧЛЗЬЬР ЛЗЗЛЬЬ Ч

200
406-ք
Դուրեան
2 NOV 2010
РЕДАКЦИЯ ТИФЛИС
200
406-ք
24
Ա-99
ար. 30

ՓՈՔՐ

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ

Ի ՊԷՏՍ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
U.S.S.R. Публичная Библиотека
7/XI - 1922
имени А. Мравяна
Ա. ՄՐԱՒԵԱՆԻ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Վ. ԵՒ Հ. ՏԷՐ-ՂԵՐՍԷՍԵԱՆ
Կ. ՊՈԼԻՍ

1905

n 4 APR 2013

9876

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سنك فی ۲٤ شباط ۳۲۰ تاریخلی
و ٦٦١ نومرولی رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

ՎԱՍՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ

Տ. ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ԹԱՒՇԱՆՃԵԱՆ,

Ի ՍՏՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԵՒ Ի ՅԱԳՈՒԱՐԴ ԲԱՐԵՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՒԻՐԵԼՈՅ Ի ՊԱՇՏՕՆ ՍԵՂԱՆՈՅՆ

ՈՐ ԾԱՌԱՅԵԱՑ Ի ՆՄԻՆ ԶԱՄՍ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ

ԲԱՐԵՐԱՐԵԼՈՎ ԿԱՐՕՏԵԼՈՅ

ԵՒ ՎԱՍՏԱԿԵԼՈՎ ԱՆՁՆՈՒԻՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՁՕՆԻ ԱՅՍ ՄԱՏԵԱՆ:

Ծնաւ նա ի Նաւլը Գաբու կ. Պոլսոյ յամին 1810

Ամուսնացաւ ընդ Գայիանեայ յամին 1855

Ձեռնադրեցաւ ի Սարգիս Պատրիարքէ ի 10 Նոյեմբերի 1860

Վախճանեցաւ յիճատիէ Իւսկիւտարի ի 27 Ապրիլի 1872

Հանգչին ոսկերքն ի Գերեզմանատան Իւսկիւտարի:

ԶԾԿՈՑՑ

Պատճառական Ծանուցումն ու Տեղեկագիրը՝ որ հրատարակուեցան ժամանակին եւ որ կը տեսնուին Հատորիս սկիզբը, բաւական են բացատրել սոյն հրատարակութեան նպատակն ու բովանդակութիւնը, եւ աւելորդ կը լինի նոյներուն վրայ անդրադառնալ:

Բառգիրուս շարքին մէջ մտադրութիւն դարձուցինք նիւթերու շարադասութեան, դնելով նախ տերունականները, յետոյ գլխաւոր առաքինութեանց պատկառողները, եւ ի վերջոյ կենցաղական բարոյականի նիւթերը:

Լեզուին մասին պահեցինք իւրաքանչիւրին ոճն ու հաշակը, չուզելով բնագրին ոյժը եւ հեղինակութեան ոգին կորսնցնել, եւ յուսալով ոճերու տարբերութեամբ աւելի հաճոյական ընել բառգիրուս ընթերցումը եւ արտասանութիւնը:

Կը մաղթենք որ իրագործուի բառգիրուս մըրցման եւ հրատարակութեան գաղափարը յղացող եւ ծախքը հոգացող բարեսէր Անձին ունեցած դիտումը, բառգիչները յորդորելով նիւթերու պատրաստութեան եւ մեկնութեան, եւ հաւատացեալներուն սիրելի ընծայելով բառգիրուս ընթերցումն եւ ուսումնդրութիւնը, եւ ամենուն ընձեռելով բարոյական բարւոյն եւ հոգեկան մխիթարութեան գեղեցիկ պտուղները:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Եկեղեցւոյս մի անձնաւորութիւն, նպատակ ունենալով եկեղեցականութեան եւ ժողովրդեան հատուածարարապէս օգտակար լինիլ, առաջինին մարդի միտքը ուսումնասիրելու եւ պատրաստելու առիթ ընծայելով, եւ վերջինին ալ մարդի գիրք մը վաստուցանելով, որոշած է գրուած մարդկանց մտքում մը թանալ, եւ ընտրելագոյն մարդկանց հատոր մը հրատարակել ի պէտս հատուածացնոց:

Մտքնան կրնան վաստակիլ աւելի եկեղեցականք, որ Հայ Ուղղափառ Ս. Եկեղեցոյ պաշտօնեայ են, Եպիսկոպոս, Վարդապետ, Քահանայ, մինչեւ Սարկաւագները, եւ որ դասապարտութեան մը ներքեւ չեն գտնուիր:

Քարոզ գրողները պիտի է ծածկանունով մը նշանակուին կամ ստորագրեն, եւ միանգամայն կնիքեալ պահարանի մը մէջ իրենց յոյն անունը գրեն, եւ պահարանին վրայ իրենց ընտրած ծածկանունը նշանակեն եւ ի միասին դրկեն: Այդ պահարանիները պիտի քաղուին հինութեանց առատեղեն յետոյ, եւ հրատարակութեան առթիւ միայն պիտի ծանուցուին հեղինակաց անունները:

Լաւագոյն խարոգները գրոցներու հաւասար սահմանուած մրցանակներն են, մեկ առաջին մրցանակ 500 ֆրանգ, երկու երկրորդ մրցանակ 200 ֆրանգ իւրաքանչիւրը, չորս երրորդ մրցանակ 100 ֆրանգ իւրաքանչիւրը, չորս չորրորդ մրցանակ 50 ֆրանգ իւրաքանչիւրը, եւ վեց հինգերորդ մրցանակ պարգեւական չիշատակ, որ է տպագրութեան արժանանորութիւն:

Մրցանի մնութիւնները եւ որոշումները եւ բոլոր գործողութիւնները յանձնուած են Յ. Ի. Գրական Յանձնաժողով, Սրբազան Պատրիարքին նախագահութեան ներքեւ, որոյ անունն պիտի է յղուին բոլոր գրուած խարոգները, վերոյիշուած բուն անունի եւ ծածկանունի կնքեալ պահարաններուն հետ: Գործիքները պիտի է Պատրիարքարան հասնին յայտարարութեանս բուականին մինչեւ վեց ամիս յառաջ, այսինքն մինչեւ տարոյս Հոկտեմբեր առնոյն վերջը: Իւրաքանչիւր մրցանի մասնակցող եկեղեցական կրնայ մեկ աւելի խարոգներ յղել, բայց երկու մրցանակէ աւելի չիրնար ստանալ, եթէ աւելի քան երկու խարոգներ ունենայ ալ ընտիր դասուածներուն մէջ: Յանձնաժողով եկեղեցական անդամէ ալ մրցանի չեն կրնար մասնակցիլ:

Խարոգներուն պատրաստութեան մէջ պահուելիք պայմաններն ալ հետեւեալներն են.

1. Խարոգները պիտի գրուին մեզի սովորական եղած եւ Արեւմտեան կոչուած հայերեն աշխարհաբարով: Արեւելեան կոչուած աշխարհաբարով գրուածքները կրնան ընդունուիլ, բայց հրատարակութեան առթիւ

պիտի փոխուին մեր գործածական աշխարհաբարին Յանձնաժողովոյ հոգածութեամբ:

2. Մեզուն պիտի ըլլայ մաքուր եւ ասուն եւ ժողովրդեան հասկնալի դիւրութեամբ:

3. Ընդարձակութիւնը պիտի ըլլայ չափաւոր, ոչ շատ համառօտ եւ ոչ շատ երկար, այնպէս որ քարձրաձայն ընթերցուելը առնուազն 20 եւ առ առաւելն 40 վայրկեանի չափ տեւէ:

4. Խարոգը ոչ քարոզական պիտի ըլլայ եւ ոչ շատ մեծաւոր հետեւողութիւն, այլ բնագիր գրուած մը:

5. Բնաբանը հարկաւ Ս. Գիրքին առնուած պիտի ըլլայ, եւ խարոգն այ Ս. Գիրքի վկայութիւններով զարդարուած:

6. Նիւթը Քրիստոնէական քարոզականին վրայ հիմնուած պիտի ըլլայ եւ միանգամայն Քրիստոնէական կենցաղին օգտակար:

7. Լոկ աշխարհային եւ քաղաքական նիւթեր եւ գրուածներ ընդունելի պիտի չըլլան:

8. Խարոգութեան հոգին Աւետարանական վարդապետութեան եւ Հայ. Ս. Եկեղեցւոյ աւանդութեանց համաձայն պիտի է ըլլայ:

9. Նիւթի ընտրութիւնը գրողներուն թողուած է, բայց կը խնդրուի որ տարերութեան եւ նորութեան ետպրութիւն դարձուի, վասն զի մեկնելոյն նիւթով եւ նման քովանդակութեամբ խարոգներուն բնական է որ շատագոյնը միայն ընդունուի, եւ մնացածներ մեկ կողմ թողուին:

(Ն. Գ. Ի. Գ)

2/15 Ապրիլ 1903.

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Տարւոյս Ապրիլ 2 թուակիր Պատօնական Ծանուցման համեմատ բացուած՝ Քարոզի մրցման պայմանաժամ որոշուած էր Հոկտեմբեր ամսոյ վերջը, եւ մինչեւ այն օր 35 տարբեր ծածկանուններու ներքեւ 56 գրուած քարոզներ հասան զանազան տեղերէ, որ եւ Յ. Ի. Գրական Յանձնաժողովոյ Եկեղեցական անդամոց ընծայուեցան:

Հոկտեմբեր ամսոյն լրանալէն վերջ Տփղիսի աւագերէցներէն Տ. Առաքել Աւագ Քահանայ Բագրատունիի կողմէն յղուած 77 քարոզներու ստուար հատւածոյ մըն ալ հասաւ, առանց որոշած ըլլալու մրցման մատուցուելիք քարոզը, եւ հետեւաբար ոչ միայն պայմանաժամին անցնելուն, այլ եւ այդ բազմաթիւ քարոզները միանգամայն մրցման ընդունելու անյարմարութեան առջեւ, մեկ կողմ թողուլ յարմարագոյն սեպուեցաւ:

Իսկ 56 քարոզները ընծայուեցան Յանձնաժողովոյն Նախագահ Սրբազան Պատրիարքին եւ Տ. Գեորգ Եպիսկոպոս Երեցեանի եւ Տ. Յովհաննէս Աւագ Քահանայ Մկրեանի կողմէն, որ յանուանէ ալ նշանակուած էին մրցանակները վճարող բարերար անձին կողմէ: Իսկ Տ. Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեան, թէպէտ հրաւիրուեցաւ, այլ Պարեվանուց գոր-

Ընս այսմ առաջին մրցանակի արժանի դատուած են Վ.Էբեռնողլ անուամբ մատուցուած միակ եւ Ա-ը անուամբ մատուցուած առաջին քառոզները. իսկ երկրորդ մրցանակի արժանի դատուած են Ա.Բ.յ.Ա. Ա.Բ.յ անուամբ մատուցուած միակ՝ եւ Ն.Ե.Բ.Հ անուամբ մատուցուած առաջին զոյգ քառոզները:

Երրորդ մրցանակի արժանի դատուեցան Ա.Ղ.Հ անուամբ մատուցուած առաջին, Շ.Ն.Ա.Ն անուամբ մատուցուած երկրորդ, Գ.Ե.Մ անուամբ մատուցուած միակ, եւ Ս.Հ.Ռ.Ռ.Ն.Ի անուամբ մատուցուած երկրորդ՝ քառոզները:

Չորրորդ մրցանակի արժանի դատուեցան Յ.Վ.Ն.Ա.Ն անուամբ մատուցուած առաջին, Գ.Ե.Ռ անուամբ մատուցուած միակ, Հ.Բ.Ա.Ե.Ս անուամբ մատուցուած երկրորդ, եւ Մ.Ե.Ր անուամբ մատուցուած միակ՝ քառոզները:

Հինգերորդ կարգին, որ է լոկ գովութեան յիշատակ եւ տպագրութեան իրաւունք, արժանի դատուեցան նախ Ա-ը անուամբ մատուցուած երկրորդ՝ եւ Ն.Ե.Բ.Հ անուամբ մատուցուած երկրորդ զոյգ՝ քառոզները, որոց հեղինակները արդէն մրցանակ մը առած էին, այլ գրուածոց արժանիին համար Յանձնաժողովը պատշաճ դատեց անոնց ալ հրատարակութիւնը: Իսկ վեցերը որ չորրորդ մրցանակի արժանացողներուն կը հետեւէին եւ նիւթերու ալ պէսպիսութիւն կը ցերկայէին եւ նախապատեղի դատուեցան՝ եղան, Տ.Ո.Ե.Ր.Է անուամբ մա-

ներուն պատճառաւ արգիլուած լինելը հաղորդեց գրով:

Երեք Բ.Ն.Ի.Չ.Ն.Ե.Ր.Ը ի միասին գումարուելով բարձրաձայն եւ ամբողջութեամբ կարդացին բոլոր քառոզները, Դեկտեմբեր 5, 6, 7 եւ 10 օրերուն մէջ, եւ իրենց գնահատումը կազմելու համար, պատշաճական ծանուցման գծած պայմաններուն հետ՝ առանձինն առանձինն կշռադատութեան առին գրուած քառոզներուն վարդապետական եւ բառոյական եւ ասուածաշնչական պարունակութիւնները, նիւթին եւ գիւտին կամ նորութեան եւ ընդլայնման կամ մշակութեան հանգամանքները, լեզուին յստակութիւնը եւ ոճին ազդեցութիւնը, եւ այդ կէտերէն իւրաքանչիւրին վրայ գնահատումնին մէկէն տասը թիւի վրայ նշանակելով՝ ամբողջութեան վրայ եզրակացութեան յանգեցան:

Ընս Պատշաճական Յայտարարութեան պէտք էր որոշուէին մէկ 500 Ֆրանկոց, երկու 200 Ֆրանկոց, չորս 100 Ֆրանկոց, չորս 50 Ֆրանկոց, եւ վեց գովութեան յիշատակի մրցանակներ:

Երկու քառոզներ միայն ամեն կէտերու մէջ ընս ամենայնի կատարեալ դատուելով հաւասարապէս առաջին մրցանակի արժանաւոր գտնուեցան, եւ որովհետեւ ասոնցմէ եսը եկող երկու քառոզներն ալ յոյժ մերձաւորութեամբ մրցանակի արժանի էին, Յանձնաժողովը պատշաճագոյն դատեց առաջին մրցանակը առաջին երկուքներուն վրայ կիսել, եւ երկրորդ մրցանակները վերջի երկուքներուն յատկացնել:

տուցուած երկրորդ, Կ՚այնչի անուամբ մատուցուած միակ, Մ՚ըրոպ անուամբ մատուցուած առաջին, եւ Կ՚ամաքական. Մշակ Հ՚ասպոյ եւ Աբջուռ անուններով մատուցուած միակ՝ խաղողները:

Այս կերպով մրցանակի եւ գովութեան արժանացած եղան 22 խաղողներ փոխանակ 17ի, իբր գի առաջին մրցանակը երկուքի վրայ կիսուեցաւ, եւ Ն՚ըրեհ անուամբ մատուցուած չորս խաղողները իբր երկու հաւասարեցան ներքինակին բացորոշ փափաքանաց համեմատ, եւ Ա՚էրի եւ Ն՚ըրեհի երկրորդ տեղն ալ տպագրութեան ընդունուեցաւ:

Հետեւաբար այս խումբին դուրս մնացին 34 խաղողներ, որ մատուցուած են, Ա՚ողի անուամբ մի եւս, Շինակ անուամբ երկու եւս, Սահասունի անուամբ երեք եւս, Յ՚ունի անուամբ երկու եւս, Հրաչեայ անուամբ երկու եւս, Տ՚ոդերդի անուամբ մի եւս, Մ՚ըրոպ անուամբ մի եւս, Հ՚ինգ, միւս Մ՚եղր, եւ Կրնասէր անուններով միակ, Ներսես անունով երկու, Ա՚երտաւիչ անունով երեք, միւս Գեղամ անունով երկու, Փառակ, Պանդուխտ, Ղ՚ևոնդ, Ալ՚ոյսի անուններով միակ, Շ՚արշ անունով երկու, Մշակ, Գառէր, Տրդատ, Աբյանիկ եւ Գամպէլ անուններով միակ, եւ վերջապէս մէկ ալ 27113 թուահամարով:

Ծանկանունները բոլոր յատուկ պահարաններով ամփոփուած կը պահուին, եւ միայն այդ ամեն որոշումներուն լրանալեն ետքը բացուեցան Դեկտեմբեր 12ին Ց. Ի. Գրական Յանձնաժողովոյ յատուկ գումարման մէջ:

Ի յայտ եկած արդիւնքը հետեւեալն եղաւ.

Վերջանող	Բաբգէն Ծ. Վրդպ. Կիւլէսէրեան	Կ. Պոլիս
Ասեր	Մուշեղ Ծ. Վրդպ. Սերոբեան	»
Արացեան Արաց	Երուանդ Վրդպ. Փէրտաշճեան	Ամասիա
Նժդեհ	Մաշտոց Վրդպ. Փափազեան	Արմաւ
Ասողիկ	Թորգոմ Վրդպ. Գուշակեան	»
Շինական	Արիստակէս Քշնյ. Տիրկէրեան	Գանձակ
Գեղամ	Սահակ Վրդպ. Օտապաշեան	Կ. Պոլիս
Սահասունի	Խորէն Քշնյ. Տաղլեան	Սեբաստիա
Յովնաթան	Մեսրոպ Քշնյ. Թորոսեան	Երզնկա
Գիհոն	Մեսրոպ Վրդպ. Նարոյեան	Արմաւ
Մեղուն	Վահրիճ Ծ. Վրդպ. Շահլամեան	Կ. Պոլիս
Տոհտէորդի	Վարդան Քշնյ. Ասլանեան	Բիւկեաճ
Կ՚այնչի	Ներսէս Վրդպ. Դանիէլեան	Կ. Պոլիս
Մեսրոպ	Ղեւոնդ Վրդպ. Դուրեան	»
Կամսարական	Ներսէս Քշնյ. Տ. Կարապետեան	Բագուր
Մշակ Հայհասոյ	Դանիէլ Ծ. Վրդպ. Յակոբեան	Զմիւռնիա
Արծուն	Կարապետ Քշնյ. Թուխմանեան	Կիւրասուն

Իսկ Հրազեհ ծանկանունը անյայտ մնաց, որովհետեւ միայն «Պատուհասեալ Հայ Եկեղեցւոյ, Կ. Պոլիս» բացատրութիւնը գտնուեցաւ կնիքեալ ծրարին մէջ:

Մնացեալ 17 անուններեն՝ 12ը վարդապետ են եւ 5ը խահանայ, դարձեալ 12ը գաւառներեն եւ 5ը Պոլսեն:

Կ. Պոլիս, 12 Դեկտեմբեր 1903.

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆ ՄՈԳՈՒՅ

«Ահա մոգք յարեւելից եկին յԵրուսաղէմ»:
(Մատթ. Բ. 1)

ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ Եղբարք իմ ի Քրիստոս:

Հրաշափառ ծնունդս աղերսագանդը ինձ վիճակեցաւ խօսիլ, այս մասին երջանիկ կը սեպեմ ինքզինքս: Ձեզի կ'աւետեմ ուրախութեամբ. Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ:

Եկէ՛ք ցնծութեամբ երգենք երկինքի զօրաթուններուն հետ՝ այս սքանչելի պահուս. «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն:»

Ինկելի Խորենացիին գողարիկ երգը հնչեցնենք պահիկ մ'առաջ, «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի, որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ:»

Եկէ՛ք ինծի հետ, եղբա՛րք իմ, և մխուինք խորհուրդին խորերը, երթանք մանչուկին քսան դարեր յառաջ և պրպտենք Յաւիտենական Մանուկին ծննդեան պարագաներէն Մոգերու երկրպագութիւնը:

Ս. Արեւելքը, այդ խորհրդաւոր երկիրը, ծնունդ առած է մեծամեծ ընթնակալութիւններու, որոնցմէ եղած է անկասկած քաղաքակրթութեանց ծագման: Անոր սահմանը կը ձգտի Ասիայի առաջակողմէն ու կը հասնի մինչեւ ծայրագոյն երկիրներու վերջին սահմանակէտը: Արեւելքի երկիրներէն՝ Պարսից անհուն դաշտավայրերուն ու իր մօտաւոր երկիրներուն մէջ այդ հին ժամանակները ախորժ կրօնքն էր գրադաշտականութիւնը, որուն վարդապետները կանուանուէին Մոգեր: Իշխանական դործերու մէջ ալ յառաջադէմ էին Մոգերը, ինչպէս որ մեծաւոր դործերու մէջ կ'առաջնորդէին ժողովուրդներուն: Մոգութեամբ ծագած այդ երկիրներէն մէկին մէջ՝ նոյն ժամանակները կ'ապրէին երեք իշխան մոգեր, որոնց անուններն քրիստոնեայ աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Մելքոն, Գասպար և Պաղտասար էին:

Այդ մոգերը բարի էին, կը ճանչնային ախեղկերքի առեղծուղը և իրենց հոգիները ծանօթ էին Աստուածութեան: Աչխու նկարագրի տէր էին, մոգութեան յարակից թիւր դաղափարները իրենց հարցասէր մտքին առջեւ քննելի էին:

Ձմեռարուեստը կը խաղարկէին անոնք, այդ դանը անոնց մտքին սեւեռեալ նպատակակէտն էր: Գիշերները երբ խաղաղ լուութեան մէջ աչքերնին կը յառէին աստեղազարդ երկինքին և իսոր յաչխատակութեան մէջ կ'ընկղմէին, կը փառաբանէին անբաւութեան արարիչը:

Այս կը խնդրէին անոնք Աստղծողէն, որպէս զի դանեն ճշմարտութիւնը, իրենց հոգիին ծարաւը յագեցնել կ'ազերսէին Ամենակարողէն:

Այսր էին անոնք յոյժ պատկառելի աւանդութիւն մը՝ որ կուգար Հրէաստանէն, թէ Աստուածածութիւնը խոստացած էր ծագեցնել մանուկ աստղ մը, «Ծագեսցէ աստղն Յակոբայ». այդ աստղին ծագումն էր որ կը փնտռէին երկինքի լուսատուներուն մէջ: Սորվեր էին անոնք թէ Մեկը պիտի գար ապագային Հրէից ազգէն, որ պիտի ունենար տիեզերական և երկնային յաւիտենական թագաւորութիւն, որ երկինքէն երկիր պիտի բերէր մարդկութեան ոսկեդարը: Շատ դիշերներ անքուն կ'անցնէին անոնք դիտելով այսպէս կապոյտ կամարը: Աղօթքի ու հայեցողութեան կեանքն էր իրենց սիրելի զբաղումը:

Բ. Օր մը յանկարծ նչմարեցին երկինքի վրայ նորանշան աստղ մը, որուն չոզարձակ լոյսը կը խաղդէր իրենց աչքերը: Այդ նոր աստղին լոյսը չէր նմանէր Սրտսեակին մեղմահոսան լոյսին ու կարմիր Հրատին բոսորագեղ պայծառութեան: Անիկայ բոլորովին աննման էր Լուսնթագի ցոլքերուն, ոչ ալ Բոյլքի ու Եօթնաղբարի համաստեղութեան զարմանալի երեւոյթները կը նչմարուէին անոր վրայ, հապա բոլորովին նորանշան էր այդ յանկարծ ծագող աստղին դիրքը: Գիտուր աստղերու տարօրինակութիւններն ալ անդօր մը մնային բացատրել այս երեւոյթը:

Ո՛ր ես Դաւիթ, դուն որ հովուական կեանքիդ մէջ աչքերդ յառած երկինքին՝ երգեցիր սիրոյ գերքը. դուն որ քաջիկ խելամտեցար առեղծուածին մեծափառութեան ու սաղմոսեցիր, «Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ»: Օ՜հ, ակո՛ւր ու ապչէ՛ այս նորածագ ու չոզափայլ լուսաւորին առաքէն, որ քու առած, դիտած ու սաղմոսած զարմանալի երկնակամարին վրան կ՚առկայծէր նոր հրաշալիք մ՚ալ: Ելի՛ր հազարամեայ քնարանէդ ու երգէ ինծի՛ն առանձին հետ թէ «Ծագեցաւ աստղն Յակոբայ»: Անշուշտ եմ, պատուական եղբարք իմ, թէ այդ հրաշափառ աստղին ծագումը մեծ ցնծութեամբ ողջունեցին երեք մոգերը, ծունկի եկան անոնք և իրենց բազուկները երկինք ամբարձած աղօթեցին առ Արարիչն ու լոյս ուզեցին Անկէ նորածագ լոյսը ըմբռնելու. և չնորհաց Ս. Հոգին, Անիկայ՝ որուն գործն եղաւ Թոհէն ու բոհէն հրաչակերտել այս զարմանալի սիւեղերքը, անիկայ՝ որուն մշանջենի գործն է իր անմահարար յօղովը չնորհազարդել խոնարհ ոգիները, որ կը ներշնչէր մարգարէները, այդ աստուածարեալ ոգիներու առջեւ կը բանար ապագային գաղանիքը, որ հոգերգել տուած էր տանջահնդ դարեր առաջ՝ թէ «Ծագեսցէ աստղն Յակոբայ»՝ նա ինքն աւետեց երեք մոգերուն թէ՝ «Հրեից թագաւորը ծնաւ և այս աստղը, զոր կը տեսնէք Անոր աստղն է:»

Գ. Իշխան մոգերու ցնծութիւնը կատարեալ է. հասեր էին անոնք իրենց արտաքին բաղձանքին.

Քայտագին այդ երջանիկ օրին հասնելնուն համար: Կ՚ուզին երթալ, գտնել ու համբուրել նորածին երկնային թագաւորը, կ՚ուզին երթալ, ու պիտի երթան: «Երթանք ու գտնենք զԱնիկայ», այս եղաւ իրարու խօսած առաջին խօսքերնին՝ երբ Աստուածային աւետիս պատգամը իրենց աղդուեցաւ: Չկար աչխարհի վրայ զօրութիւն մը՝ որ կարող ըլլար կասեցնել զիրենք իրենց այդ մտադրութենէն, վը հաւատային թէ Աստուած կատար պիտի հասցնէր իրենց բաղձանքը:

Մեհան աչխարհք եկեր էր, և իրենք անչուչտ պիտի գտնէին զայն ու պիտի երկրպագէին անոր: Ճշմարտութիւնը յայտնուեր էր, և իրենք պիտի երթային գտնել զայն և իրենց հոգիին ծարաւը պիտի յագեցնէին: Իրենց որոչումը անդառնալի էր, որուն համար փութով ճամբայ ինկան: Չէին գիտեր թէ ո՞ր պիտի գտնէին իրենց սրտին բաղձալին և սակայն կ՚երթային, ամիսներով ու թերեւս տարիներով պիտի ճամբորդէին, սակայն բոլոր այդ նեղութիւնները սիրով յանձն առած էին: Ճամբայ ելած էին ու բնաւ մէկէն չէին վախնար թէ իրենց արգելք պիտի ըլլար, «զի կատարեալ սէրն ի բաց վռնտէ զերկիւղն»:

Գ. Նոր ուրախութիւն մը վերապահուած էր իրենց. երբ ճամբայ ինկան, տեսան որ երկինքի նորածագ աստղը իրենց առջեւէն կը քալէր: Այո՛, ամեն մարդ որ հաւատք ունի, մոգերուն պէս Աստուծոյ վրայ, որ ճամբայ կ՚ելնէ յուսով լցուած

և սիրով բոյավառ, հոգիի աչքերովը ամէն առն պիտի տեսնէ առաղ մը, Աստոր առաղը, որ վինք պիտի առաջնորդէ դէպի բարեվիճան երկիրը, դէպի ճշմարտութեան ճանապարհը:

Երջանիկ մոգեր, և երջանիկ ան ամէնքը որ այդպէս խորունկ հաւատք ունին իրենց հոգիին խորը, որ չոյս ունին իրենց մարքին ու սուրբ սէր իրենց սրտին խորոյքը մէջ: Տարի տեւեց առնոյ ճամբորդութիւնը և իրենք միշտ կը խուզարկէին նորածինին ծննդեան տեղը, անշուշտ չատեր կը ծաղրէին զիրենք, տեսնելով որ այդ մարդիկը նորածին մանուկ մը փնտռելու ելեր էին աշխարհի վրայ, որուն ո՛չ ուր տեղ ծնելը և ո՛չ ալ որի զաւակ ըլլալը գիտէին, սակայն մոգերը անդրդուելի էին: Երկինքէն իրենց եղած ներշնչութիւնը, իրենց անսասան հաւատքը, աշխարհի գոռոզ պետութիւններուն ծաղրէն, անտարբեր մարդիկներու քմծիծաղներէն չատ տեր կը բարձրացնէր զիրենք: Պատմութիւնը մը հաւատքը կարող է լեռները սասանեցնել, պիտի գոռար օր մը այն Մանուկը, որ այժմ այդ հաւատացեալ մոգերու խուզարկութեանց առարկան էր: Միշտ կը փնտռեն ու կը գտնեն դէպի արեւմուտք, մինչեւ որ հասան սերտալի ու հոյաչէն Երուսաղէմ քաղաքը, հսկակուած իր փառաւոր պալատներով, և մանաւանդ անոնց ու հրաշակառոյց տաճարովը: Հոս անշուշտ պիտի կրնանք ճիշտ տեղեկութիւններ առնալ մեր փափաքելիին մասին, ըսին իրարու այդ սրտակից բարեկամները: Բայց զարմանքնին

մեծ եղաւ երբ կտեսնին գաղթին դրան չէմքին վրայ, տղաղը որ գիրենք առաջնորդած էր մինչեւ հոն՝ անհետացաւ:

Ե. Ներս մտան և ալ աւելի անձկութեամբ սկսան հանդիպողներուն հարցնել, «Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից, քանզի տեսաք զաստղն նորա յարեւելս և եկաք երկրպագանել նմա»: Բազմամարդ ոստանին մէջ չտեսրու ուղղեցին իրենց այդ հարցումը և անա գաղաքը դղրդեցաւ: Օսարական իշխաններու հազուստ կտեսնուր, անոնց ըրած զարմանալի հարցումը, անձկալից խուզարկութիւնը դղրդեցին ժողովրդեան բոլոր խաւերը: Ես կը հաւատամ, թէ սակայն չարերը երբէք չզբաղեցան այդ հարցով, վասն զի անոնք ամէն դարերու մէջ չեն կրցած անդրադառնալ լուրջ խնդիրներու վրայ, այնքան իրենց թանկագին կ'թուի մտաի բաներու վրայ խորին ուշադրութիւն դարձնել: Լուրին արձագանգը հնչեց պալատին մէջ և Հերովդէս յուզուեցաւ, վասն զի իր քաւանամոլ ընթացքին վերջանալը կը գուժէր այդ լուրը: Ինք միշտ ջանացած էր մոռցնել Մեսիայի գալուխարը, արտաքին չքեղ ցոյցերու մէջ Իսրայէլի ժողովուրդը չոյելով, և առաջարկն վերաչխուութեամբ իր օտարական ըլլալուն պարագան կը յուսար ջնջել ժողովուրդին սիրտերէն: Անմիջապէս կանչեց քահանայապետն ու ծերակոյտը, անոնց հարցուց. «Ո՞ւր պիտի ծնի Օծեալը»: Ծերակոյտը ժողով կազմեց և Հերովդէսի զգացուց Միքիա մարգարէին սա կանխատեսութիւնը, թէ «Եւ

դու Բեթղեհէմ, տուն Եփրաթայ,... լքէն ելլէ ինձ իշխան, որ հովուեսցէ զժողովուրդ իմ զԻսրայէլ»: Քահանայապետն ու ժողովուրդը չըմբռնեցին Հերովդէսի հարցումին նպատակը, անոնք թերեւս կարծեցին որ Հերովդէս ատով կը փաղաքշէ ժողովուրդին ղգացումը, Մեսիային գալուն խնդրոյն ղբաղեալ ցուցնելով ինքզինքը:

Չ. Հերովդէս գաղտուկ կանչեց մոգերը և կեղծաւորեցաւ անոնց առջեւ, ըսաւ անշուշտ. «Ինչ կըշանիկ էք դուք՝ որ առաջին անգամ լսեցիք իմ ու Իսրայէլի մեծամասնաք ապաստած Օծեալ իշխանին ծննդեան աւետիսը, ան ու՞ր էր որ գտնէիք. և ինձի ալ իմացնէիք անոր բնակավայրը, որ ես ալ ձեզի հետ գամ անոր երկրպագելու: Գիտէք որ մեր աղջին աստղը գիրքերը դուշակած են թէ Բեթղեհէմի մէջ պիտի ծնի Անիկայ, ուստի դէպ ուղիղ հոն գացէք: Կը փափաքիմ իմանալ սակայն թէ ե՞րբ երեւցաւ ձեզի աստղը»: Անոր քաղցր խօսքերուն և գործածած հանգրուանէն ձեւերուն, և իրենք չհարցուցած տեղեկութիւնները փութկոտութեամբ պատրաստելով իրենց խօսելուն վրայ՝ երեք մոգերը չատ ուրախ եղան, պատմեցին անմիջապէս աստղին երեւնալուն թուականը: Անոնք անկեղծ էին, իրենց կեանքին մէջ չէին գործած երկերեսութիւնը, ուստի չէին կրնար հասկնալ թէ իրենց հետ խօսողին այդ անոյշ խօսքերուն տակ թաղնուած կար ոճրի մը գաղափարը: Իրենք միամիտ էին կը կարծէին թէ դէմի

խօսողն ալ միամիտ էր: Չէին սերտած անոնք թէ կեղծաւորներու բոլոր աստուիճանները ուրիշ բան չեն՝ բայց եթէ դարաններ, անմեղը խորխորատ ձգելու ու ակարը հարուածելու համար լարուած: Մոգերուն էր սակայն ապագան. Աստուած էր անոնց պաշտպանը: Հերովդէսի վերջին խօսքն եղաւ. «Գացէք Բեթղեհէմ և երբ գտնէք զԱնիկայ, ինձի ալ իմացուցէ՛ք, որպէս զի ես ալ գամ երկրպագելու նորածին արքային առջեւ»: Մոգերը ուրախութեամբ ըսին այո՛ն ու ճամբայ ինկան:

Է. Երուսաղէմէն դուրս կուգային մոգերը և ըղձորովին միսիթարուած ու յուսալից էին իրենց առած որոշ տեղեկութիւններուն համար: Եւ ահա տեսան որ արեւելքի մէջ տեսնուած պայծառ աստղը՝ նորէն երեւցաւ իրենց և կ'առաջնորդէր զիրենք. չափ չունեցաւ ա՛լ իրենց ուրախութիւնը: Կը քալեն անոնք, կը խօսակցին իրարու հետ ոգեւորութեամբ, վասն զի մօտ են Բեթղեհէմի: Ինչ փարելի թեւակոթութեամբ պիտի ըղձորուին անոնք, պաչտելիք Մանուկին օրօրոցին չուրջը. ինչե՜ր են երերք անոնք նուիրելու Անոր, որքա՜ն կը խայտայ իրենց սիրտը: Աստղը կը քալէ մինչեւ Բեթղեհէմ և կանգ կ'առնէ այն տեղին վրայ, ուր կը բնակի նորածին Մանուկը: Ներս կը մտնեն մոգերը, անոնց երեսները անճառ խնդութեամբ կը փայլին, անոնց կ'առաջնորդէ պատկառելի անձնաւորութիւն մը և կը տանի մանկական օրրանի մը առջեւ: Հոն կը տեսնեն անոնք չնորհագեղ կին մը որ կը հսկէ իր զաւակին անարին

մօտ. կը հասկնան, իրենց սրտին սիրելին ու իրենց փափաքած պաշտելին է հոն. «Պատարագօք պերեսա նորա պաշտեցին մնծամնծք ի ժողովրդոց»: Պատուական եղբա՛ր իմ, խորհրդածենք պահիկ մը այս սքանչելի պատահարին առջեւ: Աշխարհի ամենէն խոնարհ դասակարգը կազմող հովիւներէ վերջին, ահա կուգան երկրպագել ծնեալ Մանուկին՝ աշխարհի ամենէն բարձրագոյն դասակարգէն եղող դիտնական–իշխաններ: Այս՛, յաւիտենական Մանուկը կը սրբագործէ այսպէս աշխարհի բոլոր կարգն ու սարքը: —Նախ հովիւները, ապա իշխան մոգերը— միամիտ հաւատացեալը չա՛տ աւելի կանուխ պիտի տեսնէր ճշմարտութիւնը, մինչդեռ դիտնականը առ ընդերով ճամբորդելէ վերջը պիտի հասնէր Անոր օրօրոցին քով:

Բարոյական աշխարհի յեղաշրջումը կը սկսէր նորածին Մանուկը, որուն առջեւ բոլոր դարերն ու ազգերը պիտի ծնրադրէին. «Յանուն Յիսուսի ամենայն ծունր կրկնեսցի, երկնաւորաց, երկրաւորաց և անդարամնատականաց»: Երջանիկ մոգեր նուէր բերեր են Անոր ոսկի, խունկ ու զմուռս: Մենք ինչո՞ր պէտք է բերենք այս հրաշալի ժամուս, ուր խմբուած ենք տօնել Անոր հրաշափառ ծննդեան տարեդարձը. բերե՞նք, եղբայրնե՛ր ու քոյրե՛ր, մենք ալ մեր միտքի անպրկուելի համոզումները, մեր հոգիին բոլոր յոյսերն ու յոյզերը, ու մեր սրտին բոլոր սէրը, և մատուցանենք մանկացեալ Աստուծոյն մեր կաթի բուրվառը, վասն

զի Անիկայ է արքայից արքայն, որ անճառելի խոնարհութեամբ հաճեցաւ տաղաւարիլ մեր մէջ:

Ը. Երեք մոգեր պիտի դառնան իրենց երկիրը: Աստուածային Մանուկին ծննդեան աւետիքը հեռաւոր արեւելքին մէջ պիտի տարածեն, աւետարանիչներ են անոնք: Կը փութան երթալ ու քարոզել ամենուն, պիտի հռչակեն անոնք թէ եկած հասած է մարդկութեան ապրեդարը, յորում ա՛լ գայլերն ու գառները միասին պիտի ճարակին: Երուսաղէմին պիտի անցնին, վասն զի խօսք առած են Հերովդէսին, ու չեն կրնար դրժել իրենց խոստումին. ճշմարտութիւնը ու միայն ճշմարտութիւնը, այս է այդ բարի մոգերուն ընորանիչը: Ո՛վ ճշմարտութիւն. ես այնպէս կը հաւատամ թէ դուն անբաժանելի ես, ու պիտի միաս դարերուն: Դուն սակայն միշտ կ'ըզդայուս ներկայութիւնդ յաղթելով չարերուն, սակայն անոնք միշտ կուբանան դոյութիւնդ, այն կողերուն պէս որոնք կը պնդեն թէ արեւը դոյութիւն չունի, վասն զի իրենք չեն տեսներ:

Երկնաւոր Հայրն՝ որ կը հակէր իր ծոցածին Մանուկին վրայ, Ամենիմաստ Տէրը՝ որ գիտէր Հերովդէսի չար մտադրութիւն, տարեր ճամբով դնաք թելադրեց մոգերուն տեսիլքի մէջ ու անոնք հնազանդեցան Աստուածային ազդեցութեան: Գիտութեան այդ իշխաններ ինչ պահածալի դասեր կուտան մեզի, հաւատացեալ եղբայրներ, այդ դասերը սերտենք, անոնց նման խոնարհաբար հնազանդինք

Աստուածային հրամաններուն։ Չյոխորտանք մեր տկար միտքով Աստուածային հրաշարակած ճըշմարտութեան դէմ, այլ նամանաւանդ երջանիկ մոգերուն և երկիրպագունք Բեթղեհէմի մէջ ծնած Մանուկ-Թագաւորին առջեւ, «Յորում աստիճան դանձք իմաստութեան և գիտութեան ծածկեալ կան»։

Դաւանինք անոնց նման ու հովիւներու հետ, թէ երկինքի ու երկրի անբաւելին էր այդ խոնարհ խանձարուրքի մէջ պարուրուող Մանուկը։

Հերովդէս ի գո՛ւր կը ապաստէր լուրի, և հաւկնալով մոգերու անդարձ հեռացումը սաստիկ զայրացաւ. այսպէս են կեղծուպատիր մարդիկը փաղաքչին, կը սանեն, որպէս զի եթէ հնար է, բարի մարդիկ խաբուին ու իյնան իրենց լարած որոգայթի մէջ, և երբ կ'ըզդան թէ ըոլոր իրենց կեղծիք մերկապարանոց վիճակի մէջ յայտնուած է, և անյաջողութեան մատնուած է իրենց ծրագիրը, սաստիկ կը զայրանան և կը դիմեն ամեն ծայրահեղութեանց։ Հերովդէս սպաննել տուաւ Բեթղեհէմի ու շրջակայներու ըոլոր երկտարեկանէն վար մանուկները, լայն կոծի ձայն բարձրացաւ միմչեւ յաւիտենական Հօր աթոռը։ Երկնաւոր Հայրը հոտուեցաւ Բեթղեհէմի անմեղ մանուկներու այս նորօրինակ զոհաբերութեամբ, և անմեղ այդ մանուկները, «որունք մանկացեալ Աստուծոյ անճառ տնօրինութեան համար խողխողուեցան, վերապատան անմահական կեանքի օթեւանը»։ Գայլին անունք երկինքի բարձրութեանց մէջ երդակից ու փառա-

քանակից ըլլալ բազմաչեայ քերովբէներու և վեցթեւեան սերովբէներու հետ, ու մեծաձայն օրհնելին սրբոց Սուրբը։ Երջանիկ էք դուք ո՛վ մանուկներ։

Թ. Հերովդէս լսեց իր հրամանին անթերի կատարուիլը ու հրճուեցաւ, ձեռքերն իրարու չփեց ու ըսաւ. ահա հասայ կեանքիս նպատակին, ա՛լ Մեսիայի գաղափարը մարմին չի կրնար առնել, վասն զի խանձարուրքին մէջն իսկ խեղդեցի զայն։

Ծայրագոյն անմտութի՜ւն։ Աստուծոյ հրեշտակը պատգամ բերած և Յիսուս մանուկ տարուած էր Եգիպտոս, ուր չէին կրնար հասնիլ Հերովդէսի հրամանակատարները։ Անմեղին ու բարիին դէմ լարուած հնարքներ պիտի խորտակուին, վասն զի երկնաւոր Հօր ամենազօր աչքը կը փչրէ զայն և կը պաշտպանէ։ Ս. Հոգին չնորհաց չէ՞ մի որ թեւադրեր էր Իսմաստունին գրել սա ոսկեղինիկ հատուածը. «Անօրէնը ինքն իսկ պիտի իյնայ փոսը՝ զոր փորեց ու խորունկցուց ուրիշին համար։»

Հերովդէսի կեանքը չատ կարճ տեւեց այդ դէպքէն վերջ և իր մահը ազդու դաս մ'եղաւ։

Ժ. Պատուական եղբայրներ ու քոյրեր։ Քրիստոսի ծնունդը մահը եղաւ հեթանոսութեան խաւարին, ինչպէս արեւին մեծապայծառ ճաճանչները կը հալածեն նիւթական խաւարը։ Եթէ տանտաւոր անմեղ մանուկներ զոհուեցան Փրկչին ծննդեան օրերուն, և սակայն Թեւադրոյն Մանուկին յեղաշրջութեան չնորհէ՝ մանկութիւնը ազատագրուեցաւ ծիւրութենէ։

Յունաստան, զեղարուեստի այդ հայրենիքը, գոռոզ իր գիտութեան մէջ, կը չարչարէր մանուկներ սպանելով, Սպարտայի մէջ գողութիւն սորվեցնելով եւ ուրիշ տեղեր ամեղջ մարմին ունեցողները ապականելով: Հռոմ, որուն օրէնսդրութեանց վրայ կը պարծին դիտուններ, այնքան անսահման իշխանութիւն կուտար հայրերուն, որոնք կրնային սպաննել իրենց զաւակները առանց ո՛ր եւ իցէ օրինական ընդդիմութեան:

Յիսուսի Աւետարանը սրբագրեց աշխարհի դիտուններուն սարքած կարգադրութիւնները: Սիրադեղ ձայնով ըսաւ Յիսուս «Թողէք մանուկներուն որ գան, վասն զի անոնց է Աստուծոյ արքայութիւնը»:

Անոր ծնունդեան յիշատակին օրը բոլոր մանուկներ Թող բզտրուին ի միասին ու խմբերգներ երգեն: Թող իրենց սրտագին ալէլուիաներ խառնուին Բեթղեհէմի մարաիրոս ընկերներու օրհներգութեանց հետ, վասն զի աստուածային Մանուկը չատ կ'ախորժի անմեղներու փառաբանութիւններէն:

Ժ.Ա. Քրիստոսի ծնունդը ազատագրութեան օրն եղաւ կինարմատին ալ: Ընտանեկան կեանքի սրբութիւնը սկսաւ աւետարանին ծագման օրէն: Գերի էր կինը հին օրէնսդրութեանց մէջ եւ իր երկանը քմահաճոյքին գերի, սակայն ծնեալ Փրկչին հրատարակած Աւետարանը հռչակեց. «Այսուհետեւ չի՛ք խոիր ո՛չ արուի եւ ո՛չ իգի, զի ամենեքեան դուք մի էք ի Քրիստոս Յիսուս»:

Մայրեր ու քոյրե՛ր, բոլորուեցէք այս խանձարուրքի չուրջը, ու օրհնեցէք անոր մէջ բովանդակուած անբովանդակելին: Տեսէք թէ Տիրամայրը ինչ սրատակեղ ցնծութեամբ կը գգուէ իր ծոցածին զաւակը, երկրպագեցէ՛ք սրտագինս մանուկ Աստուածին առջեւ, որուն կը վայլէ ամեն իշխանութիւն փառք ու պատիւ:

Ժ.Բ. Ու մինչ մենք տգամարդիկս, լմնուր պիտի մնանք այս հրաշափառ ծոցը փառաւորելու. չէ՞ մի որ Քրիստոսի Աւետարանը բարոյական աշխարհը հիմէն վերանորոգեց: Մինչ անիկայ չէ՞ր որ հրատարակեց Աւետարանը, մարդկութեան յառաջդիմութեան այդ հզօր գործիքը. ինք չէ՞ր որ ըսաւ, «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ եւ օծ իսկ զիս, աւետարանել աղքատաց առաքեաց զիս, բժշկել զբեկեալս սրտիւք, քարոզել գերեաց զթողութիւն, կուրաց տեսանել»:

Օրհնե՛նք զԱնիկայ ամենքս միաբերան ու միասիրտ, փառաբանենք անոր յայտնութիւնը, եսայիի հետ սարփողենք բոլոր արարածներն, օրհնենք զմեզ անէութենէ գոյութեան բերող այս զարմանալի Մանուկը, առանց որուն չեղաւ ու չառեղծուեցաւ ոչ մէկ բան տեսանելի ու անտեսանելի տիեզերքին մէջ:

Անոր թագաւորութեանը չիկայ վախճան. Անոր անունն է Աստուած հզօր, սքանչելի, խորհրդակից, հայր հաստատեալ աշխարհին. Անոր իշխանութիւնը իր ուսերուն վրան է: Անոր անուա-

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ
* C.C.P.A Публичная Библиотека *
7/XI - 1922
имени Мясникяна
Ա. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ԽԱՉԻՆ ՊԱՐԾԱՆՔԸ

«Այլ ինձ քաւ լիցի պարծիլ, բայց միայն ի Խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է եւ ես աշխարհի»։

(Գաղ. Ջ. 14)

1004
19347

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ մէջ չատ կանուխէն խաչը դէրազանց յարգանքի մը առարկան եղաւ։ Անիկա՝ դէրհներու տանջանքի գործիք մը ըլլալէն զատ, բեցաւ ա՛յն օրէն, երբ իր վրայէն խեղճ հալածուած մը, մարդկութեան փրկութեան համար ինքնազոհ մը, Աստուած մը կը կախէր այնտեղ։ Գոգգոթայի խաւարներուն մէջէն Յիսուսի արիւնով օծուած խաչը այնուհետեւ եղաւ Քրիստոնէին պարծանքը, և քրիստոնեայ եկեղեցիները, հոգիի վսեմ ամբարձումներով և բարեպաշտիկ նկրչնչումներով ծանչցան զայն՝ իր փրկական խորհուրդին, և իր վերացումներուն ի յիշատակ։

Այդ յիշատակութեան օրերուն ծանր ու հաստատ սկզբունքը մէկտեղ քալեցին չարաբնակ մեր

կէն կը դողան բոլոր արարածները։ «Քրիստոս ի վերայ ամենայնի Աստուած յաւիտեանս»։ Իչխան մոգերու երկրպագութեան օրէն ի վեր քան դար մը ահեղան անցան, և Մանուկ Յիսուսի թագաւորութիւնն գամ քան զգամ կ'աճի երկրագնդի վրայ։ Երջանիկ ենք մենք որ կը հաւատանք Անոր մաճախաւութեանը։

Եղբա՛ր իմ, մոգերուն հետ երկրպագենք ու փառաւորենք զԱնիկայ, վասն զի փառաց տէրն է Ան։ Խունկեր ծխենք Անոր սեղանին առջեւ, և մանաւանդ մեր արտերն ընենք բուրանոցներ զԱնիկայ օրհնաբանելու, վասն զի անիկայ մեր հոգիներուն Փրկիչն է։

Գովաբանենք այսօր անոր հրաշափառ ծնունդը, վասն զի յաւիտենական կեանք պարգեւեց մեզի իր յայտնութեամբ. ըսենք խնդութեամբ. Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ. անոր կը վայլէ միշտ ու յաւիտեանս ամեն պատիւ ու փառք ու իչխանութիւն. Ամէն։

ՎԱՐԴԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
(Բիճկեաճ)

սուրբ Եկեղեցին մէջ, այնպէս որ երբ մէկ կողմէն Հայ. Եկեղեցին հանդէս մը կատարէ բարեպաշտութեան աչքին, միւս կողմէ՝ հաւատացեալ հոգիներուն համար՝ գեղեցիկ ու վերկարար դաս մը կը մատուցանէ, և երբ անիկայ խաչը կը բարձրացնէ մէկ ձեռքով, միւսով ցոյց կուտայ Աստու խորհուրդը, և մեր աչքերուն առջև կը դնէ Սուտքեալին պարտականքը, « Այլ ինձ քաւ լիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է, և ես աշխարհի »:

Այն օրէն, երբ իրերու խորին տարամերութեամբ մը խաչին ալ ճակատագիրը փոխուեցաւ, և եղաւ մարդերուն պարծանքներէն մէկը, անոնք տարբեր կարծիքներ, հակոտնեայ տարբեր կուտաններ և ընտրութեան զանազան եղանակներ առնդծեցին իրենց պարծանքին համար: Այսու հանդերձ, երբ այդ զանազանութիւնները դասաւորենք, և անոնց բարոյական ու հոգեբանական նկատութիւններուն վրայ հիմնուած՝ զանոնք չոկենք, պիտի տեսնենք որ մարդերու համար երկու տեսակ պարծանք միայն գոյութիւն ունին, առնցմէ մէկն է Սրբոյն Պօղոսի պարծանքը, և միւսը՝ Աշխարհի պարծանքը:

Սուտքեալը աշխարհի հանդէպ կը յայտարարէ թէ իր միակ ու միակ պարծանքն է մեր Տէր Յիսուսի Քրիստոսի խաչը: Կարկամած ու ապականուած սրտի մը հաւատքը որ կը խօսի Պօղոսով, մչակուած մտքի մը երկար տարիներու գիտական հետազո-

տութեանց համազումարը, և ձեռք բերած փորձառութեան արդիւնքները է որ կը խօսի և խաչին պարծանքը կը հռչակէ, հիմնուելով սա ըմբռնումին վրայ՝ թէ աշխարհ իրեն համար անուղ խաչուած է, և ինք անուղ խաչուած է աշխարհի համար: Որովհետև հեթանոսներուն առաքեալը խաչին մէջ միայն կը տեսնէ Աստուծոյ վեհութիւնը իր մեծ վայելչութիւններով:

Խաչին պարծանքը իր մէջ գոյութիւն ունենալէ առաջ Պօղոս — Գամալիէլի աշակերտ մը — գիտնական մըն էր նոյն ժամանակի համար, և նուազ պարծանք մը չէր այն ատեն՝ Գամալիէլի մը աշակերտ ըլլալը: Անիկա իր այդ հմտութեան չնորհիւ կը տարբերէր միւս առաքեալներէն, որովհետև երբ անոնք Գալիլիոյ ծովեզրն մրմունջները կը լսէին կամ իրենց ձկնորսի դիչերները լուսաղարդող աստղերը կը դիտէին դեղջուկ անգիտակցութեամբ մը, Պօղոս՝ այդ ամէն լոյսերուն, այդ ամէն կոհակներուն ու փրփուրներուն մէջ կը կարդար համակ անդուսէ այն խորհուրդները, բոսորային այն բառերը, որոնք գերագոյնին փառքը կը պատմէին իրեն: Իր փարիսեցիի նախանձախնդրութիւնը ո՛չ նուազ պարծանք մըն էր իրեն համար, գէթ ա՛յն չջնանակին մէջ, ուր կոչուած էր ապրիլ, ո՛չ միայն իբրեւ « Հռոմէական քաղաքացի », այլ և իբր Իսրայէլացի մը, որուն առհասարակ կրօնքի մասին ունեցած եռանդը զինքը գիտական մզեռանդութեան մը առաջնորդած էր: Իր առած դաստիա-

բակութեան չնորհիւ անիկա բռնած էր այն դիրքը, որ ամէնէն բարձրադիրներէն մէկը կրնար նկատուիլ տաճարին կրօնական կեանքի մէջ, և ասիկա ո՛չ նուազ պարծանք մըն էր իրեն համար, իր մանկանդի նախանձայուզութիւնը պատուար մը չունած էր իր հոգիին չուրջը. իրմով խաչի զաւակն հալածող մը պատրաստելու համար: Ա.յդ նախապաշարում պատուարէն ներս իր մաքուր պայծառատեսութիւնը խեղդուած էր, իր հոգին վանդակի մէջ բանտարկուած պղտիկ ու թեւակտուր թռչունի մը կը նմանէր, իր երգը՝ ցաւագին, զայրացկոտ ու վրէժխնդիր հեծկլտուք մըն էր միայն: Պ՛տք էր ղդացնել իրեն այս ամէնը: Եւ ահա Սաուղեանոսի ազօթասէր ձայնին չէշտը, անոր հրեշտակային նայուածքը մինչեւ երկինք, անոր մարմինէն կայլակող արիւնին բոսորը լայն խրամատ մը բացին այդ հոգիին պատուարին կողին, ուրկէ ներս թափանցեց խաչին ճառագայթը: Եւ Դամասկոսի ճամբուն տեսիլքը վերջին յաղթանակն էր եղած, իրմով Աւետարանին Ընտիր անօթը պնդարատելու համար:

Իր նուանդէն ու յոյզերէն զինուցած Պօղոս առաջ թէ անմեղ նայուածք մը, կաթիլ մը արիւն, բռնական եղած էին վրէժլու այն պարծանքը, զոր ինքը կրցած էր իրեւ հաստատուն և տեւական բան մը չինել իրեն համար: Ճանչցաւ իր պատրանքը: Եւ մինչեւ այն առեն խաբուած ու սխալ ճամբու առաջնորդուած ըլլալուն հոգեկան կսկիծը՝ իր դարձին, իր նոր պարծանքին նախաչաւիղը

եղաւ: Ճշմարտութեան ոգին ձգելէն վերջ երբ իր աչքերը բացաւ, տեսաւ թէ իր նախկին դիրքը, իր հմտութիւնը, իր վաստքը, իր բաղաքացիութիւնը չէին կրնար ըլլալ այն իրական պարծանքը, որ՛ն պէտք է տենչայ մարդ: Մոլեռանդութեան, կրքի մշուշը փարատած, հնամայ խաչը զինքը իրեն կը քաշէր, և իրեն ցոյց կուտար երկինքի ճամբան, ցոյց կուտար իր մեղքերը, իր մոլորանքը, և հաւատքը՝ Աստուծոյ սիրուն ու զթութեանն ու ողորմութեանը արժանանալու համար: Ինքը անո՛վ խոտրուած է ա՛լ, խաչին հեչտանքը միայն կը ղդայ: Միայն այն առեն սխալ գաղափարներով որդեդրուած Իսրայէլ ա՛լ իրը չէր, հնամաւելի առեական և աւելի լուսաւոր Իսրայէլի մը կը վերաբերէր, կ'ղդար թէ ինքը երկրին չէ՛ր վերաբերար ա՛լ, ինչու որ մեր հաղափաքիութիւնը երկինքն է (ՓԻԼԻՊ. Գ. 20): Ա՛լ իր յոյն ու հաւատքը հաստատուն է իր պարծանքին վրայ, փարած է անոր, իր հոգիին բովանդակ ուժովը, և նուիրուած է անոր, այնպէս որ աշխարհի մէջ չկայ ա՛լ ո՛ և է պօրութիւն, որ կարող ըլլայ զինքը Անկէ բաժնել, ինչու որ ես հաստատ գիտեմ, կ'ըսէ Ս. Պօղոս, թէ ո՛չ մահը, ո՛չ կեանքը, ո՛չ հրեշտակները, ո՛չ իշխանութիւնները, ո՛չ զօրութիւնները, ո՛չ ներկայ բաները, ո՛չ ապագայինները, ո՛չ բարձրութիւնը, ո՛չ խորութիւնը, եւ ո՛չ մեկ ուրիշ արարած կրնայ մեզ զատել Աստուծոյ սիրեն, որ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսով է (ՀՌՈՎՄ. Ը. 38.39):

Աստուածային հաւատքով ապրող մարդուն համար աշխարհ մեռած մըն է. խաչուած մը, Աստուածային բառով, որուն ալ մէկ ժպիտը, և ո՛չ մէկ դիմանքը կրնայ հրապուրել զինքը, և մարդ աշխարհի համար մեռած մըն է վոխադարձաբար։ Իրարմով, իրարու համար ապրելու, և մէկ մէկու վրայ ազդելու ու ներգործելու ոյժը կրծնցուցած ենք։ Իրեն համար պարծանք եղող Յայնի հաւատքն էր որ Աստուածը թելադրեց զրելու Հռովմայեցիներուն. Այս ուրեմն, Եղբայրներ, պարտաւոր ենք ո՛չ թէ մարմնին մարմնաւորապես ապրելու, ինչու որ եթէ մարմնաւորապես ապրելու ըլլաք, պիտի մեռնիք, բայց թէ որ հոգիով մարմնին գործերը սպանեք, պիտի ապրիք (ՀՌՈՎՄ. Ը. 12.13)։ Աստուածային ապանուած մարմնին մէջ այս հաւատքով ապրող հոգին է որ կը դառնայ իրեն համար խաչուած աշխարհին, ու կ'ըսէ, Այլ ինձ հաւ ինչի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ եղեալ է, եւ ես աշխարհի։ Եւ ա՛յնչափ մեծ էր իր հաւատքն ու համոզումը իր ընտրած այս պարծանքի մասին, որ աւելի կը նախընտրէ մեռնիլ, այնչանալ, քան տեսնել որ մէկը իր պարծանքը պարապը հանելու կը ձեռնարկէ, Բանզի աւելի աղեկ է որ ես մեռնիմ, քան թէ մէկը իմ պարծանքս պարապը հանէ (Ա. ԿՈՐՆԹ. Թ. 15)։

Ս. Պօղոս իր պարծանքովը հակառակութիւն մը կը կազմէ աշխարհի մարդոց և անոնց պարծանքին հանդէպ։ Աշխարհի մարդիկ անոնք են, որոնք աշխարհի համար կապրին լոկ, և անոր հաճոյքներուն, ղեղուներուն, անոր դիմովութիւններուն ներքին, պատրանքներուն ու յաջողութիւններուն մէջ կը փնտռեն իրենց պարծանքը։ Ինչ փոյթ իրենց թէ խաչ մը կայ՝ Աստուածին պարծանք՝ որ կը միխիթարէ ու կը փրկէ, կը յաւաղրէ ու կը զօրացնէ։ Անոնք իրենց բովանդակ ոյժին ու թարմութեան մէջ կապրին աշխարհի համար, իրր թէ աշխարհ իրենց համար ապրած ըլլար իր օրերուն մէջ։ Աշխարհի մարդերուն համար կեանքը պատահական նոթիւն մըն է, ու մահը՝ դիպուած, և մարմինի վայելքը միայն եղած է իրենց գոյութեան նպատակը։ Իրենց պատահական ձեռք ձգած դիրքը, հարստութիւնը, ոյժը, գեղեցկութիւնը, մէյմէկ չողչողուն ադամանդներ են, որոնցմով կ'ուզեն գեղազարդել իրենց պարծանքին պատկը։

Օ՜հ, ինչ խեղճ պարծանք, և ինչ ողորմելի պատկ... պարծանքին մէջ։ Աստուածային պարծանքը զինքը պատրաստ կը չինէ մեռնելու Յիսուսին հետ, Յիսուսի համար, որովհետեւ ներքին համոզում մը ունի թէ Անոր հետ ալ պիտի ապրի. Այդ, թէ որ մենք Քրիստոսի հետ մեռանիմ, կը հաւատանիմ որ Անոր հետ ալ պիտի ապրիմ (ՀՌՈՎՄ. Բ. 8 — Բ. ՏԻՄ. Բ. 11)։ Մինչդեռ աշխարհի պարծանքը սոսկումով կը լեցնէ մարդը մահուան գաղափարին հանդէպ,

պերապոյն զոհողութիւններու անընդունակ կը չինէ զինքը, մանաւան մէջ ոչնչութիւն միայն ցոյց կուտայ իրեն, և վախնան մը իր յոյսերուն, որովհետեւ մէկու մը հետ վերապրելու մխիթարութիւնը չի կրնար տալ իրեն: Աստրիալին պարծանքը վսեմ է և յաւիտենական, որովհետեւ իրեն իրաւունք կուտայ ըսելու թէ Քրիստոս անբարիշտներուն հաւար մեռաւ (ՀՌՈՎՄ. Ե. 6), մեր մեղքերուն հաւար (Ա. ԿՈՐՆԹ. ԺԵ. 3), աշխարհուն հաւար մեռաւ (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ե. 14-15) մեզի հաւար ու մանաւանդ ինծի հաւար մեռաւ (ՀՌՈՎՄ. Ե. 9 — Ա. ԹԵՍ. Ե. 10), մինչ աշխարհի պարծանքը մարդուս ցոյց չտար աշխարհի մէջ մէկը, որ զինքը ապրեցնելու համար մեռած ըլլայ կամ պատրաստ ըլլայ մեռնելու: Աստրիալին պարծանքը փրկարա՛ր է ամէն բանէ առաջ, քանի որ ըսել կուտայ իրեն, թէ Յիսուս աշխարհը սիրեց, ու մանաւանդ ի՛նս սիրեց, իմ փրկութիւնս ապահովելու, իմ վիշտերս մխիթարելու, իմ ախտերութիւններս դարմանելու, և իմ կեանքն ազատագրելու համար, քանի որ ըսել կուտայ իրեն, Քրիստոսի հետ խաչը երայ, եւ ալ կենդանի եմ, չէ՛ թէ ես, հապա Քրիստոս կենդանի է իմ մէջ. Բայց ես որ հիմա մարմնով կ'ապրիմ, Աստուծոյ Որդւոյն հաւատովը կ'ապրիմ, անոր՝ որ զիս սիրեց ու իր անձը ինծի հաւար մատնեց (ԳԱՂ. Բ. 20), մինչ աշխարհի պարծանքը մարդուն ցոյց չտար մէկը որուն անսահման սէրն ու զոհաբերութիւնը զինքը զօրացնէ

իւր փորձութիւններուն, իր վհատումներուն և իր հանապազորդ լքումներուն մէջ: Աստրիալին պարծանքը զինքը Աստուծոյ կը տանի յաւիտենական կեանքէն հետու պատկերով կենդանացած, մինչ աշխարհի պարծանքը դէպի կորուստ, դէպի ոչնչութիւն. որովհետեւ չէ՞ գիտեր որ այս աշխարհիս սէրը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է, ուստի ով որ կ'ուզէ աշխարհի բարեկամ ըլլալ, ինքզինքը Աստուծոյ թշնամի կ'ընէ (ՅԱԿ. Դ. 4): «Գիտեմ թէ որչափ որ մարմինի մէջ կը կենամ, Տէրոջմէ հեռու եմ... ուստի կ'ուզեմ մարմինեն հեռանալ, ու Տէրոջը մօտը կենալ» (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ե. 6-8): Եւ մինչ Յիսուս Քրիստոս բուն իսկ քրիստոնէութեան իսկական հանդամանքը չէ՞ր որ կը բանաձեւէր, անձնուրացութեան ոգին խրատալով բուն իսկ խաչի գաղափարին մէջ, թէ որ մէկը կ'ուզէ ինծի հետեւիլ, թող ուրանայ իր անձը, ու խաչը առած իմ ետեւէս գայ (ՂՈՒԿ. Թ. 23): Մէկ խօսքով, Աստրիալին պարծանքը վարձատրութեան և աշխարհի պարծանքը պատիժի կ'առաջնորդեն, աստրիալին պարծանք բնէդ կը չինէ իր կեանքին ու հոգիին իրեւ խանձարուր, մինչ աշխարհի պարծանքը մարդը ոստան մը մրան կը հիւսէ իրեւ պատանք իր խարուսիկ հաճոյքներուն, սէրերուն, յղփացումներուն ու կեանքին:

Վարդապետ խաչին ոճը իւր խորհրդաւորութեամբ եթէ մէկ կողմէ մեր մարքին կը թելադրէ այն հոյլ մը հակադրութիւնները, որոնք Աստրիալին

պարծանքին և աչխարհի պարծանքին տարամիտու-
թիւնները ցոյց կուտան մեզի, իրենց ծնցուցած ար-
դիւնքներուն և իրենց մեզի ներչնչած յոյսերուն և
ունայնութիւններուն մէջ, միւս կողմէ՝ անիկա ցոյց
կուտայ այն մանաւոր չահեկանութիւնն ալ, զոր
ունի Վարագայ Խաչի ոտնը՝ իբրեւ խաչի պարծան-
քին մէկ տոհմացուցած յատկանչութիւնը, որ մեզի
առիթը կուտայ պահ մը դիտելու երկու բարձունք-
ները՝ Գողգոթան ու Վարագը, և դիտելու այն եր-
կու կիները, որոնք երկու բարձունքներուն վրայ
խաչին փարած, առաքեալին պարծանքովը կուգան
և կը սիրեն։ Մագդաղենացին և Հռիփսիմէն։

Մագդաղենացին ամբողջ խաչ մըն է դրկած,
Յիսուսի տաք արիւնէն թրջուած, և Հռիփսիմէ՝
մասունք մը միայն ունի իր կուժքին վրայ։ Երկու
կիները խաչերէն հեռու կ'անցնէին կանխաս, մէկը՝
ինկած կեանքի մը բոլոր ունայնութիւններուն մէջ,
ու միւսը պալատի հաճոյքներէն արբեցած։ Խաչը
դիրնք իր մօտ մէկ գծի վրայ տեղաւորեց, Յի-
սուսով նպաստաւորուած Մարիամ վե՛ր եկաս այն
տեղէն, ուր խրուած էին իր մարմինն ու հոգին,
Թոթովե՛ց իր վրայէն անկումին արտասուները, և
խաչը դրկեց իբրեւ իր փրկութեան խարիսխը։
Հռիփսիմէ վար իջաս իր կեանքի հեչտ պատուա-
նդաններէն, իր ուսերէն թօթափելով ծիրանիներ-
ուն բեռը, դէպի խաչը վազեց լոյսին վազող
թիթեռնիկին պէս։ Մարիամ արցունք ունէր իր
կոպերուն տակ, և տաք ու արտիսող սէր մը իր

սրտին մէջ՝ խաչուած Յիսուսին համար, Հռիփ-
սիմէ նահատակի մը անդրդուելի հաւատքը ու-
նէր իր հոգիին խորը, և մարխրոտութեան կոյս
արիւնը իր երակներուն մէջ։ Մագդաղենացի լացող
աչերը եղաս, խաչին ու գերեզմանին չորչ դի-
տերով սերը. Հռիփսիմէ՝ ինքնաչարչար ու անձ-
նուրաց հաւատք եղաս, հեռաւոր ասհմաններուս
վրայ։ Մագդաղենացի՝ խաչին փրկութեան և
պարծանքին աւետաւոր ձայնը եղաս ամբողջ մարդ-
կութեան համար, գերեզմանի խաւարին ծոցէն,
և Հռիփսիմէ՝ նոյն կենդանի քարոզը, Հռով-
մէն մինչեւ Երուսաղէմ, և անկէ մինչեւ վա-
րագ, ուր խաչը յաւերժացաւ մեզի համար, և
մեր ծարաւի սրտերուն մօտ բերաս կենարար
խորհրդանշող խաչին մասունքը։ Մենք իրմո՛վ ըն-
տելացանք անոր, իրմով չօչափեցինք զայն, լոյ-
սերով օծուած, և Վարագայ խաչը մեր հոգեւոր
փրկութեան, մեր սիրոյն, մեր հաւատքին, մեր
յոյսին ու մեր պարծանքին ամենէն անբիծ ու ամե-
նէն առանձնայատուկ ոտնը եղաս մեզի, հայ քրիս-
տոնէից համար։

Պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեզի թէ Հռիփ-
սիմէ՝ ալ անցած էր աչխարհիկ կեանքի բոլոր խա-
ւերէն, դեղեցկութիւնն ու չնորհը, հարստութիւնն
ու գիրքերը լի՛ր էին, երբ ինք դեռ Քրիստոսին
չէր պատկանած։ Աչխարհին վերապարձուց այդ
ամէնը, երբ Յիսուսի չնորհովը հագուեցաս, և
Աստուքեալին հաւատքովը կենդանացած՝ անոր

ձայնը փոխ առաւ, որպէզրեց անոր պարծանքը, և ըսաւ աշխարհին. Այդ ինձ համ ալիցի պարծիլ քայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է, եւ ես աշխարհի:

Այդ երկու պարծանքներուն ընտրութիւնը, և անոնցմէ իւրաքանչիւրին ծնցուցած արդիւնքները ա՛լ տարակոյս չեն թողուր մեզի՝ գիտնալու համար թէ մինչեւ ցարդ որը եղած է մեր պարծանքը: Շատ անգամ մարդ կը կրէ ընտրութեան մը կամ կատարուած գործի մը տխուր հետեւանքները, առանց գիտնալու թէ ինչ տեսակ պատճառներու արդիւնք եղած են անոնք:

Կարգը եկած է որ մենք այդ պատճառներուն խելամուտ ըլլանք այսօր, բան մը իսկ մեր կեանքին երեւոյթները և անոնց լծորդուած պարագաները վերլուծելով:

Մենք, սիրելի եղբայրներս, մեր կեանքի օրերուն մէջ, սեւի աշխարհին վերաբերած ենք, չենք կրնար ուրանալ այս տխուր պարագան: Մեր գործերուն ու մեր վարմունքին կենդանի վկայութիւնը մէկն է այն անհերքելի փաստերէն, որոնք մեր ընտրած աշխարհի պարծանքին տխուր ըմբռնուած ու թիւր մեկնուած ճշմարտութեանը կը վկայեն:

Մինչեւ հիմա որքան տկար եղած է մեր միտքը, և ո՛րքան անհաստատ ու թոյլ՝ մեր կամքը, պարծանքի ընտրութեան գործին մէջ: Երկու հա-

կընդդէմ տկարութիւններու դէմ կը դառնանք յաճախ, և այդ ընտրութեան միջոցին մեր կամքին ու մեր սրտին մէջեւ հակառակներուն հանդիսատեսը կ՛ըլլանք, անոնց ենթական եղած ժամանակիս ալ, կը դեղեւինք, կը տկարանանք, կ՛իյնանք մերթ առաքինութեան կամ խաչի պարծանքին, ու յաճախ մոլութիւններու կամ աշխարհի պարծանքին գոզը: Այնքան նուազ քրիստոնեայ եղած ենք, որ ա՛լ կորսնցուցած ենք մեր հոգեկան հաւատարակչութիւնը, մէկ ձեռքերնիս խաչին երկնցուցած ատենիս, միւսով մեր հարստութեան, մեր գեղեցկութեան, մեր այժմն կը փարինք. խաչին պարծանքը որպէզրել փորձած ժամանակիս՝ աւելի աչխարհով կը յղփանանք, ու մաղը ձեռքերնիս՝ աչքերնիս դէպի եռւս կը յառինք միշտ (ՂՈՒԿ. Թ. 62): Մէկ խօսքով, մենք կը նմանինք բարեպաշտ ու միեւնոյն ժամանակ վարպետորդի վաճառականին, որ կիրակի օրը կը փակէ իր վաճառատունը, բայց գաղտնի դուռնէ մը յաճախորդ կ՛ընդունի, և գԱստուած կը փառաբանէ հրապարակաւ, ու գաղտնի գայն կը մատնէ:

Առաքեալին պարծանքը ու աշխարհի պարծանքը՝ իրենց սա՛ վիճակով երկու իրականութիւններ են, որոնք ո՛չ իրարու տեղ կրնան բռնել, և ո՛չ ալ իրարու հետ կը չփոթուին:

Ընտրեցէ՛ք մէկը կամ միւսը: Խաչի պարծանքին և աչխարհի պարծանքին ընտրութիւնն է բուն իսկ կեանքի և մահուան ընտրութիւնը: Ընտրեցէ՛ք

պրելիք։ Այդ իրաւունքը մեզմէ ամէն մէկը ունի, որովհետեւ ընտրելու ազատութիւնէն կախում ունի մեզմէ իւրաքանչիւրին պատասխանատուութիւնը։ Անոնց ցուցած արդիւնքները մէջ տեղն են արդէն, անոնց մեզի պարգեւած միխիթարութիւններուն, այժմն, յոյսին տեւականութիւնը կամ չափը ցոյց տալիք արդէն։ Այդ մասին կասկածելու պէտք չկայ։ Անիկա հաւատք մըն է որ չի խախտիր բնաւ, պարծանք մը՝ որ անմահութեան առհաւատած է։ Այդ ինձ համար միայն պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, կը պռատայ Սուրբ Պօղոս, երբ անդին՝ իր շուրջը, ու չարունակաբար՝ դարերու ընթացքին մէջ, աշխարհի պարծանքին իրրեւ ցուցականութիւն ծառայող դիրքերը կը կործանին, գեղեցկութիւնները կ'եղծանին, այժերը կը ապառին և հարստութիւնները կը փճանան՝ բաղդին ու բնութեան մէկ ապտակովը, մինչ ապրինքը խաչին պարծանքը կ'ապրի չարունակ, ու կ'ապրեցնէ իրենները, անոնց ներշնչելով ամէն ինչ որ տեւականութիւն մը կ'ապահովէ։

Մարդկային հոգին աստուածային խորհուրդներով, անտեսանելի հարստութիւններով, գեղեցկութիւններով, այժերով լեցուն կղզեակ մըն է, մեր մարմնին ճախճախուտին մէջ։ Այդ հարստութիւնները համադրելու, այդ խորհուրդները հեղելու, և զանոնք մարդկային ընկերականութեան, մեր նմաններուն ու մեզի նպաստաւոր կացութեան մը մէջ դնելու համար մեր կատարելիք ճիգին, և մեր

ձեռք առնելիք միջոցներուն և ուղղութեանը մէջ պէտք է փնտռենք մեր պարծանքին իսկական բնութիւնը։ Երեւոյթները չատ անգամ յաղթած են չարին գործածել տալ մեր հոգիին ամենէն բարի ղգացումները, և ասոնցմով՝ մեր թոյլ ու մեղկ վարմունքը չատ հեղ պատճառ կ'ըլլայ որ մենք խեղդուինք մեր մարմնի ճախճախուտին մէջ, և անոր մեզի ներշնչած բառերը, անոր մեզի ծծել տուած երջանկութիւնները, անոր մեզի ըմբոշխնել տուած հաճոյքները թողուինք իրրեւ մեր պարծանքը, առանց կարենալ մեր հոգին ղգալու, առանց խաչին պարծանքը ընդդրկելու։ Մե՛ն, աշխարհ որչափ չահագործած է զմեզ, անիկա զմեզ գործիք մը չընած է իր ծրագիրներուն յաղթութիւնը ապահովելու, իր ցանցին մէջ զմեզ բռնելու և զմեզ իր հաճոյքներուն մէջ խեղդելու համար, մինչ խաչին պարծանքը զմեզ յաղթականներ կը չինէ։ Մե՛նք պէտք է յաղթանակենք Յիսուս Քրիստոսով, որովհետեւ ա՛յս է քրիստոնէին կոչումը (ՀՌՈՎՄ. Ը. 37, ԺԲ. 21), և ըսենք սրբոյն Պօղոսի հետ, Այդ ինձ համար միայն պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Պէտք է մե՛նք գործածենք, մենք չահագործենք աշխարհը մեր չնորհներուն ու մեր տեւական յոյսերուն այժմ, պէտք է զայն խաչով ու խաչին համար արդիւնաւորենք, ու Աստուծոյ մեզի պարգեւած ձիրքերն ու կարողութիւնները մեր տեւական պարծանքին ու մեր կեանքին համար գործա-

ձեռնք, և բանդք արբոյն Պօղոսի հետ. Այլ ինձ բաւ լիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ եղեալ է եւ ես աշխարհի:

Հոգիի այդ բարձրութիւնը, հաւատքի այդ համոզումը, պարծանքի այդ անխառնամ պահը կը մաղթեմ ձեզ ամենուդ համար:

ՄՈՒՇԵՂ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԵՐՈԲԵԱՆ
(Կոստանդնուպոլիս)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Եթէ յարեր ուք ընդ Քրիստոսի, ապա զվերինն խնդրեցէք, ուր Քրիստոսն նստի ընդ աջմէ Աստուծոյ:

(Կող. Գ. 1)

Յարեաւ բառը քանի մը կերպ նշանակութիւն ունի, երբեմն մարդու մը նստած կամ ընկած տեղէն վեր կեցելը կը նշանակէ, զոր օրինակ, «Յարեաւ Սօղոս գետնի վրայ ընկած տեղէն, և բաց աչքերով ոչ ոքի կը տեսնէր»: (ԳՈՐԾ. Թ. 8): Բնած տեղէն արթննալն ու վեր կենալն ալ կը նշանակէ, զոր օրինակ, «Վա՛յ անոնց, որոնք առաւօտները կը յառնեն ու արբեցութեան հետեւէ կ'ընկերին: (ԵՍ. Ե. 11.): Բայց ամենէն լաւ կը նշանակէ մեռած մարդու մը նորէն կենդանանալը — յարութիւն առնելը, օրինակ. Յիսուս կ'ըսէ Մարթային, «Ձո եղբայրը պիտի յառնէ»՝ այսինքն՝ նորէն պիտի կենդանանայ, «Գիտեմ, կ'ըսէ Մարթա, կը յառնէ յարութեան ժամանակ, յաւուրն յհանուամ»: Յիսուս կ'ըսէ, «Ես լո՛ւսն եմ յարութիւն և կեանք. ինձի

հաւատացողը թէպէտ մեռնի ալ, կ'ապրի։ Եթէ մէկ մարդ մը ալ որ կենդանի է ու ինծի կը հաւատայ, անիկայ բնա՛ւ երբէք չմեռնիր. կը հաւատա՞ս սա բանին». (ՅՈՎՀ. ԺԱ. 23.26)։

Յարութիւն առնելու մասին սա բաժներս աւելի մեր մարմնաւոր կեանքին կը վերաբերուին։ Մարդու բարոյական կեանքի փոփոխման համար ալ՝ յարութիւն առնելը իր նշանակութիւնն ունի, օրինակ, — երբ մէկ ոգեշ մարդ մը իր անդիտութենէն դիտութեան հասնի, կը նշանակէ որ նա յարութիւն առաւ, այսինքն՝ մէկ վիճակէ ուրիշ վիճակի փոխուեցաւ, կամ խաւարի մէջէն լոյսի մէջ։ Բարոյական կեանքէ դուրս ընկած մէկը, եթէ որ իր այնպիսի ընթացքէն յանկարծ եա մնայ ու բարւոք կենցաղավարութեան դառնայ, կը նշանակէ՝ որ նա մեռած տեղէն կենդանացաւ, մեռած գործերուն մէջէն յարութիւն առաւ ու նոր կեանք առացաւ։ «Ձեզի կ'առնեմ հեթանոսներու մէջէն, կ'ըսէ Աստուած Եզեկիէլի բերանով, ու կը տանիմ ձեզի ձեր երկիրը. եւ կը ցանեմ ձեր վրայ մաքուր ջուր ու կը սրբուիք ձեր բոլոր պղծութիւններէն, ու ձեր բոլոր կուռքերէն կը սրբեմ ձեզի։ Եւ ձեզի կուտամ նոր սիրտ, ու ձեր մէջ կը նորոգեմ նոր հոգի, ու ձեր մարմիններու մէջէն կը հանեմ քարեղէն սիրտը և ձեզի կուտամ մարմնեղէն սիրտ։ Եւ ձեր մէջ կուտամ հոգիս, ու այնպէս կ'ընեմ, որ դուք իմ պատուիրաններովս երթաք և իմ օրէնքներս պահէք ու կատարէք անոնք, ու դուք ինծի

ժողովուրդ ըլլաք. ես ալ ձեզի Աստուած ըլլամ»։ (ԵԶԵԿ. Լ.Զ. 24.29)։ Ահա սա խօսքերու իմաստն ալ յարութիւն առնել, կամ հին մարդու մեռած գործերէն նոր կեանքի մը մէջ կենդանանալ կը նշանակէ։ — Թէպէտ լաւ ու բարի կեանքէն դէպի վատը ընկնելն ալ փոփոխութիւն է. սակայն այս կորուստական փոփոխութիւնը յարութիւն առնել չըսուիր, այլ սոսկալի անկում, կամ բարոյական մեռելութիւն, — ինչպէս որ գրուած կայ. «Միտք բե՛ր. թէ ինչ տեղէ ընկար՝ ու ապաշաւէ, և քո առաջին գործերդ ըրէ, ապա թէ ոչ կուգամ, վազվազակի ու կը շարժեմ քո աշտանակիդ իրենց տեղէն, եթէ չապաշխարես»։ (ՅԱՅՏ. Բ. 5)։

Մենք քրիստոնեաներս երկու տեսակ յարութիւն առնել ունինք. մէկն արդէն ըսինք, որ մեր բարոյական ու կրօնական յարութիւնն է, որով քրիստոնեայ կ'ըսուինք, մըս յարութիւնն ալ մեռնելէս յետոյ պիտի առնենք, ինչպէս մեր հաւատոյ հանգանակին մէջ գրուած է, «կը հաւատանք... մեռելներու յարութեան, յաւիտենական դատաստանին՝ հոգիներու ու մարմիններու, երկնքի արքայութեան ու յաւիտենական կեանքին»։

Մեր բարոյա-կրօնական յարութիւնը անմիջական կապ ունի մեռելներու վերջին յարութեան հետ, ըլլի մեր սա առաջին յարութիւնը մեր ճանապարհն է, որով մենք իբր ճանապարհորդներ երթալով կը մըտնենք դերեզման, մարմիններս կը մնան այն տեղ Աստուծոյ վճռին համաձայն թէ, «Հող էիր ու հող

դառնաս» . — իսկ հոգիները կը վերանան առ Աստուած . Աստուծմէ անոնց համար որոշուած կայանները մէջ՝ մինչեւ հաւօրէն յարութեան ժամանակ , երբ մարմիններու ալ՝ Աստուծոյ ամենակարող զօրութիւնով կը յառնեն ու հոգիներուն հետ միանալով՝ կը սահանան իրենց վճիռը . — «Արդարոց կեանք յաւիտենական , և մեղաւորաց տանջանք յաւիտենական » :

Քրիստոնեաներս ընա՛ւ երբէք դործ պէտք չէ ունենանք « յաւիտենական տանջանքի » հետ , այլ արդարները յաւիտենական կեանքը պիտի ըլլայ մեր վիճակը : Չի՛ մեր Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս այսպէս է ըսեր , « Ամեն ամեն ասեմ , ով ո՛ր իմ խօսքը կը լսէ ու կը հաւատայ անոր՝ որ ինձի դրկեց , կընդունի յաւիտենական կեանք , և դատաստանի մէջ չմտներ , այլ մահուանէ կեանքի փոխուեցաւ » (ՅՈՎՀ. Ե. 24) : Թէեւ մեր քրիստոնէական սուրբ կրօնի սկզբունքը այս է , բայց մենք մեր կոչման , մեր բարոյական ու կրօնական առաջին յարութեան կանոններով պէտք է կենցաղավարինք , ապա թէ ոչ այլապէս անկարելի է ըլլալ : Ապա թէ ոչ , — ո՛հ սարսափելի է ըսել , — մենք մեր Փրկչի մեզի համար երած ա՛յնքան զօրութիւնները ապահոս երած ըլլալով , Բորգիան , Բեթսայիդան ու Կափառնաումի նախատինքները մեր վրայ բերած կ՚ըլլանք , ու Տիւրոսի , Սիդոնի և Սոդոմացւոց վիճակէն աւելի ծանր դատաստանների պիտի ենթարկուինք , — ինչպէս կ՚ըսէ Փրկիչը (ՄԱՏԹ. ԺԱ.

20-24) . կ՚ըսէ և սրբազան առաքեալն Պետրոս , — « Չի եթէ մեր Տէր և Փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի գիտութիւնով , — այսինքն քրիստոնէական ճշմարիտ կրօնի լուսաւոր վարդապետութիւնով , — աշխարհի պղծութիւններէն փախչելով , ու նորէն դէպի անոնց դառնալով չաղապատուին մի և նոյն պղծութիւններով , անոնցի մարդոց վախճանը առաջինէն աւելի չար եղաւ : Որովհետեւ լա՛ւ էր անոնց , թէ բնաւ իսկ ճանաչած չըլլային արդարութեան ճանապարհը , քան թէ ճանչցան ու ետ կեցան այն սուրբ պատուիրանէն , որ անոնց աւանդեցաւ» : (Բ. ՊԵՏ. Բ. 20-21) . — Օ՜հ , որքան սարսափեցուցիչ են տերունական ու առաքելական այս խօսքերը քրիստոնեի մը համար , որ իր սուրբ կոչումը չի ճանչնար : Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընէ քրիստոնեան որ այսպիսի ապագայ ամենադառն վիճակէ մը ինքզինքը ազատ կացուցանէ :

Այսպիսի հարցում մը ես ընելով՝ թերեւս կը սխալուիմ , դի սա կը նմանի այնպիսի հարցման մը , երբ մէկը կանգնած ըլլալով արքունական ճանապարհի վրայ , որի ճակատին անջնջելի գրուած ըլլայ Աստուծոյ ձեռքով՝ ու անոր բերանով ալ վկայուած թէ , Սհա այս ճանապարհով առանց երկնչելու գնա , ո՛վ մարդ , և դու անվնաս կը հասնիս ցանկացածդ տեղը , չըլլայ թէ խոտորիս դէպի աջ ու ահեակ , այլ միշտ ուղղակի գնա , — այնու ամենայնիւ նոյն ճանապարհորդը , դարձեալ չուարած մնալով պատահողի մը հարցնէ թէ ո՞րն

է իր երկիր երթալու ճանապարհը. կարծեմ այսպիսի մարդ մը բաւական ծիծաղելի կըլլայ, իրեն աչքերի առջեւ արդէն յայտնի եղած բանի մը համար տեղեկութիւն հարցնելովը, ինչպէս այժմ ես կ'ըլլամ, ամենքիդ լոյսի պէս յայտնի եղած գործի մասին հարց տալովս։ Եւ ճիշդ որ այսպէս ալ է, դի Տէրը ըսել է, — «Եւ չը կոչուիք ուսուցիչներ, դի ձեր ուսուցիչը Քրիստոս է»։ Եւ դարձեալ թէ. «Ես եմ ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք, մէկ մը ուրիշ կերպ չէ կարող գալ Հօրս քով, այլ միայն ինձմով»։ Ահա այսպէս՝ Տիրոջ խրատները կը բանան մեր ականջները, եւ մենք չպիտի խոստանանք ուրիշ դէմ դառնանք, ինչպէս կ'ըսէ Եսային, (Ծ. 5). այլ ամենքս ալ պետք է ըլլանք Աստուծմէ սորվողներ։

Հոգին սուրբ Աստուած առաքեալներու ձեռքով առաքացուցեր է անոնց գիրքերը մեր հոգիներու փրկութեան ու մեր քրիստոնէական կենցաղավարութեան համար ամենահանդիսաւոր՝ լուսաւոր եւ կենդանագոյր խրատներով։ Որոնցմէ մէկն ալ ահա այս քարոզիս բնաբան առած Սրբազան Պօղոս առաքեալի բառերն են թէ, «Եթէ յարութիւն առաք Քրիստոսի հետ. ուրեմն վերինը խնդրեցէք, այսինքն՝ երկնաւոր կեանքը, ուր Քրիստոս կը նստի Աստուծոյ աջ կողմը, այսինքն՝ որպէս Աստուած ճշմարիտ եւ Հօր ու սուրբ Հոգւոյ էակից, որ մարդացաւ մեր փրկութեան համար, ուսուց մեզի փրկութեան ճանապարհներ ու աստուածպետու-

թեան ճշմարիտ եւ փրկարար խորհուրդներ. եւ իրեն անարատ արիւնը հեղլով՝ ջնջեց մարդկային սկզբնական մեղքի դատակնիքը, եւ այժմ մարդկային փառաւորեալ մարմնով Հօր աջ կողմը նստած բարեխօս է իր հաւատացեալ եւ պինդ արեալ եկեղեցւոյ համար։ Ո՛հ, որքան երջանի՛կ ենք քրիստոնեաներս, որ Փրկչէն չնորհիւ հասել ենք այսպիսի լուսաւոր եւ փառաւորեալ վիճակի, որքա՜ն ապահով է մեր հոգիներու փրկութեան ճանապարհը, որքա՜ն մեծ է մեր հաւատոյ հիմնաքարը, որքա՜ն անբաւելի է անոր սէրը՝ իրեն հետեւողներու վրայ եւ անմաւելի ու անմերժելի անոր բարեխօսութիւնը, — բարեխօսութի՛ւն, որի մէջ կը պարունակուի Աստուծոյ անքննելի մարդասիրութեան խորհուրդը։ — «Երանի՛ քեզ, Սիմոն որդի Յովնանու, դի մարմինն ու արիւնը չյայտնեց քեզի՝ այլ իմ երկնաւոր Հայրս». ըսաց Տէրը Պետրոսի, երբ սա անոր դաւանեց՝ թէ «Դու ես Քրիստոսը, Աստուծոյ որդին»։ (ՄԱՏ. ԺԶ. 17-18)։

Ահա այս երանութեան հաղորդակից է ամեն մի քրիստոնեայ, ով որ Փրկչէն կը դաւանի Որդի Աստուծոյ ու անոր խօսքերուն կը հետեւի որպէս Աստուծոյ բերնով խօսուած անսուտ պատուէրներու։

Այո մենք յարութիւն ենք առել Քրիստոսի հետ եւ պիտի միշտ վերիններս խնդրենք, եւ այս յարութիւնը որ մենք առել ենք, դեռ հոս մեր՝ բարոյական ու կրօնական կեանքի մէջ վերածնելու առաջին յարութիւնն է, որ յաւիտենական կեանքի

առնաւաւչեան է: Ա.յս յարութիւնով մենք կը բաժնուինք մարմնական բոլոր արատակրօ ցանկութիւններէն: Ա.յս յարութիւնով մեր անձերը պիտի արբուին հին աչխարհի ամէն մի աստուածընդդէմ մեղքերէ և նորոգուելով տաճար կազմուին ամենատուր Երրորդութեան, «Զի հինը անցաւ և այժմ նոր եղաւ ամենը», կ'ըսէ առաքեալը: (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ե. 18) կ'ըսէ և Եսայի. «Զի ես ահաւասիկ նոր գործ կ'ընեմ, որ այժմ կը յայտնուի և դուք կը ճանչնաք, անապատի մէջով ճանապարհ կը բանամ ու անջրդի երկրի մէջ գետեր կը բղխեցնեմ: Դուք այլ եւս մի՛ յիշէք առաջիններուը ու հինը միտք մի՛ բերէք», (ԵՍ. ԽԳ. 18-19)»: Ա.յս յարութիւնով մենք անձերնուս վրայ կը կրենք երկնաւոր Հօր որդեգրութեան կնիքը՝ և այս յարութիւնը մենք առել ենք սուրբ աւազանէն վերսին ծննդեամբ: «Զի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի մկրտուողներդ, կ'ըսէ առաքեալը, անոր մահուան խորհրդով մկրտուեցաք, այսինքն մկրտութիւնով թաղուեցաք անոր հետ մեռելութեան մէջ, և ինչպէս որ Քրիստոս մեռելներու մէջէն յարութիւն առաւ Հօր փառքով, նոյնպէս ալ մենք կեանքի նորոգութիւնով, այսինքն՝ մեռած գործերու մէջէն յարութիւն առած ու նորոգուած կեանքով ապրինք այսուհետեւ՝ ի փառս Աստուծոյ Հօր: Եւ եթէ որ անկակից, այսինքն՝ հաղորդակից եղանք անոր մահուան օրինակին, հաղորդակից կ'ըլլանք նաեւ անոր յարութեանը»: (ՀՌՈՎ. Զ. 3-8): Ա.յս խօսքերէն կը

հասկցուի որ, քրիստոնեան մեղք գործելու համար մեռած կը համարուի, մեղքեր չպիտի առաջանան քրիստոնէի նորոգուած կեանքի մէջ, այլ անոր կեանքը միշտ պիտի ըլլայ արբուխնով, արդարութիւնով, ու փայլի Քրիստի ցոյց տուած առաքինական գործերով:

«Վերինը խորհեցէք, կ'ըսէ առաքեալը, և ո՛չ այն՝ որ այս աչխարհի մէջ է: Որովհետեւ դուք մեռաք, և ձեր կեանքը ծածկուած են Քրիստոսի հետ Աստուծոյ մէջ. իսկ երբ յայտնուի Քրիստոս ձեր կեանքը՝ — այսինքն, երբ նա պայ դասելու կենդանիներն ու մեռածները, — այն ժամանակ դուք ալ անոր հետ կը յայտնուիք ձեր փառքերով»: Ա.յսինքն թէ՝ այժմ այս աչխարհի մէջ դուք, որ նորոգուած կեանքով կապրիք, երկնային փառքերը կը խնդրէք, վերինը կը խորհիք, ու ձեր բարեգործութիւններով ձեր գանձերը երկինքը կը դանէք, ահա ձեր այս առաքինութիւնները՝ որ կընէք ոչ ի փառս մարդկան, այլ Աստուծոյ, դեռ եւս ծածկուած կը մնան անոր քով, որի անունով որ ըրել էք, և երբ յայտնուի Քրիստոս՝ այն ժամանակ անոր հետ դուք ալ կը յայտնուիք ձեր փառքերով, այսինքն՝ ձեր այնպիսի առաքինական գործերով, ու կը մնանէք ձեր երկնաւոր սիրոյ ուրախութեանը մէջ՝ որպէս աղնիւ, բարի և հաւատարիմ ծառաներ. (ՄԱՏ. ԻԵ. 21), որովհետեւ դուք այս անցաւոր փոքր կեանքերուդ մէջ հաւատարիմ էք եղել, ուստի արժանաւոր էք յաւիտենական կեանքի բաժանակցելու երջանկութիւններուն:

«Մեռուցէք այսուհետեւ, կ'ըսէ առաքեալը, ձեր երկրաւոր անդամները, ի բաց ձգեցէք պոռնկութիւնը, բիծը, չար բաներուն ցանկանալը, ագահութիւնը՝ որ հաւասար է կռապաշտութեան։ Որոյ համար ալ կուգայ Աստուծոյ բարկութիւնը անհաւանութեան որդոց վրայ։ Դուք ալ, կ'ըսէ, ժամանակ մը այսպիսի չար գործերով կը թափայիք, երբ դեռ կենդանի էիք անոնց մէջ. բայց այժմ մեռած էք այնպիսի գործերու համար։ Ուրեմն ի բաց թօթափեցէք ձեր բերաններէն այն ամենը, բարկութիւնը, սրամտութիւնը, չարութիւնը, հայհոյութիւնը, խեղկատակութիւնը։ Իրարու մի՛ սուտ, հին մարդը մերկացէք իրեն բոլոր գործերով։ Եւ զգեցէք նոր մարդը, որ վերանորոգուած է՝ ըստ պատկերի Արարչին։ Դուք Աստուծոյ ընտրեալներ, սուրբեր, սիրելեալներ էք, այսուհետեւ զգեցէք գութ, ողորմութիւն, քաղցրութիւն, խոնարհութիւն հեզութիւն, երկայնամտութիւն։ Իրարու նեղել, իրարու չնորհել, եթէ մէկ մը մէկի վրայով որպիսի և է արատնջ ունենայ, ինչպէս Աստուած Քրիստոսով չնորհեց ձեզի՝ այնպէս ալ դուք չնորհեցէք միմեանց։ Եւ այս ամենի վրայ թագաւորեցուցէք սէրը, որ ամեն առաքինութիւններու կապանքն է»։ (ԿՈՂ. Գ. 5–15)։ — Այսինքն՝ սէրն է մարդոց դէմդուը իրարու անկեղծօրէն բարութիւններ ընելու, այն ինչ առելութիւնը կը կասեցնէ մարդոց, ու անոնք ալ կը սկսին ամեն տեսակ չարութիւններ իրարու ընել։

«Կանայք, հնազանդ եղէք ձեր այրերուն։ Այրեր, սիրեցէք ձեր կանանց ու անոնց մի՛ դառնացնէք։ Որդիք, հնազանդ եղէք ձեր ծնողներուն։ Հայրեր, մի՛ գայրացնէք ձեր որդիները՝ որ չտրտմին։ Ծառաներ, հնազանդ եղէք ձեր տէրերուն, կեղծաւորաբար մի՛ ծառայէք անոնց՝ որպէս մարդահաճոներ, այլ միամիտ սրտով ու անոնցմէ պատկառելով։ Ինչ բան որ ընէք սրտի մտօք, գիտցէք որ Աստուծոյ կ'ընէք և ոչ թէ մարդոց։ Գիտցէք, որ Աստուծմէ պիտի առնէք [ձեր ժառանգութեան հատուցումը. այսինքն՝ ձեր գործերուն վարձքը։ որովհետեւ Քրիստոս պիտոյ կը ծառայէք» (ԿՈՂՈՍ. Գ. 18–14) — այսինքն՝ թէեւ մարմնով երկրաւոր տէրերու կը ծառայէք, խակ հոգւով Քրիստոսի ծառաներն էք։ — Եթէ երկրաւոր ծառայութեան մէջ անհաւատարիմ ըլլաք, երկնաւոր ծառայութեան մէջ ալ անհաւատարիմ կ'ըլլաք։ — «Զի որ քիչի մէջ անհաւատարիմ է, նա չատի մէջ ալ անհաւատարիմ է», կ'ըսէ Փրկիչը. (Ղ.ՈՒԿ. ԺԶ. 10.)։ Հետեւաբար՝ ինչ ծառայ որ մարմնաւոր պիտոյ ծառայելու մէջ անհաւատարիմ ըլլայ, նա երբէք հաւատարիմ չէ կարող ըլլալ Աստուծոյ ծառայութեան մէջ, որովհետեւ վեչէն խաղող չի քաղուիր։ Եւ այսպիսի պիտոյ ծառաները, կ'ըսէ առաքեալը, պիտի տանին իրենց անպիտանութեան պատիժները, զի Աստուծոյ առջեւ չկայ աչառութիւն։ Այլ նա արդար դատաստան կ'ընէ. ոչ ծառային կը խնայէ՝ ոչ տիրոջը, ոչ աղքատին՝ ոչ հարուստին, ոչ առող-

ջին՝ ոչ հիւանդին, այլ ամէն մի մարդու անոր սրտի ուղղութեան՝ կամ թիւրութեան համեմատ կը դատէ։

«Տէրեր, իրաւունք և հաւասարութիւն չնորհեցէք ձեր ծառաներուն», այսինքն՝ նախ գիտցէք, որ անոնք ալ ձեզի պէս մարդիկ են, և մէկիդ ծառայ միւսիդ տէր լինելը մարդկային ձիրքերը ու բնական հաւասարութիւնը երբէք չի վերցներ ձեր մէջէն։ Կամ թէ, մէկին սիրել միւսին մի՛ ատէք, մէկին ըրկել՝ միւսին մի վարձատրէք, անոնց հետ վարուեցէք մարդավայել կերպերով։ «Գիտցած եղիք, որ դուք ալ ձեզի համար տէր մը ունիք երկինքը ու անոր ծառաներն էք։ Աղօթքի առէք կացէք, այսինքն՝ ամեն ժամանակ աղօթք արէք ու գոհացէք Աստուծմէ»։

Ահա սրբազան առաքեալի վերեւ յիշուած խօսքերը համարեա թէ ճշմարիտ քրիստոնէի մը նորոգուած կեանքի համառօտ ծրագիրն է, և այս խօսքերի իմաստները հասկացողը խոկոյն կը գիտնայ, որ յի՛րաւի լինքը մնացած պիտի ըլլայ անոնց հակադիր անմարդավայել գործերու, կամ անասնական կեանքի մը համար, և ինչպէս որ մնացած մարդը այլ եւս չէ՛ կարող գործել, լինքն ալ նոյնպէս չէ կարող ընել նոյն հնացեալ կեանքին վերաբերուած անբանական գործերը։ Կը հաւնայ, որ այն հին կեանքը իր բոլոր չար ցանկութիւններով ու մոլութիւններով, քրիստոնէի մը վերստին ծնընդեան չնորհիւ ի բաց թօթափած հին ու աղտեղեալ

հանդերձներն են. ուստի իրեն ա՛լ չպատկանիր իր անձէն մերկանալ Քրիստի որդեգրութեան սուրբ ու չնորհալի նոր հանդերձները՝ ու զարձեալ այն հինը հագնիլ։ Իսկ ևթէ, Աստուած մի՛ արասցէ, այնպէս ընելու ըլլայ, ապա այնուհետեւ վա՛յ է իրեն, զի դատաստանի օրը Տէրը կը կարէ անոր մէջտեղէն, ու անոր բաժինը, անհաւատներուն հետ կը դնէ։ (ՄԱՏ. 24.51.)։

«Սպաննեցէք այսուհետեւ, կ'ըսէ առաքեալը, ձեր երկրաւոր անդամները, որոնցմէ կը յառաջանայ պոռնկութիւն, պղծութիւն, բիծ, չար ցանկութիւն ու ագահութիւն»։ — Այո՛, քրիստոնեան այս բաներու մէջ պէտք է միշտ զգաստ ու արթուն ըլլայ. և իր անձի վրայ լա՛ւ հսկէ։ Պէտք է իր անձի մէջ երբ և իցէ երեւան եկած այն տեսակ չար խլրտումները խոկոյն սպաննէ ու բաց ձգէ, ևթէ մինչեւ անգամ անոր այնպիսի խլրտման ղրդողը, իրեն գայթակղեցնողը իր անձի ամենակարեւոր անդամներէն մէկն եղած ըլլայ, զի՝ ինչպէս կ'ըսէ Քրիստիչը, լաւ է անոր որ և է պակաս անդամով մը արքայութիւն երթալ, քան թէ անպակաս անդամներով հրոյ գեհենի մէջ ընկնիլ։ (ՄԱՏ. Ե. 29.)։

Պիտի գիտցած ըլլայ, որ այնպիսի անբարոյական խլրտումները որքան ալ փոքր ու անվնաս կարծուին, այնու ամենայնիւ անոնք չուտով կը մեծնան ու իրեն կը վճասենն։ «Բռնեցէք ու ոչընչացուցէք, կ'ըսէ Սողոմոն, փոքրիկ աղուէսները՝

մեր այգիներու ապականիչները, և թող ծաղկին մեր այգիները » (ԵՐԳ. Բ. 15)։ Եւ ոչ միայն իրեն կը վճռեն, այլ և մարդկային կենցաղավարու-թեան արբազան հիմունքները կը խախտեն՝ կը տա-տանեն և անոր ամբողջ կազմը կը թուլատրեն։ Չի Փրկչին մեզի համար ստեղծած այս նոր կեանքը՝ մարդոց համերաչխ կրօնական ու բարոյական կե-ցուեթան վրայ կը սիրէ, որով մարդկութիւնը ամբողջապէս թէ այս անգատոր կեանքի մէջ երջա-նիկ կըլլայ և թէ հանդերձեալի։ « Մերկացէք հին կեանքը իրեն բոլոր գործերով » — կը գոչէ առաք-եալը։ — Չի հին մարդով՝ մարդոց կեանքը բնաւ երբէք երջանիկ չէ եղած և չի ալ կարող ըլլալ, որովհետեւ անիկայ սկզբնական մեղքերով ապա-կանուած ու Աստուծմէ անիծուած կեանք մըն էր, որի մէջ մարդը դերի էր ընկած, մեռած էր, և միայն իր մարմնական չար ցանկութիւններուն կը ծառայէր։ Անոր համար ալ Աստուած ահագին պա-տիժներով ամեն ժամանակ կը պատժէր այն թշուառ մարդոց։ Սկզբի պատժուողը մեր նախահայր Ադամն է եղած, որ չկրցաւ բռնել ու պատժել այն խոր-հրամանակ փոքրիկ ադուէսին, որը սակայն կրցաւ ապականել անոր այգին ու անոր արտաքսել տուեց ան տեղէն։ (ԾՆՆԴ. Գ. 23). Ա՛ս ադուէսը մեր Փրկչին ալ մօտեցաւ, բայց ոչինչ կրցաւ ընել, չի անորմէն յանդիմանուելով քաշուեցաւ գնաց։ Այժմ մեր Փրկիչը մեր առջեւ մերկացուցեր է ան մարդախոր-հրամանկին բոլոր հնարները, և մեզի հասկցուցեր

է, թէ ի՛նչպէս կրնանք ոտնակոխ ընել և վճարնել անոր լարած որոգայթները։

Պէտք է այստեղ որպէս միջանկեալ աւելցնել, թէ այս փոքրիկ խորհրդանիկ ադուէսներու պաշտօնը չատ անգամ կը կատարեն գայթակղիչ մարդիկ, որոնք իրենց գանազան մոլի ցանկութիւններուն կամ փառասիրութիւններուն բաւականութիւն տա-լու համար՝ չատ մը մտամիտներու և անմեղներու հաւատը կը ապալչեն, ու անոնց հոգիներու կո-րուստը պատճառ կը դառնան։ Ո՛հ, որքան սար-սափելի մեղք է գայթակղեցնելը։ Եթէ որ մէկ կորուսած ոչխարի մը համար, տէրը լինուսն լինը հատը կը թողու լեռներու վրայ ու կերթայ մոլոր-ուածը գտնելու, և որչա՜փ կուրախանայ երբ գտնէ. եթէ որ տասը դրամներէն մէկ կորուսածը գտնելու համար, կինը ճրագը կը վառէ, տան անկիւնները կաւլէ ու ստէպ կտրտնէ՝ մինչեւ որ գտնէ, եթէ որ մէկ մեղաւոր մարդու մը ապաշխարելուն ու դարձի գալուն համար՝ հրեշտակներն երկինքը կու-րախանան. — հապա ինչ պատասխան պիտի տայ գայթակղիչ մարդը Աստուծոյ առջեւ՝ այնքան հո-գիներ կորցնելուն համար։ Կարելի է թէ հողն ալ չկրնար կորցնելուն համար։ Կարելի է թէ հողն ալ չի հանդուրժէր այնպիսի մարդուն դիակը իր մէջ ընդունելու. և ասոր համար ալ Փրկիչը կը վճռէ, « լաւ էր ան մարդուն որ ջրաղացի քարը պարանոցը կապուէր ու ընկղմէր ծովի ամենախոր տեղը, քան թէ գայթակղեցնէր իմ հաւատացող ամենա-փոքրիկ մէկ մը »։ (ՂՈՒԿ. ԺԷ. 1-2)։ Կարելի է

թէ, ջրհեղեղով պաժուած մարդոց պէս, Աստուծոյ հոգին վերցուած կ'ըլլայ գայթակղիչ մարդոց մէջէն, ու լոկ մարմիններն ու ղգայական չունչը մնացած, կամ Գերբնաւացոյց երկրի մէջ պատահած, գետերէն կատաղուած խոզերու պէս կըլլան, որոնց դատաստանն ալ խոր ջրերու մէջ կորնչցնելով ըրաւ Աստուած. արդարեւ խիստ սարսափելի է: — Աւոր հակառակ ալ, հապա յաւիտենական որչափ մեծ փառքի պիտի արժանանան ա՛նպիսի հոգեկալ մարդիկ, որոնք թէ խօսքով թէ գործով ջանք կընեն մարդոց հոգիները ապրեցնելու համար, գպրոցներ կը բանան, աղաներ կը կրթեն, որբեր կը խնամեն, ու անոնց բարոյապէս ու կրօնապէս դաստիարակելով, բարի մարդ ու բարի քրիստոնեայներ կընեն: Իրաւ է որ այսպիսի մարդիկ ճիշտ Փրկչի մարդասիրութեան կնիքը կը կրեն իրենց լուսաւիայլ ու անմահ ճակատներուն վրայ: Ա՛յժմ դառնանք մեր խօսքին, որ պէտք է ըսէինք, թէ երկրորդ պաժուողը կայէնն է եղել որ չկրցաւ իրեն ազահութիւնը մեռցնել, կարծե՛ց որ եթէ իր ստացուածքի լաւ մասը զոհէ իր Աբարչին, սա չէ կարող անոր փոխարէնը հատուցանել իրեն: Ազահութիւնէն իր մէջ առաջացած նախանձն ալ չկրցաւ մեռցնել, այլ Թաղումէ կենդանի և ի վերջոյ Աբելը մեռուց:

Եւ ահա այսպէս աշխարհի մէջ հետզհետէ տարածուելով անթիւ մեղքեր, ապականութիւնը ընդհանրացաւ, և բայի քանի մը արդար մարդ

դոցմէ, աշխարհը ջրհեղեղով ջնջուեցաւ իր բոլոր բնակիչներով: Բայց աշխարհը այս պատժով ալ չնորոգեցաւ, դարձեալ բազմացան մարդոց անօրէնութիւնները, դարձեալ պատժուեցան մարդիկ և չհասան մէկ վերջնական ուղղութեան, և այս մասին ա՛լ չէ պէտք երկարացնել, այլ կարճն ըսելով անցնիլ՝ թէ մնացին մինչեւ եկաւ Աստուածորդին՝ Փրկիչն աշխարհի, ու իր արարչական լուսով լուսաւորեց աշխարհը: Նա նոր կեանք պարգեւեց մարդկան ազգին, ապականացուէն անապականի մէջ յարուցանելով մարդուն, և մարդիկ խառնուեցան հրեշտակներու հետ՝ Փրկչի պարգեւած երկնային կրօնի գօրութիւնով ու չնորհիւ:

Փրկչական կրօնը մարդոց համար եղաւ Ցաղկոք նահապետի զարմանալի տեսլեան այն սանդուղքը, որի պատուանդանը հաստատուած էր երկրի վրայ՝ իսկ գլուխը կը հասնէր մինչեւ երկինք, մինչեւ Հօր Աստուծոյ աթոռը, որի աջ կողմը նստած է մարդացեալ Աստուածորդին: Եւ աս սանդուղքով է որ հրեշտակները վար կ'իջնեն ու մարդիկ վեր կ'ելլեն ու իրարու հետ կը միաբանուին: (ԾՆՆԴ. ԻԸ. 12.):

Քարոզիս վերջաբանը, օրհնեալ ժողովուրդ Աստուծոյ, կ'ընեմ սրբազան Առաքեալի խօսքով՝ թէ «Ա՛յսուհետեւ թող մեղքեր չտիրեն ձեր մահկանացու մարմիններու մէջ և դուք որպէս հպատակներ՝ չհնազանդիք մարմնական ցանկութիւններուն: Ու ձեր անդամներն ալ պէտք մի՛

պատրաստէք անիրաւութեան մեղքերու համար, այլ ձեր անձերը պատրաստեցէք Աստուծոյ, որպէս մեռելոտի գործերէ հեռացած ու կենդանի գործեր կատարող մարդիկ, ու ձեր անդամները ալ պատրաստեցէք Աստուծոյ արդարութեան համար աշխատող զէնքեր։ Որպէս զի ձեզի բնաւ չտիրեն մեղքերը, որովհետեւ դուք մարմնի օրէնքներով ապրողներ չէ՛ք, այլ Աստուծոյ շնորհներով։

«Պէտք է գիտնաք, որ մարդը ինչ բանի որ հնազանդի՝ անոր ծառան կ'ըլլայ, եթէ մեղքերու ծառայէ, անոր բաժինը մահն է, իսկ եթէ արդարութեան ծառայէ՝ անոր վարձատրութիւնը կեանքն է, զի մեղքի թոշակը, այսինքն՝ մեղքերու ծառայող մարդու ոճիկը՝ մահն է. իսկ Աստուծոյ շնորհը, այսինքն՝ Փրկչի ճշմարիտ կրօնի՝ հոգւոյն ու բարոյականին ծառայողներու թոշակը՝ կեանքն է. — ի Քրիստոս ի Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս ամէն»։ (ՀՌՈՎ. Զ.)։

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՔՀՆՅ. ՏԻՒՐԿԷՐԵԱՆ
(Գանձա)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

Մայիս է, ամիսներուն ամենագեղեցիկն ու սիրելին։ Ի զուր բանաստեղծները չեն կարծում, որ Արարչագործ Աստուածը այս ամսում ստեղծեց աշխարհը։ Ո՞վ չէ փորձել իւր կեանքում՝ երբ և իցէ այդ ամսում, պայծառ արեւի չոզերը պատռելով դուրս գալ դէպի ծոց բնութեան, դէպի գիւղի անքուն պահապան լերան լանջը։ Ինչ սքանչելիքներ, ինչ քաղցրութիւններ։ Բնութիւնն իւր ամեն պերճանքներով ու զարդերով արթնացել է, և ոլեղերքի զարթօնքն է կատարում, դաշտերն ու վեռները իրենց երեխներանգ գոյներով, թռչունք իրենց սքանչելի մեղեդիներով, տեսարանք ու հանդիսարանք իրենց աստուածային գեղեցկութիւններով, հրճուում և ցնծում են։ Խեղճ մարդ, կամայ ակամայ խոնարհացնում ես անզօր ճակատդ սիրելական սեղանի առաջ, Աստուծոյ անհուն թութեան առաջ, և քո խեղճութիւնը խոստովանում։ Եւ ինչո՞ւ չխոնարհուիս՝ երբ գաշտի ու լերան պէտ ծովի ալիքները վէտ-վէտ կը խաղան, երկնից ալա-

խօսիկ թեւաւորք թիու թիու կը թռչին, երկրի չաղն ու ցօղը բիւր-բիւր ադամանդներ դարձած աչքեր կը խաղըտան, առուներ և վտակներ ուրախ չրխկտուն քնութեան վերանորոգում կ'աւետեն։ Երկնքի օրէնքն է իչխում, որ վերջ չունի։ Անհուն խորհրդաւորութեամբ համակուած սրտիդ հեռաւոր անկիւններից ուրախական բաբախիւններ կը թնդան։ Մարդ կը ցնծայ, կը զմայլի։

Բայց ինչ սարսափելի է դառնում մեր ուրախական թռիչունները, մեր մաքի պայծառ պատկերները երբ այդ պահուն լերան լանջից դիտունք մեր ոտների տակ փռուած գերեզմանատան, անձայն և անխօս չորիմների կոյտերին, աւեր և կիսաւեր արձաններին։ Որտեղ՛ք այդ տեղ ձեր սիրելիների չորիմները։ աչքով փնտռեցէք ձեր սրտերի արձագանգները, ձեր հոգւոյ հասոր հրեչտակներին։ Մի քանի օր առաջ, նրա ոտկերել խոպոպիքներն էիք համբուրում, նրա չրթունքներից քաղցրահնչիւն մաղերգիներ լսում, նրա չունչը չնչում, նրա կանաչ-կարմիր արեւով խնդում, այժմ քնութեան անողոք հարուածով սառը հողի տակ կը պառկէ մինակ, հեռու սրտիդ, հոգւոյդ, գրկիդ։

Մայիսն ու արեւը անզօր են քեզ յետ կանգնելու, երկրի չաղերն ու ցօղերը այժ չունին սրբելու վիշտ վրայ, երկնքի գայլայլիկները լրտնց հրապոյրները կը կորցնեն։ Շառագում ես, չառագում ես — գրկելու այդ չորիմը և քո աչքերիդ անչափ չաղերն ու ցօղերը թափելու, խառնելու երկրի

թափած արցունքներին։ Ինչ հառաչանքներ ասես՝ որ չես թափում, ինչ հեծկլտանքներ ասես՝ որ դուրս չի թափուում հոգւոյդ խորերէն, սիրտդ հրատում է դառնում այդ րոպէին։ Արար աչխարհն ահա են հաղնում, ամեն ինչ սարսափ և սառուռ աղղում վկրատուր ղգացմանց վրայ։

Հաղար անգամ օրհնեալ լինի այն հաւատն ու վարդապետութիւնը, որ յանկարծ օգնութեան կը գայ, բիւր անգամ ապրի այն յոյսն ու չունչը, որ մնատուր անչարժութեանդ ապաւէն կը դառնայ։ Զայներ կը գան միխիթարական «Յաւուց հովտից», որ գերեզմանից անդին էլ կեանք կայ, անմահութիւն կայ։ Չե՞ս տեսնում երկրի վերայ կեանքի յաւիտենականութեան ստուերական պատկերը։ Չե՞ս նկատում կեանքի անմահութիւնը երկրի ծոցից, երկրի խորքերից սկսուղ դէպի երկինք աստուածակերտ տաճարը դիմելիս։

Մարդկային ազգի գերեզմանն ու երկրաւոր կեանքը յարութեան գրաւականն են։ Յարութեան ձայներ են գալիս մեր ականջին, մեր հաւատն ու քնութիւնը սրբում են մեր աչքերի ցօղերը, մեզ ոտի են կանգնեցնում և հարց են տալիս. Ուրեմն կա՞յ յարութիւն։ Բայց ինչ է յարութիւնը և ինչ խորհուրդ ունի։

Յարութիւն կը նչանակէ վեր կենալ, յառնիլ. մեռած մարդը կենդանանայ, կամ առ հասարակ ամեն մի անչարժութեան դատապարտուած՝ չարժուն դառնայ, կեանք ստանայ։ Մարդիկ մեռելութեան

դրկից դուրս կը գան, կաղաղանչեն, յարութիւն կառնեն: Ա՛յս է լուսաւոր սիրեղերքի ծոցից, երկրի ներսից: «Քրիստոս յարեաւ» այսպէս երգուեց արքայական կամարների տակ: Ինչ ծանր բան կը լինէր եթէ սարսափի և ահի բոլէներից յետոյ, Քրիստոս յարութիւն չառնէր: Ինչ կը լինէր մեր դրութեան հետեւանքը, եթէ մեր գրկած, մեր փարուած չերմի վրայ երկնային լոյսը չդար օգնութեան. — բայց մեր Տէրը յարեաւ: Աստուածային պարգեւների ամենաանծն ու ամենաքանչելին՝ մեր կեանքի արեւը, արժէք և գին երբէք և երբէք չէր ունենալ «եթէ Քրիստոս չլոյծ յարուցեալ». այլ չեմ ասում որ «ընդունայն է քարոզութիւնն մեր», այլ աւելի առաջ գնալով՝ «ընդունայն են հաւատքն ձեր»:

Ա՛յս մարմնի համար կայ յարութիւն, իսկ հոգւոյ համար անմահութիւն. — առաջինն էր, որ մեզ կը զբաղեցնէ:

Իսկապէս ինչի նման կը լիներ մեր կեանքը, մեր նեղութիւնները, մեր կրթութիւնները, մեր սաստիկ ուժասպառները, եթէ Քրիստոս յարութիւն առած չլիներ. Մեր չուրջը՝ մեր անձը՝ մեր հոգին մշտ խոցեր ու վէրքեր, Քրիստոսի ամբողջ քարոզութիւնը զուր կ'անցնէր: Եւ երբէք քրիստոնէութիւնը հիմք չէր ստանալ, եթէ յարութեան խորհուրդը չընդունէինք: Ինչ էր Քրիստոսի առաքեալների քարոզը, մրթէ սեղովը յարութեան քարոզ չէր. և մրթէ դրանից չէ կախուած մեր ճշմարիտ քրիստոնեայ լինելը կամ չլինելը. թէ և առաքեալները չնայած քանիցս անգամ Տիրոջից զգուշութիւն էին ստացել՝ չվախենալ, բայց մահուութեան բոպէին թողեցին ու փախան, ամենաքաջ առաքեալն անգամ մինչեւ հաւախօսը երեք անգամ ուրացաւ:

Եթէ այս այսպէս է, ապա ինչպէս պատահեց որ վախկոտ և կասկածոտ առաքեալները և ուրացող հրեաները յանկարծ համոզուեցին որ Քրիստոս յարեաւ:

Նրանք տեսան իրենց վարդապետը՝ իրենց հզօր կարծած ուսուցիչը, գերի՝ խեղճութեան դատապարտուած՝ կալանաւոր իրրեւ մի յանցաւոր, մի քանի ողորմելի զինուորներ միայն թոկերով կապկպած էին Նրա ձեռները և ոտները, և երկինքը լուռ էր, ձայն ծպտուն չկար, հրեշտակների գնդեր չէին իջնում օգնելու և արձակելու: Փարիսեցիներ՝ կեղծաւորներ, նրան տանջում են՝ դատում են, երկնքի դռները փակուել են՝ արդարութեան որոտ և կայծակներ չեն թափւում չարագործաց գլխին: Թուլացան սրտերը առաքեալների, յուսահատը եղան, թողեցին ու փախան: Կարծես միայն երկիրը չէր որ իրենց վարդապետին կապանքների մէջ թողեցին, այլ՝ այն որ տեսան, նրանց ճանաչած կամ աւելի ճիշտ ասած հասկացած Աստուծոյ Որդին՝ գերի, կամ կեանքի և մահուան անօրէնը՝ մահուան դատապարտուած: Եւ ինքը իրեն չի կարողանում պաշտպանել. և իրենց երեւակայած զօրութիւնները ու զօրքերը օգնութեան չեն եկել: Ուրեմն ինչ

պիսի անհնար — մրմնջում էին Թերահաւատները — փախչիլ, պահուըտիլ քաղաքի անկիւններուն, մեկուսացած մնալ, մոր ամօթը ծածկել, մոր կարմրած երեսները չցոյց տալ:

Բայց յանկարծ այդ անվանելի յուսահատութեան մէջ, մտքերի թանձրացած մշուշի մէջ, Յարուցեալ Փրկիչը, իրենց Տէրը երեւաց մէկին կամ միւսին: Մի երեւոյթ բնաւ բաւական չէր, Թերահաւատութեան թանձր քօղը պատռելու, և կատարեալ հաւատի բերելու: Յարուցեալ Փրկիչը շատ լաւ էր ճանաչում նրանց Թերութիւնները, և ահա առիթը բաց չէ թողնում մխիթարներ տալու իր աշակերտներին համոզուելու իր յարութեան:

Զարմանալի անօրինութեամբ ամենից առաջ այն փառաւոր պատուին՝ յարուցեալ Յիսուսին տեսնելուն արժանացան, ո՛չ թէ փախած պահուըտած աշակերտները — այլ այն կինը՝ մեղքերի ողմի մէջ թաթախուած, դեւերով և սատանաներով լեցուն — որ չոքած Յիսուսի ոտների առաջ քաւութեան արցունքներ և նարդեան իւղեր թափելով աստուածային ոտերի վրայ՝ իր գեղանի վարսերով սրբում էր և ողորմութիւն և թողութիւն հայցում: Այժմ չկա՛ր ո՛չ մի սեւ բիծ անցեալի, բիւրեղի նման մաքուր էր, աստուածային սիրոյ կրակով լեցուն, նրան միայն փափաքը Նրան տեսութեան կարօտ էր, բոց և կրակ դառել այն իր սրտի մէջ, հրեշտակի տեսքն, երեւոյթն անգամ անզօր էր նրան մխիթարելու. ուստի և թախանձագին հարց տուեց.

«Ոչ գիտեմ ուր եղին դնա»: Մագդաղենացի Մարիամը իր աղբերաբար թափուղ արցունքները ծածկելով, քաշուելով մեկուսի խնդրում էր անծանօթից տալ իրեն իր Տիրոջ մարմինը, որի համար և չատպել եկել էր: Ո՛վ հրաշք, փոխանակ դիակ գտնելու և տանելու, իր ծանօթ Տէր Յիսուսը կանգնեց իր առջեւն և իր սիրելի քնքոյշ ձայնը հնչեց իր ականջում, «Մարիամ». ուրախութիւնից կարկամեց և վէճացաւ, դի ամենամեծ փառքը դառաւ, իր Տիրոջը յարուցեալ տեսաւ, միմիայն մի բան դուրս թռաւ անզգայ չրթունքից, «Բարունի». և ապա պատանեաւեց ու լուեց: Մեռելը վեր է կացել, գլուխը կանգնել է, կամեցաւ փարուիլ, դրկել, լիզել նրա ոտները, չորերի զգացմունքները, բայց յարուցեալի «Մի մերձենար ինձ» հրամանը՝ յետ կանգնեցրեց այրուող սիրտն ու դողդողացող ձեռքերը: Երկիւղածութենից ու ուրախութենից ապուշ կտրած հնազանդուեց և չատպեց աշակերտներին յայտնելու և աւետելու, «Տեսի զՏէր»: Ուրախական զգացումները պաշարեցին ամենքին, աստուածային մխիթարիչ կայծակը անկուեց բոլորին սրտերում, և քաղցր ժպիտներ արձակեցին: Տխուր ու սարսափահար Թերահաւատները լցուեցան անսահման ցնծութեամբ: Եւ մինչ այս բոպէիս, համարեա քսան դար գլուխուելուց եղական դէպքից, չէ՞ փառաւորում ձեր սրտերը, հաւատի կայծը չի՞ շողում ձեր հոգիների մէջ:

Վասահ չէ՛ր մեր Տէրը առաքեալների հաւատի կատարելութեան, ուստի սեմնում ենք նրան կանգնած իւղարեր և զգայուն կանանց առաջ, որոնք եկել էին հրէական ծէս կատարելու, մեռեալ մարմինն օծելու, և հարց է տալիս յարուցեալ չրթունքներով աւելի մեղմ քան Գեթսեմանիի վիւրը, «Ո՞ղջ է ք»: Փախել էին ապրատիանար պահապանները և պատմել հրէշտակի երեւան գալը, ծանր քարի չարժուիլ ու գլորուիլը: Աւելի սարսափահար բաբբինները դիմեցին մամոնայի այժին, լռեցնելու համար. բայց ո՞ր ծածուկն է գաղտնի մնացել: Սուտ հռչակուած լուրը կամաց կամաց տարածուեց և իւղարեր կանանց տեսածին այժ և զօրութիւն տուեց: Կանայք չսասկցին հաղորդելու առաքեալներին, որ հաւաքուին Գալիլեա ըստ իւր նախկին որոշման:

«Եւ սուն թէ արդարեւ յարեաւ Տէր և երեւեցաւ Սիմոնին». բայց թէ ի՞նչպէս երեւաց և ինչ խօսքերով կուեց հաւատի գունները ուրացող առաքեալի սրտում՝ մնաց մութ աւետարանիչներից:

Իսկ այսպէս մութ և աննկատ չանցաւ չորրորդ յայտնութիւնը կամ չորրորդ անգամ երեւնալը ըստ գրոց: Տխուր և մտամոլոր առաքեալներից երկուսը՝ կարծես մեծ քաղաքի աղմուկներից, կամ թէ չէ՝ սարսափած լուրերից ազատուելու և կամ չլսելու համար գուրս էին եկել քաղաքից և գնում էին դէպի մի գիւղ: Յանկարծ մի անծանօթ մարդ հանդիպեց ախրատէմ ուղեւորներին և նախ-

նաւանդ սովորութեամբ հարցրեց սխրութեան պատճառը: Կասկածը սիրեց առաքեալներին, և անկարող լինելով անպատասխան թողնել ասացին, «Դո՞ւ միայն կաս յերուսաղէմ»: «Ինչ» զարմացական հարցին՝ թերահաւատ ուղեւորները պատմեցին քաղաքում խօսուղ և տարածուած բոլոր լուրերը: Եւ երբ նկատեց անծանօթ օտարականը խեղճերի թերութիւնն իրենց հաւատի մէջ «սրտի ծանրութեան» պատճառով, յիշեցրեց հին մարգարէականը Աստուծոյ փառքի մասին: Եւ ապա նստելով հացի՝ իրենց ցամաք պարունի չուրջը, անծանօթը կոտրեց հացը և բաժանեց, խեղճ առաքեալների աչքերը այժմ միայն բացուեցան և տեսան իրենց Տիրոջ, կարծես վերնատուն նստած ահեղ ընթրեաց երկրորդ օրինակն էր ցոյց տալիս, միայն այս անգամ նիհար և աւելի գունատ: Ձմեռ երկար իրենց մօտ՝ իրենց կարօտն առնէին, չտապեցին ուրախ և զգացուած հաղորդելու միւս առաքեալներին: Նրանց տեսքը խրոխտ էր և հաստատուն: Մի՛ ուս թախիծ, մի՛ սուգ և մի՛ կասկած:

Ցայժմ յարուցեալ Փրկիչը բոլոր առաքեալներին խմբովին չերեւաց. կարծես դիտմամբ փորձելու և համոզուելու թէ արդեօք որն «ի նոցանէ» աւելի հաստատուն հաւատ ունի իւրեանց վարդապետի վերարերութեամբ: Այս անգամ Յիսուս երեւաց տասին միասին, հէնց այն պահուն երբ ահից և վախից ապշուած փախել և փակուել էին մի տեղում, և կարծես նոր յայտնութեան էին

ապաստան: Յանկարծ Յիսուս կանգնեց խմբի առաջ և իր առաւածային բարբառով ասաց, «Խաղաղութիւն ընդ ձեզ»: Նորա մարմնի անսովոր տեսքը և մեռելներից յարութիւն առնելու սարսափելի և անսովոր իրողութիւնը վախ և չփոթմունք առաջ բերաւ: Յիսուս ցոյց տուեց իւր ծակծկուած ձեռքերն ու ոտքերը, նրանց ամաչցնելու և հաւատի մէջ ամրապնդելու համար: Հաւատի և զարմանքի և սրախոսթեան յոյզերը խառնուեցան նրանց հոգւոյ մէջ: Ներկայ չէր խմբում Թովմասը, այս ամենամեծ կասկածանն ու թերահաւատը, ուստի և վարանում էր համոզուելու աչխարհիս այս ամենամեծ իրողութեան, որը արտայայտելու անզօր են մեզ նման խեղճուկ լեզուները և իմ թոյլ բառերը. Ուստի և երեւց անգամ մի եւս աչակերտներին, և իմանալով առաւածախոսիանց մարգոյ Թովմասին սիրտը, կոչեց նրան և հրաւիրեց մատը դնել իւր վէրքերին ու խոցուած ու զեղարդախոց կողերին՝ ասելով, «Մի՛ լինիր անհաւատ այլ հաւատացեալ»: Կասկածոտ առաքեալը չօչափեց, հաւատաց և ընկաւ գետնին, «Տէր իմ, Աստուած իմ» բարբառելով: Տէրը չկարող իւր այցերը առաքեալներին վաստատութիւն և հոգի ներչնչելու համար, հանդիպեց ձուկ որսալու ժամանակ, հանդիպեց Սիմոնին և երեք նչանաւոր աւետարանական խօսքերն ուղղեց, «Սիրե՞ս դիս».

Այսպէս լինն անգամ երեւալով, աչակերտները ձեռքերով չօչափեցին, աչքերով տեսան. իսկ տասներորդ անգամ երեւաց Զեբեդեայ զալարագեղ ափի լանջերի վրայ, բայց այդ չէ մտնում իմ ծրագրի մէջ: Ահա, եղբարք սիրեցեալք, այն վկայութիւնները ու փաստերը որոնցով համոզուեցանք թերահաւատ առաքեալները և հաւատի անչէջ կրակով լցուեցան, ու ընդ հար և ընդ սար անցնելով աներկիւղ հերոսաբար քարոզեցին իրենց տեսածն ու լսածն: Նրանք չէին կարող ընդ գրուանաւ պահել լոյսի յաղթանակը, Յիսուսի փառաւոր յաղթանակը մահուան վրայ:

Եթէ այսքան խաւարով պատած առաքեալները, թերահաւատ աչակերտները համոզուեցան ու հաւատացին, որչափ եւս առաւել մենք պիտի համոզուինք ու հաւատանք, քանի որ մենք լիմանկութիւնէ լոյս և միայն լոյս ենք տեսել և յարութեան քարոզը լսել: Բաւական չէ՞ մինէ յիշել Յիսուսի դատարկացեալ գերեզմանը, որ մեր բոլոր սիրելի նոչեցեալները կը զարթնին. նման նմին յարութիւն կ'առնեն: Յուշ լինի Քրիստոսի խօսքերը թէ, Նշան է՞ք խնդրում, տեսէ՛ք թաղման և յարութեանը նչանը: Դարեր չարունակ մահը հարուածներ է տուել, բայց յարութեան հաւատն ու յոյսը վերակենդանութեան չրջանի մէջ է մոյնում մահացող մարդկութիւնն: Մինէ Քրիստոսի յարութիւնը մարդկային հոգիների փառաւոր պատկերը չէ՞, և կամ նրանով չէ՞ հաստատում մարդու կոչման խոստիւնը, և կամ նրանով չէ՞ վերանում հոգեւոր և մարմնաւոր կեանքի հակասութիւնը,

եւ հետեւապէս հոգեպէս եւ մարմնապէս կ'ենթամ մեռելային չրջանից: Ինչ քաղցր յոյս, ինչ անմահ յերկրութիւն: Յերկրութիւն է ամէն ազգ, Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց, առաջ է բանաստեղծը: Ուրեմն անյերկիւղ եւ համարձակ գնացէք կեանքի մեայլ հովտի միջով: Կը գան ձեր առաջ մեայլ եւ սեւ ուրուականներ. մի՛ք վախենալ, մի՛ք վախենալ — դրանք չեն կեանքի պարագաները, այլ այդ երկարաձիգ ճանապարհի ծայրին անմահ դռների կը հանդիպիք, վերան ոչ թէ մեայլութեան եւ յուսահատութեան բուն է թեւատարած, այլ « Քրիստոս յարեաւ », երկիր չարժոյ, երկինք զմայլեցնող լոյսն է ծագած:

Այս է ահա յարութեան յոյսը, որ պիտի կրակէ բոլոր քրիստոնեայ սրտերը: Յարութեան ղօրութիւնը ո՛չ տէզ, ո՛չ ժամանակ, ո՛չ երկիր, ոչինչ չէ խամռում, այլ ազգում եւ թափ է անցնում ամէն մի լեռ քարով, ամէն մի կարծր սրտով, միայն գիտակցական անհատութիւն է, որ կարող է թուլացնել լոյսի ճառագայթների անարատութիւնը, բայց մարել ո՛չ երբէք:

Յարութեան հաւատքն է մեր կեանքի հիմքն ու ապագայ երաչխիքը, ուստի եւ եկեղեցական իմաստուն Հայրեր անծայրածիր չնորհքով իւրաքանչիւր տարի այս մշջոցը հաստատել են միշտ եւ միշտ քարոզելու, լսելու եւ ցնծալու, այլ եւ իւրաքանչիւր եօթնեակի գլխին պէտք է յիշենք: Երկիւղած սրտեր, ջերմեռանդ քրիստոնեաներ, եա

կարծեմ ձեզ բաւ է այսչափս, ոչ թէ միայն համոզելու, այլ զօրացնելու եւ յիշեցնելու: Բայց ինչ ասենք նչան խնդրողներին:

Գուցէ չէ բաւական այս բացարձակ ճշմարտութիւնը, որ քրիստոնէական հաւատի հիմքն ու պատանեքը Քրիստոսի յարութիւնն է, հետեւապէս եւ մեռելոց ընդհանուր յարութիւնն է: Այսպէս է ընդհանուր Հայոց Եկեղեցին, այսպէս է դաւանում: Նախ՝ որ Յիսուս ինքը յարեաւ, հետեւապէս « մահուամբ զմահ կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց »: Երկրորդ չէ՞ որ մարդը ստեղծուած է ըստ պատկերի Աստուծոյ եւ նրա անմահման էութեան: Իսկ ինչպէս կարող է մարդը լինել Աստուծոյ « պատկեր » եթէ անմահական չէ, հետեւապէս եւ յարութեան ակնկ խորհրդին ենթակայ եւ ընդունակ. Երրորդ՝ դաւանեցէք, քննեցէք մարդուն արարչագործութեան բոլէնութեամբ, նայեցէք բոլոր փիլիսոփայական տեսակէտներից եւ կը գտնէք միայն յարութեան խորհրդի պատկերը, հանդերձեալ կեանքի նախապատկերը: Չորրորդ՝ Աստուած սիրեղերքի սիրոյ թագաւորութեան լրիւ բովանդակութիւնը ու Տէրը լինելով, մի միայն սիրոյ հաղորդակցութիւն ունի իր արարածների հետ, հետեւապէս եւ այդ անսահման սիրով պիտի քաչէ ձգէ աչխարհի բոլոր ելեւթարական հոսանքների միաւորումից առնի հզօր չաղոյ դէպի իրեն, միայն եւ եթէ իր անցած ճանապարհով, քանի որ Նա է Աստուած մահկանացուների. « Աստուած չէ՛ մեռելոց, այլ

կենդանեաց»: Հինգերորդ՝ մինչ՛ իրագործուած կը լինէր Աստուածային կամաց ամենավսեմ խորհրդաւորութիւնը ու ամենափառաւոր նպատակը, եթէ մարդիկ անմահութեան և յարութեան ընդունակ չլինէին, այլ անցական և ժամանակաւորի ենթակայ: Ո՛վ հաւատում է աչխարհի գիտութեանց և լուսաւորութեանց կատարեալ յառաջադիմութեան, նա չպէտք է վարանի հաւատալու գիտութեան ամենամեծ ազդիւրին, յարութեան:

Վերջապէս ինչ էք կարծում, հնար կը լինէր հաւատալու բարութեան և ճշմարտութեան յաղթանակին, եթէ չհաւատայինք բարութեան ամենահիասքաւոր պակին, մեռելոց յարութեան: Կա՞յ արդեօք մեկը՝ որ չհաւատայ արդարութեան թագաւորութեան երբ և իցէ իրագործման ճակատագրոյ վեհապետի անօրինութեամբ, հեռուսպէս և չպէտք է լինի ոք թերացող հաւատի մէջ: Եթէ մի քիչ աւելի գնանք առաջ, աւելի պղպջանք նիւթապաշտների, բնաղանցական անտրամիտներով զբաղուող գիտունների գիրքերը, կը գտնենք մի օրէնք, որ մարդու գիտակցութիւնը և բնական էութիւնը չի ոչնչանում, յաւիտենական է և պիտի մնայ: Սրտի և խղճի մաքուր իմաստասիրելով յիշեալ տեսութիւնը՝ ո՛չ այլ ինչ եզրակացութեան կնք գալիս, եթէ ո՛չ յարութեան և յաւիտենական կեանքի պատկերացման: Կան բանաէրներ անգամ, որոնք ժամանակակից լեթարգիական քունը համարած են առաւերական ապացոյցներ յարութեան

իակութեան: Արդեօք սիզերքի մէջ այս եզական իրողութիւնը, այս փառաւոր գաղափարը ունի՞ իւր պատմական բաժինը՝ թէ ոչ. այսինքն կա՞ն նչաններ պատմութեան էջերում հաստատող յարութեան լինելութիւնը եթէ ո՛չ: Կա՛ն, և ամենագրական կերպով արտայայտած և ո՛չ թէական կամ կասկածաւոր: Թերթեցէք բոլոր հին ազգերի քաղաքակրթութեան սկզբնական էջերը և կը գտնէք համոզիչ ապացոյցներ յարութեան վերաբերութեամբ, բայց ես կանգ կ՛առնեմ միայն Աստուծոյ ընտրեալ ազգի պատմութեան վրայ, քանզի ընդունուած է՝ այս սրբազան կամարների տակ առաւելապէս սրբագործուած պատմութեան վրայ յենուիլ: Յիշում էք որ տառապող աչխարհն ժամանակաւոր չարչարանաց դատապարտուած և մարդկային աչքից հեռու ընկած ժամանակն իսկ՝ արդար Յովբը մրմնջում էր. կը գան բողկներ «Յարուցանել զմորթ իմ, որ կրեաց զայս ամենայն». կոպիտ է արտայայտութեան ձեւը, բայց պարզ է և անչուչտ մարգարէական: Կամ չէ՞ք մուտքել փնտրտուքի բանաստեղծ Թագաւորի հեռաւոր ակնարկութիւնը, «Կարդասցես առ իս յաւուր նեղութեան քո, ես փրկեցից զքեզ, և դու փառաւոր արասցես զիս»: Իսկ նայեն ուղղակի և պարզ է յիշում, առանց ակնարկութիւնների կամ նուրբ ասացուածքների. «Յարիցեն մեռեալք և կանգնեսցին որ իցեն ի գերեզմանս»: Նոյնպէս է արտայայտում և առիւծների ճանկերից հրաչափառ ազատուած մար-

դարէն, «Եւ բազումք ի ննջեցելոց ի հող երկրի յարիցեն, ոմանք ի կեանս յաւիտենական և ոմանք ի նախատինս»: Եւ այսպէս ուշիմ և չնորհալի իմաստասէրը չատ կէտեր կարող է գտնել հնդամատնեան մէջ, իսկ նոր կեանքի մատեանը ամբողջապէս լի է յարութիւն հաստատող, յարութիւն քարոզող պատմութիւններով. «Բանդի փող հարկանի և մեռեալք յարիցեն», կամ «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ո՛չ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ, ապա թէ մեռանիցի բազում արդիւնս առնէ»: Ինչ խորհրդաւոր և պատկերաւոր հրահանգ յարութեան: Այնպէս և չարունակեցին նրա բոլոր աշակերտները թէ՛ առաքնները և թէ՛ կրտսերները. «Զայրագնեալք վասն ուսուցանելոյ նոցա զժողովուրդն և պատմելոյ Յիսուսիս զյարութիւն մեռելոց». կամ թէ՝ «Օտարոտի իմն դիւց թուի պատմիչ լինելոյ, քանզի զՅիսուս և զյարութիւնն աւետարանէր»: Չձանձրանալու համար կարճենք փաստերի և աւետարանական վկայութիւնների թիւը:

Այժմ ինչ է քո կարծումդ, ունկնդիր և յարութեան ձայնով՝ յարութեան քարոզով յուզուած և ակնապիշ չուած հասարակութիւն, մինչ ինքը մեր Տէրը միայն իւր անձի միջոցով աչխարհին սովորեցրեց, ո՞չ նա ինքը և անհուն բազմութեան առաջ օրինակներով ապացուցեց: Յուշ լիցի ձեզ Նայինի այրու յարուցեալ զաւակը և Բեթանիայի այրում որոտացող ձայնը բազմաթիւ պաւուր և

հետաքրքրուղ բազմութեան առաջ՝ «Ղա՛զարէ արի՛, ե՛կ արտաքս»: Ջորս օրուայ մեռած Ղազարոսը վերացաւ, պատանները քանդուեց և ողջ աւողջ ման եկաւ ննջեցեալը: Բա՞ չէն արդեօք փաստերը և օրինակները: Կարծես հենց այս պատմական և վկայեալ դէպքերի համար է որ քրիստոնեայ վերածանողը ասում է, — Նա որ զմի մեռեալ յարուցանէ, կարէ յարուցանել նա և զամենայն ննջեցեալս: — Այս ձայնն է, որ արձագանգ է գտնում անհուն չնորհների տէր Շնորհալու քնարի թրթիռների վրայ. «Որ ի դժոխս իջեր ներքին, ի բանտ մահու և խաւարին, կապեալ պնչանն մահաժին, հաներ զհոգիս որ ի բանտին»:

Ուրեմն կասկած չկայ, «քանզի փող հարկանի և մեռեալք յարիցեն», կասկած չկայ, որովհետեւ քրիստոնէութիւնը համայն է մեզ վկայ: Ուրեմն հաստատակեալ եղբայրներ, զօրացրէ՛ք ձեր հոգիները, ամրացէ՛ք և վերանորոգուեցէ՛ք յարութեան կատարելութեամբ: Իսկ դուք թերահաւատներ, որ սովոր էք աչխարհի կեղծ և ապի աղբիւրներից լցնելու ձեր սափորը, թող այսուհետեւ լցուի այն յաւակ և ակնապարար աղբիւրից, որի ակն կրում է իւր վրայ «Քրիստոս յարեաւ» սքանչելի բառերը: Այն յարութիւնը, որը արտայայտելու համար երկնքի և երկրի համայն երաժչտութիւնն է հարկաւոր: Մխիթարուեցէք ուրեմն որդեկորոյս հայրեր և մայրեր, դի ձեր սիրասուն զաւակները վեր կը կենան, դուք կը տեսնէք ձեր անձկալուն երեսը: Այն մատները և

անհրաժեշտ ձեռնները, որ երկաթէ դռները փշրեց, սալէ դարպասները քանդեց, այն նաեւ կը փշրէ ձեր բազմամեայ վաթսնամեայ հոգեախտանները, և դուն հոգի փոխանակ նրան կը վարուիս և նրան կը պահանջես: Այրիացեալ կին, մի՛ լար այն պատկերի կորսուածը, որն այնքան չկերտ սեղմել եւ կրծքիդ: Որբիկներ, մի՛ լայք՝ ձեր սիրասուն մայրիկի անոյշ և անոյշ համբոյրները կը սառնաք և կը հալանան ձեր մատաղ սրտերը: Անցան ապագ և լալոց ժամանակները, եղբայրներ և քոյրեր, այժմ յարութեան ծոնների մէջն ենք և Նրա կենդանարար ճառագայթներով ապրում և զուարճանում: Ո՛վ բաբախող սրտեր, դուք որ այս պահուս ձեր այրուած աչքերից արտասուքների չրթեր էք թափում, տարէ՛ք այս մեծ համբաւը, տարէ՛ք, չուտ տարէք, քարոզեցէ՛ք վշտահար պատուրներին, որ սրտին իրենց արտասուքները, մի յարութիւնն է ամեն տեղ, ամեն կողմ:

Ասացէ՛ք ամեն ուրեք, որ ձեր մեռեալները կը յառնեն, բաց կ՛անեն ծալած թեւերը, փրկուած վե՛ր կը կենան, և կը թռչեն արեգակի լոյսի մէջ: Ո՜հ, այս լոյսը տարէք վառեցէք այն հանպատ օջախներում, որ տեղ ձրապը վաղուց է մարել. վառեցէք լապտերը այն պատուրի, որ մահուան տանջանքների հոգիից խարխափելով և լալահառաչ անցնում է:

Հաւատացրէ՛ք ամենին, որ կը փչէ փոթը, և կորած՝ անհետ կորած սիրելիները յարութիւն կառնեն, ծովի անյատակ անդունդներից, արծաթ որկորներից, աւերած կողերից, հողմերի ծալքերից, կը կենդանանան և երկինքի փառքը կը տեսնեն: Ասացէ՛ք ամենին, Քրիստոս ինքը՝ մարդ եղած է, իր խաչով մարդն է խաչուած, մահուամբ մարդն է մեռնում, յարութեամբ մարդն է յառնում: Ուրեմն մեռնում, յարութեամբ մարդն է յառնում: Ուրեմն ձոդ հեռանայ, անհետ և անդարձ հեռանայ տարաբաղձութեան մոլեգին պոյն:

Տուէ՛ք այս աւետիսը բոլոր դասակարգների անխտիր, տուէ՛ք հարսին և աղքատին, տանկին և մեծատուն, արդարին և մեղաւորին, մեծին և պզտիկին:

Միայն և միայն այն ժամանակ մեր կեանքը պզնիւ և երջանիկ կը լինի: Եւ այն ժամանակ յարութեան շնորհը, որպէս մայիսեան ցօղ զուարթ կը ցօղէ մեր արեւակէզ ճակատների վրայ, քանի որ մեր սրտերում յարութեան լոյս կը վառուի, աստուածային շնորհներն ու պարգեւները միշտ անպակաս կը լինեն մեզնից թէ այժմ և թէ յաւիտեան, ամէն:

ՆԵՐՍԷՍ ՔՀՆԱ. ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

(Բաւու)

ՀԱՅՈՑ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

«Եւ վասն նախկին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի սրբազան առաքելոցն, եւ երկրորդ լուսաւորչին մերոյ Սրբոյն Գրիգորի Հայրապետին» (Մաղթանք, Քրիստոս Աստուած մեր։)

Առաջին դարը քրիստոնէութեան՝ տակն ու վրայ եղած տեսաւ զաչխարհ այն անօրինակ պատմափարներու հոսանքով, որ ամենէն հեռաւոր անկիւններու մէջ իսկ հետք մը ձգեց, քան երեւութիւնը չատ սակաւ արարածներու՝ ձկնորսներու չնորհիւ։

Այդ հոսանքը երբ Հայերուն հասաւ բաղխեցաւ քառն ընդդիմութեան մը։ Տանուտէրութիւնն՝ որ իր պաշարումը և չահչահումը ընդհնչմարեց ամէն մահկանացուի հոգիները հաւասարեցնող աւետարանչական ոգիէն, քրմութիւնն՝ որ կառուցներու դռոյեցումը՝ անօթի մնալու և ժողովուրդին վրայ ունեցած ազդեցութենէն զրկուելու հարցը պատրաստած տեսաւ իր դիմաց, ոգեւորութիւնը խուժանին՝ որ խանատասիրական տեսութեանց ու երկնաւոր

Աստուծոյ մը մարդացումին ու խաչելութեան փառքը չէր ճաշակած ու չէր իսկ հասկնար, մոլութիւնը՝ որ ապերասան ժողովուրդի մը մարմնական թելադրութեանց զսպումը կը տեսնէր, պղտիկ մը գայթակղեցնելը՝ մորս և չմար կոչելը՝ ցանկանալու համար նայելը՝ մեղք համարող Աւետարանին խստակրօն պահանջմանց մէջ, և մեղմնեայ ազգապիղծ մարմնապաչտութիւնը՝ որ հակազդեցութեան մը կ'ենթարկուէր կուսական կենցաղին արուած նախապատուութենէն ամուսնութեան վիճակին վրայ, ուր կը մնայ սանձարձակ խառնակելու վատախտարակ զգացումին վրայ՝ առանց նայելու արհնակցական կապերու նուիրականութեան, այո՛, սանուտիրութիւնը, քրմութիւնը, ոգեւորութիւնը, մոլութիւնն ու մեղմնեայ մարմնապաչտութիւնը ձեռք ձեռքի տուած՝ սար ու ձորերու ետին թաւմերը կանգնած էին Հրէաստանէն եկող խիղախ գործիչներու առջեւ, որ քրիստոնէութեամբ հաւասարութիւն կը բերէին, կը բերէին բարոյականի և իմաստասիրութեան վերջին նորութիւններն ու փոփոխութիւնները, և մանաւանդ երկնաւոր կոչուած թագաւորութեան լուծը երկրի մեծամեծներու վրայ։

Քանիսն բարի ու արի ըլլալու էր ոք, բարբարոս ժողովուրդ մը քաղաքակրթելու և հոգեպէս ու բարոյապէս փրկելու՝ ոչխտ ու ապերախտ գործը սառնձնելու ատեն։ Քանի կատր ըլլալու էր մարդ բազմապիսի պէտքերու հասնելու համար։ Հաւատոյ այսպիսի գործիչներու վրայ թող վկայեն, բացատրեն,

դրուագներ յօրինեն՝ մասնաւորութիւնը և դպրութիւնը: Հետաքրքրութիւնը պարզէ՝ եթէ կան միջոցներ, որոց սակայն՝ մեր ձեռք պակսելուն ազատ չենք կրնար ճշդել նոյն իսկ, թէ ո՛ր դիծով մտաւ ու գործեց սասնեկու առաքեալներէն մին Թադէոս, որ Յուդա-Ղեբէոս ալ կը կոչուի, և որ նոյն չէ եօթանասնեներէն եղող Թադէոսին հետ, որ Թովմայի եղբայրն էր և Եդեսիոյ առաքեալը եղաւ և Եդեսիոյ մէջ վախճանեցաւ խաղաղական մահուամբ, ինչպէս վերջին հետազօտութիւնք կը լուսաբանեն: Ուստի մեր առաջին առաքեալը Յուդա-Թադէոսը՝ յանկարծ առ մեզ քրիստոնէութիւնը քարոզելու սկսած կը տեսնենք: Նախ Ոսկեանք (Խրիսոս և ընկերք) որք Արեւմուտքի մէջ Հռովմէական կայսրութեան մէջ ծնած, խմաստասիրական վարժարաններ տեսած, բարձրագոյն ըմբռնումներով տնած ու մինչեւ դասախոսութեան պաշտօնին հասած էին, կը գնահատեն քրիստոնէական կրօնքին բարձրութիւնը, բարոյականին դերը, և հոգիին պարգեւած չինութիւնը, պայման անհրաժեշտ քրիստոնէացման: Ապա Սանդուխտ կայսն՝ Թադէոսի պիտակից քարոզութենէն, Ոսկեանց բարձր օրինակէն ու անմեղ զգացումներուն արձագանգէն կը յարի քրիստոնէութեան. բայց յայտնի կը լինի առաքելական գաղտնի գործը, որուն վրայ կը սրբտմսի Սանատրուկ, նայելով որ իր տան մէջ մտած էր Հրէից կրօնը, առաջաւորներուն մէջ իսկ՝ որոնցմէ եւս չատեր հետեւած էին նոյն հատատքին մեծ գործին, և ժողովուր-

դին մէջ ալ՝ որ անշուշտ անդրադարձած կամ արձագանգուած էր մեծամեծներու ու բարձր օրինակներու հետեւողութենէն: Ու կ'որոչէ անհետացնել այս նոր հոսանքին սկզբնապատճառը, Թադէոսը՝ որ ոսկիվրայ կը համարուի օտար ու արտաքին հատատքին, Սանդուխտ կայսը՝ իր սիրասուն զաւակը՝ որ գործիք գարձած հրէից՝ կը մոռնար հայրենի կարգն ու սարքը ու կը յարէր խաչեալի մը յիշատակին: Թադէոս Առաքեալին մեզ բերած ու կտակած Քրիստոսի Ս. Գեղարդը, այսօր անխօս վկայն է այս անցեալ դէպքերուն՝ որ տեղի ունեցան այն տուն յանուն քրիստոնէութեան: Բայց, ինչպէս կ'աղաղակէ հրաշունչ բերան մը՝ Տերտուղիանոս, «Արիւն մարտիրոսաց սերմն է քրիստոնէութեան». այն կը յարուցանէ այդ սարսռազդեցիկ տեսարանէն երկու հանդիսատես վկայներ ճչմարտութեան, մին՝ առաջաւոր մը Սամոսէն՝ և միւսը բամբիչ մը՝ Զարմանդուխտ:

Անհասանելի կամքն Աստուծոյ որ իր նուիրական առաքելութեան գործը կը հովանաւորէ, իսկոյն կը անօրինէ առաքեալ մ'ևս՝ Բարթողիմէոսը՝ Հայոց քարոզութեան փութալու, սկսուած ձեռնարկը բեղմնաւորելու և թափած սերմերուն ծիլն արձակելու: Օրհնեալ ըլլայ այդ մեծ Կամքը:

Նախանձայոյզ Բարթողիմէոս կրկնանուն առաքեալներէն մեկն է, որուն գարձին վերաբերեալ հատուածը՝ Յովհաննու Աւետարանչի պատմութեան մէջն է, որով աննեւնգ իրաւեղացի մը կը վկայուի

նոյն իսկ մեր Տէրոջ նշանակալից յայտարարութեան համաձայն, ի փոխարէն սա դատաստութեան. «Ի՞նչպէ՞ս դու ես Որդի Աստուծոյ, դու ես թագաւոր Իսրայէլի» (ՅՈՎՀ. Ա.. 49)։ Բարթողիմէոս այս խօսքերը արտասանած էր ամէն առաքեալներէն առաջ, նոյն իսկ Սիմոն Պետրոսին երանի կոչուելու վարձքը վաստկացնող դատաստական յայտարարութենէն շատ առաջ։ Փառք մեր Եկեղեցւոյն, Պետրոսը դատաստութեամբ կանխող առաքեալ մը ունեցաւ։ Այս անկեղծ անձը, որ Թադէոսի Աբգարու քարոզութեան ելած միջոցին աւետարանած է ինքն ալ երջանիկ Սրբոյն սահմանակից դաւառները, (Հընդկաստան ու Պարսկաստան ըսողներ ալ կան), և առաքելական առաջին չրջանէն դարձին յերուսաղէմ՝ Աստուածամօր ննջման ու փոխման ներկայ չկարենալ լինելուն, իր անձկութիւնը փարատելու և իր կարօտը առնելու մտօք, նուէր ընդունած էր Ս. Յովհաննու Աւետարանչի գծած Տիրամօր պատկերը, այս անկեղծ անձը կը փութայ կը ճեպէ ձեռնարկելու իր երկրորդ առաքելութեան, որ կը յանդի Հայոց մէջ, ըստ միաձայն վկայութեան նոյն իսկ օտար եկեղեցւոյ։ Սանտարուկի Ոդուէի քոյրը կը մկրտէ, առ ափսոս Տիգրիսի՝ Հոգեզոյ վանքը կը հաստատէ, կուռ տաճարի վիճակէն հանելով զայն Աստուծոյ տաճար կը կազմէ և կը զետեղէ Տիրամօր պատկերը, իր քարոզութեան ասպարէզը կ'ընդարձակէ և իւր նահատակութիւնը տեղի կ'ունենայ Աղբակի մէջ, այն տեղը՝ ուր ցայ-

սօր Ս. Բարթողիմէոս առաքեալի անունով վանք մը բազմաթիւ ուխտաւորներ կը քաշէ կը տանի՝ «Զերկիւղածս տեառն փառաւոր առնէ»։

Առաջին Լուսաւորիչը իրենց գործը չարունակողներ ունեցան, թէ Իրիստոսի աշակերտներէն Եղիշէն ու Եւստաթէոսը՝ որք Հայոց համար գործեցին և մարախրոսացան, և թէ իրենց ձեռնասուն յաջորդներէն Զաքարիա, Զեմինդոս, Կումայի և ուրիշներ մինչև Մեհրուժան հայրապետը. որ հազիւ երեսուն ամօք յառաջ վախճանեցաւ Գրիգոր Լուսաւորչի պաշտօնավարութեան սկսելէն։ Սակայն երբ դպրութենէ զուրկ ժողովրդեան մը մէջ են թափուած քիրան ու յոգնութիւնք, ակռաններ չեն պարզեր Իրիստոսի հոգեւոր անդաստանները, յեղինք չեն ունենար ճշգրիտ տեղեկութիւն իրողութեանց մասին, և միայն արտաքին եկեղեցական պատմիչներու աւանդութիւնք կուգան լեցունել թերին։ Թէ հալածանքի երեք դարերուն մէջ քրիստոնէութիւնը կենդանի և կանգուն ու գործօն էր Հայոց մէջ, յայտ է նաև Գործք Առաքելոցէն (Բ. 9. 10), որ ըստ Տերտուղիանոսի հայերու գաղթականութիւն մը (Հրէաստան բառին տեղ) ներկայ կը ցուցնէ Հոգեգալստեան օրը վերնատունին մէտ։ Երկրորդ Լատինաց վկայաբանութենէն, որ բիւրեղ նահատակութիւնը կը յիշատակէ երկրորդ դարուն սկիզբները։ Երրորդ Աղեքսանդրիոյ Դիոնեսիոս հայրապետէն որ երրորդ դարուն մէջ Հայոց Մեհրուժան հայրապետին հետ կը թղթակցի

եկեղեցական կարեւոր խնդրոյ վերաբերութեամբ։ Զորրորդ ընդհանուր նեղութենէն որ առաքեալ եկեղեցւոյ թշնամիներուն կողմէ քրիստոնեաներուն դէմ նոյն իսկ երրորդ դարուն վերջերը, ինչպէս Թէոդորոս Սալահունին 296ին և Հռիփսիմեանք 301ին։ Եւ վերջապէս յետ Լուսաւորչին ձեռնադրութեան՝ անոր գործած արագ յաջողութենէն, որ երկրին մէջ գաղտ ցանուած՝ աւետարանական սերմին արգասաւորումին վերագրելի է, և արդէն բազմացած քրիստոնեաներուն դէմ տեղի ունեցած դժուարութեան դադարման արդիւնքն է։ Սակայն ճշմարտութիւնը թշնամիներ կ'ունենայ միշտ. «Արեւ դակն խաւարեսցի և լուսինն ոչ տացէ զլոյս իւր»։ Քրիստոսի եկեղեցին, որչափ ալ մեծ յայտնութիւն մը, կը մթագնի ժամանակի մը համար մեռյալ առ պերէն, թէեւ փարատին անոնք չարունակ արեւին լոյսէն։ Եթէ ցայնմայր եկեղեցւոյ հալածանքը հեթանոս ու կռապաշտ մեծամեծներէն էր, անոնց քրիստոնեայ դառնալովը նոյն իսկ քրիստոնէութեան ներկայացուցիչներն սկսան այս անգամ հակառակիլ իրենց մէջ, և փառասիրական ձգտումներով խեղդել Աւետարանի վճիռ գաղափարները. ուրիշ եկեղեցիներ յաւակնութիւն ունեցան ընդդիմութիւն յարուցանել Հայ Եկեղեցւոյ առաքելականութեան դէմ։

Կ'ըսեն ոմանք թէ կեսարիոյ եկեղեցին յունական է, և Լուսաւորիչ ու իր մաս մը յաջորդներն հոն ձեռնադրուած ըլլալով ընդունած կ'ըլլան

անոր գերիշխանութիւնը։ Կեսարիոյ աթոռին Կ. Պոլսոյ պատրիարքական իրաւասութեան ենթարկուելու թուականէն չատ առաջ կատարուած էր Հայոց Լուսաւորչին ու իր յաջորդներէն մէկ երկուքին ձեռնադրութիւնը, և չատ առաջ ալ ձեռնադրութեամբ չինուած կապը խզուած էր զգուշական և իրաւացի պատճառներով։ Արդեօք անիրաւա՞ծ կ'ըլլանք յիշելով թէ կեսարիոյ աթոռէն մեծ չէր յառաջադէմ Կ. Պոլսոյ աթոռը, որ եթէ կրցաւ բարձրանալ ինքնուրոյն ըլլալու սահմանն և պատրիարքութիւն կազմելով ուրիշ աթոռներու վրայ ընդարձակուեցաւ, ինչո՞ւ առանց այդ արտաքին միջոցին դիմելու իսկ Հայ Եկեղեցին չբարձրանայր, մինչ արդէն առաքելոց և անոնց յաջորդներուն աթոռը ճանչցուած էր։ Աւելցուցէք որ նախկին եկեղեցին ազգի խորհուրդ մը մատակարարած առնն, անանկ որ յոյն մը կարելի էր յիշմիածին հայ քահանայէ մը հաղորդուէր կամ պսակուէր, ինչպէս յոյն եպիսկոպոսէ մը ի կեսարիա կրնար հայ մը ձեռնադրուիլ ի քահանայ առանց խղճահարութեան, դի եկեղեցին այն միջոցին քրիստոնէական ոգւով ներչնչուած էր և չէր «խոիր ոչ հրէի և ոչ հեթանոսի»։ Բայց ասոի կեսարիա ըսա պատմագրաց առաջին Հայոց աթոռ էր, և հետեւաբար հայ թեմ մ'էր որուն եպիսկոպոսէն ուրիշ հայ թեմի մը եպիսկոպոսին ձեռնադրութիւնը համաձայն էր ընկալեալ ոգւոյն։ Երբ յիշենք մանաւանդ թէ կեսարիոյ արքեպիսկո-

պոան աթոռակալն էր այն աթոռին զոր հիմնած է Հայոց Սուրբ Քաղաքը Յուդա – Թադէոս, ըստ այսմ եղբայրութեան պարտք մը կ'ըլլար հատուցուածը հոգեւոր հօր մը յաջորդող զաւակներուն մինչեւ։ Մենք պիտինք դարձեալ թէ Լուսաւորիչ ընտրուեցաւ եւ ձեռնադրուեցաւ «ի տեղի ընտրելոց սրբոց առաքելոց Բարթողիմէոսի եւ Թադէոսի», ըստ յայտարարութեան ձեռնադրող Ղեւոնդեոս արքեպիսկոպոսին։ Իսկ Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի յաջորդները հասան մինչեւ երրորդ դարուն վերջերը, մինչեւ Լուսաւորչի մօտ ժամանակները։ Բայց «գիտութիւն, (թէ իսկ աստուածարանական ու պատմական) հալարտացուցանէ, այլ սէր չինէ»։ Եւ երբ քրիստոնէական սիրոյ ու անձնուիրութեան անուամբ չէ որ եկեղեցւոյ միութիւն մը կը պահանջուի, այլ իրաւանց անուամբ, եթէ այդպիսի մի իրաւունք իսկ կայ, իրերը կը մնան միշտ միեւնոյն տեղը, և փաստաբանութիւններն հոն կը զօրեն միայն ուր կայ ունկնդրութիւն և անկեղծութիւն և քրիստոնէական ոգի և եթէ, և ոչ անձնական կիրք։

Բայց այս կանխակալ կարծիքով եղած վէճերը պատմութեան կը վերաբերին այլ եւս, և իրաց արդի վիճակը կայուն է և անսասան, չնորհիւ երկրիս կայսերական տէրութեան, որ ինքն իսկ պատճառ եղաւ կրօնական վէճերը դադրեցնելու. սակայն եթէ յիշեցինք՝ ու թուեցինք սոսկ հաստատելու համար է այն մեծ չարքը զոր Սուրբ Քաղաքեցոց

անմիջական յաջորդները մինչեւ Մեհրուժան հայրապետ կը հասցնեն և կը կապեն երկրորդ Լուսաւորչին, որոյ յիշատակութեան անվիճելի արժէքը մեծ է մեր եկեղեցւոյն համար։ Սակայն եթէ սոսկ եկեղեցական պատմութեան մէկ էջը ձեր հետաքրքրութեան յանձնած ըլլալով աւարտած համարէինք մեր պաշտօնը, պիտի անտեսած ըլլայինք նկատելին հետաքրքրաշարժ և գործնական մէկ կողմը, որ կրօնական դոյզովը չատերուն միտքը տանջող, և նոյն իսկ մեր Հայ ժողովուրդին մէկ մասին՝ անշուշտաբար ընդունած և յեղյեղած մէկ դրուագն է։

Պետրոս, կ'ըսեն, հաւատոյ վէմ է կոչուած, եկեղեցւոյ գլուխ եղած, և Հռոմայ եպիսկոպոսը անոր իրաւունքները ժառանգած։ Զարնելնք թէ ըստ Ս. Գրոց Պետրոսի քարոզութեան ու նահատակութեան տեղին Բաբելոնը ցուցուած է (Ա. ՊԵՏՐ. Ե. 13), եւ ըսենք պահ մը թէ Հռոմը եղած ըլլայ. և չդիմաներ և խաչելութեան ըլլալ և գերեզման ալ արժէք ունենան այս մասին։ Բայց ի՞նչ է իսկապէս այդ կոչումը։ Աւետարանի յունարէն բնագիրը և Հռովմայեցւոց լատինական թարգմանութիւնը ՊԵՏՐՈՍ կը գրեն և ոչ ՊԵՏՐԱ, յատուկ անուն մը առանց իմաստին նշանակութեան, և ոչ հասարակ անուն մը իրի մը նշանակութեամբ. ուստի մերինին մէջ ալ նոյն կերպով իբր յատուկ անուն պիտի իմացուի հայերէն վէմը, ինչպէս կ'իմացուի աստրերէն ԿԵՓԱՍը։ Թող որ եթէ իրի իմաստով առնուած ըլլար, ըսելէ առքը թէ

«Դու ես վէմ», պէտք էր ըսել «Եւ ի վերայ ՔՈ չինեցից զեկեղեցի իմ», մինչ ընդհակառակն ըսուած է «Եւ ի վերայ ՍՅԴՐ ՎԻՄԻ» ևայլն։ Իսկ վէմը միւս կողմէ լաւ բացատրած է՝ «Վէմն էր ինքն Քրիստոս» (Ա. ԿՈՐՆԹ. Ժ. 4) խօսքը։ Եւ եթէ անպատճառ կոչումէ բան մը կ'ելնէ, ինչո՞ւ բան մ'ալ չելնէ մի և նոյն Պետրոսին ասանկայ կոչուելէն (ՄԱԹՏ. Ժ.Զ. 23)։ Եւ եթէ մինուոյն ատեն ասանկայ կոչումը վէմ կոչումին չափ արժէք չունենայ, ինչո՞ւ ծանր կշռեց Յուդային ատանայ անուանումը (ՅՈՎՀ. Զ. 71)։ Ուրեմն չատ տակաւ է այդ փաստը՝ Պետրոսը իբր տարբեր ոմն ներկայելու և անով պանծացող ամբոխին ալ կարեւորութիւնը բարձրացնելու։ Քրիստոս երեք անգամ, կը յարեն հակառակը հաստատողներ, հարցուց Պետրոսին թէ զինքը կը սիրէ՞, և անոր առաքելական պատասխաններուն վրայ հրամայեց իր ոչխարներն արածել։ Ահա, կ'ըսեն, ամբողջ քրիստոնեաներուն՝ Պետրոսի և անոր յաջորդներուն յանձնուած ըլլալն հաստատութիւնը։ Բայց երեք հարցումներուն և երեք հրամաններուն իմաստը եթէ նպաստաւոր ըլլար Պետրոսին գերազանցութեան, սկիզբ հրճուէր Պետրոս՝ սիրացած ըլլալով բացառիկ պատուոյ մը, որուն համար դիտենք թէ որչա՜փ սիրտ հատցուցեր էին Զեբեդեան որդիք, և որչա՜փ աղաչեց Սողոմոմէ՝ անոնց մայրը՝ առոր համար։ Ընդհակառակն «սրտմտեցաւ Պետրոս» կ'ըսէ Զեբեդեան որդին Յովհաննէս աւետարանիչ (ՅՈՎՀ. ԻԱ. 17), որ անոր

ուրացութեան ներկայ էր, և անոր ու Քրիստոսի միջեւ փոխանակուած խորհրդաւոր խօսքերուն արժէքը լաւ կը կռահէր։ Հակառակը պաշտպանողներ Աւետարանէն դուրս ալ՝ Աւետարանի մէջ երեւակայածնուն համար կռուաններ ու փաստեր կ'որոնեն։ Առանք Լուսաւորչական կ'ըսեն մեր եկեղեցւոյն, ոչ թէ Լուսաւորչին պատիւ մը ընծայելու նպատակաւ, այլ որպէս զի ուրանան Սուտքեւանկանութիւնը մեր եկեղեցւոյն, որուն հիմնադիր կը կարծեցուննեն Գրիգոր Լուսաւորիչը. միւս կողմէ Լուսաւորիչը Հռոմի կը տանին որ այն տեղէն քահանայապետութիւնը։ Դաշանց Թուղթի կոչուածը իբր հիմ կը ծառայէ այս ըրոյցներուն, սակայն ոճն ու բառերն իսկ կը մատնեն՝ թէ որ դարուն մէջ երեւնալած է այն։ Մտնդիր չէ վիճաբանել թէ Հռոմի եպիսկոպոսներն յաւակնո՞տ էին արդեօք չորրորդ դարուն ինքզինքին Քրիստոսի փոխանորդ և աշխարհի վրայ միակ Քրիստոսի յաջորդ համարելու չափ, և ոչ ալ խնդիր է գիտնալ թէ այդ յաւակնութիւնը կրնա՞ր արդեօք մոռցնել Գրիգոր Լուսաւորչին՝ կեսարիոյ Ղեւոնդիոսէն ուղղակի եղբայրական խօսքն. «Դու ընտրեցար ի տեղի ընտրելոց սրբոց առաքելոցն Բարթողիմէոսի և Թադէոսի». սակայն խնդիր է միշտ թէ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հռոմի գնա՞ց արդեօք, և ո՞ր Հռոմը. և ինչո՞ւ Դաշանց Թուղթն կ'ուզէ որ Լուսաւորիչ Հռոմի գացած ըլլայ. Հռոմայեց գերագահութի՞ւնը ճանչնալու համար, թէ Կոստանդիանոս կայսեր քրիստո-

նէական կրօնքը ճանչնալուն ու իբր պետական կրօնք ընդունուն առթիւ: Բայց այդ առթիւ Հռոմի գացած ըլլալու չէր, այլ ի Կ. Պոլիս որ նոր Հռոմի կը կոչուէր եւ ուր Կոստանդիանոս կը բնակէր, մինչ նորա հակառակորդները ի Հռոմի էին: Դարձեալ վերապետական այցելութիւն մը եթէ կրնար առ մեզ մոռցուիլ դպրութեան չգոյութեամբը, սակայն Յունաց մէջ՝ ո՛չ, որք անթիւ մատենադիրներ ունէին որոց մէջ ոչինչ կը գտնենք արձանագրուած, մինչ կ՛արժէր որ այս մասին բան մը ըսուած ըլլար: Բայց ասոնք Գրիգոր ծերացած էր արդէն Կոստանդիանոսի 313ի հրովարտակէն առաջ, եւ ամբողջ հովուապետական գործերն իր Արիստակէս որդւոյն յանձնած ըլլալով զբաղուած էր Մանեայ այրն՝ ուր յանդէս իսկ վախճանեցաւ: Ուրեմն Լուսաւորչի վերագրուած ուղեւորութիւնն ու Հռոմի պապերուն տուչութեան խօսքերն՝ պարզամիտներն իսկ չեն համոզեր այլ եւս, ինչպէս հակառակորդք ալ չեն կրնար այլ եւս չատ պնդել այս մասին:

Շատերը քար գայթակղութեան կը հատարէին Կիլիկիոյ մէջ դարեր առաջ ընդհանրական հայրապետներէն ոմանց լատինասէր ընթացքը: Թղթակցութիւններ կը ցուցուին Հայոց հայրապետներուն եւ պապերուն միջեւ փոխանակուած, բայց վաւերականութիւնը կէզակարծ, որոնց մէջ Հայք ընդունած ըլլան պապերուն գերագահութիւնը: Մենք ընդունելով պահ մը, թէպէտ անհերքելի փաստեր եւ ապացոյցներ կը պակսին տակաւին այս մասին,

թէ հայ կաթողիկոսներէ ոմանք՝ ազդուած կամ սոխրուած այն տանկի աչխարհական ազդեցութենէն՝ ընդունելու տրամադիր եղած ըլլան Հռոմին պապերուն մեծութիւնն, տակաւին հարկ կը համարիմք յայտնել, թէ ոչ մի կաթողիկոս ինքնին եկեղեցւոյն հաւատքը չկրնար փոխել, եւ առանց բացարձակ միաձայնութեան բոլոր եպիսկոպոսական ու վարդապետական դասուն՝ չէր կրնար լուծել այնպիսի կենսական եւ հաւատոյ ու եկեղեցւոյ հիմնական խնդիրներ:

Մեր եկեղեցին՝ որ հալածուած է չարունակ «ի սուտ եղբարց» (Բ. ԿՈՐՆԹ. ԺԱ. 26), ունի միշտ իրեն դէմ հակառակորդներ՝ որք իրենց նպատակին զործադրութեան յամառաբար կը տքնին, եւ պատմական փաստ եւ օրինաւոր միջոց ու կրօնական ոգի ցոյց տալէ հրաժարած են չատոնց. զորս այլ եւս իբր անբաւական միջոցներ կը համարին, եւ լուսաւորութեան տարածման պատրուակի տակ, կը ճգնին նորէն Հայ եկեղեցին պատուել, եւ իրենց գաղափարակիցները ատուարացնելու համար, պզտիկ համայնքներուն մեծերէն կընտրելուն օրէնքը կը յեղյեղեն: Բայց աստուածային օրէնք մ՚ալ կայ անդին որ կը հաստատէ, թէ «Տեառն է երկիր լրիւ իւրով, աչխարհ եւ ամենայն բնակիչք նորա»: Բայց աւելի քան զայդ Քրիստոս յանձնարարեց վոքրնեփոն չերկինչիլ, եւ գօտեպնդեց իրեն տակաւաթիւ հետեւողները. «Մի երկնչիր հօտ փոքրիկ դի հաճեցաւ Հայր ձեր՝ տալ ձեզ զարքայութիւն» (ՂՈՒԿ. ԺԲ. 32):

Եւ եթէ բաւական չըլլայ աւետարանաչունչ այս մեծ պատգամը, մենք ցոյց կուտանք մեր մըշտաչարչար Եկեղեցին՝ որ իր հալածանքներուն մէջ ալ կանգուն մնացած է, և կը հնչեցնէ հաճոյքով այն ոգեւոյն փառքը, զոր մեր հարք արտայայտած են չարունակ, օտարներուն կողմէ եղած մեղմիկ հրաւէրներուն և հրապոյրներուն ի պատասխանի, եթէ Թադէոսի և Բարթողիմէոսի՝ և ասոնց անմիջական յաջորդներուն արդիւնքը՝ զոր հաղորդեց Փրկիչը և զոր հաստատեց Միածինն՝ Գրիգորի և իր զաւակներուն բազմաբերան մէկ գործն է, զոր պահեց մինչեւ ցայսօր, և պիտի պահէ ցվախճան աշխարհի:

Մ. ուրանալու չենք մեծ ու վեհ ու հնաւանդ Հայ Եկեղեցին, և Սաղմոսերգուին հետ ուխտելու ենք. «Թէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէմ, մոռացայն զիս աջ իմ. կցեսցի լեզու իմ ի քիմս իմ, թէ ոչ յիշեցից զքեզ թէ ոչ նախ նուագեցից զքեզ, Երուսաղէմ, սկիզբն ուրախութեան իմոյ» (ՍԱՂՄ. ճԲ. 2.5.6): Յիշելու, փառաբանելու, քնարերգելու ենք այն մեծահրաշ գործը՝ որ ոլոռն ոլոռն այնչափ քրտինք արժեց նախկին Լուսաւորչային մերոց, որք թէեւ Պղոսի պէս «Անճանօթին Աստուծոյ» բագին մ'ինկ չկրցան գտնել հոն տեղաւորելու Քրիստոսը, և ոչ ալ իմաստուն ու աւետարանի սկզբունքներուն մօտէն հետեւէն վարժ միաքեր գտան հոն, բայց նաեւ քարանձաւ ժայռերու եւ անվարժ սիրտերու, խիստ ժողովուրդի մը վրայ ալ յաղթեցան ցոլացնել Աւետարանի չողն ու լոյսը:

Այդ առաքելութեան մեծ գործին յիշատակն է զոր մեր Եկեղեցին կը ցուցնէ իր նախկին լուսաւորչաց անունով, Թադէոսով և Բարթողիմէոսով, որոց հետ մըշտ պէտք է յիշել և դասել ու ոտնահարել այն երջանկայիշատակ Հայրապետները՝ որք հետեւող անմիջական յաջորդներն եղան մինչեւ ցՍ. Մեհրուժան հայրապետն, նախորդք Հայոց երկրորդ լուսաւորչին Սբրբոյն Գրիգորի: Ա՜հ, քանիօ՜ն բեղմնաւոր եղան այս երջանկայիշատակ սրբոց արիւններն և որչափ ուժգին հեղուսեցին Հայոց մէջ քրիստոնէական ոգին: Բրիստոսի չունչը ա՛ր աստիճան տաքցուց հայ քրիստոնէին սիրտը՝ որուն հաճեցաւ ալ Աստուած: Անանկ որ երբ մարդ աչքի առջեւ կը բերէ պահ մը հայ քրիստոնեաներուն մինչեւ Լուսաւորիչն Գրիգոր և անկէ ալ ասդին՝ արտաքիններէն և ներքիններէն, թշնամիներէն և սուտ եղբայրներէն, և նոյն իսկ սխալ դասակարգութենէ, և անուղղայ հրաժարականներէ ներէ յաջորդաբար քաչածները, վաղուց ջնջուած՝ անհետացած՝ անճառացած՝ սոսկ պատմական դարձած պիտի համարէր Հայ Եկեղեցին, Աստուծոյ փոքրիկ այս հօտը, եթէ Աստուած պահպանած չըլլար զայն, փրկած չըլլար գահավիժումէ, չնայելով անոր յանցանքներուն, որպէս զի ամէն դարերու մէջ հոչակ գտնէ իր անբաւ զօրութիւնն ու գթութիւնը:

Թող մեր գթած ու հզօր Աստուածը, «Վանն նախկին լուսաւորչային մերոյ Թադէոսի և Բարթո-

զիմէնսի սրբազան առաքելոյն, և երկրորդ Լուսաւորչին մերոյ Սրբոյն Գրիգորի հայրապետին», չնորհէ զերկարաթիւն կենաց Հօր մերոյ աստուածազգեաց՝ պահեն մեր հարց, Հայրապետին և Տեառն, Եպիսկոպոսաց, Վարդապետաց, Քահանայից, և ամենայն հաւատացեալ ժողովրդեան որպէս զի չերկնչէ «Հօսն փոքրիկ» իր հաւատքին զօրութեամբն, ու իր երկնաւոր Հօր արքայութիւնը ժառանգելու յուսովն, որում լիցի մեզ ամենեցուն հասանել չնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այժմ և միշտ և յաւիտեանս. Ամէն:

ՎԱՇՐԻՃ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՇԱՇԼԱՄԵԱՆ
(Կոստանդնուպոլիս)

Ի ՈՒՆԷ ԿՈՅՐԸ

«Լոյս եմ աշխարհի»
(Յովհ. Ը. 5)

Կեանքին խաւարը լուսաւորող այն պայծառ Ջահն է Յիսուս, որ կը չրջէր Հրէաստանի մէջ մահուան սուեերին տակ նստողները լուսաւորելու և ազիւսութեան խաւարը փարատելու: Իր կեանքն անդողդողեանը մէջ միշտ քաղցր՝ իր օրերը նուիրեց միայն բարերարելու և լուսաւորելու, մխիթարեց, դաստիարակեց, մարդը սրտով ու մտքով բարձրացուց, արդարացուց և սրբեց զայն իր Հօրը ընծայելու համար: Երբէք այնքան զբաղկոտ չեղաւ մեր Փրկիչն իր անձնական տեսութիւններով, իր սեփական չահերով, որչափ ուշադիր պիտի ըլլար մահկանացուներու երջանկութիւնը և անոնց պէտքերը հոգալուն մէջ: Իր աստուածային սիրտը լեցուած՝ մարդոց տկարութիւնն ու ցաւերը սիրելու անհուն խանդաղատանքով՝ կը մօտենար հոգեւոր ու մարմնով հիւանդներուն, մեղաւորներուն, մաքսաւորներուն, կազերուն, բո-

բոններուն, ցասադարներուն, առ հասարակ ամենուն, ամեն ախտաւորներուն:

Յիսուսի անսահման բարութեան ու մարդասիրութեան գործը ցոյց տալու համար կը փափաքիմ ձեր ուշադրութեան ներկայել այսօր ի ծնեի կոյրին պատմութեան գլխաւոր դիծերը. տեսարան մը ուր՝ ուրոյն և պատահական և մարմնական բժշկութիւնը կարծես խորհրդանշանն է այն յաւերժական և իսկական և բարոյական հրաշքին, զոր կը գործէ Աւետարանը՝ կեանքն ու աշխարհը լուսաւորելու համար:

Ս. Իր երկրաւոր կեանքին վերջին ամիսներուն մէջ Յիսուս, իրեններուն հետ օր մը կ'անցնէր տաճարին առջեւէն, ուր աշակերտները հանդիպեցան ի ծնէ կոյրին: Սյս տխուր պատահարին առջեւ անոնք կը յուզուին պատճառը գիտնալ. « Ռաբբի, ո՞յր վնաս է, սորա թէ հօր և մօր իւրոյ, զի կոյր ծնեալ »: Յիսուսի ուղղուած հարցումին մէջ գիտաւորութիւն կայ:

Հրէական աստուածաբանութեան համեմատ տառապանքն ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ եթէ ոչ մեղքի հատուցման տրամաբանական մէկ հետեւանքը, գազափար մը որ այնքան ուժգին կը չեշտուի Յորի գիրքին մէջ: Սրդ, ինչպէս պէտք էր պատճառներուն մէջ երկու գազափարներ արձնցան, բայց երկուքն ալ հաւասարապէս անհաճոյ կ'երեւար իրենց.— հոգիներու նախագոյութիւնը և հոգեփոխութեան վարդապետութիւնը: Սակայն այդ վարդապետութիւնները, մանաւանդ վերջինը, թէեւ օտար չէր բարբիններու ուսուցումին, այսու հանդերձ ժողովրդական համոզում մը չէր ստացած:

Դեռ ինչ կրնային մտածած ըլլալ: Արդեօք այդ մարդուն դժբաղդութիւնը կանխո՞ւմ մըն էր իր ապագայ մեղքերուն համար, կամ թէ ապագային վիճակի մը մէջ գործուած յանցանքի մը քաւութիւնն էր իր պատուհասը, կամ ելից մէկ կտորին համաձայն, իր ծնողաց մեղքին համա՞ր կը տառապեր թշուառը՝ ինչպէս կը կարծէին. թէեւ այս բանաւմն ալ անկրաւ թուէր իրենց՝ Աստուծոյ արդարութեան հանդէպ: Վերջապէս աշակերտները բանաւոր լուծում մը չէին գտած, ուստի ազաչեցին Յիսուսի որ այս մասին իր վճիռն արձակէ: — « Աստր թշուառութիւնը, կ'ըսէ Յիսուս, ձեր կարծիքներուն, ձեր ունեցած տարտամ և անստոյգ գաղափարներուն մարմնացումը չէ, այլ բարոյական խանգարումի մը հետեւանք՝ որ մուտք գործած է մարդկային ծուծին ու ոսկորներուն մէջ, և զայն վերիվայր չրջած իր ամէն տհանութիւններուն մէջ: Ես աշխարհ եկած եմ մեղքը բառնալու, և այդ եղանակաւ տառապանքի ճշմարիտ ակը ցամքեցնելու համար. կ'ուզեմ բժշկել այդ ի ծնէ կոյրը ձեր առջեւ, իմ պաշտօնիս և դիս առաքողին փառացը համար, անոր գործերուն վկայելու համար»:

Յայտնի է թէ Յիսուս իր խօսքերով ո՛չ նպատակ ունի ի ձնէ կոյրին կամ անոր ծնողքին անձնական մեղսաթիւնը ջատագովելու, ո՛չ ալ հարկաւոր և բարոյական առընչութիւն մը դնելու այդ անհատին կամ ժառանգական մեղքին և կոյրութեան միջեւ. ընդհակառակը աշակերտներուն կ՛ուսուցանէ՝ թէ պարտաւորեալ են լրիւոց ուշադրութիւնը սեւեռելու ո՛չ թէ տառապանքի խորհրդաւոր պատճառին վրայ, այլ ա՛յն նպատակին մասին որուն համար Աստուած զայն կը թոյլատրէ, և ա՛յն վերջ կարար արդիւնքին նկատմամբ զոր ասկէ կրնաք քաղել: Բացայայտ է թէ Յիսուս չարիքին պատճառը չվնտռեր, կը ղեկուչանայ զայն Աստուծոյ վերադրելէ, կ՛ընդդունի զայն պարզապէս իբրեւ փորձառութեան գործ մը: Արդ՝ ինչ գործնական դասեր կրնանք անկէ ընդունիլ մենք: Ասիկա միայն այն հարցը զոր պարտէինք ունենալ մեր առջեւ, ինչպէս Յիսուս կը վարուի:

Աստուած կ՛ուզէ որ իր գործին յայտնութիւնը ծառայէ ան, այսինքն, իր գործութիւնը և բարութիւնը համար. « Զի յայտնի լիցին գործք Աստուծոյ ի դմա »: Թէեւ իր կամքի ծնունդը չըլլայ չարիքը, սակայն արդեամբ կը մանէ ան Աստուծոյ վարչական ծրագրին մէջ, այս պատճառաւ պէտք է որ արհամարհը, և առ հասարակ ամեն ոք, աշխատի պարտաւորութենէ ընդվզինչ ընել չարիքը աշխարհի երեսէն, խորհի կեանքը նուազ ցաւագին գործելու միջոցներու վրայ: Հանդէպ չարիքին

պէտք չէ տրամաբանել, պատճառաբանել, այլ չարժիլ, գործել: Ասիկա ինչ որ Յիսուս կ՛ուզէ մեզի ուսուցանել ի ձնէ կոյրին պատմութեանը մէջ:

Այս սկզբունքը հանդիսաւոր կերպով ատանդելէն վերջ, մարդկային տառապանքին հանդէպ կարեկցութեամբ լցուած Յիսուս կ՛աղաղակէ. « Մինդեռ յայխարհի եմ, լոյս եմ աշխարհի », — և ապա իր աստուածային ձեռքովը գետնէն հող կ՛առնէ, որով չվնասած էր մարդը, կը չաղուէ զայն իր լորձունքովը, կ՛օծէ անով կոյրին աչքերը, և կը հրամայէ երթալ Սելոամի աւազանը լուացուելու համար: Յիսուս լաչկած էր նաեւ ուրիշ կոյր մը ձեռքի պարզ հպումով մը, հետեւաբար այս կերպ վարուելուն մէջ աւելորդ է նշմարել դարմանումի կամ դեղական միջոցի մը արտաքին տարրերը:

Բ. Ի ձնէ կոյրին լուսութեան պարագային մէջ հրաշքէն աւելի հրաշալի բան մը կայ, դրացիներուն կասկածը, մանաւանդ փարիսեցիներուն յամառ ընդդիմութիւնը՝ որ անհատատութեան կ՛առաջնորդէ: Առաջինները իրատունք ունէին կասկածելու այդ նորօրինակ երեւոյթին առջեւ, անունք կասկածը հիացումի խառնուած արտայայտութիւն մը ցոյց կուտայ, « Ի յաւիտենից ոչ ոչ լուաւ եթէ երբայց ոք զաչս կուրի ի ձնէ կոյր ծնելոյ »: Անոնք իրարու կ՛ըսէին, « Ո՞չ սա էր որ նստէրն և մուրա նայր. կէսքն ասէին՝ նա է. այլքն ասէին՝ ոչ, այլ նման նմա է, և ինքն ասէր թէ՝ ես եմ »: Կոյրին

դրացիները տգէտ են ճշմարտութեան մասին, բայց կը փափաքին զայն ճանչնալ, կ'ուզեն զՅիսուս անձամբ տեսնել. «Ո՞ւր է նա». բժշկական տուած բացատրութիւնները զիրենք չդոհացնեն:

Մեր ժամանակին մէջ ալ կան մարդեր որոնք զՅիսուս անձամբ չեն ճանչեր, չեն ուզեր զայն այնպէս դնահատել ինչպէս որ արժան է, այս պատճառն արդիւնք է կամ տգիտութեան կամ նախապաշարումի: Բայց անոր գործերը խորապէս կ'ազդեն անկեղծ սրտերու և ուղիղ մտքերու վրայ: Քրիստոնէութիւնը օրհնութեան գետ մըն է որ պըտղաբեր կ'ընէ իր գնացքին վրայ հաստատուած երջանիկ երկիրները, կը լեցնէ այն աչխարհները իր առատ պարգեւներովը: Ջնջած է սորկութիւնը, բարձրացուցած ընտանեկան կեանքը, մարդոց արժանապատուութիւնը, դոհացուցած արդարութեան և հաւասարութեան օրէնքով մը, սիրոյ և եղբայրութեան ոգին հնչեցուցած է երկրի վրայ՝ ընկերութեանց սրտին մէջ, զմեզ տեսլական բարոյականին բարձրացուցած: Յիսուս փրկութեան այն լոյսն է՝ որ իր կրօնքին հիմնարկութեամբը ծագեցաւ նոր ընկերութեան, նոր աչխարհ հորիզոնին վրայ: Իր ձեռքերը դրաւ մեղաւոր մարդկութեան խաւարած աչքերուն վրայ և ըսաւ. «Եփփաթա», բացուի՛ր, առանց իրեն չէ կարելի տեսական և հիմնական գործ մը տեսնել, կեանքին կռիւը մղելու համար հաստատուն սկզբունքներու և համոզումներու պէտք ունինք, Աւետարանը մեզի կուտայ

զանոնք, միայն Յիսուս Քրիստոսի անձն ու գործերը բաւական զօրաւոր են կեանքին վրայ ներգործելու, մեր բարոյական կեանքը պահպանելու. Քրիստոս լոյսն է աչխարհին, լոյսն է կեանքին:

Գ. Դրացիներու հետ խօսակցութենէ վերջ ի ծնէ կոյրը տարուեցաւ Փարիսեցիներուն, որոնք ժամանակին պետականներն էին և Յիսուսի դէմ սաստիկ տեսլութեան ոգիով մը մնած էին: Նա որ ի ծնէ կոյր էր, ի զուր կը վկայէր իր և իր բարերարի մասին թէ աստուած կոյր էր և հիմա կը տեսնէ, թէ գիտնքը բժշկող անձը մարգարէ մըն է: Ընդունայն էր նաեւ իր ծնողացը բացատրական վկայութիւնը, թէ իրենց զաւակը կոյր ծնած էր և հիմա կը տեսնէ: Յամառնայն դէպս Փարիսեցիները ուխտած էին ուրանալ հրաչքին գոյութիւնը այնպիսի խախուտ և ձրի փաստերով, այնպիսի յամառութեամբ մը, որ միայն անհաւատ ոգին կը յատկանչէ: Էհ, հաւատքը բարոյական խնդիր մըն է, կամքի գործ ու բռնութիւն չներեր:

Երկրորդ անգամ ըլլալով իրենց ներկայութեան կը կոչեն զարձեալ ի ծնէ կոյրը, որպէս զի գիտնքը համոզեն կամ խարեբայ մը հռչակեն որ և է կերպով: Մարդը կ'ըսէ՝ կոյր ծնած եմ, անոնք կը պընդեն՝ ո՛չ, մեղքին մէջ ծնած ես, ահա քու ծնունդդ, զգեզ բուժողը մեղաւոր մըն է, զան գի չարաթը պղծեց, դուն ամբողջ կեանքիդ մէջ խարեբայ մըն ես: Այսպէս կը խաղան բառին հետ, ճշմարտու-

թիւնը կը խեղաթիւրեն։ — Փարիսեցիներու կողմէ ցոյց տրուած ընդդիմութիւնը ուրիշ տեղ Հոգւոյն Սրբոյ դէմ հայհոյութիւն կոչուած է, որ կը կայանայ սատանան և չարիք տեսնել միայն այն իրողութեանց մէջ՝ ուր բարութիւնը կը թագաւորէ անվիճելի եղանակաւ, ու ճշմարտութիւնը կը ճառագայթէ չղչղուն դիծերով։ Վերջապէս կատարուած իրողութիւնը չեն կրնար հերքել հակառակորդներուն սատանան, վարդապետական մտերմանդութեան և քննադատութիւններուն. ու տեսնելով թէ իրենց ընդդիմութիւնը եւս աւելի կը հաստատէ ի ծնէ կոյրը իր համոզումներուն մէջ՝ հայհոյանքներով կը վռնտեն զայն իրենց ընկերութենէն։

Ս. յայտնութիւնը վերջ կը դնէ իր դոյութեան դէմ իսկ անուղղակի հերքումով մը տալով։

Կը տեսնէք, եղբայրներ, անհատատութիւնը երբէք չյաղթուիր, չհամոզուիր ապացոյցներով։ Ամենէն զօրաւոր փաստերն անդամ երբեմն բաւական չեն յամառ ընդդիմութիւն մը չախչախելու, վասն զի այն փաստերը դուրս կը պահանջէ անոնցմէ՝ որոց հետ կը վիճի, աւելի իր արատասիրութեանը, իր մտքին կ'ուղղուին քան թէ սրտին։ Սրդ՝ արատասիրութեամբ չատ դժուար կը գոհանայ մարդ այն խնդիրներուն մէջ որոնք հոգեկան են, միայն սիրտն ունի կրօնական ճշմարտութեանց բնազդը։ Միւս կողմէ անհատատութիւնը սրտի ազատութենէն կը վիժի և մարդուն հայհոյութիւնը մեծ դեր կը խաղայ անոր մէջ։ Լոյսի պատ-

կառութիւնը, լոյսի հաւաստումը չէ որ չատ անգամներ զիրենք այդ ազատատուր ճամբան կ'առաջնորդէ այլ այն հպարտ տրամադրութիւնը զոր ունէին Փարիսեցիք։ Եթէ հաւատքը ազդէ կամքին վրայ, կամքն ալ իր կողմէ կ'ազդէ հաւատքին վրայ, հերիք որ մեր մէջ վախաք մը գտնուի՝ Աստուծոյ պատկանելու փափաքը, հաւատքն ընդհատ պիտի զարթնուի մեր մէջ իր ընդարմացումէն. քայց երբ այդ սուրբ բաղձանքը, ներքին այն կարեւոր անկեղծութիւնը գոյութիւն չունենայ, ի գո՞ւր է որ ճշմարտութիւնը զմեզ չրջապատէ իր ճառագայթումներովը, անտարբերութեան, ցրտութեան, հեգնութեան թափով մը մշտ պիտի վերադառնանք ճշմարտութիւնը քաշկռտելու կամ քօղարկելու։ Բայց ասոր հաւատքը պէտք չէ նկատել իբրեւ դրութիւն մը՝ որուն կը յարի մարդ։ Հաւատալը առանց վերապահումի վատահութիւն մ'է առ Աստուած, ինչպէս կ'ըսէ աստուածաբանը, որ կը ներէ ու կը սիրէ, և մենք բնութեամբ կը սիրենք վրատահել մեր անձին։ Հաւատալը խոնարհիլ է, և մենք հպարտութեամբ կը տանքանանք, հաւատալը սիրել է, և մենք անձնասէր ենք. ահա այս է այն անհատատութեան չչդկանքը զոր ցոյց կուտային Փարիսեցիք իրենց անձերուն վրայ։

Սակայն այդ պատմութեան ամէն իրագործութեանց մէջ բան մը չնչմարեցի՞ք, բան մը, որ կուրութեան, հոգիով կուրութեան նշան է։ Որքան ալ Փարիսեցիները ճշմարտութեան հանդէպ, Յի-

սուսի հանդէպ ուխտակալ թշնամիները ըլլային, կարծես այնքան սասակութեամբ փարած կը մնային կրօնքի արտաքին ձեւերուն։ Այն ամբաստանութիւնը թէ Յիսուս մեղաւոր մըն է, վասն զի օրինազանց է, չաբաթը պղծեց, (մինչդեռ Յիսուս Մովսիսական չաբաթը սաստիկ չէր կոխտեր, այլ Փարիսեցիական ծաղրանկարը, աւելորդապաշտութիւնները), կրօնական պատրուակներ էին միմիայն խուժանը Յիսուսի դէմ հանելու, իսկ այդ ծայրայեղ ձեւապաշտութիւնները հաւատքին ոգին և բարոյականը կը սպաննեն։

Դ. Այս պատմութեան մէջ ուրիշ կարեւոր կէտ մըն ալ կայ որուն վրայէն պէտք չէ հարեւանցի անցնիլ։

Որքան Փարիսեցիները անհաւատութեան ներկայացուցիչներ կրնան երեւիլ մեզի իրենց պիտանի և վարդապետի համբաւով, նոյնչափ և Յիսուս աւելին կը հանդիսանայ մեզի իսկու հաւատացեալ ի ծնէ կոյրը՝ իր ապիտութեանը մէջ։ Այս անոսրանի կարկառուն դիծերէն մին է նաեւ կոյրին վրան կանգ առնել անոր նկարագիրը դիտելու համար։ Փարիսեցիները՝ ինչպէս անոնք՝ մինչեւ վերջ կը պնդեն Յիսուսի համար թէ մեղաւոր մըն է, օրինազանց մըն է, «Թէ մեղաւոր իցէ, կը պատասխանէ անոնց բժիշկեալը, ես ոչ գիտեմ, բայց գայս գիտեմ, զի կոյր էի և արդ տեսանեմ»։ Ահռելի և յստակ պատասխան, ահա հաւատքն իր

անկեղծութեանը ու անբծութեանը մէջ։ Կոյրը ընկերութեան սաստիկ դատակարգին կը պատկանի, դպրոցին չեմին վրայ ոտք չէ դրած, սակայն ունի պարզ միտք և անկեղծ սիրտ մը կը կրէ։ Սրտին հաւատքը ինքնաճին պատգամ մըն է, հաւատալու համար ոչ գիտնական ըլլալ պէտք է և ոչ փիլիսոփայ։ Ուսում չէ տուած, բայց չկրնար ուրանալ ճշմարտութիւնը, չկրնար ծածկել աչքարկի լոյսը նենգամիտ և հպարտ փարիսեցիներուն պէս, որոնք գիտութեան նրբութիւններով և մտերանգութեան խաւարով հոգի ի բուն կ'աչխատէին կատարած իրողութիւն մը ժխտելու։ «Ո՛չ, կ'ըսէ, բան մը միայն գիտեմ, կոյր էի և հիմա կը տեսնեմ, իմ հաւատքս փորձառութեան վրայ հաստատուած է, տեսնելու վախէն սասիկ կը սառապէի. Քրիստոս, աչխարհի լոյսը, գիս լուսաւորեց, այս մասին հաւատքս ամուր է, ձեր իշխանական սասները, վարդապետական մեկնութիւնները բան մը չեն արժեր»։

Կոյրին արտայայտութեանցը մէջ, եղբայրնե՛ր, մեզի համար կենդանի դասեր կան, մեր դպրոցին մէջ ուր հաւատքը կը սասանի անսասանութեան և անհաստատութեան եղերքուն վրայ, մարդիկ կը խաղան հաւատալիքներու հետ, դիտութիւնն ու քննադատութիւնը կուգան ամեն օր զմեզ դայթակղեցնել, լեցնել մեր սիրտը սարակոյսի և ժխտումի սոսկումներով. իրաւք է թէ կը սառապինք, բայց չատ քիչ անգամ կը բուժուինք։ Միշտ կոյրին

պատասխանն ունենանք մեր չուբմնեռուն վրայ, «Ոչ դիտեմ»։ Դիտութեան պատգամները — այո՛, սիրենք դիտութիւնը, վասն զի աշխարհի մէջ ամենէն լուրջ բանն է. — դիտութեան պատգամները վերապահութեամբ ընդունինք, վասն զի չատ անգամներ ոչ գանունք մօտէն ճանչնալու բաղդն ունինք, և ոչ հաւնալու կարողութիւնը՝ թէ չկայ ճշմարտութիւն մը հակառակ ճշմարտութեան, վասն զի կրօնք և դիտութիւն մինչեւ վերջ չեն կրնար իրարու հակառակ, երկու ճշմարտութեանց աղբիւրն ալ Աստուած է, թէ դիտութիւնները մեծ մասով հաստատած են կրօնքին, թէ դիտութեան ճշմարիտ կարծուած սկզբունքներէն և դրութիւններէն չատեր, յաճախ իրենց հեղինակներուն հետ միասին ապրած ու թաղուած են, թէ մարդիկ իրենց խելքովը յիտուն անգամ ժխտած ու յիտուն անգամ հաստատած են։ Ի ծնէ կայրին հետ բանը միշտ. «Բան մը միայն դիտեմ, կայր էի և հիմա կը տեսնեմ», գիրիստոս ընդունինք, բարութիւնը, վերկութիւնը, լոյսը կեանքին, ազատերքին, ահա այս է մեր քան դարերու փորձառութիւնը։ Եթէ այս տեսակէտէն դիտէինք իրերը, մեր հաւատքն մինչեւ վերջ անսասան պիտի մնար, մեր ժամանակի չլսուիչ գաղափարներու հասանքէն պիտի չքաշուէինք։

Թէ ինչպէս Քրիստոս լոյսն է կեանքին, աշխարհին, այս մասին մեր Տիրոջ անգին բարիքներէն քանի մը հատ եւս յիշենք կայրին հետ կրկնե-

լու համար թէ բան մը միայն դիտնք։ — Ամենուս ջանքն է յաղթել չարին, զարգանալ կատարելապատճել մեր բնութիւնը։ Խիզճ մը ունինք որ մեզի կ'ըսէ, արդութեան, արդարութեան, կատարելապատճառի կոչուած է։ Մարդն ինքնին անկարող է այդ աշխատութիւնը կատարելու։ Շնորհայ, ներումի պէտք ունինք։ Արդ ո՞ր պէտք է գտնել գանունք. — ո՛չ այլուր բայց միայն Յիսուս Քրիստոսի խաչի պատուանդանին առէ։ Յիսուսի խաչը չատ պերճախօս է, եղբայրնե՛ր, մեզի այնպիսի բաներ կը խօսի, այն տեսակ բաներ կը խոստանայ զորս ոչ մէկ մահկանացու լեզու կրնայ ճառել, ոչ մէկ երիտասարդ հանճար կրնայ տալ, մեզի կը պարզեւէ հաղթական խաղաղութիւնն ու ուրախութիւնը։

Տիար նս, պատուր կը տառապիս, Հռաքելին պէս չես ուզեր մխիթարուիլ, Յորին պէս կ'անիծես ծնած օրդ, երկրաւոր ոչ մէկ միջոց այլ եւս չեն կարող զքեզ սփոփել և կորսուած ուրախութիւնը վերանաստատել քեզքեզուած մարմնոյդ մէջ. բարեկամ մը խօսքերն ու գործերը, նեղութիւնները, խոստումներն ու պարգեւները ոչինչ չեն արժեր յաւիտենական անհանգստութեանդ առջեւ։ Ըսէք ինձի, այն ո՞ր գերքն է որ մեր հոգւոյն կը խօսի և երկնային օրհնութեան յոգերով կը յոգէ մեր անմայացած սիրտը, կը զուարթացնէ այրուցած հոգին, ըսէ՛ք, այն ինչ ազգու խօսքեր են զոր կ'ըսէք ձեր ապրուստի վայրկեաններուն մէջ՝ ուր մարդ չուզեր մխիթարութեան խօսք մը անգամ ընել։ Յի-

աւսի խօսքն է այն, Յիսուսի Աւետարանը՝ որ մեր հոգւոյն կը խօսի և մեր ներսը համակերպութեան ոգին կը զօրացնէ, վէչտ անգամ սիրելի կ'ընէ մեզի, թոխչներ կուտայ մեր հոգւոյն, լուսաւորութեամբ կը սաւառնինք ամպերէն վեր, աստղերէն վեր, երկնային գաւառներուն մէջ մեր սիրելիները պտնելու: Հո՛ն, մեր արտասուքիները յաւիտենական ուրախութեան կը փոխուի:

— Նոյն բանը չէ՞նք կրնար նաեւ պատչաճեցնել մեր մահուան ժամերուն, ուր երկրաւոր բոլոր յոյսերն ու երազանքները օդը կը ցնդին, կեղծիքը աւութիւնը այլեւս կը չդանան պայծառ իրականութեան առջեւ, ուր մարդ երբէք չսարչանար իր կրօնական համոզումները պահպանելուն, Աստուծոյ կամքին ծառայելուն. ուր աւանց կրօնի մարդը թերեւս հանդարտութեամբ հոգին աւանդէ, բայց ո՛չ երբէք կարենայ վակիլ աչքերը վերջալոյսի ճառագայթներուն հոգեկան ցնծութեան և անդորրութեան մէջ, որ կեանքին պսակը կը կազմէ:

Ահա այն անգին բարիքները, այն առաւելութիւնները զորոնք Քրիստոնէութիւնը, Քրիստոսի Աւետարանը կ'ընծայէ լացող մարդկութեան: Քրիստոս լոյսն է կեանքին, լոյսն է աշխարհին, լոյսն է գերեզմանին: Կոյրին հետ միշտ կրկնենք. Բան մը միայն գիտենք:

Ե. Վերջապէս պատմութեան թելը չկրնանք լուծել, եզրայրնե՛ր, կոյրը վարձատրուեցաւ իր ուզտատութեան և քաջասրտութեանը համար զոր

ցուցուց իր բարեբարին Յիսուսիներուն դէմ: Յիսուս, որպէս գի իր առաջադրած նպատակին հասնի, ապագայիներէն լքուած մարդիկին կը մօտենայ, և կ'ուզէ զայն նաեւ հոգւով լուսաւորել: Մարմնոյ բժշկութիւնը պատճառ պիտի ըլլար նաեւ անոր փրկութեանը, բարոյական բուժումին ալ: Արդէն Յիսուսի բժշկութեան գերը կը կայանար մեծ մասով հոգւի բժշկութեան մէջ քան մարմինին: Ուստի կը հարցնէ անոր. «Դուն հաւատա՞ս տղուին Աստուծոյ». — «Տէր ո՞վ է գի հաւատացեալ ի նա», կը պատասխանէ անխուսափ. — «Որ խօսի ընդ քեզ նա է»: Յիսուսի այս պատասխանին վրայ կոյրին մէջ հաւատքը կը զարթնուս զգայնութիւնն ամենէն ապահով չճերմակեամբը, «Հաւատամ տէր», կ'աղաղակէ, իր խոնարհ երկրպագութիւնը մատուցանելով: — Ի ծնէ կոյրը կանուխէն ճանչցած էր զՅիսուս իբրեւ մարգարէ մը, և այս մասին իր դաւանութիւնը արեւսար լրած էր հրապարակին վրայ, հիմա, այս երկրորդ հանդիպումով, Քրիստոս կը լուսաւորէ անոր հոգւոյն աչքերը՝ կը խոստովանի զայն Աստուծոյ Որդին: Ահա նոր չնորհք մըն ալ որուն կ'արժանանայ:

Իսկ թէ մեզի օրինակ ծառայէր կոյրին հաւատքը, կոյրին հաստատամտութիւնը, կընայինք մեր Տիրոջ նկատմամբ բարւոք գաւանութիւն տալ մեր բարոյական ու մտաւոր կեանքի խնդիրներուն, մեր կեանքի պայմաններուն մէջ: Երանի թէ հետևող

ՀԱՒԱՏՔ

Մխիթարեցէ՛ք, մխիթարեցէք զժողովուրդ իմ, ասէ Աստուած, բահանայքդ խօսեցարո՛ւք ի սիրտ Երուսաղեմի եւ մխիթարեցէ՛ք զդա, զի լի՛ եղեւ տառապանօք։ Թողեալ լիցին դմա մեղք իւր, զի ընկալաւ ի ձեռանէ Տեառն կրկին զհատուցումն մեղաց իւրոց։

(Եսայի Խ. 1-2)

Աստուած՝ *իւր ժողովուրդը հոգեւորապէս մխիթարելու և սփոփելու պաշտօնը կը յանձնէ իւր եկեղեցւոյ պաշտօնէից՝ որք են քահանայք, այսինքն քահանայական նուիրապետութիւնն բռ-վանդակ, վերին աստիճանէն սկսեալ մինչեւ յետինն, և կը պատուիրէ անոնց որ խօսին Եսայի մարգարէին առած պատուէրին համեմատ։ Պատճառ. — զի լի՛ եղեւ տառապանօք, զի ընկալաւ ի ձեռանէ Տեառն կրկին զհատուցումն մեղաց իւրոց։*

Եւ յիրաւի, Աստուծոյ ժողովուրդն հոգեւոր մխիթարութեան պէտք ունի, ոչ միայն անոր հա-

չինք սկեպտիկութենէ. այն վարխեցիական թե-բահաւառութենէ՝ որ կեանքը կը թունաւորէ իր արմատին մէջ, կը սպաննէ զայն, զմեզ հոգւով հիւանդներ և յաւիտենական յոռետեսներ կ'ընէ. բայց երբեք չլիներ, չկազդուրեր, չբուժեր, մա-նաւանդ չմխիթարեր զմեզ, մինչդեռ մարդիկ, եղբայրներ, հայի չափ մխիթարութեան կը կարօ-տեին։ Իսկ թէ կարելի պէտ ընդունելիք զիրենս առ իրենք մեր բարեբարը, մեր փրկիչը, լոյսը, ճանապարհն ու ճշմարտութիւնը կեանքին և աշ-խարհին, որպէս զի այս երկրի վրայ մեր սակաւ-օրեայ բնակութիւնը անցնելով Փրկչի ծրագրած անդորր ու երջանիկ կեանքի պայմաններուն մէջ՝ երթայինք փառաւորելու զինքն յերկինս ընդ Հօր և ընդ Սուրբ Հոգւոյն այժմ և յաւիտեանս աւուրս։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՓԵՐՏԱՇՃԵԱՆ
(Բոլի)

մար որ՝ աչխարհի բնական և ամենօրեայ փորձութիւնք, բնական և անխուսափելի դայթակղութիւնք են, և միշտ առիթ և պատճառ կ'ըլլան անոր միտքն ու սիրտն չարաժամ տապնդելով աչխարհային սէս սէս հոգերով ու ցանկութիւններով, այլ և իրրեւ անհուն ու չկշռելոյ ծով կը տարերքներն մերթ չայս և մերթ չայն կոչ, երբեմն չաջ և երբեմն չահեակ: Մանաւանդ որ՝ Աստուծոյ ժողովուրդը մոռանալով կամ անտեսելով աստուածային ուրբ օրէնքներն ու պատուէրները՝ իր իսկ ազատ կամօք և չժարութեամբ կը մեղանչէ միշտ, և աստանալի ազդրանաց և բազմահնար մեքենայութեանց ու վնասակար թելադրութեանց անսալով՝ հակառէս և վոյթ կը լինի ի չարիս, որովք և աստկապէս կը տապնդի հոգեկան զանազան վշտակրութեանց և տառապանաց նչատակ ըլլալով: Աստնդիչ զերծ մնալու և խղճի ու մտաց անդորրութիւն և խաղաղութիւն վայելելու համար՝ Աստուծոյ ժողովուրդն պէտք ունի հանապազ Աստուածային պաչտօնէից հոգեչահ խրատներուն և քարոզներուն, չԱստուածատուր ներչնչեալ առաքելական և մարգարէական պատգամներու ամեն ժամանակ և չամենայն դէպս ունկնդրութեան և լսելութեան: Այս իսկ պատճառաւ ասա՛, Աստուած մարգարէին բերանով միսիթարութեան պաչտօնն կը չանձնէ Եկեղեցւոյ պաչտօնէից, որոց վրայ կը ծանրանայ մեծ պատասխանատուութիւն՝ ըստ բանի Աստուածային թէ՝ «Վա՛յ է ինձ եթէ ոչ

աւետարանեմ» (Ա. Կոր. Թ. 16): Վայ է եթէ չը կատարեն երկնից սոյն նուիրական և սեղուն պարտականութիւնն, խօսելու, քարոզելու, մխիթարելու, սփոփելու, ի մի բան՝ աւետարանելու Աստուծոյ անպահական ժողովուրդն՝ Յիսուսի փրկաէտ և հրաչափառում մատնանին՝ Աւետարանին՝ երկնաչխոյիկ պատգամաց կենսաբեր և չինիչ վարդապետութիւններուն, եթէ ոյոյ չտան անո՛ր՝ հատաւոյ մրակ և քաջ առաչնորդին երկնադնաց և լուսաչաչիկ ուղին, ուրկէ ընթանալով միայն կարո՛ղ կը լինի Աստուածոյ ժողովուրդն՝ յաղթելու մարմնոյ, աչխարհի և սատանայի սէս սէս և բազմօրինակ փորձութեանց և որոգայթից, եթէ մատնանիչ չլինին Յիսուսի դծած և ընդհատած այն վսեմական խաչին ճանապարհն, որո՛վ միա՛յն կա՛յ և մնա՛յ Քրիստոնէին երանել երկինք՝ անդրչխրմանն խաղաղիկ և երջանկաբեր կենաց անջոյիկ անապատն նուաճանդիստն, ու՛ր դիմած են սիրայօժար և մտադիր՝ առաքինեաց բոլոր դասերն, ու մեղայ դէմ կռուելէ յետոյ քաջապէս զբարութ մարտն, պահելէ յետոյ արիաբար աւետարանական անսասերիւթ վարդապետութեան վճիռ ու պայծառ հանապատն, որով և ընդունած են յաղթութեան բրաբիոն Զօրութեանց Տիրոջը ձեռքէն ի վարձ իւրեանց լուսաւոր հաչատոյ և բազմադիմի ճգանց և առաքինական հանդիսից:

Այո՛, եղբա՛րք, Աստուծոյ ժողովուրդն ունի տալ պատերազմ այս ապիրատ, ազգասէր և ան-

ցաւոյ աչխարհի մէջ՝ ընդդէմ երկ՛ք զօրաւոր
Թշնամեաց՝ այսինքն մարմնոյ, աչխարհի և սատա-
նայի, այս պատերազմին մէջ յաղթական հնարել
միա՛կ միջոցն և անվկանդ ղէնքն է Հաւա՛տքն
Յիսուսի, Հաւա՛տքն Յիսուսէ, Հաւա՛տքն ի միակ
Փրկիչն Յիսուս, առանց որոյ չէք փրկուիլ։
Քանզի առանց նորա վչտա և դժուարակոխ ճա-
նապարհին յանձնառութեան, առանց ի Յիսուսէն
անսասան և անքակտելի հաւատոյ և յաւիտենա-
կան անկեղծ սիրոյ առ Աստուած, չէք և չէք
փրկուիլն, և չկա՛յ վերջնական յաղթութիւն ի վե-
րայ երեցուց Թշնամեաց՝ մարմնոյ և աչխարհի և
սատանայի։ Որովհետեւ, հարկ է ըսել և յիշեցնել
դէ, բազում դժուարութեամբ կա՛յ և մնա՛յ քրիս-
տոնեայ Հաւատացելոյն մտանել այն երկնային
հանդիսան՝ ո՛ւր վերջացած են նորա, ուրկէ
վտարուած են յաւէտ տառապանք և ցաւ, վիչտ
և նեղութիւնք, հոգ և տաւտամանք աչխարհիս,
յորում տառապիլ մարդկութիւնն՝ մանաւանդ
ճշմարիտ քրիստոնեայ հաւատացեալն՝ նչանակ եղած
է միչտ ալեծուփ յորձանաց և բազմաեակ վչտաց
ու նեղութեանց, որովհետեւ ըստ մարգարէին
բացատրութեան՝ մի՛ եղեր տառապանօք։

Յիչեցէ՛ք, եղբա՛րք, յիչեցէ՛ք որ Պետրոս՝
վէմ հաւատոյ անուանեալ, ա՛յն խիզախ և ջերմ
սիրոյ աէր՝ Բեթսայիդացի աչակերտն Յիսուսի,
ամենէ՛ն աւելի ունեցաւ իր դժուարութիւններն ու
փորձութիւնները. մերթ Տիբերեական ծովուն վրայ՝

երբ անոր ալեկոծեալ ջուրը վրայէն ոտքով հետիոտն
Փրկչին քով երթալ ու դէպ ետեւս, մերթ Թա-
բորական սուրբ լերան վրայ՝ երբ կարծեց թէ՝
առանց աչխարհային փորձութեանց յաղթելու և
առանց Գողգոթայի բլրոյն վրայ կանգնուած քա-
նանկիսն խաչի սեզանին դժնդակ ու քաոսնման
սուռ վչտակրութեանց բոլչէն ու զոհարանէն անց-
նելու՝ հնար էր իրեն և իր ընկերաց և հաւատա-
մարդկութեան՝ վայելել կամ ըմբչխնել լիաչունչ
երկնային անճառ խնդութեանց և երանութեանց
զեղուն բաժակն, զոր չկրցաւ ընդունել, և տագնա-
պեցաւ ու տառապեցաւ յոյժ յոյժ, երբ Տեառն
մերոյ սիրեղերապարանոց մատնութեան առաւոտ դի-
չերուան մէջ ուրացաւ իր ամենողորմ և բազմա-
գութ Տէրն ու վարդապետը։ Սակայն գթութեանց
անապատ աղբիւր՝ Յիսուսի ամենազորով սրտին
աէրն ու պաղատագին հայցուածքն ու աղաչանք
առ Հայրն երկնաւոր, չթողին՝ որ խոպան պակա-
սէին, անհետ ըլլային այդ մեծ առաքելոյն, հա-
ւատոյ վէմ կոչեցեալ Պետրոսի հաւատքն ու ջեր-
մագին սէրն, որք՝ իրր երկու անխորտակելի թի-
ակներ կամ թեւաձկներ կենցաղոյս յարաժամ ծփեալ
ալեկոծեալ ծովուն ամենի ծփանաց և ահեղա-
մռունչ կոհակաց վրայէն՝ յաւիտենական կենաց
անքոյթ նաւահանգիստն անվտանգ անցնելու
համար՝ անհրաժեչտ զօրծիներ են հաւատացեալ
քրիստոնէին հոգւոյ և մարմնոյ աստուածաձկերտ
հաւատքին, կամ թէ Աստուծոյ առաջի անսանելով

և սուն Աստուծոյ կոչուած քրիստոնէից համար են իբր երիս անպրպուելի և հաստատուն սիւներ՝ որոց վրայ պէտք է միշտ կառուցուած մնայ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ շէնքն ու բարոյական մարմինն:

Միխթարեցի՛ր, միխթարեցի՛ր զժողովուրդ իմ, ասէ Աստուած, խանանա՛յիդ խօսեցարո՛ւք ի սիրտ Երուսաղեմի, զի լե՛ղ տառապանօք: Իմ ժողովրդս միխթարեցէ՛ք, ի՛րսկ Աստուած, դուք՝ քահանաներդ՝ Երուսաղէմի պատուի՛ Երուսաղէմի պարին հաճելիս խօսեցէ՛ք, վասնզի նա մեզայ տառապանօք լեցուեցաւ:

Ինչ պիտի խօսին պղհօք քահանայք, և ի՛նչ է պղհօք Երուսաղէմի պատուի կամ պարին հաճելիս խօսելը: Եղբարք իմ, Երուսաղէմ ի սկզբանէ անսի նկատուած է իբրեւ քաղաք սուրբ, իբրեւ քաղաք մեծի արքայի, իբրեւ տեղի ճշմարիտ հաւատոյ և սուրբ օրինաց. ի Սոխնէ եղեկ օրենի, իբրեւ ի տանէ Աստուծոյ՝ վասնզի Երուսաղեմ եւ եր է տեղի՝ ո՛ւր արժանի երկիրպագանել Աստուծոյ (ՅՈՎՀ. Դ. 30), ըստ հրեական բարեպաշտիկ և պլսաճիրժ կարծեաց: Մինա կողմէն Երուսաղէմ է նշանակ և օրինակ վերին Երուսաղէմի՝ աստուածակերտ խորանին՝ անձեռագործ քաղաքին, որ բնակավայրն է երանելեաց, և որոց քաղաքի պահապանն է և էշխան Քրիստոս՝ զօրագլուխն հաւատոց և առաջնորդն աւետեաց վերկոց: Երկրաւոր Երուսաղէմն ա՛յն քաղաքն է,

ինչպէս պիտէք, ո՛ւր Հին և Նոր Ուխտի միջնորդ՝ մեծ առաքեալն և քահանայապետն յաւիտենից՝ մատոյց իւր փրկական մեղսաքաւիչ պատարագը, և վերընծայեց Հօր յաւիտենական իւր հաչատեաց զոհն՝ որոյ ի տան անոյշ հոտուեցաւ Աստուածն Հա՛յր, և հաճեցաւ ընդ նա՛ առաւել քան զառաւել, և զուարճացաւ, սերկրեցաւ ու հրճուեցաւ ընդ ա՛յն առաւել քան ընդ զոհս Հին ուխտի արդարոց և արդոց և առաքինեաց: Այդ՝ ա՛յն քաղաքն է ցանկալի, ա՛յն վայրն է անձկալի սուրբ Աստուած բնակեցաւ և մարմնացեալ անեղ Որդին յաւիտենականին Հօր Աստուծոյ՝ չըլնցաւ մարդոյ հետ, և իւր մարմնաւոր անօրէնութեան աչխարհանորոշ կիներաւոր զործերն զործելէ յետոյ՝ վերացաւ փառօք անդր՝ ուսոի իջեալն էր: Հետեւաբար՝ առաւածընկալ քաղաքին և առանձնական սուրբ երկրին բնակչաց տրի առաջին և գլխաւոր խղճն ու զգայութիւն ա՛չ սրիչ բան հնար է ըլլալ՝ եթէ ոչ՝ հաւա՛տք միայն և սէր առ Աստուած, զի ըստ առաքելոյն Պօղոսի Հաւատալ արժան է այնմ որ մերձենալ առ Աստուած թէ է Աստուած (ԵԲՐ. ԺԱ. 6), այսինքն այն անձին՝ որ Աստուծոյ մերձենալ կը փափաքի, պարտ և արժան է հաւա՛տք ունենալ, հաւատալ թէ կայ Աստուած: Երուսաղէմի բնակիչներէն՝ որ Աստուծոյ ժողովուրդն էին ի հնումն՝ պահանջուեցաւ հաւատք և սէր, որ, ասա՛ղ, պակսեցաւ անոնց մէջ չատ չատերուն քով. և երբ Աստուածորդւոյն Յիսուսի՝ ըստ մարմնոյ ազգականին՝ Հրէայք

կամ իրեններեն չտուին հատուցմ և սիրոյ պատուին՝ որ կը պահանջուէր անոնցմէ, այն ատեն Թողութեան, բարձի Թողի եղան Աստուծմէ և հեռանալով անկէ՝ նեղութեան, տառապեցան, չի՛ կրնան տառապանօք: Վասն զի, ինչ կ'արժէ մարդն առանց հատատքի, և առանց սիրոյ առ Աստուած, հաւատք և սէր, որ տանէր ծառան Քրիստոսի՝ Աստուծոյ հետ միաբանութեան, Արարչին հետ յարաբերութեան միակ ճշդն և մէկ հաստիք կապն է:

Երբ աղէտքն սրտով կամ սրտին համեմատ խոհեմ՛ք զա՛ք քահանայքդ՝ պաշտօնեայքդ Աստուածոյ, Աստուծոյ ժողովուրդը մխիթարելու համար, այնպէս գործադի՛ք Աստուծոյ ժողովուրդին հատատքը, մերժեցի՛ք, վանեցի՛ք, հեռացուցի՛ք, ի բաց վտարեցի՛ք, բայց ի բաց հալածեցի՛ք Աստուծոյ ժողովուրդին հոգւոյն, մարքին և սրտին սպառնացող անհատատութենան, անկրօնութենան, մէկ խօսքով, անատատածութենան ապականարար և թունաւորիչ գաղափարներն ու գաղափարներն, մի՛ խնայէք, մի՛ աչառէք՝ ո՛վ ոք և լինի այն՝ ատատելու, յանդիմանելու, խրատելու, որպէս զի ի բաց կենայ անհատատութենան կործանարար և հոգւոյ ու մարմնոյ կորստաբեր գաղափարներէն, քանզի թէ՛ այս աշխարհի և թէ անապատ յաւիտենականութենան մէջ անգամ հատատքն է փրկարար, հատատքն է միայն սփոփիչ, միխիթարիչ, երջանկաւէտ և անճառ խնդութենանց ու երանութենանց միակ պատճառ: Այո՛, հատատքն է միայն

սրտաբուխ՝ քրիստոնէին գերագանցապէս յատուկ և լուսատու միակ ատաղն բնաւորային, յո՛ր անքթիթ ակնկատոյց պարտի նա դիտել և յառել արիաբար և զուարթագէմ: Երբ մարմնոյ և աշխարհի և սատանայի բիւրազան ցանկութիւններով և մեղանչական թելադրութեամբք հանապազ ալեկոծուելով իր հոգին՝ փարձութեանց և նեղութեանց լեռնակուտակ կոհակներ՝ աշխարհային հոգերու և մտատանջութեանց ծովուն վրայ՝ կուգան ընդհարել զա՛ն, և սին հրապոյրներ մեծութեան և իշխանութեան, հարստութեան և վաղանցիկ փառաց կ'ուզեն ընկղմել հատատացելոյն հոգին, հատատքն է նորա ապաւէնը: Մարդն Քրիստոսի արեամբն է գնուած, խաչին ուսկանաւն է որսացուած, բարձրադիտակ քառաթեւէն համայնաձիգ մաղնիսովն է յանկուցուած, սիրելեական սիրոյ ամենազօրաւոր ոսկեղենիկ չղթայո՛վ է պարտանդուած, և որ թանկագին է յոյժ և մեծարժէք քան բոլոր աշխարհ: Մարդն ընաւից Արարչէն է վիճուած, դի ամենակալ ստեղծողն ամեներայ՝ երկինից երկինքներու անհատանելի բարձրութիւնները չէն յանձն առաւ իր անճառելի սիրոյ խորութեամբն և անսահման մեծութեամբ խոնարհիլ, իջանել այս ստորին աշխարհս գտնելու սրբելու, մաքրելու, վեր բառնալու, իր աստուածային ուսոց վրայ դնելու մարդկային այդ հոգին՝ որ առաքեալ է յԱստուածոյ եղծեալ և ժանգոտեալ դրամի և մոլորեալ ոչխարի ա՛նքան յուզիչ և անքան սրտաչարժ պատկերներով:

Ա՛յո՛, այնչափ թանկագին և մեծարժէ՛ք է մարդու հոգին՝ և այնքան յարգելի մարդու անձն իսկ բովանդակ՝ որ մեր Փրկիչն կ՛ապրարէ և և կը պատուիրէ մեզ իբր աւետարանապատում վարդապետութեանց մէջ չանարգել, չարհամարհել, չանպատուել և չանգոռանալ մարդոյ փոքրիկներէն անդամ մէկին, զի, կ՛ըսէ, հրեշտակք նոցա յերկինս տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ՝ որ յերկինս է (ՄԱՏԹ. ԺԸ. 10)։ Ահա այդչափ մեծ է մարդն և այնչափ թանկագին է արժէքն ու գինն մարդոյ հոգւոյն, որովհետեւ ի պատկեր Աստուծոյ ստեղծուած է, և թէեւ փառօք և պատուով փոքր ինչ նմանարար քան զհրեշտակս՝ այլ սէր և իշխան դրուած է նա՛ ի վերայ բոլոր ստեղծուածոց որ կան և կ՛երեւին այս հողագնդիս ՛էջ և վրան։

Հապա՛, քահանա՛յդէզ, պաշտօնեա՛յք Աստուծոյ Եկեղեցւոյն, ո՛րպիսի զգուշութեամբ և ո՛րպիսի վախկաթուածութեամբ պարտի՛ք վերաբերուիլ իւրաքանչիւր հաւատացեալ քրիստոնէի հոգւոյն վրկութեան նկատմամբ։ Եւ ի՞նչպէս կարելի է նայատակել վրկութեան մէն մի քրիստոնեայ հաւատացեալի, եթէ ոչ խօսելով անոնց ի սիրտ Երուսաղէմի, ի սիրտ բնակչաց սրբոյ քաղաքին, որուն մէջ աստուածային փառաց հոյակապ տաճարն՝ աչխարհի եօթն հրաշալիքներէն զերազանց համարուող չքնաղակերտ նիւթական տունն Աստուծոյ՝ կանգնեցաւ ի ձեռն զերանշաւ իմաստնոյն Սողոմոնի, որ հանճարեղ արդիւն էր հաւատացեալ և հոգեկիր աստուա-

ծահայր մարգարէին Դաւթի։ Եւ ահա այդ սրբատեսէր տաճարին մէջ բիւրաւոր բարեպաշտ և ջերմեռանդն սրտերէ վեր առաքուած և ջերմագին հաւատոյ բուրվառով ընծայուած աղօթից մրմունջներն և սրտաբուղխ հառաչներն ու պաղատանքներ վեր կը բարձրանային գօրութեանց Տեառն՝ առնելու Աստուծոյ երկնային սրբարանը, և ահա դարձեալ նոյն այդ քաղաքին մէջ՝ չուրջ երկու հազար տարիներէ ի վեր աստուածային յաւիտենական փառաց ճառագայթին՝ միածին Որդւոյն՝ մարմնացելոյ Բանին Հօր՝ Յիսուսի՝ յաւէտ երկրպագելի անուան ի պատիւ կառուցուած կը մնայ և պիտի մնայ տաճար անմոռանալի՝ երկնամոռան՝ հոյակապ՝ առաւելեալ յոյժ փառօք քան զփառս Սողոմոնեան աստուերագիծ տաճարին։ Որովհետեւ հոն՝ այդ լուսակերտ խորանին՝ այդ երկնամոռան տաճարին մէջ կա՛յ և կը մնա՛յ զերեզմանն Աստուծոյ անմահ Որդւոյն, որ իր անեզերակեցոյց սքանչելահրաշ յարութեամբն բացաւ մեզ զճանապարհն անմահութեան և ի կոյս զերեզմանէ անտի լոյս ծագելով արարածոց՝ լուսաւորեց մարդոյ խաւարեալ միտքն, նորոգեց ապականեալ սիրտն, և տուաւ ու պարգեւեց տառապեալ մարդկութեան յոյսն անմահ և անեղծ կենաց և հանդերձեալ աչխարհի անճառ խնդութեանց, ու երանութեանց երանաւէտ յոյսն հետ՝ ըմբոչխնեց մեզ զճաշակն անապական և անդրաւական վայելից և ուրախութեանց։

Ա՛յո՛, Աստուածորդւոյն՝ յարուցեալ Յիսուսի

այն այս կենսատու գերեզմանէն վերաբուսաւ ծաղիկ պայծառ հաւատոյ և նորահրաչ սիրոյ առ Աստուած: Այնմ միայն և Անկից զուարթացան, նորոգեցան, ուռճացան, նորահիւսուր զարդարեցան և նորահրաչ ծաղկամբք պաղաբերեցին բոյսերն հաւատոյ և սիրոյ, և անուն՝ Աստուծոյ որդւոյն լուսափայլ յարութեան չնորհիւ՝ հաստատմամբ ցընծութեամբ գնծացաւ երկիրս և բերկրեցան հաւատացեալք: Անմ միայն չանչահեցան՝ կործանեցան անհաւատութեան վհատակար ամբարտակներն, զոր Թշնամին Աստուծոյ և մարդկան՝ առաքանկեալ վիպալէն յերկնից՝ աստանան ամենաչար՝ չանադիր կ'ըլլայ զամբ և զգիչեր, զցայգ և ցերեկ, նորոգել, կանգնել, կառուցանել, և բարձրացնել՝ որպէս համար ի կորուստ՝ հաղարաւոր և բիւրաւոր մարդոց հոգիներն՝ որք, աւա՛ղ, իրօք զուրկ մնացած են Աւետարանի լուսափիւռ և կենսանորոգ ճառագայթներէն, որք թէեւ վերածնեալ ի սուրբ աւազանէ և օժանդակեալք յանապատ պարգեւաց Ս. Հոգւոյն, սակայն՝ ախո՛ս որ՝ կամովին խեղդած են՝ իրենց սիրաերու մէջ Աւետարանի պաշտօնէից ձեռօք սերմանուած ճշմարիտ հաւատոյ և սուրբ սիրոյ զեղեցիկ և արդիւնալից սերմերն, և տեղի տուած են մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի խլել, հանել, ի բաց տանիլ նոյն երկու աստուածանուէր առաքինութիւններն, այսինքն հաւատքն ու սէրն, զորս յատկացուցած են Աստուծոյ ուխտեալ Թշնամւոյն՝ սատանայի և աշխարհի և մարմնոյ կորստական ցանկութեանց:

Ըսի ի սկզբան քարոզիս, թէ աշխարհի բնաջինջ վորձութիւնք, դժնդակ և սոսկալի պատահարք և աղէտք բաւական են տառապեցնելու զմարդկութիւնն, սակայն մեղանչական գործերն՝ զոր կը գործեն մարդիկ՝ հակառակ գերագոյն օրէնսդրին և արդար Աստուծոյ սուրբ և անյեղլի օրինաց՝ առաւել ևս պատճառ կը լինին անմ հոգեկան և բարոյական տառապանաց, որովք լի եղած է և կը լինի մարդկութիւնն, ըստ բանի մարգարէին, չի եղեւ տառապանք: Բայց ահա՛, կ'ակնկալեմ մարգարէն. Թողեալ ինձի դմա ունել իւր, զի ընկալաւ ի ձեռանէ տեառն կրկին զիատուցումն ամենից: Աստուածային արդարութիւնն, այո՛, կը պատժէ մեղաւոր մարդկութիւնն այս աշխարհի մէջ իսկ, հանդերձելոյն վերապահուած պատիժներն՝ յաւիտենական աշխարհին մէջ հատուցանելու անողոք ազդարարութեամբ, եթէ, սակայն, չապաշխարեն մարդիկ և մնան, յարատեւեն իրենց չարեաց ու մեղաց մէջ, և եթէ՝ հաւատոյ և սիրոյ աստուածանուէր կրկին առաքինութիւններով չը փութան դիմել, մերձենալ ամենողորմ և ամենագութ Աստուծոյն: Մարդիկ իրենց մեղաց հատուցումն կը սատանան կրկնակի աստ աշխարհի Տիրոջ ձեռքէն, նախ՝ երբ մեղանչելնուն պէս՝ խղճի դատն խայթերով կը տառապին, և երկրորդ՝ երբ այդ մեղաց անխուսափելի հետեւանքներն կը կրեն իրենց և իրենց որդւոց և ապագայ սերնդոց վրայ, ըստ այնմ թէ « Հատուցանեմ զմեղս հարց՝ որդւոց

իւրեանց՝ յերից և ի չորս ազգս առելոյ իմոց», և դարձեալ՝ «Առնեմ ողորմութիւն ի հազար ազգս սիրելոյս իմոց, և որոց պահիցեն զՏրամանս իմ։ (Բ. ՕՐ. Ե. 9)։

Սրդար է, այո՛, Աստուած և ամենողորմ, երբ մի կողմէ՝ անպատիժ չթողուր մեղաւորն և երբ միւս կողմէ ալ կ'ողորմի արդարոյն որդւոց և սերընդեան ցհազար ազգ, հարց և նախահարց սիրոյն և ի սրտէ ղէջացող մեղաւորին անկեղծ դարձին ու ապաշխարանաց համար։

Եւ սակայն, մարդն որ կը մեղանչէ, ի՞րը կրնայ դարձի գալ, ի՞րը կրնայ ապաշխարել՝ եթէ չունենայ հաւատք և սէր առ Աստուած։ Այո՛, եղբարք, հաւատք անհրաժեշտ են առ Աստուած մերձենալու համար ի մեզայ՝ անուամբն Յիսուսի Քրիստոսի. հաւատք կարեւոր են յոյժ անոր անհուն ողորմութեանը ապաւինելու համար։ Իսկ սէրն առ Աստուած՝ է առաջին պատուիրան, զոր պարտիմք ի գործ դնել մեր բոլոր էութեամբն, բոլոր մտքովն և բովանդակ զօրութեամբ։ Եւ սակայն, ունենալու համար այս կեցուցիչ հաւատքն և վերկարար սէրն, զոնէ պէտք է մեր մասց ամբարտաւանութիւնն՝ որ կը յաւակնի և կը յանդգնի ամեն բան գիտնալ և վերահասու ըլլալ ամենայնի, որպէս երբ չկրնար հաւնիլ, քանի որ աստեղծուած մի էակ է ինքն, կ'ենթայ գժբաղդաբար անհաւատութեան մէջ։ Եւ մինչ այս չէ՛ր սկզբնաչարին միտքը. «Եղից յերկինս, ի վերոյ քան

զաստեղս երկնից. արկից զաթոռ իմ, եղից ի վեր քան զամպս, եղեց նմանող Բարձրելոյն (ԵՍ. ԺԴ. 13.14) Ամբարտաւան և գոռոզացեալ Սրբահակին՝ Սադայէլ-Հրեշտակապետին ալ առաջին և անհետելի մեղքն էր այս, որ էր ամբարտաւանութիւն և գոռոզութիւն՝ յաւէտ եպերելի և աստէն միայնոյ Բարձրելոյն Աստուծոյ, որ կ'աստէ յոյժ այդ մեղքն՝ առաւել քան զայլ մեղս։ Զի՝ ըստ առաքելոյն՝ «Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ» (Ա.ՊՍԿ. Գ. 34)։

Զոհել պէտք է, այո՛, մեր միտքն ու դատողութիւնները, մեր սիրտն ու յօժարութիւնները, մեր էութիւն ու անձն համակ՝ միոյն Աստուծոյ, որ միայն է փառաւորեալ և բարձրեալ, որ օրէնք յաւիտենական դրած է աստեղծուած էակին համար զոհը, առանց որոյ չիք փրկութիւն, և սակայն հաւինալու չէ այս զոհն իբր պենուճն անթան անաստնոց միայն, զոր օրինադրած էր Աստուած ի հնումն, այլ իբր նշանակ ճշմարիտ և միակ ընդունելի և հաճոյական Զոհին՝ որ մատուցաւ Golgothայի բարձանց վրայ, և ո՛ւր յաւիտենական Բանն Ծոցածնին, միածին Որդին յաւիտենականին Հօր՝ իբրեւ անմեղ Գառն՝ պատարագեցաւ մարմնոյն առեղծելով ի մէնջ՝ ի փրկութիւն մեղաւոր մարդկութեան։ Այո՛, այս զոհով միա՛յն եղաւ փրկութիւնը՝ որ յաստուածակոյս կողմանէ պարգեւեցաւ մարդկութեան, և որոյ համար եւս առաւել մարդիկ պարտաւորեցան զոհել Աստուծոյ ամեն ինչ որ ու-

նին, միտք, սիրտ, զաղափար, զգացում և անձնական բովանդակ, առ որով՝ նկարագիր ինչք և առացուածք, պերճանք և ճոխութիւնք և մեծութիւն՝ երկրորդական զոհեր են և նուազ արժէքաւոր: Արդ՝ հաւատքի զոհն է, զոր բանական էակին պարտի ընծայել իւր Արարչին, իսկ սրտի և զգացմանց և մեր բովանդակ էութեան և անձին զոհն է՝ սէրն առ Աստուած, զոր պարտիմք նուիրել նմա միայնոյ՝ մտադիւր և յօժարակամ: Եւ երբ՝ այս երկու հաճոյական զոհերն՝ կը զժկամակիմք մատուցանել առ Էն ինքնագոյ և առ առեղծուղն բնաւից՝ կ'ևս-նամք միեւնոյն մոլորութեան և մեղայ մէջ՝ ո՛ւր ինկաւ սկզբնաչարն, և ու՛ր կա՛յ և կը մնա՛յ անդրդուելի և անկանգնելի:

Զինչ են հաւատք, կը բացագանչէ Սրբազան առաքեալն, եթէ ոչ յուսացեալոց իրաց հաստատութիւն և յանիրևանութիւն՝ որոց ոչն երեւին: (ԵԲՐ. ԺԱ. 1): Հաւատքը, կ'ըսէ, յուսացուած իրերու հաստատութիւնն և չերեւցած բաներու ակն յայտնի երեւոյթ, դէմ առ դէմ տեսութիւն է:

Ա՛յո՛, եղբարք, յուսացուած իրերու հաստատութեան և չերեւցած բաներու յայտ յանդիման երեւնալու դաղափարին ընդունելութիւնն է հաւատքն, զոր չունենալ ուզողն իւր մտքի ամբարտաւան վէտռութիւնն և գոռոզ նկարագիրն յայտնելէ զատ՝ հետեւած կ'ըլլայ այն մոլար և բոլոր բովին թիւր ճանապարհին, որուն առաջին ուսուցիչն եղաւ բանսարկուն, և զոր ընթացան և կ'ընթանան չարունակ այն պակասամիտ մարդիկ՝ որք առանուն դիտութեամբ պարծելով՝ անձին փառք կամ պարծանք կը համարին երեւիլ անհաւատ կամ անկրօն: Եւ սակայն՝ ըստ գեղիցիկ և վեհիմաստ բացատրութեան՝ դարձեալ խորախորհուրդ Աւետեաց Պօղոսի՝ այդպիսի անկրօն՝ անհաւատ խմաստակներն կ'ըմբռնէ Աստուած իրենց խորագիտութեան մէջ, և կը չմարեցնէ իրենց կարծեցեալ իմաստութեան մէջ: «Չյիւսաւս աշխարհիս ընտրեաց Աստուած, զի յաւօթ առասցէ զիւնաստունս» (Ա. ԿՈՐՆԹ. Ա. 27): Մինչ խոնարհամիտ և ճշմարիտ գիտնականներն՝ որ հաւատացեալ են, կը բանձրանան փառօք և պատուով և իմաստութեան պանծալի լուսապսակն կը զարդարուի թէ հոս և թէ ի հանդերձեալսն. խոնարհամտութիւն և իմաստութիւն՝ զոր գովեց և գնահատեց Յիսուս, և որք անկասկած՝ պատճառ են ճշմարիտ բարձրութեան և արժանաց ուսեալ և հաւատացեալ քրիստոնէից: Հաւատքի մասին մանկան անմեղանակ միամտութիւնն կը պահանջէ մինչ Աստուած, և մանկութեան սրտի անխարդախ ու անկեղծ սէրն կը պարտիմք առ Յիսուս, «Գոհանալ զքեզ, Հա՛յր, տէր երկնի եւ երկրի, զի ծածկեցեր զայս յիւնաստնոց եւ ի գիտնոց եւ յայտնեցեր տղայոց, այո՛, Հա՛յր, զի այսպէս հաճոյ եղեւ առաջի քո:» (ՄԱՏԹ. ԺԱ. 24.25): Թողեալ զիցին դնա մեզի իւր, կը թողուին, այո՛, կը թողուին Աստուծոյ ժողովուրդին բազում մեղքերն, եթէ նա սիրայօժար և մտադիւր դիմէ առ Աստուած լի՛ հաւատքով և

սիրով, զղջայ իւր մեղաց վրայ՝ որոց հատուցումն կրկնակի ընդունած է Տիրոջը ձեռքէն: Բայց եթէ արհամարհէ նա այս հաւատքն ու սէրը, եթէ ծաղի սոյն երկու առաքինութեանց գործած և գործելիք հրաշալի արդեանց վրայ, եթէ սուտա- նուն դիանակաւոր հոգեր առնելով զամահէ և այ- պանէ խոնարհամտութիւնն և ճշմարիտ խոստով- թիւնն, ու յամառելով անդրդուելի ու անպղծելի մնայ իր մաքի ամբարտաւանութեան մէջ, և չը ճանչնայ մանաւանդ իր մեղաւոր լինելն առաջի Աստուծոյ, և հետեւաբար չընդունի թէ ի՛նչ կարօտ է միշտ մեր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի անհուն գթութեան և անբաւ մարդասիրութեան ու ողոր- մութեան, ցաւալի է ըսել, թէ մեծապէս կը մե- ղանչէ յաղիժամ, և իւր մեղաց տառապանքներէն փրկուելու յոյսն կը կորսնցնէ խաչառ: Այն աւեն, աւա՛ղ, սուգ և արտօսրութիւն պիտի պատճառէ ա՛չ միայն Եկեղեցւոյ պաշտօնէից՝ որ իրրեւ հովիւք՝ մոլորեալ ոչխարներու դարձին աչխատելու պար- տականութիւնն ունին, այլ և պիտի ախրեցնէ յոյժ հրեշտակներն իսկ և արդարոց հոգիներն՝ որոնք կ՚ուրախանան, կը հրճուին երբ մի մարդ՝ թո՛ղ թէ ժողովուրդք՝ դարձի կուգայ ու կ՚ապաշաւէ:

Թո՛ղ Աստուծոյ ժողովրդեան պաշտօնեաներն չվհատին երբէք քարոզելէ, ուսուցանելէ և յիչե- ցնելէ ժողովուրդին՝ թէ ի՛նք պէտք ունի միշտ հաւատքի և սիրոյ, որովք նա պիտի մխիթարուի: Թո՛ղ եկեղեցւոյ հովիւք կամ քահանայք մխի-

թարեն Աստուծոյ ժողովուրդն այս անցաւոր աչ- խարհի բազմապիսի և բազմատարբեր փորձու- թեանց, ցաւոց և տառապանաց մէջ: Թո՛ղ խօսին անոր՝ Երուսաղէմի սրտին համեմատ, այսինքն աստուածային յայտնեալ վարդապետութեան, ներ- չընչելով մտածմունն՝ Ս. Գրոց ուսուցած ճշմարիտ հաւատքին և սիրոյն համեմատ, և ժողովուրդն ալ Թո՛ղ առնէ բանէ աւելի պինդ բռնէ՛, առո՛ւր պահէ ի՛ր սրտին մէջ հաւատոյ սուրբ աւանդն և աստուա- ծանուէր սիրոյ անգին գանձն. աւանդ և գանձ՝ զոր խլելու, մեր սրտէն վտարելու և՝ ի բաց տա- նելու կը ջանայ, գուն կը գործէ առնն ժամանակ՝ մեր ոսոխն՝ սատանայ ուխտեալ թշնամին Աստուծոյ և մարդկան:

Յիշեցի՛ք, ժողովուրդք Աստուծոյ, Աւետա- րանի այն պարզ, միանգամայն սրտայոյզ առակ- ներն՝ որոնք մեր հաւատքն ու սէրն առ Աստուած ամրապնդելու և մեր վստահութիւնն զօրացնելու համար խօսուած են մեր գթած և ամենողորմ Փրկչէն: Անտառակ որդւոյն առակին՝ ինչ սրտաչարժ կերպիւ կը նկարագրէ զղջացող որդւոյն հաւատքն ու սէրն առ իւր հայրն, ա՛ն ինչ խոնարհամտու- թիւն, ա՛ն ինչ զոհողութիւն մտաց, սրտի, ար- ժանապատուութեան և բովանդակ իսկ անձին. Հա՛յր, մեղայ յերկինս եւ առաջի քո, եւ ոչ եւս եմ արժանի կոչիլ որդի քո, արա՛ զիս իբրեւ զմի ի վարձ- կանաց քոց (Ղ.ՈՒԿ. ԺԵ. 9): Կը տեսնէ՞ք զօրաւոր հաւատքն իր հօր ներողամտութեան, գթութեան

և վհատանձն ու աղնուական բնաւորութեան վրայ, կը տեսնէ՞ք, թէ՝ ինչպէս խորտակելով ամբարտաւանութեան ամէն ամբարտաւներն և մարդկային սին ու մնոտի՝ սիրոյ ըմբռնուած արժանապատուութեան անօգուտ ու անչահ նկատումներն ու թիւր սկզբունքներն, կը խոնարհի, կը ղիջանի, առաքինութեամբ կը կոխոտէ ամէն հպարտութիւն, և կ'ինչպէս ծովերը կը դնէ իւր հոր առջեւ և արտասուին ու սրբատաքուղիս ապաշաւ ու ողջոյն կը յայտնէ։ Կ'ընդունուի իւր անկեղծ ողջոյնին ու ապաշաւն, և կը բարձրանայ իւր նախկին պատուոյն և փառաց. ահա զեղեցիկ արդարեք խոնարհամտութեան և սրտապնդին ողջոյնի ու ապաչխարանաց։ Դարձեալ՝ ուշադրութեամբ դիտեցէ՛ք և մանրակրկիտ նայեցէ՛ք երկնաւոր Հօր անչէջ սիրոյ և աղնուական այնքան յայտնի և վսեմագիծ պատկերներուն, «Աչէ՛ք զեղնն պարարակ, զենէ՛ք, կերկցո՛ւք և ուրախ լերուք, զի այս որդի իմ մեռեալ էր և եկեաց, կորուսեալ էր և գտաւ» (Ղ.ՈՒԿ. ԺԵ. 23-24)։ Ո՜հ, ո՛րքան ակնյայտնի և վսեմ ցոյցք և հատատիք։

Ահա՛, սիրելի՛ք, հատատքի և առ Աստուած սիրոյ ու վստահութեան զեղեցիկ և հրաշալի արդիւնքն։ Անառակին անկեղծ դարձումն և զօրաւոր հատատքի պատկերացումն այս սրտայոյզ առակին մէջ, չքաղաքակրթո՞ր, չմխիթարո՞ր, չսփո՞փուր մեղաւոր մարդկութիւնն, որպէս զի չվհատի, չընկճի նա մեղայ ծանր բեռին տակ, այլ հատատքի

ու սիրոյ աստուածանուէր առաքինութեանց կրկին և զօրաւոր թեւերով վերականգնելով՝ դէպ ի վեր առ Աստուած վերաթեւէ հոգւով և մտօք և սրտիւ, և այնու յաղթանակ տանի մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի վրայ։ Ո՞չ ապաքէն սիրելի աշակերտն Յովհաննէս՝ ցոյց տուած է աշխարհն, թէ մեղայ յաղթելու միակ միջոցն ևս աներեւոյթ և անխոտակելի մէկ հաստիկ գէնքը, հաւատքն է առ Աստուած և առ Որդի նորին՝ Փրկիչն Յիսուս, «Այս է յաղթութիւնն՝ որ յաղթէ աշխարհի՝ հաւատքն մեր» (Ա. ՅՈՎՀ. Ե. 4)։

Հա՞րկ է միթէ յիշեցնել ձեզ, ժողովո՛ւրդ Աստուծոյ, թէ՛ աստուածահաճոյ և աստուածամերձ բոլոր մարդիկ, Հին Ուխտի և Նոր Ուխտի սրբազան և աստուածարեալ բոլոր անձնաւորութիւնք, այսինքն նահապետք, մարգարէք, առաքեալք, մարտիրոսք և ամենայն սուրբք և արդարք, բոլորն ալ միմիայն հաւատքով բարձրացան, հաւատքով զօրացան և կոթծանեցին, պարտեցին մարմնոյ՝ աշխարհի և սատանայի կառուցած մեղայ ամբարտաւներն և հասին երկնաւոր աւետեաց, որպէս զեզեցիկ և վսեմ կերպով մանրամասն կը թուէ և կը պատկերացնէ մեզ Եբրայեցւոց թղթոյն ճարտարախօս հեղինակ և սրբազան գրիչն։

Ուրեմն, եղբա՛րք, Աստուծոյ՝ մարգարէին բերանով իր ժողովրդեան համար յանձնարարած մխիթարութեան հաղորդ ըլլա՛նք, մխիթարո՛նք միմեանս և մխիթարուի՛նք ի միմեանց. Մխիթարե-

ցեք, միխթարեցե՛ք զժողովուրդ իւր, ասէ Աստուած, խանդագիր խօսեցարո՛ւք ի սիրտ Երուսաղէմի, զի լի եղեւ տառապանօք: Տառապանքներ անպակաս պիտի լինին այս աշխարհի մէջ մեղաւոր մարդկութեան համար. մարդկութիւնն՝ եթէ չունենայ իսկ նիւթական ա՛րեւէ տառապանք, որ անկարելի է, պիտի ունենայ տակաւին բարոյական և հոգեկան մեծամեծ տառապանքներ, ըստ որում համօրէն մարդկութիւնն՝ մանաւանդ քրիստոնեայ հաւատացեալն՝ է աքսորեալն այն փառաւկնցյալ դրախտէն զոր կորուսանելէ յետոյ խաբմամբ կամ սպրանօք նախաչարին՝ ունեցաւ իրեն բաժին՝ այս անիծեալ և վշաբեր աշխարհի մէջ՝ մարքի պայծառ լուսոյն տեղ խաւարուսին, որուն բարի յօժարութեանց փոխանակ՝ միչտ ի չարն հակամիտութիւն, կամ ուրիչ բացատրութեամբ՝ որուն ապականութիւն, և անմահական կենաց փոխարէն՝ ապականացու և ախտաժէտ մարմին՝ զգածեալ զանազան ակարութեամբք, և վերջապէս մահուամբ: Ստացաւ այո՛, սոյն այս ախտակիր մարմնոյն և ցաւալից կենաց ի տունդ և յերկարաձգումն՝ չարաչար և դժուարաբերան ու ծանրաւաստակ աշխատութեան դատաւճիռ, և ոչ այսչափ միայն՝ այլ և՝ որ չատ ու չատ անհանդուրժելի է, ունեցաւ իրմէ անբաժան մտահոգութիւններ, որոնց և հոգւոյ բարոյական տառապանքներ, այնպէս որ և ոչ մէկ բան յաշխարհի չեզաւ միխիթարիչ իւր հոգեկան վշտաց, փարատիչ իւր սրտի անձկութեանց և գոհացուցիչ

իր անվերջ բաղձանաց և ցանկութեանց: Այո՛, աշխարհային բարեաց ոչ մէկ վայելք, ոչ պերճանք, ոչ ճոխութիւնք և ոչ իսկ բարձք և աւագութիւնք, չկրցան և չունին տալ ըղձացուած երկանչութիւնն աքսորեալ մարդուն, որ իր նախածնողէն սկսեալ կը տենչայ միչտ և հանապազ վերադառնալու անոխակալական բոցավառ սուրերով չրջափակուած Եդեմական դրախտն: Այն է միակ երանաւէտ, երջանկաւիթ և իւր սրտի ամենաղգի բաղձանաց և տենչանաց գոհացում տուող արբալար կայանն, որոյ մուտքն սակայն, արդիւնեցաւ մեղաւոր մարդոյն, մինչեւ որ Աստուծոյ անմեղ Գառնն՝ Հին եւ Նոր Ուխտի միակ և բաւական միջնորդն՝ Յիսուս Քրիստոս, իւր մեղաքաւիչ՝ հաչտարար պատարագեան բացաւ վերստին զայն, նոյն իսկ զղջացող աղակղմեան աւազակին՝ որ խաչակից էր Լրեն, և ուսոյց ապա՝ իւր խաչակիր հետեւողաց մտանել հոն՝ միա՛յն և միայն հաւատով և սիրով առ Աստուած: «Որ հաւատայ ի նա ոչ դատապարտեցի, եւ որ ոչ հաւատայ ի նա՝ արդեն իսկ դատապարտեալ է» (ՅՈՎՀ. Գ. 18):

Հա՛պա, ժողովուրդք Աստուծոյ և հաւատացեալք Քրիստոսի, ունենա՛նք միչտ առ Աստուած և առ Փրկիչն մեր՝ սոյն աննենգ և անկեղծաւոր Հաւատք ու սէրն, որոնցմով միայն կարող պիտի ըլլանք յաղթելու մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի պէս պէտ և բազմօրինակ փորձութեանց և բազմահնար որոգայթից, համբերե՛նք աննկուն և անյողդողդ սիրով

և հաւատքով մեր վրայ եկած հոգեկան զանազան նեղութեանց։ Հաւատա՛նք, այո՛, աներկմիտ թէ ամենազօրմ և անհնազանդ գթած է մեր Տէրն և Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս, և ցոյց տա՛նք միշտ մեր հաւատքին արժանաւոր սիրոյ և քրիստոնէական գթութեան և կարեկցութեան, նեղութեան և մարտապարտութեան վայելուչ առաքինական գործեր, և վաստա՛հ ըլլանք թէ պիտի մխիթարուինք այն աստեն և պիտի սիրուինք յաւէտ, և պիտի վայելենք, որչափ հնար է այս աշխարհի մէջ, խղճի և հոգւոյ անդորրութիւն և խաղաղութիւն, որ գոհունակայ ճաշակն է յաւիտենական անանց և անճառելի երանութեանց և անզրաւական ուրախութեանց. որոց արժանիս արասցէ զմեզ զամենակալն Տէրն մեր և Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս, ողորմութեամբ Հօրն երկնաւորի և չնորհօք ամենասուրբ Հոգւոյն, որում մի՛ամանական՝ երկրակ և անբաժանելի մի Աստուածութեանն վայել են յաւերժ փառք և իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամեն։

ՄԵՍՐՈՊ ՔԱՇԱՆԱՑ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
(Երզնկա)

ՀԱԻԱՏՔ ԵՒ ՍԷՐ

Հաւատք սիրով աջողեալք։
(Գաղ. Ե. 6.)

ՀԱԻԱՏՔ և սէր, զոյգ ճառագայթներ են, որ կը լուսաւորեն աշխարհն ու կեանքը։ Կրօնը իր էութեամբ հաւատքի այժ մըն է, սէրը նոյնպէս կեանքն է։ Ով որ այդ երկու գօրութիւնները չի միացներ իր մէջ, նա ամուլ գետին մըն է կրօնական կեանքին համար, ուր չի զարգանար հոգեւոր մարդը։ Ո՛չ մէկ կրօն այնքան խորապէս միութիւն մը, գրկախառնում մըն է այդ կրկնակ աղբիւրներուն որքան Քրիստոնէութիւնը։ Աւետարանը հրաշալի, զմայլելի դրուագն է այդ երկու աստուածային ձայներուն՝ որ ուժգին և հնչուն ներդաշնակութիւններով կը լեցնեն աւետիքն ու մարդկային կեանքը։

Իսրայէլի պատմութեան սեմին վրայ կը հանդիպինք մեծ հաւատաւորին՝ Աբրահամու, որ չի վարանիր սուրը մխկլու իր սիրոյն մէջ՝ Բարձրագոյն կամքի մը հնազանդելու համար։ Սիրոյ այդ

զոհաբերութիւնը հաւատոյ անզանէն վրայ, որուն խոր նշանակութիւնը Յիսուսի սիրոյն մէջ կը գըտնենք, իրրեւ գերագոյն հաւատքի մը անզուգական օրինակը, հաւատոյ հայր փառապսակովը անմահացուցած է մեծ նահապետը: Աստուծոյ ժողովուրդին պատմութիւնը հաւատքի մեծագործութեան հրաշալիք մըն է, ուր Իսրայէլի ընտրեալ պահերը իրրեւ հաւատքի դիւցազներ ի հանդէս կուգան. «Որք հաւատով գործեցին զարդարութիւն, հասին ասեաց, խցին զբերանս առիւծուց, չիջուցին զզօրութիւն հրոյ, զօրացան ի ակարութենէ, զօրեցան ի բերանոյ սրոյ... քարկոծեցան, ազոցեցան, փորձեցան, սպանմամբ սրոյ մեռան»:

Հաւատքը աշխարհի մեծագոյն ոյժ մ'է, իրմով կը չինուին պատմութիւնները: Զգալի են իր զօրութիւնները ամենուրէք, ուր կը կատարուին մեծ գործեր, որոնք ամբողջ ժողովուրդներու ճակատագրին վրայ բարերար ազդեցութիւն մը կ'ընեն: Հաւատքն է որ կը բացատրէ և կը լեցնէ ամբողջ կեանքը, մեծ մարդիկ մեծ հաւատքի արդիւնքն են: Անբռնազբաւելի են հաւատքին իրականութիւնները որ ուղղակի հոգիին, սրտին կը խօսին:

Հաւատքը կարեւոր է դիտութեան և ընկերական բոլոր յարաբերութիւններու համար: Աչքն ու միտքը, կամ տեսողութիւնն ու տրամաբանութիւնը՝ բաւական եղած չեն երբէք մարդուն, ամէն ջանք, որուն ամէն թռիչք, ամէն հաստատուն գործ հաւատքի մաս մ'ունի իր մէջ: Գիտութիւնը չէ որ ստեղծած է հասարակաց կեանքը, կացու-

թիւնները, պաշտամունքները և յիշատակարանները, և մարդը երկրագունային սերտակեր ըրած, այլ հաւատքը: Խորհուրդի աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք, ուր իրականութեան մասին կը խարեն զմեզ մեր զգայարանքները, որոնք իրենց անկարողութեամբ սերեզերական կեանքը արտայայտող չարժումներէն փոքրիկ մաս մը միայն մեզի կը բերեն: Արեւը, լուսինը, աստղերը մեր չուրջը կը դառնան և երկիրը անչարժ կը թուի, խաբուսիկ է երեւոյթը. ներդաշնակ ձայներ կը լսենք, սակայն իրապէս օդի լուռ ծածանումն էր, ծիւանքներ միայն կը փոխանցէ մեր ականջին. կը հիանանք լոյսի և գոյներու արդիւնքներու վրայ որ աչքերնուս առջեւ կը պարզեն բնութեան կենդանի և փայլուն տեսարանները, բայց իսկապէս չկայ ո'չ լոյս և ոչ գոյն, այլ չարժումներ են՝ որ մեր տեսողական ջիղին վրայ ազդելով լոյսի զգացումը կ'ուտան մեզի: Ըստ այմ, գիտութեան ջանը միայն փոքրիկ նշոյլներ կ'արձակէ մեր ճամբուն վրայ, որուն մեծ մասը դեռ խաւարի մէջ կը մնայ: Հաւատքն է որ իր պայծառ՝ արեւափառ հնոցէն չատ աւելի հեռուն կ'արձակէ իր չքնդիկ ճառագայթները, որ միեւնոյն ատեն կ'ուրախացնեն սիրտը և կը զոհացնեն միտքը: Հաւատքը միտքէն տարբեր, բայց աւելի ապահով ճամբով մը կ'ընդգրկէ ճշմարտութիւնը, որուն կը նպիրուի ամբողջ հոգին: Հաւատքն է որ բանականութեան սկսած գործը կ'աւարտէ: Կը սխալին անոնք որ կ'ըսեն թէ մարդկութիւնը օր

մը պիտի բաւականայ մարդն դիտումեան և արուեստի և առաքինութեան անչափանդիր պաշտամունքովը, որ իր ձեռքին մէջ ունի ոչ միայն մարդուն նիւթական բարօրութեան, այլ և բարոյական կրթութեան բանալիները: Ամենամեծ գիտունները կը չափազանցեն գիտութեան դերը, մինչ իր սկզբունքներն ալ հաստատելու վրայ հիմնուած են:

Գիտութեան համար երկինքը թափուր անմարմնութիւն մըն է, ուր կը մոլորին անհունին ծարաւն զգացող հոգիները. գիտութիւնը մարդուն մէջ ջիղերու և զգայարաններու և միսի կոյտ մը և հիւսուածք մը կը տեսնէ, զոր չի չարժեր անմահ հոգի մը. գիտութիւնը աստղերու մէջ անծայրածիր հեռաւորութիւններ, երկրագունտին վրայ ահռելի խորութիւններ կը ցուցնէ, և չի կրնար հասկնալ խորունկ ներդաշնակութիւնը՝ գեղեցկութիւնը՝ մեծ վայելչութիւնը բնութեան զոր կ'ոգեւորէ Աստուծոյ չունչը: Գիտուններն համաքայլ գեղով մը կը խոստանան սիրիլ մարդուն վիշտերը և բառնալ ճակատագրին թշուառութիւնը, սակայն այն հրապուրիչ՝ չողչողուն բաժակը զոր կը կարկառեն՝ դատարկ է, և յաւակը պատրանք ու յուսախաբութիւն կը գտնես: Հին գիտութիւնը Հերակլեան արձաններու վրայ գրած էր, «Հոս կը վերջանայ աշխարհը». ինչ կարճատեսութիւն և սիեզերական ինչ կոյրատես, երբ ժե. դարու մարդը չփորձեր այդ կոթողներէն անդին անցնիլ և սրանալ ովկիանոսի

անծանօթ ալիքներուն վրայ, ողջունելու համար նոր աշխարհը: Գիտութեան հորիզոնին վրայ մութ ամպեր կան, որ կը նսեմացնեն իր պայծառութիւնը, մինչ հաւատքին չքեղ լոյսը կ'ողեւորէ ամբողջ հեռանքը:

Յիսուս ինչ իմաստասիրէ և վճռական պատասխան մը կուտայ անոնց որ կը տարակուսին, անոնց որ երկնային նշաններու և արտաքին առարկանելու և տեսանելի երեւումներու վրայ կ'ուզեն չինել իրենց հաւատքը. «Եթէ Մովսէսի և մարգարէից ոչ լանն, և ոչ եթէ ի մեռելոց ոք յառնիցէ հաւատասցեն»: Այսպէս կը խորհին անոնք որ չեն ապրիր կրօնական կեանք մը՝ որ նիւթական ձեւերու մէջ չի չօշափուիր, այլ հոգիի աղաւ վերաթեւեւումն է հաւատքի լոյս բարձունքներու վրայ: Ինչպէս կշռել այն զօրութիւնը որ ծաւալ չունի, ինչպէս խոյանալ երկնային վերնագաւառները՝ երբ թեւեր կը պակսին, մինչ կրնան պահանջել փիլիսն որ դէպի արծիւներու բոյնը վերանայ: Երկրաքաշ սողոսկող արարած մը պիտի մնայ այն որուն հաւատքը սակաւ է: Հաւատքի կայծ մը աւելի կ'արժէ քան իմաստասիրական դրութիւնները և մարդկային հանճարին գլուխ գործոցները: Ով որ ներքնապէս սերտիւ միացած է Յիսուսի հետ, անոր հաւատքը ժայռի մը պէս հաստատուն է և անդրդուելի, որուն սաստրոտը կուգան կը փշրուին տարակոյսի ալիքները, անուշադիր և անգիտակից մնալով վարը մռնչող կիրքերուն, վայրագ ոռ-

նումներուն և խաւարային խորութեան: Անդամ մը հաւատքի այդ բարձունքին վրայ եղողը ա-ռաքեալին հետ սա վանեմ աղաղակը պիտի արձակէ, որ առաջը սրտի մը սիրոյ խօսքերէն կը բարձրանայ. «Կենդանի եմ այսուհետեւ, ո՛չ ես, այլ կենդանի է ինծի Քրիստոս»: Ուսուցիկ և անամիջ բացատ-չութիւն մը չէ այս խօսքը, այլ կրօնական դի-տութեան ձայնը, իր առաքելական կեանքին խոհա-րը, Յիսուսի հետ իր հոգեւոր միութեան փորձա-ռութիւնը, որ ամէն քրիստոնէի օրինակը, մտա-տիպարը պէտք է ըլլայ, այսինքն՝ զՔրիստոս նկա-տել հոգիին մէջ, իր պատկերը այնքան կենդանի դրոշմել, որ մեղքը և մահը չկարենան ջնջել մեր սիրտէն: Աւազանին չնորհած քրիստոնեայ անունը չարդարացնել զմեզ, եթէ Քրիստոսի ոգիով չին-ուած չէ մեր ներքին կեանքը, ինչպէս որ օրինա-պահ փարիսեցին չարդարացաւ բաղդատմամբ մե-ղաւոր մաքսաւորին՝ որ խորունկ ըղձումի տա-ք տաք արցունքներ կը թափէր: Սոսկ ձեւական, աչխարհին սկզբունքներուն համեմատ ապրուած կեանքը՝ փարիսեցիներուն նման, բոլորովին հա-կառակն է կենդանի բարեպաշտութեան և հոգիի կեանքին, զոր չի կաչկանդեր ո՛չ մէկ բանաձեւ, ոչ մէկ արարողութիւն և պայմանագրութիւն: Նո-րոգուած կեանքին հիմը Տիրոջ հետ եղած կենդա-նի հաղորդակցութիւնն է, ճշմարիտ հաւատքով և անկեղծ սիրով. «Հաւատովք և սիրով որ ի Քրիս-տոս Յիսուս:»

Հաւատքը սակայն ունայն և պարապ ձեւ մըն է առանց գործի. քրիստոնէի մը կեանքը պէտք է որ իր հաւատքին յստուկ ցոլացումն ըլլայ և բարի գործերով ծաղկի ու պտղաբերի: «Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են». Ինչ փոյթ, կը յարէ առաքեալը, որ դուն կ'ըսես թէ հաւատք ունիմ, եթէ աղքատ եղբայրդ մերկ և անօթի կը թողուս, եթէ ընկերիդ վիշտերուն՝ տառապանքներուն հա-մար մխիթարութեան արցունք մը չունիս, եթէ հիւանդի մը անկողնին քովը պժգանք կը զգաս, և եթէ բոլոր գործերդ անխիղճ չահախնդրութեան մը չափովը՝ անձնասիրութեանդ կը ծառայեն: Մեծ ամէն օր մեր սրտի և մտքի ազնիւ չարժում-ներուն մէջ անմաքուր և անձնասէր մտածութիւն-ներ չե՞ն խառնուիր, այնպէս որ մեր լարած բա-րիքն թէեւ արտաքին գեղեցկութեամբ կը փայլի, սակայն յաճախ զուրկ է իր ազնիւ բողբոջումէն: Հաւատքը արմատն է որ գործերով կ'ածի ու ծառի մը չքեղութեամբ կը բարձրանայ, եթէ ար-մատը փտած չէ, եթէ հաւատքը մեռած չէ՛ թարմ քաղցրահամ պտուղներ պիտի տայ:

Հաւատքին կեանքը լայն և անհուն է, որ-քան մեկը գօտեպնդի և արիանայ ընթանալու հո-գեւոր զարգացման ճամբուն մէջ, այնքան կ'ըն-դարձակի իր պարտականութեան սահմանները: Հա-ւատոյ առաջին և գործնական պայմանն է մերկանալ հին մարդը իր բոլոր գործերով, որ-տադին ղղջումով մը հրաժարիլ յոռի անցեալէ մը

և գիտակցութեան մէջ խօսող բարոյական օրէնքը իրականացնել. և ասի յարատեւ՝ եռանդուն՝ անխոնջ կեանք մը կը պահանջէ մեզմէ, նոյն իսկ մեր եսասիրութեան դէմ: Այսու հանդերձ չատ անգամ ո՛րքան թոյլ և թեթեւ կ'ըմբռնեմք քրիստոնեայ ըլլալը, որքան անհոգ դանդաղութեամբ մը կը վերաբերուինք դէպի այդ բարձրագոյն կեանքը: Ճիշտ ինչպէս որ երբեմն իրիկուան դէմ, վերջալոյսի պահուն, դաշտին մէջ կամ բլուրի մը գագաթը նստած, կը թողուս որ աչքերդ յածին՝ թարթափին հորիզոնին մարմրող լոյսերուն՝ ծիրանի չողերուն վրայ, ու անուշաբոյր զեփիւռին հետ, անծանօթ՝ գրեթէ աստուածային՝ ներշնչում մը կը լեցնէ կ'ողեւորէ զքեզ, կեանքի սորվին գեղեցիկութիւններէն վեր եղնելու վառ բաղձանքը, երկինքի և սուրբ կեանքի մը կարօտը կուտայ քեզի: Բայց ընդհատ գիշերը վրայ կը հասնի, հարկ է տուն վերադառնալ, ու դուն կը ծաղրես քու այդ տարտամ և ծոյլ երազանքդ: Կը պատահի որ մինչեւ վերջը, ամբողջ կեանքիդ մէջ, այս ամէնը ինչ որ նշմարած ես՝ կարծես իբրեւ աստուածային, իբրեւ հոգեւոր կեանքի բարձր երանութիւն, այսինքն՝ վերջալոյսի քանի մը կարմրափայլ ճառագայթներ, կարճ և վաղանցիկ յափշտակութեան մը հեշտանքներ հոգեկան զմայլումի քանի մը երջանիկ րոպէներ, սրտիդ եղած քանի մը խոր հառաչանքներ և ցընծաձոյ սարսուռներ: Ահա՛ ամբողջութիւնը այն ճիգերուն զորս կ'ընեինք գերագոյն բարիին հասնելու

համար. այս չէ՞ մեր կեանքին ճշգրիտ պատկերը: Մէն մի առաւօտը առաջադրած ծրագիրներիդ և դիտումներիդ քանի՛ն իրագործած ես իրիկունը: Բարոյական կատարելութեան, ներքին աղնուացման, սիրոյ և հաւատքի աճման համար միշտ նոր զգացում՝ նոր եռանդ կ'ունենաս, մինչ միւս կողմէ անսոդդ կը սարսուռներիս ըլլալու և երեւնալու տարտամութեան մէջ: Ո՛րքան յաճախ եկեղեցւոյ մէջ, սեմնակիդ մէջ՝ մաքուր կեանք մը վարելու խոստումը կ'ընես, բայց երբ փորձութեան ժամը կը հասնի, երբ աչխարհի ծանրութիւնը կը ճնշէ վրադ, ներշնչումի ժամերուդ մէջ ունեցած խորհուրդներդ և զգացումներդ կը չոգիանան, կը ցնդին, ա՛նքան անհիմն և օդային են սրբատեսիլ բաղձանքներդ. նուաղածութեան մը հետ և անոյշ հնչիւններուն պէս՝ որ քիչ ետքը աղօտ ծածանումի երերանքը կը թողուն մտքիդ վրայ:

Վասն զի, երբ հաւատքին չընկերանար գործը, սոսկ փափաք մըն է ան առանց կամքի: Այլ է կամիլը, ա՛յլ է կատարելը: Մարդիկ առ հասարակ բարիին կը բաղձան, նոյն իսկ չարերն ալ ուղիղ կը դատեն՝ երբ բան մը հարցուի իրենց. բայց չատ քիչերն են որ կամքի այժ մը կը չինեն և կ'իրագործեն իրենց բարի դիտաւորութիւնները և մարմին կուտան իրենց աղնիւ փափաքներուն. «Ո՛չ եթէ զոր կամիմ զբարին զայն առնեմ, այլ զոր ոչն կամիմ զչարն՝ զայն գործեմ»: Ամենուս ալ փորձառութենէն կը վկայուի առաքեալին խօսած ճշմար-

տութիւնը: Հաւատքի մարդը իր բարձր զգայուն-
ներուն համապատասխան կեանք մը կ'ապրի, կը
զգայ թէ իր սիրտը պարապութիւններ ունի, և թէ
Յիսուսի Տնորհքը միայն կրնայ դնել ինքը այն-
պիսի ուղղութեան մը վրայ, որ աստիճանաբար
լոյսէ լոյս, զօրութենէ զօրութիւն ընթանալով՝
հասնի հաստատուն և իրական բարձրութեան մը,
ուր պայծառ կամք մը պիտի պահէ իր սուրբ
մտածութիւնները: Հոգեւոր կեանքը տենդոտ գոր-
ծունէութիւն մը, այնպիսի պատերազմ մըն է, ուր
ձախողութիւնը ամէն խոհական հաւատացեալի հա-
մար պէտք է որ ակնարկու ըլլայ: Աստուծոյ հաճո-
յական զոհերը տապնապալից և խռնարհ էակները,
սուրբ և խորտակուած սիրտերն են, որոնցմով Տէրը
բարիք պիտի ընէ Սիոնին և Երուսաղէմի պա-
րիսպները պիտի չվնասեն, «Պատարագ Աստուծոյ
հոգի խռնարհ»: Սրբութեան և խռնարհութեան
մէջ կը փթթի կը հասունցայ այն զօրութիւնը՝ որ
մարդը հրեշտակային աշխարհը կը վերացնէ:

Հաւատքը կ'իրագործէ բարիին յաղթութիւնը:
Ներքին և դիտակցական հաւատքը մեր զգալի
փորձառութիւններէն չա՛տ աւելի խոր, փառաւոր-
ապէս Քրիստոսի կեանքին մէջ կ'ներկարէ իր արմատ-
ները: Այդ հաւատքը կը տանայ նոյն քաջու-
թիւնը՝ որ աշխարհը յաղթահարելու չափ հզօր կը
զգայ ինքզինքը: Քրիստոնէութեան ամենէն լու-
սաւոր կոչումն է հաւատքին այն անչէջ ջերմու-

թիւնը, այն ներքին կրակը, որ այժ՝ համբերու-
թիւն՝ արդարարութիւն և դիմութիւն կը ներշնչէ
մարդուն տկարութեան, և ուրիշին օգնելու համար
կը զոհէ ինքզինքը:

Աշխարհի իրականութիւնը յուսահատական է
խոովելու սրտին համար: Ամէն տեղ ուր դժբաղդ
ճակատագիր մը կ'սպառնայ, հոն խաւարը կը
ծածկէ հոգին՝ կեանքին կորովը և հաւատքը: Ոչ
ոք բնականին ինքզինքը լքուած կ'զգայ իր կո-
չումին աշխատութեան մէջ, բայց կը սրտաբեկի երբ
չարը յաղթական կը տեսնէ. աշխարհը չարին որս
մ'է. կեանքը կարճ և դիւրաբեկ, ուր անողոք
մահը կը բաժնէ սիրակցորդ միութիւնները և հզօր
դիտակցութեան մը վրայ չնուազած բարեկամու-
թիւնները, ուր արժանիքը և առաքելութիւնը չեն
պահուիր, ուր բարին և գեղեցիկը չեն իշխեր
իրենց ամբողջ ոյժովը, ուր յիմարութիւնը՝ չարու-
թիւնը միայն ծանօթ են, ուր ամբոխին ծաիւերը
և հասարակաց կարծիքը կը խզդեն գիտակցու-
թիւնը, ուր վարձատ ճախողութիւնը չկրնար փրկել
Նաբաղ մը որ չանթահար չմեռնի, կամ մեծ Ար-
դարը որ աղբիւրին վրայ չհիւծի անմխիթար: Ոչ
տառապութեան գեղը և երիտասարդական կորովը
կրնան դիմանալ մահուան խորշակին: Ուստի ամ-
բողջ մարդը կը քաշուի իր մէջ, երբ կը տեսնէ բա-
րիին և չարին միջեւ եղած այդ մեծ կռիւը որ կը
լեցնէ աշխարհը:

Ո՛վ պիտի լուսաւորէ զմեզ բարձր և արժա-

նաւոր կեանքի մը համար, մարդը միայնակ կրնա՞ յ
ապահով ճամբայ մը ընտրել որ տանի դէպի
ճշմարտութիւն եւ փրկութիւն: Անտառները, լեռ-
նները, դաշտերը որոնց գեղեցկութիւնը կը վայելենք,
սխրալի բնութիւնը իր բիւր առոգերով, միթէ կա-
տարեալ գոհացում մը կրնա՞ն տալ մեր հոգիին
խլրտումներուն, կրնա՞ն պատասխանել այն հար-
ցումներուն որ ինքնաբերաբար կը յօդաւորուին
մեր շրթներուն վրայ, հակացողութիւն ունի՞ն մեր
ներքին տառապանքներուն. — Ո՛չ երբէք: Լուռ
եւ համր են անոնք մեր անձկութիւններուն, մեր
տարակոյսներուն հանդէպ: Փրկչին հաւատքը
միայն ճշմարիտ առաջնորդն է մեր կեանքին, ինչ-
պէս կողմնացոյցը նաւավարին, որ ոչ թէ առատ-
րով և հովին հոսանքովը կը վարէ զայն, այլ այն
վոքրիկ առեղովը, որ անսխալ կը ցուցնէ երկրին
չորս կողմերը, թէ ծովը մրրկի կամ խաղաղ, թէ
չանթերը ճայթին և հովը ալիքները յուզէ: Նաւա-
պետը այդ սլաքին կը վստահի իր հսկայ նաւը և
հոն գտնուող կեանքերու գումարութիւնը: Հաւա-
տոյ աչքին համար բարիկն յաղթական դրօշն է որ
կը ծածանի աչխարհի վրայ. որքան ալ արիւնոտ
խաչ մը ըլլայ այդ յաղթութեան նշանը, չարը
դարձեալ կը չլանայ այն պայծառ լոյսէն որ քա-
ւութիւնէն կը նչուլէ: Հաւատոյ աչքը՝ անդունդին
մէջ կործանող դեւերուն և երկինք խաղացող ամ-
պերուն վրայ կը տեսնէ Փրկիչը՝ որ խաղաղութիւն
կ'աւետէ նոր աչխարհի որդիներուն, որոնք կ'ա-

ռաջնորդուին Աստուծոյ արդարութեան լոյսով,
այն տանն պաշտումի՝ երկրպագութեան աղաղակ
մը կը փրթի հոգիէն Թովմասին պէս. «Տէր իմ
և Աստուած իմ»: Երանի՛ անոնց որ չտեսած կը
հաւատան. մեղաւոր աչքը չտեսներ բարին, դի-
տակցութեան լոյսը միայն կրնայ ողջունել զայն:
Հաւատքն է որ կ'արժանանայ Աստուծոյ տեսու-
թեան. «Երանի որ սուրբ սրտիւք՝ զի նոքա զԱս-
տուած տեսցեն». ահա ամբողջ հաւատքը: Մա-
քուր սիրտն է Աստուծոյ հայելին, լերան քարոզին
բնը երանիներէն այս չողչողուն գոհարը միայն՝ յա-
ւիտենական կրօնքի մը արժէքը՝ լայնութիւնն և
խորութիւնը ունի: Մարդկային ամեն ճիգ ամեն
հնարամտութիւն, հանճարի ամեն սլացք ունայն
փորձեր են, աստուածատեսութեան գերագոյն երա-
նութիւնը սուրբ սիրտերուն արտաւած է:

Ի՞նչ փոյթ թէ բաժակը կամ պնակը դուրսէն
մաքուր և փայլուն կ'երեւի, երբ մէջինը անմա-
քուր է և անհամ: Լաւ լուացուած մարմին մը ըն-
դունելի չընար արտաւոր հոգի մը: Կեանքին
օրէնքն է ամէն ներսէն դէպի դուրս, հիւթը բու-
նին մէջէն վեր կը բարձրանայ և կը ճիւղաւորի,
նախ մաքրէ՛ բաժակին ներսը և ահա դուրսէն կը
փայլի ան գեղեցիկ և չողչողուն: Սրբէ՛ նախ
սիրտիդ ներքին զգացումները, և ահա անդիմա-
դրելի ոյժով մը սիրտիդ խորէն երեւան կուգայ ինչ
որ Քրիստոսէն հաւատ է իր մէջ, այսինքն՝ գութ,
ողորմութիւն, քաղցրութիւն, խոնարհութիւն, որք

քան առաքելոյն՝ հաւատն պատուիրեն նորոգուած մարդուն։

Ամենէն աւելի կենդանի հաւատքը այն է զոր կ'ոգեւորէ սէրը. «Հաւատք սիրով աշխատեալ»։ Նոր կեանքին բոլոր պահակը սիրոյ մէջ է։ Սէրը ոգին և խնաման է մեր հաւատքին, փրկագործութիւնը սիրոյ մեծ խորհուրդը կը պարզէ մեզի։ Սէրը իր մէջ կ'ընդգրկէ ամբողջ ուխտերքը. Աստուած սէր է, այս խօսքը կ'իյնէ դարերու, կրօնքներու վրայ։ Քրիստոնէական դիտակցութեան էական զգացումը որ անոր յատկանիշական կողմը կը բացատրէ՝ սէրն է, քրիստոնէական կեանքին ներքին էութիւնը և առաջին հիմը՝ սէրն է։ Սէրը նոյն իսկ Աստուծոյ կեանքն է։ Աստուած ինքզինքը մեզի տուած է, որ մենք ալ աշխատինք ինքզինքնիս տանք իրեն։ Աստուծոյ սէրը մարդուն համար՝ քրիստոնէական փրկագործութեան սկիզբն և կեդրոնը կը կազմէ, մարդուն փոխադարձ սէրը Աստուծոյ համար՝ քրիստոնէական բարոյականի հիմը և աղբիւրն է։

Ամբողջ Աւետարանը սիրոյ դիւցազներգութիւնն է, որուն ամենէն վսեմ տեսարանը Գողգոթայի դագաթը կը պարզուի, ուր մարդկութեան մեծ զոհը — Փրկիչ սէրը — ինքնանուէր կ'արիւնի խաչին վրայ, իր յաղթութեան գահոյքին վրայ։ Սիրոյ բոցերուն փայլակները կը լուսաւորեն սիրելեաց խաչարը։ Այդ արիւնազանգ խաչը, այդ խողխողուած սէրն է՝ կեդրոնը մեր հաւատքին,

հոգիներու աչխարհը դէպի Գողգոթա կը բարձրանայ, խաչին տեսքը ձիւնի պէս կը հալեցնէ ամենէն կարծր սիրտերը։ Ճշմարտութեան համար մեռնողները, անձնուէրները խաչին առջեւը մխիթարութիւն կը գտնեն. անմեղներու՝ անժառանգներու կարօտակէզ աչքերը կը նային խաչեալին, որ կանգնումի և գլորումի, յաղթութեան և կեանքի յաւիտենական նշանակը պիտի ըլլայ, մարդկութեան անկիւնաքարը, առանց որուն աչխարհը իր հիմերուն մէջ պիտի սասանի։

Գողգոթայի զոհաբերութեան խորանին վրայ մեր հաւատքն ու սէրը իրարու կը միանան և կը նոյնանան։ Մարէա լեռը հին ուխտն է, Գողգոթա նոր ուխտը, այդ նուիրական դագաթները դարեր մէջէն գիրար կ'ողջունեն։ Մարէայի վրայ Աբրահամ իր հաւատոյ զոհը կ'ընծայէ Եհովայի, Գողգոթայի վրայ Աստուծոյ որդին՝ իրրեւ փրկութեան ողջակէզ՝ Հօր բազուկներուն մէջ կը դնէ ինքզինքը։ Աստուած իմ. խաչին կեանքը, խաչեալին պահակը, ինչ վեհ ներշնչումներով կը խօսին հաւատքի սէր մարդուն. հաւատքի նայուածք մը միայն ուշադիր, լուրջ և երկարաձիգ. հոգիի պարզ՝ զուարթ նայուածք մը՝ որ առանց տարբերակելու իր առարկան՝ ամբողջովին կ'ընդունի զայն իր մէջ։

Սիրոյ կեանքը հաւատքին փիլիսոփան է։ Հաւատքը սիրով կը գործէ և կեանքին մէջ կը ծաւալի, ինչպէս արիւնը մարմնոյ մէջ։ Ամուլ է հա-

ատաքը եթէ զուգընթաց չէ իրեն սէրը՝ կեանքի երջանկութիւնը։ Ամէն ոք պէտք է իր անձէն, իր տաղանդէն, իր հարստութենէն բան մը զոհէ, նուիրէ իր ընկերին։

Որքան լուսաւոր պիտի ըլլար աշխարհն ու կեանքը, եթէ իւրաքանչիւր ոք իր ունեցած բարոյական կամ նիւթական ճոխութենէն բաժին մը հանէր իր եղբօրը։ Անասնական նայուածք մըն է կեանքին վրայ, երբ մէկը կը նախատէ զայն իբրեւ հաճոյքի անոյշ ժամանց մը, ծաղիկի մը բոյրովը՝ տուրերի մը թեթեւ ահռելովը ըմբռնուած։ Ապրելու գիտութիւնը մեր կարծածէն չատ աւելի լուրջ եւ դժուարին գործ մըն է, հաւատքի եւ սիրոյ գործ մը։ Երկրաւոր զօրութիւնները կը վրդովուին զմեզ, կ'արգիլեն մեր հոգեկան ամբարձումները դէպի բարութեան Աբարիչը։ Պէտք է ակաթացնել մեր անձնասիրութիւնը գոռոզ այդ ոյժերը, որ երկրաւորին տենչանքը կը չեչտեն և կ'ուժաւորութեան մեր մէջ։ Չէ՞ որ որթատունկին կամ ծառին աւելորդ ճիւղերը կտրած ատենը, հիւթը դուրս կը ծորի և ծառը կ'արգանդոտի, բայց աւելի զօրանալով պեղեցիկ և համեղ պտուղներ կուտայ։ Զոհողութիւնը զերազանցապէս սիրոյ օրէնքն է։ Ինչ զոհեր կը ճնճղերին սիրոյ աստուածային տաճարին մէջ, երբ սիրտերու խորհուրդներու վրայ սուրբ զգացումներ կը բարձրանան խունկի բոյրերով դէպի Փրկիչը. երբ Մարիամներ, Սանդուխտներ, Հռիփսիմէներ իրենց կուսական սէրը՝ արցունքներով՝

համբոյրներով Յիսուսի ոտքը կը դնեն, երբ քսան աշխարհի տգէտ ապիկար համարուածները Փրկչին սիրովը կը դիւցազնանան, երբ անմեղ մանքուր արիւնները մարդոց ատելութեան բոցերը կը մարեն, երբ ծնողքները իրենց սիրոյն զարնանային ծաղիկները մահուան ատար կուտան, երբ անբուժելի հիւանդութեան մը մատնուողները Փրկչին սիրովը կը մնանին, և երբ բարձր և ազնիւ նպատակներու իրենց կեանքը նուիրողները՝ խաւար ժամերու մէջ Տիրոջ սիրոյն ճառագայթներով կը լուսաւորուին։

Քրիստոնէական սէրը անձին նուիրուած է հառնող մարդն պէս, որ լոյս տալու համար կ'ապառէ ինքզինքը։ Ո՛չ մէկ սէր առանց զոհի. Յիսուսի հետեւող մարտիրոսները խաչով բարձրացան երկնային դահերու, որոնց համար Փրկչին սէրը աւելի հզօր էր քան զմահ։ Իսկ անանձ որ մեղքով մնած ըլլալով՝ համր՝ խուլ և կոյր են հաւատքին համար, և մարմնոյ հաճոյքովը՝ աչքին հաճոյքը՝ հպարտութիւնը և մեղքին աւերմոյ արտադրութիւնը թունաւորուած է իրենց սէրը, որունք մահացու վէրք մը ընդունած պէս զետին ինկած՝ տառապալից և վշտահար, չեն խնդրեր փրկարար ոյժ մը Յիսուսէն, անոնց համար մահը հզօր է քան զսէր, վասն զի մեղքը կրծած թառամեցուցած է իրենց կեանքին ծաղիկը։

Հաւատքին աչքը սրտին վրայ է. բանականութիւնը մանական վայրկենական նպատակ մը ունի, սիրտը միայն աղբակէզներ ունի։ Առանց սիրոյ կեանքը դատարկ է և ապերջանիկ, մարդկային

բոլոր կապերը թեթեւ երջանկութեամբ մը հիւսուած՝ անշօր և անսասդ են, կեանքին փոթորկալից ալիքներու վրայ տարուբեր. մինչ անչահախնդիր սէրը յաւիտենական խարիսխ մը վրայ կը հանդչի: Սէրը բարեացակամութիւն և ներողամտութիւն կը պահանջէ, ինչո՞ւ կը դառնա եղբայրդ, երբ չես կրնար թափանցել անոր ուղեղի և սրտի բոլոր գաղտնիքներուն: Ինչ որ քու մթագնած աչքիդ համար սրատ կը թուի, Աստուծոյ մաքուր լոյսին առջեւ կրնայ սպի մը եղած ըլլալ այն, զոր դժնդակ և յաղթական կռիւ մը թողած է ճակտի մը վրայ:

Քրիստոնէական հաւատքը՝ աստուածային չունչով մը՝ հոգեկան բարեկրթութեամբ մը կերպարանափոխեց աշխարհը, աղնուացուց մարդոց զգացումները, սահմանեց բարձր բարոյականը, և սիրոյ լոյնաժառալ չքնաղակի մը մէջ մարդերու եղբայրութեան աւետիսը հնչեցուց: Աւետարանը քարոզեց թէ բոլոր մարդիկ նոյն ծագումն ու բնութիւնը ունին:

Մեր պարտականութիւնն է ուրեմն ապրիլ կեանքը Յիսուսի ոգիով: Ո՛չ աշխատութեան, ոչ առօրեայ գործի, ոչ դիտութեան և ոչ արուեստի մէջ պէտք է փրկութիւն փնտռենք, աշխարհային բաներնին միջոցներ են Աստուծմէ ծնած բարձրագոյն կեանք մը չունենալու համար մեր մէջ: Կեանքի ներդաշնակ զարգացման անհրաժեշտ պայմն է հաւատքը, որ սիրոյ գործունէութեան մը մէջ վերջնականապէս կը վերածնի զմեզ յաւիտենական կեանքին համար: Հաւատքը յիմարութիւն մըն է անոնց՝ որ

պիտի կորսուին, գայթակղութիւն մը՝ երգիծանք մը անկրօններուն համար, սակայն զօրութիւն և փրկութիւն հաւատացեալներու համար: Անոնցմէն մէջ ո՛վ որ հաւատքով նայէր պղնձէ օձին՝ նա կը բուժուէր, հաւատքով նայինք Golgothայի խաչին վրայ, ուր պիտի կարդանք ոսկի տառերով մեր հոգւոյ փրկութեան պատգամը. «Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, մինչեւ զՈրդին իւր միածին եա, զի ամենայն որ հաւատայ ինա մի կորչիցէ, այլ ընկալցի զկեանան յաւիտենականս»: Ո՛վ որ զՅիսուս ունի, ալ չի հարցաքններ երկինքն ու երկիրը: Զկայ խաղաղութիւն մինչեւ որ Յիսուսի սէրը չյաղթանակէ, մինչեւ որ ամբողջ աշխարհ՝ խաչին ոտքը չերկրպագէ:

Հաւատք և սէր մէկ աղբիւրէ կը հոսին, հաւատք և սէր, երկու զօրութիւններ՝ որով Ս. Հոգին կը վերաստեղծէ աշխարհը: Հաւատքը մարդը աստուածային բարձունքներու կը հանէ, սէրը զԱստուած մարդկային խաւերու մէջ կ'իջեցնէ: Հաւատքով և սիրով կը զարգանայ և կը կոչուի քրիստոնեայ նոր մարդկութիւն մը, ուր կը ճառագայթէ հաւատքին փառքը, և ուր կը ծաղկի սիրով յաղոդած երանութիւնը:

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՆԱՐՈՅԵԱՆ
(Արմաւ)

ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԳՈՐԾ

«Ոչ ամենայն որ ասէ ցիս Տէ՛ր, Տէ՛ր, մտցէ յարքայութիւն երկնից, այլ որ առնէ զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է։

(Մատթ. է. 21)

ՅԻՍՈՒՍ, մարմնաւորած անձնուրացութիւնը և մնծագոյն առաքեալը սիրոյ, երանութեանց լեռան բարձունքներուն վրայ, ձիթենիներու լոյն ու խաղաղաւէտ պուրակներու ներքեւ, երբ գառաջկինն չրջապատուած իր աշակերտաց նորակազմ խմբակէն կը վարդապետէր և կը հրահանգէր զաւետիք սկսելու հոգիներու փրկութեան այս փառաւոր և դժուարակիր գործին, որուն համար ևկած էր, ի միջի այլոց ըսաւ. «Ամեն դիս Տէ՛ր, Տէ՛ր, կանչողները չեն որ երկինքի արքայութիւնը պիտի մտնեն, հապա անոնք որ կը կատարեն երկինքի մէջ նստող Հօրս կամքը»։

Հոս ակամայ կը թեւադրուինք խորհրդածել և ճանչնալ «Տէ՛ր» կանչող և երկինքի փառքին ան-

արժանները և արժանաւորները, և հետեւաբար երկինքի Հօր կամքը։

Իմացականութեան տէր ո՛ եւ է մարդ-էակ, ըլլայ իր հոգիին և զգացումին էն ախուր, էն ծփանաւա խռովքներով առջի մէկ վիճակին մէջ, ըլլայ վայելքներու՝ հաճոյքներու և երանութեանց վէտվէտումով յղփացած, ի՛ունենայ՝ կամ կոչուած է ունենալ վայրկեաններ, ուր ինքնաբերաբար հոգեկան անթիւ և անբացատրելի աղեկցութեանց ներքեւ, կամաւ կամ կամքէ անկախ, մտովի կամ բարձրաձայն՝ կը վիճուի անտեսանելի զօրութիւնը, դերագոյն պատճառը իր և համայն գոյացութեանց, աղերսելու, օրհնելու, հայցելու, ներում խնդրելու կամ ներքոյ հնազանդելու, ինքնաբուխ՝ յաճախ անդիտակից ներշնչումով։

Եւ ա՛յս երեւոյթը՝ ամէն անբնական արարածներու քով, «Տէ՛ր, Տէ՛ր» աղաղակի մրմունջ մըն է, երախատպարտ խոստովանութիւն մը, օրհնութիւն մը, նկատելով բոլորուն բնութագրի պէս պիտութիւնը, երկիներանգ գոյները, ախորժաբեր բոյրերը, քաղցրաճաշակ համերը, ակնապարար հրաշալիքները և իրենցմով ձեւացած մեծալայնութեան սահմանները։ Փառաբանութեան օրհներգութիւններ ևն սա մանրադիտակային զեռունէն մինչեւ վիթխարի և հսկայաւոր կենդանիներու գոյութիւնը և յաղթանութիւնները, անոնց ընծայած օգտակարութիւնը, դէղձանիկին գայլայլին ու սոխակին ազնուն։ Եւ ա՛յս բուսական և կենդանական թագա-

ւորութեան մէջ, մշտանուէր ապօթք մըն է առա-
ջաւորեալ ծովուն անարկու կոհակներուն վրիպուն-
գառը և հեզասահ առուակին մեղմոլոր կարկաչը.
տիեզերաց կենսատու արփիին չողը և դիւերային
աղջամուղջը վարատող լուսնակին ազօտ նշոյլը:
Եւ սակայն այս ամէն գործարանաւոր և անգոր-
ծարանաւոր մարմիններու ապօթանման վաւաբա-
նութիւններուն համար չէ Փրկչին խօսքը. այս
ամէնը կը կազմեն իրենց Ստեղծողին վաւքը,
բայց ասոնք չեն որ պիտի կազմեն Հօրը ար.քայու-
թեան արժանաւորները կամ անարժանաւորները:
Հապա մա՛րդը:

Երկրագունակս մէկ ծայրէն միւսը, սկսելով
մարդակերպ վայրենիէն մինչեւ քաղաքակիրթ ազ-
գերուն մէջ կանգնուած, խոնարհ ու ամպի
այրերէն ու հիւղակներէն մինչեւ երկնամբարձ ու
փառաւոր Սարդէի մը անուան նուիրուած տաճար-
ները՝ և անոնց ներքեւ որոտացող ձայները, բու-
րող խունկերն ու անուշահոտութիւնները՝ նոյն
Սարդէին անուան ձօնուած օրհնաբանութեանց ապա-
ցոյցներն են: Բանականութեան լուսով բացուած
ամէն չքմռունք, ամէն սիրտ, ջիղ ու արիւն կրող
հոգի, ի սկզբանէ անսի իր ապրած միջավայ-
րին ու կլիմային, իր աղգաբանական, բնախօսա-
կան և հոգեբանական խառնուածով, իր քաղա-
քակրթութեան ու զարգացման աստիճանով՝ եւած
է ի լոյսիր անտեսանելի զօրութեանց և գաղա-
նիքներու հեղինակին. յօժարակամ մատուցեր է

պաշտօն և երկրպագութիւն Աստոր, սպասելով Ան-
վէ իր խաղաղութիւնն ու երջանկութիւնն այս
կեանքին մէջ, յաւիտենական անանց երանութեան
մը հանդերձեալ կեանքին մէջ: Ծնած է այս յոյսն
ու հաւատքը առաջին մարդուն հետ, անած ու
զարգացած է այս՝ եկող սպրող ու անցնող մար-
դուն հետ, սլիտի սպրի՝ ամի ու բարգաւաճի այս՝
այսօրուան վաղուան ու յաջորդ օրերուն գալիք՝
ապագայ մարդուն հետ: Սակայն ամէն « Տէ՛ր, Տէ՛ր »
աղաղակող հոգիները չեն որ պիտի մտնեն երկինքի
արքայութիւնը, Հօրը թագաւորութեան մէջ:

Մեր կարողութեան սահմանէն վեր եղած կրօ-
նական անթիւ բաժանումներու և աստրաբաժա-
նումներու՝ քաոսային սկզբունքներու և վարդա-
պետութիւններու վերլուծումը մէկդի դնելով,
պիտի առնենք յայտնապէս կրօնքով առաջնորդուած,
նախաքրիստոսեան միակ աստուածընտիր ժողո-
վուրդը, Իսրայէլը, որուն մանաւանդ կ'ուզ-
ղէր Յիսուս իր խօսքը, տեսնելու համար թէ ո՞ր
աստիճան քննադատելի էր անոր « Տէ՛ր, Տէ՛ր »
աղաղակը:

Պատմական և հնագոյն ազգերէն ամենէն
աւելի նպաստաւորեալն հանդիսացաւ Իսրայէլ:
Աբրահամի և Իսահակի յաջորդող սերունդը, որ,
ինչպէս կը տրվեցինք և կը ճանչցնէ մեզ Ս. Գիրքը,
վերկուեցաւ ձեռամբ Մովսէսի, որ կը գործէր
յանուն իր նահապետներու Աստուծոյն՝ Եհովայի,
անոր ներչնչումով՝ անոր հրամանով ու աղեցու-

թիւնով, որ ունեցաւ երկնապարգեւ օրէնքներ, կառնադրութիւն, կրօնական վարչութիւն, կամ ու մեղր բղխող երկիր, փառք՝ որով ամենուն հիացումը կը գրաւէր, մարգարէներ՝ որոնց ներկայութիւնը առաւածային անապատ սիրոյն գրաւականն էր, և ամեն ինչ՝ յայտնի պաշտպանութեամբ և հրաշալի յայտնութեամբ, երջանիկն Իսրայէլ վայելեց այնպիսի չնորհներ, զոր երբէք տեսած կամ վայելած չէ մարդկային ո և է հասուած։

Իսրայէլ, սակայն, դիտցա՛ւ գնահատել արժէքը այնքան չնորհներու և բարութիւններ որ իրեն չտայլուեցան։ Ժխտական է դժբաղդաբար պատասխանը, որպէս կը հաստատէ հին կտակարանը։ Այնքան խանդաղատանքով ու զգուշութեամբ չափահասութեան հասած Իսրայէլ՝ իր մանկութեան առաջին օրերէն սկսեալ մինչեւ կատարելութեան վերջին օրը՝ չարունակական մղութիւններէ և մեղսութիւնէ ոչ միայն չկրցաւ զերծ մնալ, այլ հակառակ իր կոչման իրր ընտրեալ ժողովուրդ, բազմիվին անարժան հեաք մը թողուց իր ետեւէն. իրեն չատ սրտատ էր, չատ պիտի պահանջուէր, չատ աւանդուած էր, աւելի չատ պիտի ուզուէր (Ղ.Ո.Կ. ԺԲ. 48)։ Հաղիւ ճողոպրած Փարաւոնեւրու անուրէն, բարձրացուց իր սրտատնչի ձայնը, ընդդէմ իր ազատարար մարգարէին, ընդդէմ իրեն պաշտպան Եհովայի, մոռցաւ հին վիշտերը, յիշեց Եգիպտոսի սոխն ու ախտերը, գարնեւրու երկարատեւ ընթացքին մէջ ցոյց

տուաւ գայթակղութիւններ և գայթակղելից սեասարանութիւններ։ Խարխափեց, սղոցեց, տանջեց և սպանեց ղինքը վարող՝ ներչնչող՝ խրախուսող՝ երկնազղեցիկ անձերը, մարգարէները։ Երկնատաք պատուհասներով պատժուեցաւ. գարձաւ առ Տէր, օգնութիւն աղաղակեց, լսելի եղաւ այդ աղաղակը, վերադարձաւ իր գերութենէն։ Մշտ, ատ՛ղ, մարդկային անհատատաւ, յեղյեղուկ բնաւորութեան. Իսրայէլ կրկին մոռցաւ իր բարերար Եհովան, Դաւիթն ու անոր քնարը. խառնակեցաւ հեթանոսներու հետ, ապականեցաւ և պղծուեցաւ իր անօրէնութեանը մէջ (ՍՍ.Ղ.Մ. ԾԲ.), ճչմարիտ Աստուծոյ տաճարը եղաւ տեղի պաշտաման Բահաղեան և Մողոքեան պիղծ աստուածութեանց (Բահաղ = Դ.Տ. Բ. 13, Զ. 25-32, Թ.Ո. Իէ. 3։ Մողոք = Դ. Թ.Գ. ԻԲ. 10, Ե.Զ.Կ. Ի. 26, 3), հանդիսական եղերական երկրպագութեանց, մարդախոչոչ զոհերու և ճնճեղրահոտ պատարագներու. «Եւ փոխեցին զփառս անեղծին Աստուծոյ՝ ի նման նմանութիւն պատկերի եղծանելոյ մարդոյ և թռչնոց և չորքոտանեաց և սողնոց»։... Եւ որովհետեւ «Ոչ ընտրեցին զԱստուած ունել ի գիտութեան, մատնեաց զնոսա Աստուած ի միտս անարգութեան՝ դործել զանպատշաճս»։ (Հ.Ռ.Վ.Մ. Ա. 23, 28)։ Դարձեալ պատուհաս, սուր և սրածութիւն, գարձեալ չղթայ և գերութիւն (Գ. Թ.Գ. ԺԴ. 25, 28։ Բ. Մ.Ն.Ց. 2-12 Ժ.Զ. 1-6 Դ. Ժէ. 1-3, 6-23, ԺԸ. 10-12)։ Ու կը տեւէ այսպէս մինչեւ կը հասնի

այն ժամանակը, երբ պարտ էին կատարուիլ Օրէնք և Մարգարէք. և առ այս՝ գթու-
թեամբ և ողորմութեամբ Աստուածորդին կը վե-
րադառնայ ողջունելու Սիոնը (ՍԱՂՄ. ԽՐ. ՋԱ.
ՃԽՂ. ՃԺ.), դիմաւորելու Մեսիան, որ պիտի դար
ըստ կանխասացութեան մարգարէից (ԳԱՆ. Բ. 34,
35, 44, 45, ԵՍԱՅ. Է. 14, ՄԻՔԻԱ. Ե. 2, ԶԱՔ.):
Եկաւ խոստացեալ Մեսիան իրեն համար ու իրեն-
ները ընդունելութիւն չը ճանչցան (ՅՈՎՀ. Ա. 11): Բարձրեց,
հրաշագործեց նա՛ սակայն կուրացաւ իր աչքը ու
չտեսաւ, իր ականջներով ծանր բաներ լսեց, սա-
կայն փակեց աչքերը՝ որպէս զի աչքովը ալ չտեսնէ,
չզգայուն՝ դառնայ և բժշկուի (ՄԱՏԹ. ԺԳ. 15):
Ասով Իսրայէլ անգամ մ'ևս տուաւ ապացոյցը
թէ իրեն «ՏԷ՛Ր, ՏԷ՛Ր» աղաղակին իրը արդիւնք
կապասէր Տիրոջ մը որ իրեն բերէր նիւթական մե-
ծութիւն, ճոխութիւն, առանց կարենալ ըմբռնե-
լու թէ իրեն մեծութիւնն ու փառքը հոգեկան բա-
րոյական և իմացական կեանքին մէջ պարապուր
էր փնտռել, մերկնակէտ ունենալով իրեն աննկուն
կամքը, արդարութիւնը, ճշմարտութիւնը, ուղ-
ղամտութիւնը և առաքինութիւնը:

Իսրայէլ տակաւ օտարացաւ, ուծացաւ իր նա-
խահարց հաւատքէն, բարքէն ու կենցաղէն: Հիւել-
եան և Շամմայեան դպրոցներ կը մուցանէին փա-
բիսեցիական ազանդը, որով աւանդութիւն և ար-
տաքին ձեւակերպութիւններ նախադաս կը հա-
մարուէին յաչս Իսրայէլի, քան Գիրքերու և Օրէնք-

ներու լայն ու չինող վարդապետութիւնները: Փա-
բիսեցիական դպրոցին մէջ տատապէս կը մեկնուէին
դրուագներ, որով անոնց հետեւողները կը ճգնէին
չացնել միամիտ հաւատացեալը, լայնցնելով իրենց
դրապանակները և երկարելով իրենց քղանցքները,
ամէն այս անխղճութիւն միմիայն նպատակակէտ
ունենալով գոհացնելու իրենց անյագ և անամէջ
փառասիրութիւնը (ՄԱՏԹ. Զ. 2, 5, ՂՈՒԿ. ԺԶ.
14, ՅՈՎՀ. Ե. 48): Կար կեղծիքի և ամբարշտու-
թեան այս դպրոցին կից և միեւնոյն առեն մի ու-
րիշ դպրոց, Սադուկեանը, բացարձակ ոչինչը, որուն
համար չկային ո՛չ հրեշտակ, ո՛չ յարութիւն, ո՛չ
դատաստան, ո՛չ յաւիտենական կեանք (ՄԱՏԹ.
ԻԲ. 23): Ահա կրնակ դպրոցներն էին որ կա-
տային Իսրայէլի դպիրներ. վարդապետներ, օրէնս-
դիրներ, որոնք անտեսելով իրենց աչքին գերանը,
կը մատնանիշէին ուրիշներուն աչքին չիւղը:

Եւ այս ամենը մինչեւ Յիսուսի օրերուն, և
անո՛ր ներկայութեանը: Մոլութեան ժողովուրդի
կեանքին այս ամիսի ուրուագծութիւնը, կարծեմ,
բաւական պիտի ըլլայ մեզ համոզելու թէ որքան
հեռի և անարժան է անոր «ՏԷ՛Ր, ՏԷ՛Ր» աղա-
ղակը, աղօթքն ու երկրպագութիւնը: Ժողովուրդ
մը չրթունքներով կը պատուէ Տէրը, մինչդեռ
իրենց ներսը ապականութիւնով լի է:

Նազովրեցին Յիսուս, խորապէս գիտակ իրաց
այս վիճակին, քալածանօք իսրայէլեան ներքին
մարդուն հոգեկան այս ապականութեան, պէտք

տեսաւ պարզել, մերկացնել իրականութիւնը և իմացնել. ա՛յն խմբակին, զոր ընտրած էր իւր աշակերտ՝ առաքեալ և յաջորդ իրեն, ա՛յն խըմբակին, որուն միջոցաւ իր օրէն սկսեալ և իր մէն ետք պիտի աւետարանուէին ի սիւնուս աշխարհի իր երկնային վարդապետութիւնը, սիրոյ և դիմացեան և ներողութեան մեծ խորհուրդները, կեանքի ու հաւատքի բարձրագոյն սկզբունքները, թէ ինչ է երկինքի Հօր կամքը, զայն պաշտելու ճշմարիտ եղանակը։

Հայրը, արարողն և նախախնամողն երկնի և երկրի, երեւելւոյ և աներեւութիւց, իւր գերագոյն բարութիւն։ և աղբիւր բարութեան կը կամի բարութիւն և երջանկութիւն իր ամեն կարգի արարածոց։ Ի՛արհամարհէ Նա կեղծը, նենգը, քօղարկեալը, իբր արեգակ արդարութեան կը կամի տեսնել յանձին իր արարածոց լարին և ճշմարիտը։ Ո՛չ մի արուեստագէտ կրնայ գոհ մնալ իր այն ձեռակերտէն, որուն ինքնատութիւնը՝ կատարելութիւնը կասկածի ներքեւ կ՛իյնայ, թէպէտ և ըլլայ ան արդիւնք իրեն նման սահմանաւոր իմացականութեան մը ուէր մահկանացուի մը։ Այդ, քանի՛ աւելի խիստ, քանի՛ աւելի դժուարահաճ և նախանձախնդիր կարելի է երեւակայել վարպետը մեծ ամբաւութեան, հոգինակ-արուեստագէտը համայն գոյացութեանց, հանդէպ իր այն ձեռակերտներուն, որոնց յօրինուածին ու կազմաւորութեան հիանալի և անհասանելի կատարելութիւնը սպնդացուցիչ կը դառնայ նաեւ աստ-

նձին սկզբունքը։ Ո՛վ առանց հիացումի և խորհրդածութեան կրնայ կարդալ Ցիսուսի մէկ առակը (Ղուկ. ԺԵ.) ուր պարզ և անսեթեւեթ, այլ կուռ ու կորովի եղանակով մը կը ջախջախէ նենգաւոր հաւատքը դիմակաւոր վարիսեցիին. երբ սա, սմբարատաւանօրէն՝ անպատկառ ինքնախաբութեամբ, կը թուէր տաճարին մէջ իր առաքինական գործերը, չարաչար երկիցս պահելը, տասանորդ տալը, պատուիրանները հնազանդ գըտնուիլը եւայլն։ Արդարեւ փարիսեցին կը հաւատար Աբրչին դոյութեան, սակայն կեղծիքը, ամբարշտութիւնը ա՛յն աստիճան զօրացած էր, քոյն դրած իր մէջը որ չէր կրնար նկատել լըրբենի եղանակը, զոր ունէր տաճարին մէջ աղօթելու միջոցին առանց դիտելու թէ այդ իսկ հերիք էր պինդը պատապարելու, իր աղօթքն ու խնդրուածը անկսկիծ թողելու, իր ներքին մարդը մերկացնելու, եթէ արտաքուստ ըստ ամենայնի օրինապահ մըն ալ եղած ըլլար։ Այս կերպով դեւերն ալ կը հաւատան։ Կը նշաւակէ Ցիսուս այսօրինակ պաշտամունքը՝ երկրպագութիւնը, կը խայտառակէ նաեւ ա՛յս հաւատքը։ Ու անմիջապէս, ասոր քովիկը, իբր միւս եղբ. բաղդատութեան, կը ներկայացնէ մաքսաւոր մը, աստուածապաշտ հրէութենէ արհամարհուած դէմք մը. կորաքամակ, աչք ի խոնարհ, «Չի ոչ կամէր պաշտն ընդ երկինս ամբառնալ, այլ կոծէր զկուրծս իւր և ասէր. Աստուա՛ծ՝ քաւեա ինձ մեղաւորս»

(ՂՈՒԿ. ԺՐ. 13)։ Համակ պարզութիւն, համակ անկեղծութիւն, համակ վճիտ հաւատք մը պատկերացնող այս օրինակը՝ լիովին կը բաւէ և արժանի իսկ է ծառայել մեզ իբր հարազատ՝ իսկատիպ և ազնիւ տիպար, որուն վրայ կարելի ըլլայ միայն կաղապարել մեր ուղղութիւնը, որուն հետեողն և եթ իրաւունք ունենայ ապահով երկինքի Հօր պարտատած անվախճան վաստքին։

Ամենէն աւելի ինկած, ամենէն աւելի նախատուած մեղաւորն իսկ երբ կզգայ և կ'ըմբռնէ իր կացութիւնը, երբ կը լինի առակ չափելու անյատակ խորութիւնը վիհին՝ ուր գլորուած է, ախտին՝ որով պղկուած է, երբ, կ'ըսեմ, այսքան դժբաղդ հոգի մը ճանչնալով իր անկումին սարսափելիութիւնը և իր բոլոր հոգիովն ու համոզումով կը ղղյայ, կը դիմէ իր Աբարչին դիմաբեան, որ անհուն է և անսահման, կը փարի Անոր պատուանդանին՝ լալագին աչքերով և կը գոչէ «Տէ՛ր, Տէ՛ր, մի՛ դատապարտեր զիս», հաստատապէս կրնանք հաւատալ թէ ալիսի արժանանայ ան Անոր անսպառ գթութեան և ներողամտութեան։

Մինչ այսպէս եղած չէ՞ դարերու ընթացքին մէջ ալ, չե՞ն եղած սկեպտիկ և յոռետես տեսնողներ, հաւատքով թափուր հնչած հոգիներ, որոնք միմիայն դիակով կեանքի խոչերն ու խութերը, յոռի ու նեխուկ կողմերը, դժբաղդ և չատ անգամ յուսահատ վախճանն մը ունեցած են։ Չե՞ն եղած ծայրայեղ լաստաւեններ, մակերեսութեային

դիտողներ, անձնասէր՝ զուարճասէր՝ չուայտ ու մոլի մարդեր, որոնք ապրելով կեանք մը խուսմի ու կերի, կեանք մը ցոփ ու խոզենի, կեանք մը անհոգ ու աննախատես, ունեցեր են վախճան մը ախտաբ ու ողբալի։ Այո՛, եղած են և այսօր իսկ մեր աչքին առջեւ, մեր չուրջը, եղած են՝ կան ու կ'ըլլան այս երկրա դասակարգներէն ալ։ Եւ սակայն եղած ալ են դիտող՝ զննող՝ դատող ու կշռող, հաւատքի՝ կամքի սրտի մարդեր, որոնք մտանանիչելով հանդերձ և կեանքի յոռութիւններ տժմաթաթաւ իրողութիւններ, բայց այդ ամենուն ետին ընդնշմարելով հեռաւոր պայծառ հորիզոններ, իրագործութիւնը կարելի կատարելութիւններ, և հետապնդելով անոնց իրենց հոգիին բոլոր թափով, կուրծք տալով ամեն դժուարութեանց, իրենց ամբողջ ուժովն ու կորովով, յաջողած են հասնիլ իրենց նպատակին, և հոգեւոր պատկառ առաջնորդել հասնող սերունդներ միշտ դէպի բարձրագոյնը, աղնիւը։ Երջանիկ և անմահ հոգիներ։

Հոս, ուրեմն, կրնանք դնել Հաւատքը, անկեղծ հաւատքը, իբր սրբող ու ազնուացնող հոգ մարդէակին, իբր մէկը առաջին և գլխաւոր միջոցներէն, որով միայն կարելի ըլլայ կատարել հօրը կամքը, որով միայն կարելի ըլլայ համարձակօրէն վերցնել մեր աչքերը դէպի վեր և «Տէ՛ր, Տէ՛ր» աղաղակելու, որով միայն կարելի ըլլայ ինչպէս ներկայ վաղանցուկ, նոյնպէս ապառնի՝ անանց՝ երկնային և երանաւետ կեանքը վայելելու համար իրական յոյս մը տածելու։

Ինչպէս յաւիտենականութեան, նոյնպէս աշխարհային՝ անցաւոր այս կեանքին մէջ ապրելու, գործելու, յաջողելու եւ արդիւնաւէտ չրջան մը ըլլորելու առաջին պայման կը հանդիսանայ հաւատքը. որքան հոգիին, նոյնքան մարմինին փրկութեան համար անհրաժեշտ է այս կենդանատար հուրը, ա՛չ մի արհեստաւոր կրնայ յաջողիլ ի գլուխ հանել իր ստանձնած մէկ գործը, եթէ թերանայ հաւատալու: Ամենէն աւելի կը տառապի մահիճին մէջ պառկող հիւանդը, երբ անյոյս անստոյգ կը նկատէ իր վերապրումը: Ամենէն շուտ կը յուսահատի և կը լքէ ինքզինքը ակռաթիկը ահռելիներէն ձախորդութեան մը առջեւ, երբ հաւատքով զօրացած չէ: Անհաւատը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ, անջիլ՝ անարիւն՝ անդիմադրելի չարժող մեքենայ մը:

Ինչ էր Յիսուսի վճռաւածը ամէն անոնցմէ որ կը ներկայանային իրեն իրրեւ ախտաւոր՝ ցաւագար կամ հաշմանդամ. — Ունի՞ս հաւատք. կը հաւատա՞ս թէ կրնամ դքեզ բժշկել. քու հաւատքիդ համեմատ թո՛ղ ըլլայ քեզի: Հարցեր՝ վճռաւճռնքներ, որոնց օրինակներով լեցուն է Աւետարանը: Այո՛, հաւատքը կը կազմաւորէ անհատի մը ճակատագիրը. հաւատքի մարդերը եղած են ապրողներու ոգեշնչները, առաքեալներն ու մարգարէները: Փարաւոնի մը դէմ Մովսէս մը, Աքաաբի մը՝ Յեզաբելի մը դէմ Եղիա մը, Նաբուգոդոնոսորի մը դէմ, Բաղտասարի մը դէմ Դանիէլ մը, հնոցի խարոյկներու դէմ մանուկներ՝ դեռատի կոյսեր, դահիճի սուրին դէմ նահատակներ հանդերձ եղած է հաւատքը, կենդանի հաւատքը, որ կը քաջալաւէր, կը հրեւհէր այն դիրքով և սահմանով նկուն ու տկար, այլ հոգիով ու նկարագիրով վեհ արարածները՝ դիմադրելու, խրատելու, յանդիմանելու, սաստելու: Յիսուս, այդ անուշն՝ անուէր՝ անպատասպար վարդապետը, որ գլխուն դնելիք քար մը անգամ չունէր, միթէ չէ՞ր կենդանի հաւատքի մը կարկառուն մարմնացումը: Այն ինչ կորովի, ինչ ուժգին և ո՛րքան վստահութեամբ դեղուն չէ՞տով մըն է երբ կ՚ըսէ. «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, մինչեւ անցցեն երկինք և երկիր՝ յօտ մի, որ նչանակէ մի է, ա՛չ անցցէ յօրինացն և ի մարգարէից՝ մինչեւ ամենայն եղիցի» (ՄԱՏԹ. Ե. 18): Եւ ա՛չ ալ իր խօսքը պիտի անցնի, իրմէն, որ լրումն էր օրինաց և մարգարէից: Աղօթքի և օրհնաբանութեան արժանապատուութիւնը ուրմն, կրկնենք դարձեալ, կախում ունի անսահման և անպայման հաւատքէ, անկեղծ ինքնաբուխ հաւատքէ:

Բարոյականութեան հոմանիշ, կամ նոյն ինքն բարոյականութիւնը խտացնող քրիստոնէական եկեղեցւոյ հոգեւոր որդեգրութեան միջոցներէն մին ընդունելով հաւատքը, հարկ կը զգանք յատուկ քերել նաեւ անմիջական լրացուցիչը, Գործը:

«Հաւատք քո կեցուցին զքեզ»ը, ունի տարբեր էջի մը մէջ ալ, «եթէ ասիցէ ոք հաւատս ունել, և

գործս ոչ ունիցի, միթէ կարիցի՞ն հաւատքն ապրեցուցանել զնա: Եթէ եղբայր ոք կամ քոյր՝ իցեն մերկք կամ կարօտեալք աւուրն կերակրոյ, ասիցէ ոք ի ձէնջ ցնսա, գնացէ՛ք խաղաղութեամբ, ջեռարո՛ւք և յագեցարո՛ւք, և տայցէք ո՛չ նոցա զպէտս մարմնոյն, զի՞նչ օգուտ իցէ... այլ թերեւս ասիցէ ոք, եթէ դու հաւատս ունիս, և ես գործս ունիմ. ցո՛ւյց ինձ զհաւատն քո առանց գործոց և ես ցուցից քեզ ի գործոց իմոց զհաւատն: Դու հաւատաս՝ զի մի է Աստուած, բարւոք առնես, և դեւք հաւատան և սարսին: Կամի՞ս գիտել, ո՛վ մարդ անտի, զի հաւատք առանց գործոց մեռեալ են: Աբրահամ հայր մեր ո՞չ ապաքէն ի գործոց արդարացաւ՝ հանեալ ի սեղան զորդին իւր զԻսահակ պատարագ» (ՅԱԿԲ. Բ. 14-21): Դիտունը չընդունիր այսօր նիւթը առանց զօրութեան և փոխադարձաբար, ուր նիւթ՝ անդ զօրութիւն կը պօռայ, երկուքն ալ անբաժանելի, երկուքն ալ անհրաժեշտ՝ կեանք կոչուած գոյացութեան մէջ, մին պատճառ՝ միւսը արդիւնք, զիրար ջրդող զիրար թելադրող, զիրար ամբողջացնող հաւասարապէս: Սոյն օրէնքէն բացառութիւն մը չէ մարդէական կենսականութիւնը, անվիճելի և անխուսափելի կերպով: Մանուկը իւր ստեղծութեան առաջին օրէն կ'ունենայ անդադարութիւն, չարժուի և աճումի, ծնած՝ լոյս աշխարհ տեսած օրէն կը յաւելու ձիչ և աղաղակ, գրեթէ որոշակի չրջանները մէջ կը սկսի զարգանալ, երեկուան մանկիկը, այսօրուան չարժուղ՝ դիտող՝ քալող էակը կը դառնայ, երեկուան խմորը, այսօրուան հաստատուն մարմինը, երէկուան կակուղ՝ ոճիւ ոճաւոր, այսօրուան կարծր, ճիւաւոր և տակուն ոսկորներուն կը վերածուի, երէկուան մօր գրկին մէջ պատրաստ անունդ խնդրող ճպուռը, այսօրուան մտածող՝ աշխատող՝ մարդը կը դառնայ, որ կը գործէ իր ձեռքով, կը հայթայթէ իր մտնունդն ու պէտքերը իր ունեցած բնական միջոցներով: Եւ այս ամենը բաւական չե՞ն ճանչցնելու մեզ մարդու մարմին կոչուած նիւթին մէջ գոյութիւնը զօրութեան, որուն ի՛նչ անուն ալ տան նիւթապաշտք կամ բնապաշտք, մենք կը ճանչնանք և կը հաւատանք Հոգի անուանով, որ միւս գործարանաւոր մարմիններու մէջ տեսնուած զօրութիւններէն բոլորովին տարբեր ու չատ վեր գոյութիւն մըն է իր խորհելու՝ տրամաբանելու՝ դատելու կարողութիւնով. բանականութիւն, իմաստութիւն, աստուածածանօթութիւն, բարիի և չարի ընտրողութիւն, գաղափար անմահութեան և յաւիտենական կեանքի, պատիժի և վարձատրութեան, կապացուցանեն ի մեզ այդ Հոգի կոչուած, աննիւթ՝ անչօշափելի զօրութեան գոյութիւնը (ԾՆՆԴ. ԻԹ. 49, Ա. ԹԱԳ. ԻՐ. 13-15, ԵԲՐ. ԺԱ. 13-16, ՄԱՏԹ. ԺԶ. 16, Բ. ՏԻՄ. Ա. 10):

Սրդ, եթէ հոգին է Աստուծոյ շունչը և Անոր պատկերին համեմատ (ԾՆՆԴ. Ա. 27) մարմինն ալ Անոր ձեռագործը, եթէ Հոգին է զգացող,

դրդող ու կամեցող պատճառ, մարմինն է անոր ձգտումներն ու հակումները յարդիւնս ածող պատճառ և ընդունարան. ըստ այսմ, եթէ Հոգւոյ անունդը և փառքն է Հաւատքը, մարմնոյ անունդը և փառքն է գործը: Զի՞ որ յաճախ ալ կը կըրկնուի. «Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են» (ՀԱԿՈՎԲ. Ա.. 8):

Դարը ուր կ'ապրինք, ամէն դարերէ աւելի լուսաւոր հորիզոն մը բացած է Աւետարանի վերակարար լոյսին գիտակցագոյն և բարձրագոյն դաշխարհային կեանքին, որով կը ներշնչուինք: Ներկայ դարը, անցեալին մէջ թաղուող և անհետացող ամէն դարերէ աւելի և լայնօրէն յեղաշրջած է մարդկային միտքն ու ըմբռնումները: Եթէ քըրքրենք եկեղեցական պատմութիւնները, հարուստ ակնարկով մը որոշապէս պիտի տեսնենք անցած ընկերական բարքերու, սովորութեանց և ըմբռնումներու յատկանիշը բացատրող մրոտ էջեր ու երեւոյթներ: Հեթանոս Հռոմը, ամբարտաւան Նինուէն ու մեծատարածեալ Բաբելոնը կը տեսնենք մէկ կողմէ նիւթական բարգաւաճումի գագաթը հասած, մինչդեռ միւս կողմէ բարոյապէս վճռացած է չուայտութեամբ, մծդնէութեան զալիր և նողկալի ապականութեամբ պղծուած: Նախկին քաղաքակրթութեան այդ երբեակ ոստաններուն ալ փառքը կը կազմէին մարդկային անասնական ղգայութիւնը հրահրող լալիր արձաններ և լկտի անդրիներ և ասոնք՝ անոնց ամէն մէկ անկիւնը, հրապարակներուն, պալատներուն և տաճարներուն մէջ: Զգայապաշտութեան, մարմնական կրօնքի իշխանութիւնն էր այս:

Կուգայ քրիստոնէական դարաշրջանը, հոգւոյ՝ կուսութեան՝ սրբութեան և ամլածութեան կրօնքի թագաւորութիւնը, երբ երկու հակառակամարտ ուղղութիւններ, սկզբունքներ ու վարդապետութիւններ ճակատ առ ճակատ իրարու կը բաղխին, չարի և բարիի անխուսափելի բաղխումը, ուր դիմատապատ ընկղմող նահատակներու արիւնով կը ներկու ի երկիրը, և սակայն ուր վերջապէս կը փոխուի Պողոսնայի խաչը, մեծ անձնազոհին՝ հաւատքի վկային դրօշը, որ կը խորտակէ ապականութիւնը, կը նուաճէ ամէնէն անյողդողդ և ապերասան կամքերն ու կիրքերը և կը պարզէ նուիրացած՝ խաչատրամած մարդկութեան նիւթէն անդին՝ չատ անդին՝ հոգեկան ճաճանչաւէտ կեանքը: Հայրապետներ, վարդապետներ, մենաւորներ, երիտասարդներ և մատաղատի կոյսեր, իրենց իսկ անձին զոհաբերութեամբ հասակ առած կը հասնին իրենց փառքի պսակին, և այսպէս կը յաղթանակէ հոգւոյ կրօնը:

Երբ քաղաքակրթութեան տակաւ զարգացումով, դարերու տառապալից երկունքներու իբր արդիւնք՝ ճառքի առիճանական լուսաւորութեամբ, հերեւան եկան գրական կամ գաղափարային հալածանքներ, ընդդէմ խիղճի, ընդդէմ ճշմարտութեան աքացողներ, որոնք դրեցին, թեր ու դէմ փաստերին, հերքեցին, հաստատեցին, հիացան ալ

վերջապէս ի տես անբացատրելիին, մեծ անծանօթին, այն առեն ալ անճրկած լուեցին ամէն այդ ընդդիմախօս չրթունքներ ու ամէն առենէ աւելի չէչտուեցաւ, վեհ ու կարկառուն կանգնեցաւ խօսքը մեծիմաստ առաւածաբանին. «Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն: Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, և առանց նորա եղեւ և ոչինչ՝ որ ինչ եղեւն: Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էր լոյս մարդկան: Եւ լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւոր է, և խաւար նմա ոչ եղեւ հասու»: (ՅՈՎՀ. Ա. 1-5): Ամենէն հոյակապ հանճարներ խոնարհեցան այն փառաւորութեան առջեւ՝ որ երկինք կը պատմեն, այն հաստատութեան առջեւ՝ որ Անոր ձեռքի արարածները կը պատմեն: (ՍԱՂՄ. ԺԹ.): Այսօր սա բամբիռօրէն բարեփոխուած՝ ազնուացած են իրերն ու երեւոյթներ: Ծորհելու և իրաւաբանելու ընդունակ ամէն միտք կը տքնի այսօր դործնականապէս բացատրել բնազանցականը՝ տեսականը, կը քննէ նա՝ կը վերածէ, կը պատճառաբանէ երեւակայութեան և զգայարանաց ներքեւ ինկող երեւոյթները, իրերն ու ապրիլը, ու տակաւ քայլ առ քայլ նոր նոր յայտնութիւններով երեւան կը բերէ բիւրաւոր ու բիւրաւոր և այլազան կերպափոխութիւններ, մէկմէկէ հիանալի, մէկմէկէ ապշեցուցիչ, մէկմէկէ աւելի վսեմ յայտնութիւններ, որոնց իւրաքանչիւրը օրհնութիւն մըն է նոյն Արարչին նուիրուած:

Այսօրուան կրօնը նոյնն է քան դարեր առաջ

Նազովրեցի վարդապետին քարոզած կրօնին, մարմինով ալ բացատրուած հոգիի կրօնին, կամ ինչպէս ի դէպ է ըսել, այսօրուան կրօնն է հաւասարի եւ գործի կրօնը, երկուքն ալ ի մի ձուլուած, ի մի ազուցուած, մին միւսով ամբողջացուած, կամ իրարմով բացատրուած: Ահա այս սկզբունքով, այս ներչնչումով առլցեալ ճշմարիտ հոգիներն են, որոնք կոչուած են ըլլալ ուսուիւրայ՝ ազգակ և պատճառ յաւիտենական անմահութեան, երկնային նոր անվախճան թագաւորութեան առաջնորդները, քրանային վաստակաւորները:

Իրենց նմանները ուն, մարդկային մեծ ընտանիքին ապագայ երջանկութեան՝ բարօրութեան և խաղաղութեան հեռապատկերը հաւատքի գեղադիտակով ընդնչմարող բարի, անձնուրաց և հանճարեղ միտքեր — ի՛՛ր իրենց հոգիներին — վառուած ընկերասիրական կենսապարգեւ հուրով, կը սպառեն՝ կը հատցնեն ինքզինքին, այլոց՝ ներկայ և յաջորդ սերունդներու պարգեւելու սիրոյ՝ ճշմարտութեան՝ անկեղծութեան և անեղծութեան կեանքին ներչնչումը, ոգին ու թռիչը: Գիտուններ, գեղարուեստագէտներ, դրագէտներ, բանաստեղծներ, օրէնսդիրներ, մարդասէրներ, վարժապետներ ու վարդապետներ, հեւիհեւ չնչասպառ անհրուն կը խոյանան դէպ ի արդարութեան Արեգակը, անոր մէն մի ճառագայթը ընտրելով իրենց ուղի՝ ուղեցոյց, երկրագնդիս մէկ ծայրէն միւսը ամենէն ծանօթ վայրը ամենէն անծանօթ և ան-

կախ վայրերուն հետ հաղորդակցութեան դնելու և քաղաքակրթութեան անթիւ բարիքները վոխանցելու միջոցներ ստեղծելով, ախտաւոր տասնամեակները բուժելու դարման որոնելով, գեղեցիկին՝ վսեմին ճաշակը արթնցնելու և մարդիկ առաջին ձգելու հրապոյրները պրպտելով, մարդկային մտքին ու սրտին ներքին մութ ու անծանօթ անկիւնները ու անոնց պարունակած և մնուցած ապականութիւններու յայտնութեամբ հնարաւոր դարմանն աղաղակելով, հրաշագեղ լուսինն ու անոր գեղեցկութիւնը տարփողելով, մարդկային երեւակայութիւնը ոգեղէն հեռացնելու միջոց հայթայթելով, օրհասականներ և անկեալներ սփոփելով, անտառ և անապատ մնալը յղկելով, կեանց բանին քարող և ուսուցիչ լինելով։ Այո՛, ամեն այս աղնիւ և վեհանձն հոգիներ, իրենց անձին պատարագովը, ներքին՝ ինքնամուղ՝ ինքնասիրութենէ անճառելի և թագուն թելադրութեամբ կոչուած հաւատքով ու գործով իրական խմաստը տալ, միակողմանի և անձուկ խմաստով ըմբռնուած՝ «Սմեննայն ինչ ընդունայն է»՝ վաղեմի մէկ ասացուածքին։ Հետզհետէ իրարու յաջորդող և դարերու անվերջանալի շարքին մէջ անմահութեան՝ անկորնչելիութեան հաւատքի հուրը անչէջ պահելու համար տքնող անմահ հոգիներ, գործնականապէս կ'ապացուցանեն թէ չկայ ունայնութիւնն, բացի անկէ որ նիւթ է, պարզ կամ բարդ մարմիններէ բաղադրեալ նիւթ, և որ նիւթին չուրջը կը դառնայ,

նիւթի'ն որ դարձեալ ունայնութիւն չէ բոլորովին, որ չկորսուիր, այլ որ կը կերպափոխուի միայն, և որմէ անդին, որմէ վեր կայ հոգին, անմահութիւնը, յաւիտենականութիւնը որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ներկայ կեանքին՝ ժամանակաւորին չափ տունակութիւնը անժամանակին՝ անվախճանին մէջ. միայն աւելի ճոխ՝ աւելի չքեղ՝ երանաւէտ և անթառամ, և որ ներկայէն ունի այն տարբերութիւնը զոր ունի սահմանաւոր և ժամանակաւոր մարմնոյն հետ ապրող հոգիին կեանքը՝ անսահմանութեան մէջ ապրող հոգիին կեանքէն։

Գրիչը, վրձինը, քնարը, մին միւսէն բարձրանան, մին միւսէն թրթռուն, մին միւսէն ուժգին՝ անսանձ՝ անվրդով կը սուրան՝ կը սահին; կը թըռթռան թղթին՝ կտաւին ու գործիքին վրայ. ձեռք ձեռքի տուած հիւսելու ներբողը բարիին, ճշմարտին և գեղեցկիկին, խտացնելով և ներկայացնելով յինքնանս անսահմանութիւնը՝ անհունութիւնը ընդգրկող պարփակող և լեցնող յաւիտենական Հայրը, անժամանակ Որդին և նորոգող Ս. Հոգին, անբաժանելի Երրորդութիւնը, անեղ, անսկիզբն և անվախճան։ Անձնիւր հանճար, անձնիւր տրոփող սիրտ, անձնիւր իմացող միտք, Ներսէս, Սահակ, Մեսրոպ, Նարեկացի, Շնորհալի, Ոսկիվարդ, Անձէլօ, Բասթէօռ, Հիւկօ, Լամարթին, Դանդէ, Մօցարտ իրենց հոգիին բոլոր խանդովն բոլոր աւիւնովը եղած են ու կ'ըլլան երկրպագու և օրհներգու սիեզերքը ստեղծող գօրութեան, կը ցոլացնեն

իրենց բանին՝ գումի՝ սիրոյ և ղգացման այնպիսի չողեր ու ճառագայթներ, որոնք առանց ո՛և է օժանդակութեան կը բաւեն ապացուցանելու գոյութիւնը Ամենակալին, և իրենց գործերը են կոչը՝ Անոր չնորհաց: Ու ժամանակը, անհուն ու անվերջ ժամանակը, ո՛վ սիրելի հաւատացեալք Հայ. Եկեղեցւոյ, երկնածու հոգին ներչնչած է իր Արարչին դրուագները յօրինող այս անմահ հոգիները, որոնք կրցած են ըլլալ տաճար և բնակարան Հոգւոյն Սրբոյ, որոնք իրենց հաւատքով ու գործով ունեցեր են արթնութիւնը ճանչնալու և գնահատելու այն ձիրքերն ու կարողութիւն, որոնցմով՝ աւելի կամ նուազ չափով՝ օժտած է մեզ մի արատ՝ արարող Հայրը:

Քրիստոնէութեան նախնական և միջին դարերու մէջ հաւատքի նորահաստատ երկնային կրօնքի մշակնեաւորութեան՝ տեւականութեան համար եկեղեցին պէտք ունէր անձնուրաց նահատակներու, որոնք անպայման կերպով արհամարհէին աշխարհը, անոր փառքերն ու հրապոյրները, և իրենց անձը յօժարակամ նուիրէին ծոմի աղօթքի և սաղմոսերգութեան, երեւոյթ մը և պէտք մը որ ուրիչ բան չէր եթէ ոչ տարապայման հակադրեցութիւնը՝ անկէ առաջ անցնող դարերու ծայրայեղ նիւթականութեան, մարմնապաշտ և ցանկամոլ կրօնականութեան: Այդ երեւոյթը բնական էր և անհրաժեշտ, դարաւոր անբարոյական աւանդութիւնները, ուռնակութիւնները չեզոքացնելու՝ ջնջելու և անհետացնելու համար: Եկեղեցին առաջին օրէն նուի-

րագործեց անունն ու յիշատակը անոնց, որոնք խոհակով՝ զրկում և անձին օրինակով առակային ամեն հալածանաց և զոհողութեանց, պատարագելին իրենց անձը փրկելու համար ուրիշներուն, ըստ օրինակի երկնային վարդապետին: Եկեղեցին ամեն առեն հանդիսաւորապէս կը ծանէ՝ կ'անմահացնէ յիշատակը անձնուրաց հոգիներուն, որոնց աղօթքի՝ երգոց և պաղատանաց դեղեցկահիւս և երկնաչունչ օրհներգութիւնները կը կազմեն իր փառքը մինչեւ այսօր և պիտի կազմեն առաքեին, ցորչափ մնան նոյն և բաբախեն առնգմով մէն մի հաւատացեալի միտքն ու սիրտը: Օրհնեալ յիշատակներ: Եւ սակայն այսօր փոխուած են նախկին առեն իրերն ու երեւոյթներ չնորհիւ զարգացման քաղաքական բարւոք և իմաստուն կազմակերպութեանց, չնորհիւ պետական արդարութեան և ուղղամտութեան, եկեղեցին՝ իր դարաւոր գոյութեան նուիրագործումով՝ այլ եւս հաստատուն և ամուր իր հիման վրայ, չի պահանջեր և պէտք չունի այլեւս պահանջելու այն զոհողութիւնները, որոնք երբեմն պէտքեր էին իրեն պաշտպանութեանը համար, արդիւնի պէտքը չէ որ ունի եկեղեցին՝ այլ միմիայն կը պահանջէ սէր, եթէ կը կրէք սիրտ՝ հաւատք, եթէ ունիք հոգի՝ գործ, և կենդանի մեռեալներ՝ մեքենաներ չէք: Եւ այս ամենը դարձեալ ձեր օգուտին, ձեր բարւոյն համար: Իրրեւ քրիստոնեայ և լուսաւորչական ծնունդ Ս. Աւազանին բաւական չէ դոչել՝ «Տէ՛ր, Տէ՛ր», եթէ դուք որ ընկերական առեղծուածներ էք, դուք որ փրկուածներ և հե-

առաջներ կը դաւանինք ինքզինքնիդ ձեզի համար պրկուող-փրկչին, դուք որ ժառանգորդ կը համարւիք ինքզինքնիդ Հօրը թագաւորութեան՝ անմահական կեանքին: Երբ անմահութեան յոյսը և հաւատքը, ամենուս մչտավառ՝ մշտ կենդանի ակնկալութիւնը ըլլայ, և հարկ է որ ըլլայ, այն ատեն արթուն աչքերով սիւոն հակենք չը փախցնելու առիթը որ կը ներկայանայ և որ ամեն օր կը ներկայանայ: Երբ մեր սեւեռեալ մտածումը ըլլայ անմահութիւն, սիւոն տեսնենք մեր չուրջը թէ որքան միջոցներ կան այդ բարձր՝ որքան դժուարին նոյնքան քաղցր՝ նպատակին հասնելու: Ամեն օր մեր քովը՝ բոլորովքը՝ առջեւը կը տեսնենք որքեր որոնք ալէտք ունին պատսպարանի, աղքատներ՝ կարօտ հացի, մոլիներ՝ կարօտ ուղղութեան, կոյրեր՝ կարօտ անկեղծութեան, մատաղ սերունդ մը՝ կարօտ կրթութեան, բիւրտ բարքեր՝ կարօտ նկարի ու նուագի, եկեղեցիներ՝ տեղի փառաբանութեան և օրհնութեան:

Ահա միջոցներ, որոնցմով միայն կարելի կ'ըլլայ պատրաստել մարդուն իր մէջ ճշմարիտ՝ անխարդախ հաւատացեալը, ծառայութիւններ՝ որոց իւրաքանչիւրը կոչուած է ըլլալ ուղղակի և անուղղակի միջոցը պատրաստելու զգացող՝ դիտող՝ քննող ու դնահատող մարդը, որ չափելով դինքը չուրջպատող բնութեան և այս ամենուն Արարչին մեծութեանը հետ, դիմէ դէպի բարին՝ մեծը՝ վսեմը, արհամարհէ մոլութիւնն ու նուաստ կիրքը, որոնք մարմրնին հետ կը նուաստացնեն հոգին ալ, զգուշանայ չափազանցութիւններէ և այլանդակութիւններէ որոնք բնական կարգէն դուրս հանելու կը ծառայեն բանաւոր մարդը:

Ա.րդ, եղրակացնելով խօսքս, Սիրելի ժողովուրդ, կ'ըսեմ, բարձր է մարդուն կոչումը՝ նպատակը՝ որուն կոչուած ենք, վսեմ է, և այդ վսեմ նպատակին հասնելու համար հարկ է ունենալ հաւատք և գործ, կամ այլապէս, գիտակցութիւն պարտուց, աշխատիլ ընդունայն չը թացնելու այն իմացական և բնական կարողութիւնները, որոնցմով օժտուած ենք. գործենք, և հաւատքով սրտապնդենք զիրար: Հաւատքով ու քրտինքի գինով կոչենք Տիրոջ անունը, հաւատքով՝ որ կը լուսաւորէ և ցոյց կուտայ ուղին ընդ որ պարտինք ընթանալ, գործով՝ որ արդիւնքն ու պսակը սիւոն ըլլայ մեր հաւատքին: Գործով ապացուցուած հաւատքի կոչն է որ լսելի կը լինի մեր երկնաւոր Հօր, որուն առջեւ կարդի չնորհներովը ողողուած ենք: Ճանչնանք բարձր արժէքը այս չնորհաց, մեր անձին, մեր ընկերին, մեր Աստուծոյն վիճակին ծառայեցնելով զանոնք: Հաւատքով ու գործով կենդանանք մեր ժամանակաւոր կեանքը, վախճանք վերջին անգամ մեր չրթունքը աղաղակելով. « Ես յաղթութիւնս քո տէր յուսացայ, ցնծացաւ սիրտ իմ ի փրկութեան քում, օրհնեցից զՏէր, զբարերարդ իմ»: (ՍԱՂՄ. ԺԲ. 5):

ԿԱՐԱՊԵՏ ՔԱՀԱՆԱՑ ԹՈՒԽՄԱՆԵԱՆ
(Կիւրասոն)

Ա.

«Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ»։
(Ա. Կորնթ. ԺԳ. 4)

«Թողեալ լիցին սմա մեղք իւր բազում զի յոյժ սիրեաց»։
(Ղուկ. Է. 47)

ԻՆՁՊԷՍ ամեն Քրիստոնեայ գիտէ, Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և իր կրօնին և Աւետարանին ամենաամուծ վարդապետութիւնն ու բարոյականը հիմնուած են գաղափարի մը վրայ և անոր շուրջը կը դառնան, գաղափար մը որ բոլոր աշխարհի արարածոց կապն է և ոգին, որով կը մագնիսանան ամենքն ալ և իրարու կը կցուին գերբնական ամենէն անխմանալի բնազդմամբը, այժ մըն է այնքան մեծ և այնքան բարձր, որուն որակումը, բուն Ս. Յովհաննէս առաքեալի բերնին մէջ՝ բարոյական գաղափարներէ ամենէն մեծին և ամենէն բացարձակին հաւասարած է, այսինքն Աստուծոյ, զի «Աստուած սէր է» (Ա. ՅՈՎՀ. Դ. 8)։ Եւ երբ մենք մեր ամեն հանրային և ընկերական անյաջողութեանց գաղափարական պատճառ մը կը վնտռունք, անոր պակասութեան մէջ կը գտնանք զայն։ Հետեւաբար — որքան յաճախ եղած ըլլայ այդ — կ'արժէ որ այդ աստուածային գաղափարը միշտ քարոզներու նիւթ լինի և վերածուի իր ամեն տարբերութիւններուն մէջ։ Տարբերութիւններ՝ որք Պօղոս Ս. Առաքեալի Կորնթացւոց, Ա. Թղթոյն ԺԳ. գլխի մէջ աքանչելի կերպով դասակարգուած են։ Կառնենք այս անգամ առնչմէ գլխաւորները մի առ մի, և իւրաքանչիւրի հետ կը ջանանք համեմատել Ս. Գրոց պատմական և խրատական հատուածներէն մի քանին, տեսնելէ՛ Ս. Գիրքը բացատրած կը լինինք, և թէ անկէց կը հանենք իր ամենէն մեծ գաղափարականը, բարոյական խրատներ տալով հմտասէր ժողովրդեանդ։

Նախապէս այդ տարբերութիւններէն առաջինը երկուքը վերլուծելու համար ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ մի՛ջադէպի մը վրայ որ պատահեցաւ Քրիստոսին՝ Փարիսեցիի մը տունը ճաշի հրաւիրուած մի՛ջոցին։ Սրեւելեան հին սովորութեան համեմատ ամեն ոք բազմած էր գետնի վրայ՝ կիսակուրծ սեղանին չուրջը, կամ աւելի ճիշտ՝ ընկողմանած, ոտքերնին երկնցուցած։ Սմեն ոք կը ջանար խօսք մը առնել մեծ վարդապետին բերնէն և ամենուն աչքը անոր շրթունքներէն կախուած էր, երբ ան-

օրինակ երեւոյթ մը ամենուն ուշադրութիւնը դարձուց ուրիշ կէտի մը վրայ։ Յանդուգն կին մըն էր, նոյն քաղաքին մէջ հանրածանօթ իրրեւ «Մեղաւոր», ի՞նչ կուգար ընելու հոն։ Եւ ահա կը դիմէ դէպի Յիսուսը, Սնոտ ոտքը կ'ինկնայ, արտասուքը իր աչքերէն կը հոսի Քրիստոսի մերկ ոտքերուն վրայ, իր պարանոցի չուրջը սփռուած երկար ծամերը կը սրբեն այդ դառն կաթիլները եւ անոնց տեղ հաւկոյներ կը սեղմեն, անուշահոտ ու թանկագին իւղ մը կը տարածուի Սնոտ ոտքերուն վրայ։ Թերեւս ո՛չ ոք այդքանը սեւած լինէր աղմկալից վիճաբանութեանց մէջ, եթէ մկկային անուշահոտութիւն մը չպարարէր բազմականներու հոտոտելիքը։ Ի՞նչ էր այդ։ — Բնականաբար մէկն մի բազմական իր մտքի տրամադրութեան համաձայն տպաւորութիւններ կը ստանար այդ երեւոյթէն։ Ոմն կ'ափսոսար այդ թանկագին իւղը, որ կրնար վաճառուիլ եւ աղքատաց բաժնուիլ։ Ոմն պժգանք եւ զայրոյթ կը զգար որ իրենց ընկերակցութիւնը կը պղծուէր այդպիսի վատահամբաւ կնոջ մը ներկայութեամբ։ Ուրիշ մը հեգնաբար եւ սկեպտութեամբ Քրիստոսի վրայ կը նետէր ակնարկ մը, զարմանալով՝ որ «Թէ մարգարէ ոք էր, ապա գիտէր թէ ո՞վ եւ ո՞րպիսի ոք կին մերձենայ ի սա»։ Բուն իսկ տանուտէր Փարիսեցի Սիմոն էր այդ վերջինը մտածողը։ Ի՞նչ տպաւորութիւն ստացաւ ինքը Քրիստոս, հետաքրքիր էր ամէն ոք իմանալ։

Յիսուսի դէմքը տրտմանոյշ վհատութիւն մը ստացած էր։

«Սիմոն, քեզ ըսելիք մը ունիմ»։

«Ասա, վարդապետ»։

«Փոխատու մը — սկսաւ իր առակախօս բերանը բանալ Յիսուս — երկու պարտապան ունէր, մին 500 դահեկանի եւ միւսն 50ի. բնականաբար անոնք չատ կը նեղուէին եւ չէին կրնար վճարել, ինչ տուաղ դրամատէրը բարեբախտութիւնը ունեցաւ երկուքի պարտքերն ալ չնորհելու։ Ըսէ՛, կը հարցնէ Յիսուս Սիմոնին, տեսնցմէ ո՞րը աւելի չատ պիտի սիրէր փոխատու բարեգործը»։

«Բնականաբար ա՛յն որուն 500 դահեկան չնորհուց»։ — կամ, տարբեր տեսակ մը հարցնելով. «Ատենցմէ ո՞վ աւելի սիրած եղաւ փոխատուն»։ — «Բնականաբար զանի որուն 500 դահեկան չնորհուց.»։ — Շնորհման սկզբունքը միեւնոյն է, սակայն փոխատուն եթէ հաւասար աչքով նայած լինէր երկուքին ալ, նախ՝ 50 եւ 500 համեմատութեամբ տեսակ փոխատուութիւն մը չէր ընէր մէկին, յետոյ՝ եթէ ուղէր չնորհումը հաւասարացէ քաչխել, կրնար 500ի տեղ 50 չնորհել երկուքին ալ հաւասարացէս եւ մնացեալը պահանջել։ Ըսել է 500ի պարտականը կա՛մ աւելի կարօտ էր, եւ փոխատուն տալով աւելի մեծ բարեգործութիւն մը ըրաւ սկզբունքով, անոր ամբողջ պարտքը զեղչելով, եւ հետեւաբար աւելի չատ սիրելով ամենէն կարօտեալը. եւ փոխադարձաբար աւելի չատ երախտագիտութիւն զգացմամբ սիրուելով անկէց. եւ կա՛մ՝ այդ 500ի պարտականը աւելի արժանիք ցուցուցած էր իր սիրոյ զգացման մէջ, եւ այդ առաւելագոյն սէրը՝

առաւելագոյն չնորհով վոխարինուեցաւ։ Եւ այս խորհրդածութեամբ կը ջրուի անդադրիկ այդ «մեղաւոր» կնոջ հոգեբանութիւնը, և վարիսեցի Սիմոնի հիւրասիրութեան հետ կը բաղդատուի։ Յիսուս Սիմոնի տանը մէջն էր, ժողովրդական այդ հռչակ հանած վարդապետը պատուած էր զանի անոր ճաշին նախագահելով։ Մինչդեռ կինը անկեալ մըն էր, անտուն և անընտանիք, արհամարհուած ամենքէն, ընկերական յոլի կազմակերպութեան մը զոհը, որ թշուառութեան ադմին մէջ նրած էր։ Եւ սակայն պատուած վարիսեցին արհեստեան հիւրասէր սովորութեան համեմատ՝ Քրիստոսի ոտքերը լուանալու համար և ոչ իսկ ջուր բերել տուած էր, և ողջունի եղբայրական համբոյրն ալ ղլացած էր, որովհետեւ Յիսուսը հրաւիրած էր լոկ վիճաբանութեան ընթացքին մէջ վտաներ որալու անկէց, որպէս զի օր մը զԱնի Յուդայի մը համբուրել տար և կայիափայի մը դատարանին առջեւ թուքով լուանալ տար Անոր երեսը։ Ընդհակառակն այդ անկեալ կինը, որուն աղմաթաթախ մարմնոյն խորը անտեսանելի կերպով ծածկուած էր ադամանդ հոգի մը, հերոսային ճիգով մը ոխմէն դուրս կը պոռթկար, կը բարձրանար ջուրին երեսը և փրկութեան երկնային օդակի մը կը հանդիպէր, կը փարէր անոր ոտքերուն, զղջական արցունքներով կը լուար զանոնք, ապաշաւի և հաշտութեան ձիթենի մազերովը կը սրբէր, և իր երկարժամանակեայ տառապանքի՝ երկայնամիտ սիրոյ քաղցրութիւնն ու անուշահոտութիւնը կը հասցնէր հոն։ Կը բուրէ այո՛, աստուածային սրբագործութեան հոտը, որ կը զգլխէ և կը դիւռվցնէ կեղծաւորութիւնը, այլ կ'երջանկացնէ յարատեւ և քաղցրանոյշ սէրը։ Քրիստոսի պատգամը կը կնքէ այդ փրկութիւնը, կը նաւիրագործէ այդ սէրը. «Թողեալ ի[ց]իւ սմա մեղք իւր բազումք, զի յոյժ սիրեաց»։ Ահա կատարած իրողութիւն մը, յաւակնչական եղրակացութիւն քրիստոնէական անօրինակ բարեչքութեան։

Մենք ալ բազմականներուն հետ հարցնենք սակայն, «Ո՞վ է սա, որ զմեզս թողու»։ Ո՞վ էր Ս.յն՝ որ տարիներով սրբապղծուած կնոջ մը «բազում» մեղքերը մէկ ակնթարթի մէջ մէկ խօսքով կը ջնջէր, որ անուշահոտ օծանելիքը իր ոտքերուն համար նախատաս կը համարէր՝ քան տաղ գնովը աղքատներու հոգատարութիւնը։ Ո՞վ էր Ս.յն՝ որ հինգ հարիւր տէ յիսուն համեմատութեամբ նախատճար կը համարէր անպատիւ անկեալի մը իր ոտքերուն տուած համբոյրները, քան մեծ և պատուաւոր անձի մը՝ Սիմոնին, իր ճակատին տալիք համբոյրը։ Սէրն էր այն, սէր մը՝ որ կենաց բազմատեղ ովկիանի մը անհատնում և չախչախիչ ալիքներէն անցած էր երկայնմտութեամբ առանց անէանալու, և հոտած տղմի մը մէջ ալ խորտուտզուելով հանդերձ՝ դուրս ցոլացուցած էր ադամանդեայ սիրտ մը, որմէ բուրած էր փրկութեան քաղցրութիւնը, որմէ մեղաւորն ալ պիտի արդա-

բանաբ, աղբատն ալ պիտի հոգայուէր, պան-
դուխտն ալ պիտի պատուուէր և հիւրասիրուէր,
ճչմարտութիւնն ալ՝ և իր վարդապետն ալ պիտի
համբուրուէր. ահա աղբատներէ նախատմեծարը:
«Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ»: Ս.Հաւատիկ
Ս. Պօղոս առաքեալի այսօրուան մեզ տուած դասը:
Այս պատմութիւնը միշտ յիշենք ամենքս ալ:

Երկայնմտութեան հանդէպ դնենք և բաղդա-
տենք մեր յարաբերութեանց մէջ ունեցած կարճմտու-
թիւնը, որով չատ մը կը խրաչինք և կը պաղինք
իրարմէ, կը պաղինք ընտանիքէն, ընկերներէն,
Ս. Եկեղեցիէն: Եւ ատոր դիւրաւ կը յաջորդէ դըժ-
բաղդաբար սիրոյ «քաղցրութեան» դէմ առնուու-
թեան դառնութիւնը: Յուսահատութեան մահա-
բեր ժահրն է այն, որով սոսոր են չատերը կրծնել.
«Ալ այս ժողովուրդին խեր չկայ»... և ատոր կը
յաջորդէ եսասէր անտարբերութիւն մը: Եւ ընդհա-
կառակն այդ ժողովուրդը, ովկիանոսի ալիքներէն
տարուբերուած և մահահոտ ազմին մէջ խորասուզ-
ուած այդ աղտմանդը, ի՛նքն իսկ օր մը սիրտին
կ'երևնէ և Ցիսուսի ոտք մը կը գտնայ փարելու,
մինչդեռ յուսահատ Սիմոնները, որոնք խաչեցին
ալ կը գոչեն այդ փրկութեան ապաստանարանին,
որոնք այդ անկեալները իրենց աւանդական օրէնք-
ներով քարկոծած էին, իրենք վայերու արժանի
պիտի ըլլան, մինչ պիտի լուացուին սրբուին աղտ-
մանդի վրայէն զանի ծածկող սիրտեր:

Այս այլաբանական աղտմանդը կը հիմնեմ ծա-

նօթ առակի մը վրայ՝ զոր բանիմայ օտարականէ
մը լսած եմ: Տիկինի մը մատանիին վրայէն վար
կ'իյնայ իր ամենէն սիրած և թանկագին ադա-
մանդը և դլսրուելով կ'երթայ իյնալ մօտակայ ճա-
հիճի մը մէջ, որ չատ լաւ հոտեր ալ չունի ներս:
Այդ պերճաշուք տիկինը, անմիջապէս թևերը և
տաքերը կը սոխաէ և կը մտնայ հոն. մոռցած է իր
թանկագին և մուտքանայ զգեստները՝ որք կ'աղ-
տոտին, մոռցած է իր աչխատութեան անվարժ և
փափուկ տաքերն ու ձեռքերը՝ որ կ'ապականին,
մոռցած է իր միշտ անուշահոտութեանց վարժուած
հոտառելիքը՝ որ կը կծուի, և երկար ժամեր կը
փորէ տիղմը, կը քրքրէ զայն և մէկդի կը նետէ,
և վերջապէս իր երկար և արտաչուք աչխատու-
թիւնները կը պսակուին, կը գտնայ անգին ադա-
մանդը, կը լուայ զանի, և ահա մոռցաւ ամեն ինչ:
Անոր փայլը և փիսուսուքին յաջողութիւնը՝ կը
քաղցրացնէ իր սիրտը: Բանի՞մ այդ օտարականին
հետ թէ տեղական և ժամանակի չոռի և հոտած
քարքեր և ազդեցութիւններ մեր իրաքանչիւրին
վտորը ընկղուզած են անգին ադամանդը. զոր սա-
կայն չեն կրցած հալեցնել: Ո՛վ կը սիրէ այդ ան-
գին ադամանդը, թող առաջ անցնի. թող սոխաէ
իր նոյն իսկ անվարժ, նոյն իսկ տկար տաքերն ու
ձեռքերը՝ ըլլայ այն միտք, թէ՛ դրամ, թէ՛ բնա-
կան ոյժ: Գլուխ՝ ձեռք և տաք ամենքն ալ իրենց
կարողութեան համեմատութեամբ երկար աչխա-
տանք մը ունին ընելիք, եթէ ունին երկայնամիտ

աեր՝ անջնջելի աեր այդ հնադարեան ազամանդ ժո-
ղովրդին նկատմամբ: Ցուսահատինք, վարժե-
ցնենք մեր անընկճելի հոգւոյն զգայարանները դա-
չոռա բարքերուն ալ, աղտոտ արզևլքներուն ալ,
Ջանանք այդ ազամանդին վրայ ճնշող դարչա-
հոռա ափշմիրը ու ներքին ոգեղ և արտաքին բոսո-
բագոյն անմաքրութիւնները սրբել, մեր եղունգ-
ներով փորել և մէկդի նետել, և վատահ լինինք
անոնց տակէն երեան պիտի գայ քրիստոնէական
մաքուր և անգին ազամանդը, զոր մեր աչխա-
տութեան և բոլոր աշխատասրաց արդիւնք-քըր-
ւիւնքովը լուանանք. մեր Ս. Գրոց դրախտին և
սրբավայրերու հարուստ և բազմաճիւղ վայելուչ
մաղերովը սրբինք, և դիտակից կրօնի և կրթու-
թեան անուշաբոյր խղովը օծենք: Այդ խղին
հոտը պիտի բաղցրացնէ և վարձատրէ մեր երկայ-
նատիս սէրը, վասն զի մեր սէրն ալ քաղցր է եղած
առոր համար: «Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ:

Մեր անհատական կեանքի մէջ ալ նիւթ դառ
նանք Քրիստոսի պատանած այս մինջադէպին,
երկայնամիտ լինինք իրարու պակասութեանց
նկատմամբ, քաղցր լինինք իրարու խակութեանց
դէմ, վասն զի ատոնց մէջ է սէրը, որ ինքնին
քրիստոնէութիւնն է: Իրրեւ կանոն երկայնամտու-
թեան՝ նկատենք ընկերը ո՛չ թէ իրրեւ անհատ մը,
այլ իրրեւ ներկայացուցիչ մը հանրութեան, անոր
մէկ անդամը, զոր սիրելով է որ կը բարձրանանք
մինչեւ Աստուած, Ս. Յովհաննէս առաքեալ

պատճառաբանութեան հանգամատ: Իսկ իրրեւ կա-
նոն քաղցրութեան կամ սիրոյ, լինինք բարեհամ-
բոյր և քաղաքավար իրարու նկատմամբ. պարզ
արտաքին ձեւ մը չէ քաղաքավարութիւնը, այլ
խորապէս կ'ազդէ մեր բարքերու վրայ, մեզ կը
քաղցրացնէ իրարու նկատմամբ, մեզ կը մեղմէ,
կը ներդաշնակէ, սիրոյ յատակագրանն է այն, նոյն
իսկ մեր մտերմութեանց մէջ կարեւոր:

Սէրը զօրացնենք երկայնամտութեամբ և քա-
ղաքավար քաղցրութեամբ, և սիրոյ Աստուածը
պիտի տայ մեզ այդ երկայնամտութեան և քաղց-
րութեան հատուցումը, վասն զի իր ատքին, իր
աթոռին առջեւ կը բերենք մենք զմեզ, և «Թողեալ
լիցին ամա մեղք իւր բազում» պատգամին կ'արժա-
նանանք, որպէս և մենք ալ յոյժ սիրելու տրա-
մադիր ենք, կամ կը խոստանանք ըլլալ: Այդ
պատգամով Աստուած սրբէ մեր անհատական
և հանրային ազամանդի ափշմիրը, որպէս զի ար-
ժանանանք մեր անուշահոտ երջանկութեամբ իր
սիրոյ և փառաց խունկերը բուրելու յաւիտեանս
յաւիտենից. Ամէն:

Բ. ՔԱՐՈԶ

«Սէր ոչ նախանձի, ոչ ինդրէ զիւրն»։

(Ա. Կորնթ. ԺԳ.)

«Որ կամիցի ի մէնջ առաջին լինել, եղիցի մեր ծառայ»։

(Մատթ. Ի. 27)

Սիրոյ յատկութեանց չարքին մէջ յառաջանալու համար՝ մեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ Ջեբեդեան երկու առաքեալներու դէմ իրենց առաքելակիցներու ունեցած բարկութեան վրայ։

Բրիստոս իր շրջանը ապարատած է ամբողջ Հրէաստանի մէջ, և վերջին անգամ ըլլալով կը վերադառնայ Երուսաղէմ։ Այդ ճամբորդութենէն առաջ՝ կը բաղդրէ իր չորքը իր բոլոր առաքեալները և աշակերտները և հետեւողները. «Ահաւասիկ, կ'ըսէ, ելանեմք յԵրուսաղէմ», ուր Որդի Մարդոյ քահանայապետներուն պիտի մատնուի, մահուան պիտի դատապարտուի, հեթանոսաց ձեռքը պիտի յանձնուի, պիտի նախատուի, ծեծուի և վերջապէս խաչը պիտի հանուի։ Բայց այս ամէնը երեք օր պիտի տեւեն միայն, փրկութեան գործընկերութիւնը պիտի կատարուի, իր անձը իբրեւ փրկանք պիտի տայ «ոխանակ բազմաց», այլ յաղթութիւնը վրայ պիտի հանի, «և յերիր աւուր յարիցէ» (Մատթ. ԻԱ. 17-19). և ինչպէս քիչ առաջ պատմած էր իրենց՝ պիտի վերադառնայ «Որդի մարդոյ

փառօք Հօր իւրոյ՝ հանդերձ հրեշտակօք իւրովք, և յայնժամ հատուսցէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր» (Մատթ. ԺԶ. 27)։ Հրապուրիչ և փառաւոր հեռապատկեր մը կը նկատուէր աշակերտներու երեւակայութեան առջեւ. այդքան մեծ և հրաշալի յաղթանակի մը և անոր հետեւանք եղող ուրախութեան. մինչ իրենք անհրաժեշտ պիտի մնային, իրենք՝ որ ամեն ինչ թողած և անոր հետեւած էին. իրե՛նք՝ որ անոր անունով հրաշքներ գործած էին և անոր առանձնաշնորհեալ առաքեալներն էին, նոյն իսկ իրենցմէ զատ ուրիշի մը չսպասել որ յանուն Յիսուսի քարոզէ և հրաշագործէ. հարկաւ այդ առանձնաշնորհումը պէտք էր որ Մեսիական «Արքայութեան» մէջ ալ վայելէին. բայց չէ՞ որ իրենք սեռած և լսած էին թէ թագաւորներու պալատին մէջ առաջին իշխանը կայ, երկրորդը կայ։ Արդեօք իրենց սահերկութիւնն ո՞րը առաջին աթոռը պիտի գրաւէր։ Ահա այն մտմտուքը, որ գրաւեց ճշմարտութեան այդ դէմ խակ հետեւողներու մնախառն ուշադրութիւնը։

Բանխներ կան մեր մէջ ալ՝ որք կ'ուզեն փորկոթիւններ և երշանկութիւններ ունենալ, և կը քաղճան որ իրենք ալ առաջին պատուղները իրարու բերնէն յափշտակեն, ամենէն մեծ պաշտօնեայն իրենք լինին։ Երկու հատ կայծ առաքելոց մէջ, ամենէն կրակոտները, Բաներկեզե՝ այսինքն Որդիք Որոտման կոչուածները, ամեն բանի կը նեռտէին. նեղքին կորով ունէին՝ որ չափաւորութեան պէտք

ունէր, և Քրիստոսի հանդարտ վարդապետութիւնները լաւագոյն դէղն էին ատոնց համար։ Ատոնք, Զեբեթէոսի զաւակները՝ Յակովբոս և Յովհաննէս, իրենք անձամբ չէին համարձակեր իրենց սրտի փառասիրական տենչը ներկայացնելու Յիսուսի, իրենց մօրը միջնորդութեանը կը դիմեն։

Սողոմէ, Քրիստոսի կին հետեւողներէն մին, կը դիմէ Անոր համարձակ դէմքով մը և կ'աղերսէ որ իր այդ ապագայի արքայական փառաց աթոռին երկու կողմերը նստին իր երկու որդիքը. «Մի ընդ աջմէ քումմէ և մի ընդ ահեկէ յարքայութեան քում»։

Հայրական հանդիմանող ժպիտ մը երեւցաւ Քրիստոսի աստուածային դէմքին վրայ, յաւերժաւ անունց ա՛յդքան անգիտակից տենչերուն համար, դարձաւ անոնց, «Ոչ գիտէք զինչ խնդրէք» ըսաւ նա սաստելով. «Տեսնէ՞ք, աւելցուց, պիտի կրնա՞ք ըմպել այն տանջանաց դառն բաժակը՝ զոր ես պիտի խմեմ. պիտի կրնա՞ք մկրտուիլ այն արեան մէջ՝ յորում ես պիտի մկրտուիմ, և այդպիսո՛վ միայն արեան յաղթութեանը մասնակից լինիք»։ Յանդուգն՝ այլ անկեղծ երիտասարդները՝ իրենց վարդապետին աննուաճելի հետեւած էին և հոս ալ հետեւելու պատրաստական ցուցուցին ինքզինքնին, և յիրաւի ալ հետեւեցան. Յակոբոս՝ առաքեալներէն առաջին նահատակուողը եղաւ՝ գլխատուելով Երուսաղէմի մէջ, և Յովհաննէս՝ միւսներէն աննէն չատ տառապողը եղաւ Քրիս-

տոսի համար իր երկար կեանքովը, և Քրիստոսի ճշմարտութեան դարուն սոսկալի հալածանքներուն ականատես՝ ամենէն վերջին ննջողը եղաւ աւետարանչութեան։ Եւ սակայն պատնք կը բաւէին որ ամենէն առաջինը լինէին անոնք։ Առաջնութիւնը անձնական արժանեաց մէջ է, այն պէտք է լինի աւազին՝ որ արժանիքն ունի ծառայելու, ահա սկզբունքը. «Որոյ տուեալն է»։ Եւ միւս տասն աւետարանչները տակաւին հասկցած չէին գայդ։ Որդ մը սկսաւ կրծել իրենց ներսիդին. հապա իրե՞նք, վերջին աթոռները միայն պիտի դրաւէին, ինչո՞ւ այդ երկուքը յաւաջադահ պիտի լինէին, իրենցմէ լա՞ւ աւետարանիչն ուներ, ինչո՞ւ աւելի մեծարուէին և պերուէին։ Զատկուա նահապետի տասն որդւոց արիւնը հոսած իրենց սրտին մէջ, կը յիշէ՛ք հարկաւ Գեղեցիկի պատմութիւնը. դոգեաս պատք ալ՝ առաջին պատեհութեամբ պատրաստ էին. այդ երազատես Յովսէփները սպանելու կամ վաճառելու, որպէս զի երկինքի մէջ դէմ իրենց չդրաւած աթոռները՝ անունք ալ չգրաւեն։ Նախանձի մոայլոտ միքրոպն էր որ պիտի սողոսկէր իրենց հոգւոյն խորը, եթէ Քրիստոսի մանրազէտով զինուած հոգւոյն աչքերը չտեսնէին զայն, և իր երկնային խօսքերու հականեխականը չպատուաստէր անոնց վրայ։ Այդ տասները «յոյժ բարկացան ի վերայ երկուց եղբարց», այլ Քրիստոս յանդիմանեց զանունք՝ ընկերաբանական աննախանձ սկզբունքները

պատգամելով անոնց, և անոնց միջոցաւ բոլոր ապագայ մարդկութեան: Տիրապետելու փառաւոր ենթակայութիւնը քրիստոնէութեան մէջ գործ չունի. տապալեցաւ այն խաչին տակ, որուն գոնը լուաց, մկրտեց զայն և վերածնեց հաւատար մարդկութիւնը. «Եւ որ կամիցի մեծ լինել՝ եղիցի ձեզ պաշտօնեայ, և որ կամիցի ի ձէնջ առաջին լինել՝ եղիցի ձեր ծառայ»: Ինչո՞ւ նախանձիլ մեծին վրայ, առաջինին վրայ: Անոնք՝ եթէ ճշմարտապէս մեծ են՝ ճշմարտապէս առաջին են, անոնք ձեզ համար պաշտօնեաներ են, ծառաներ են, անոնց «Տուեալ է ի Հօրէ» կարողութիւն ձեզ ծառայելու, իրենց ունեցած առաւելագոյն քանքարը ձեզ համար պիտի գործածուի: Իսկ եթէ անարժան են այդ մեծութեան և առաջնութեան՝ և «խնդրեն զիւրեանցն», այն առեն այդ այժը օր մը ինքնին պիտի տապալի, պիտի ցրուի. իրենք այսօր մէկ հատիկ են, վաղը տասնապատիկ սերունդ մը պիտի ունենան, և այդ սերունդին մէջ պիտի անհետանան հողի տակ պահուած քանքարները, և այդ սերունդը պիտի ձուլուի ամբողջութեան մէջ և այդ ամբողջութիւնը դուք էք: Ուրնին ծաղրելի և պարապուելի չէ՞ նախանձիլ այնպիսի բարիքի մը՝ մեծութեան մը որ մերն է կամ մերը պիտի լինի, ո՛չ միայն աստուածային նախախնամութեամբ, այլ և ընկերական և անհատական իմնապարզ օրէնքով: Մերը, ո՛չ թէ մեր եսին ըսել կ'ուզեմ, այլ ամբողջութեանը՝ հաւատքեանը: Եսը չէ՛ որ կարեւորութիւն ունի

Աստուծոյ և աշխարհի առջեւ, այդ եսերէն կազմուած հանրութիւնը, թէեւ այդ եսերէն ոմն մեծ և ոմն փոքր, ոմն ղօրաւոր և ոմն տկար, ոմն հարուստ և ոմն աղքատ, ոմն դէղեցիկ և ոմն տգեղ: Ինչպէս Ս. Գիրքը, նոյնպէս մարդկային ընկերութեանց բոլոր պատմութիւնները ամէն ազգայ մէջ կը ցուցնեն այդպիսի նկարագիրներ: Այդ եսասիրութիւնը և նախանձը կարծես անասնական բնազդումի մըն է, ամէն անհատ աշխարհի վրայ առաջին անգամ ինքզինքը կը սիրէ: Անհատականութիւնը արդէն ինքնին եսասիրութեան սկզբունքի վրայ հիմնուած է: Ամէն անհատ՝ քանի որ ուրիշ անհատի հետ յարաբերութիւն ունի, և այդպէսով կազմուած են ընկերակցութիւնք՝ այսինքն ընտանիքներ, ցեղեր, ազգեր, բնական բերմամբ այդ անհատը ցանկան աչքով պիտի նայի իր ընկերի առաւելութեանց վրայ: Սակայն քրիստոնէութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը այդ անասնական հակումները բանականացուցած՝ աղնուացուցած են: Եսը ինքզինքը սիրելով՝ ո՛չ թէ ուրիշն ունեցածը կործանելու հակամէտ պէտք է լինի՝ ըստ քրիստոնէութեան, այլ ուրիշին ունեցածին ինքն ալ ձգտումի պէտք է ունենայ: «Սիրեսցես ընկերն քոյ իւրեւ զանձն քո» սկզբունքին մէջ՝ անհատականութիւնը իր բարձր և հաւատար դիրքը ունի, և ուրիշին յաջողութեան դէմ կը դրուի իւր անհատականութեան ղօրացումին, և չար նախանձի դէմ բարի նախանձի մրցումը: «Կարէ՞ք ըմպել զբաժակն՝ զոր ես ըմպե-

լոյն եմ, կամ զմկրտութիւնն զոր ես մկրտելոյ եմ՝ մկրտիլ»: Այն դժուարութիւնը և այն արեան մկրտութեամբ զոհաբերութիւնը ընել կարո՞ղ ենք, ահա առաջին հարցումը մեր եսին հարցնելիք: Եթէ կարող ենք այդ բանական կորովը ունենալ, երկրորդ հարցում մըն ալ. «Պատրա՞ստ ենք ծառայել», այս հարցումն ալ մեր նախանձին ուղղենք. եթէ կարող ենք, մենք հաւասարապէս մեծ ենք, յաղող ենք և երջանիկ ենք՝ ինչպէս ուրիշները:

Ահա պատասխաններ՝ զորս ամենուս կուտայ Ս. Գիրքը, մեր ամենքն ալ մէկ մարմնոյ մը անդամներն ենք, և այդ մարմինը իրարու հետ կապուած է առաձգական այլ անբեկանելի ջղովը, որ սէր կը կոչուի: Ո՛չ ճկոյթը թող դանդաղի թէ ինչո՛ւ վրդը մնացեր է, և ո՛չ բազուկը թող հպարտանայ թէ ո՛րքան մեծ է: Միայն ա՛յն անդամները թող ցաւին որ ախտոտ են և օր մը չա՛ս երկարելով՝ նողկանք պէս պիտի կը տրուին և պիտի նետուին: Ամէն անդամ իր հասարակաց մարմնին օգտին համար այդ սիրոյ ջիղը զօրացնել պէտք է ջանայ իր կարողութեանը համեմատ: Այդ սէրը չսիրեր նախանձ, չսիրեր եսասիրութիւն. «Սէր ո՛չ նախանձի, ոչ խնդրէ զիւրն». Ահա Պօղոս առաքեալի մեզ տուած դասը:

Եսասիրութիւնը և նախանձը, որք Ս. Աւետարանի ընթերցուածին մէջ երեւան կուգան, դժբախտաբար մեր մէջ ալ քիչ ծաւալ չեն գտած: Ըսե՞մ արդեօք թէ մեր սեփական ախտերէն են

առանք: Որքա՜ն աւերներ գործած են այդ վատչուէր նկարագիրները անցեալին մէջ:

Սակայն չկարծենք թէ, քանի որ այդպիսի նկարագիր մը արմատացած է մեր մէջ բազում դարերէ ի վեր, չկրնար ակարանալ՝ ջնջուիլ: Եսասիրութեան դէմ, մեր նախանձին դէմ. պէտք է զոհողութիւն և ծառայելու պատրաստակամութիւն կամ կարողութիւն: Եթէ կարող չենք մեծը ընել, մեծը ընել կրցողին չնախանձինք, այլ մենք ալ մեր ունեցածովը զոհանանք և զայն գործածենք հանրութեան համար, եկեղեցւոյ համար, որով մեր եսին գործածած կը լինինք. այդպիսով կը ջնջուին այդ աղտոտ բարքերը: Եթէ կը սիրենք հանրութիւնը՝ մեր ընկերները, այդ սէրին մէջ ես չկայ. «Սէր ո՛չ խնդրէ զիւրն». եթէ կը սիրենք մեր կրօնակիցները և հայրենակիցները ամբողջութեամբ, և ուրիշ ես մը չենք նկատեր անոնց մէջ բաւին չափ կիրառութեամբ, հոն նախանձ չկայ, վասն զի այդ միւս անհատին մեծութիւնն ալ՝ երջանկութիւնն ալ մերն են. «Սէր ո՛չ նախանձի». եթէ մեծ է՝ մեր պաշտօնեայն է, եթէ առաջին է՝ մեր ծառայն է:

Եթէ կը սիրենք, հապա պէտք է ուրախ ըլլանք յանդիման մեր ընկերին յաջողութեան՝ երջանկութեան վրայ, և ո՛չ թէ յանդիման, այլ՝ նախանձինք: Զուգադիպութեամբ մը հայերէն լեզուի մէջ «խնդալ»ը և «խանդալ»ը իրարու հականական նշանակութեամբ միեւնոյն արմատէ չաւաշ ելած բառեր են, որպէս զի չսրինգին դար-

մանը ցուցնեն: Իրարու յաջողութեան վրայ չա-
րութեամբ խանդաղը, այսինքն նախանձիլը, մեզ
կ'ատորնացնէ և կ'անասնացնէ. իսկ իրարու յաջո-
ղութեան վրայ խնդաղը, այսինքն ուրախանալը
մեզ կը բարձրացնէ, իսկ այդ յաջողները և մեծերը
կը խոնարհեցնէ և մեր պաշտօնեայն սպասաւորը
կ'ընէ:

Կը յիշենք հարկաւ՝ ամենքս ալ Սաուղի նա-
խանձը Դաւիթի դէմ, ինչ խակասիտ՝ նկարագիր և
յատկանշական պատմութիւն մըն է այդ Սաուղի
և Դաւիթի յարաբերութիւնը: Դաւիթ՝ հակայական
Գողիաթը իր պարսատիկով զգետնելէ վերջ՝ երբ
Իսրայելացի կոյսերու չքնաղքներէն գովեստի եր-
գեր կը լսէր թէ «Եհար Սաուղ զհազարս և Դա-
վիթ զբիւրս», Իսրայէլի ամենամեծ ամենէն երջա-
նիկ՝ ամենէն առաջին մարդուն, Սաուղի, նա-
խանձն իսկ կը չարժէր, և քիչ էր մնացեր որ չար
նախանձով մղեզնեալ անոր գեղարդը խեղճ հո-
վիւ պատանիին սիրտը ցցուէր (Ա. ԹԱԳ. ԺՀ. 1–13):
Սակայն հալածուած Դաւիթը ուրիշ օր մը կը հան-
դիպի Սաուղին, որ առանձինն՝ մարդի մը վրայ
կարկաչահոս աղբիւրի մը գլուխը քնացած էր, գե-
ղարդը մէկ կողմը գետնի վրայ ցցուած, և միւս
կողմը ջրի կուժ մը, անոր բոլոր թիկնապահներն
ալ խոր քունի մէջ ընկղմանած: Բայց երբ Դա-
վիթի թիկնապահը խորհուրդ կուտայ իրեն՝ սպան-
նել իր այդ երդուեալ նախանձորդ թշնամին ապա-
հովապէս, վեհանձն Դաւիթ կը յանդիմանէ զանի

ընելով, «Քաւ լիցի լինել ի Տեառնէ ձգել զձեռն
իմ յօծեալ Տեառն», և միայն գեղարդն ու կուժը
կը տանի և հեռանալով կ'արթնցնէ Սաուղը, կը
ցուցնէ իր սէրը անխախտ (Ա. ԹԱԳ. ԻԶ.): Ան-
խախտ սէրը բարձր է պսակաւոր յաջորդու-
թենէ մըն ալ, և կը բարձրացնէ հովիւ Դաւիթ մը
և կ'ընէ մարդաբէ-թագաւոր և նախահայր Փրկչի,
նախահայր և ծնունդ Աստուծոյ, այսինքն սիրոյ,
ըլլ Աստուած սէր է:

Ուրեմն, սիրելի ժողովուրդ, այս գեղեցիկ
օրինակները թող մեր վրայ ազդեն, թող կամք
ունենամք զործադրել այդ ազդեցութիւնը. սի-
րենք անխախտ, և մեր եսը հանրութեան ծառա-
յելու մէջ ձուլենք միացնենք, վառենք երկայ-
նամիտ և քաղցր սիրով: «Որ կամիցի ի ձէնջ առա-
ջին լինել եղիցի ձեզ ծառայ». ահա օրինակը
Քրիստոսի, որ Որդի Աստուծոյ լինելով հանդերձ
չեկաւ ուրիշի ծառայութիւնը ընդունելու՝ այլ ու-
րիշին ծառայելու, «Որդի մարդոյ ո՛չ եկն պաշտօն
առնուլ՝ այլ պաշտել, և տալ զանձն իւր փրկանս
փոխանակ բազմաց» (ՄԱՏԹ. Ի. 28): Շատ որոշ
կը տեսնուին այս խօսքերու մէջ այն երկու դար-
մանները՝ զոր առաջարկեցի ընդդէմ նախանձի և
եսասիրութեան, այսինքն պատրաստ և կարող կա-
ցութեան լինքզինքը միշտ «երկայնամիտ» և առանց
յոդնելու «քաղցր»՝ ընկերին և հանրութեան ծա-
ռայելու, մրցելով կարողին հետ, փոխանակ նա-
խանձելու անոր վրայ, և փոխանակ իր երջանկու-

թիւնը անոր կործանման մէջ վճռաւելու, այսինքն հանդարտ՝ վոխանակ խանդաղատու: Նոյնպէս անհատա-կանութիւնը զօրացնել և այժմու կամքը ունենալ զոհողութիւն ընելու ընկերին համար, հանրութեան համար, այսինքն իր մէկ անպատճը աշխատեցնել, յոգնեցնել, զոհել, խաչել, որ ամբողջ մարմինը ձեւի բերուի և երջանկանայ:

Աստուած ինքը՝ իր Որդւոյն պատկերը մեր հոգւոյն մէջ տպաւորէ և Անոր երկայնամբա-քաղցր, անձնախանձ և ինքնազոհ սէրը ունենալու կամքը չնորհէ մեզ ի փառս իւր և ի պայծառու-թիւն Եկեղեցւոյ:

Գ. ԳԱՐՈՋ

«Սէր ո՛չ ամբարհաւանէ, ո՛չ հպարտանայ, ո՛չ յանդգնի, ո՛չ գրգռի»:
(Ա. Կորնթ. ԺԳ.)

«ԵԹԷ մեղիցէ եղբայր քո, սաստեա՛ նմա, եւ եԹԷ եօԹն անգամ մեղիցէ քեզ եւ... դարձցի.., Թողցես նմա»:
(Ղուկ. ԺԷ. 1-4)

ՊՕՂՈՍԻ կոչնԹացւոց Ա. ԹղԹին ԺԳ. գլխի մէջ գերազանցապէս վերլուծուած սիրոյ ստորոգելիները՝ մեր ընկերական յարաբերութեանց տեսակէտին վրայ յառաջացնելով, այժմ կը հանդիպինք այդ յարաբերութեանց մէկ ուրիշ պատահականութեանը:

Փաստը կը քաղենք ըստ մեր սովորութեան Քրիստոսի կեանքէն, առակներէն կամ քարոզուԹիւններէն: Նախ բացատրենք այն խօսքերը զորս յառաջ բերինք Ս. Աւետարանին մէջէն:

Յիսուս իր աշակերտներուն կ'ըսէ և կը հաստատէ ԹԷ անկարելի է որ ընկերական յարաբերութեանց մէջ գայթակղութիւններ՝ իրարու դէմ պակասութիւններ չպատահին: Մտքի, բարոյական նկարագրի, տարիքի, դասակարգի, պաշտօնի և այլ չատ մը տարբերութիւններ, որոնք ինքնաբերաբար յառաջ եկած են մարդկային ընկերութեանց մէջ՝ բնական և անհեռապիտական յեղաշրջումով,

յաճախ բաղխումներ յառաջ կը բերեն իրարու հետ ապրող ամենէն սիրելի անձերու միջեւ իսկ: Գուցէ անասնական բնազդ մըն է այդ, որ նախընթացն է զօրաւորին՝ առողջին՝ գեղեցկին և խնայուկին յաղթութեանը, և ակարին՝ հիւանդին՝ ագեղին ու ագէտին ջնջուելուն, որը այժմեան դիտական բացատրութեամբ ընտրականութիւն և բարեկրթութիւն կը կոչուի: Սակայն քրիստոնէութեան բարձրութիւնը հոն է, որ ո՛չ թէ ակարն ու հիւանդը, ագեղն ու ագէտը կ'արհամարհէ՝ կը ջնջէ, այլ զահոնք կը բարեկրթէ ինքնիրենց մէջ, ակարը կը զօրացնէ, հիւանդը կ'առողջացնէ, ագեղը կը գեղեցկացնէ և ագէտը խմաստուն կ'ընէ: Չի Քրիստոս չեկաւ զօրաւորներուն համար, այլ ակարներուն՝ անկեալներուն, կամ՝ աւելի աւետարանական բառով փորիկներուն համար, բառին ամենէն ընդարձակ նշանակութեան մէջ, ինչպէս որ բժիշկ մը առողջին վրայ չերթար՝ այլ հիւանդին: Քրիստոն է որ կ'ընէ այդ հրաշալի բարեկրթութիւնը:

Լսեցիք թէ Քրիստոս գայթակղութեան ջնջումը կարելի չնկատելով հանդերձ, վա՛յ կուտայ անոր՝ որով ձեռքով և մէջոցով այդպիսի գայթակղութիւն մը կը պատահի, գայթակղութիւնը փորիկներուն դէմ: Քրիստոսի՝ Աւետարանի՝ Աստուծոյ փոքրիկներն են առանք, որոնք հրեշտակներ ունին պահապան երկինք մէջ, և անոնց մէկ մազէն պակաս մինչեւ վերջին կաթիլ արիւնը կըբա-

նայ Աբէլի արեան պէս բողոքել Աստուծոյ առաջնեն առջեւ, և կայէնի պատիժը տալ յանցաւորներուն: Այդպիսիներուն համար, կ'աւելցնէ Տէրն մեր, լաւագոյն է որ ջաղացի քար մը իրենց վիզերնին կապկպուի ծովը նետուին և խեղդուին: Ինչպէս հին ժամանակները, այժմ եւս առանց երկրի մէջ մահուան պատիժը առանձանձ է որ կը պատուի յանցաւորներուն, առանց մարդկութեան օրէնքները ըսել կ'ուզեն թէ այդ քրէական յանցաւորին գոյութիւնը օգտակար չըլլալէ զատ՝ վնասակար է աշխարհի, և այդ չարիքը մէջտեղէն կը վերցնեն: Այդ տրամաբանութեամբ Քրիստոս՝ նախ՝ աշխարհը կը հոգայ և անկեալներու ու փոքրիկներու մէջ այդպիսի եղանակով ինկած մը բացառութիւն նկատելով, անոր՝ աշխարհի վրայէն ջնջումը կ'ուզէ. և երկրորդ՝ մեր ընկերը գայթակղեցնելը մեր առջեւէն մեծ յանցանքը կը նկատէ: Ո՞ւր է այդ յանցանքին մեծութիւնը:

— Քրիստոս ինքն իսկ կը ցուցնէ զայդ. «Զգոյշ եղի՛ր, կ'ըսէ, եթէ եղբայրդ կը մեղանչէ յանդիմանէ զանի, առաջ՛ զանի, և եթէ զղջայ, իր յանցանքը քաւէ, ներէ անոր. եթէ նոյն իսկ օրն անգամ — ըստ հրեայական ոճի — իսկ ըստ մեր ոճի՝ հազար անգամ ալ մեղանչէ և անկեղծապէս զղջայ և քաւէ իր յանցանքը, պէ՛տք է որ ներես իրեն. ահա Քրիստոսի խօսքերը: Շատ պարզութեամբ կրնանք հետեւցնել թէ այս մեծ յանցանքը, զոր գործելու վտանգին մէջն ենք, և որ Աւետա-

բանին մէջ «գայթակղութիւն» կը կոչուի, կը վերաբերի աննեղող վարմունքին հանդէպ մեր ընկերի պակասութեանց. պակասութիւններ, որք որքան ալ ծանր լինին և պարբերաբար կրկնուած՝ աւելի ծանր չեն՝ ըստ Քրիստոսի՝ քան մեր աննեղողամտութիւնը:

Ինչ կիրքեր են անոնք, որ զմեզ կը մղեն այդ մեծագոյն քրէական յանցանքը գործելու, այդ հարցման պատասխանը բոլոր իսկ մեր խօսքից նիւթն է: Նախ և առաջ յաւակնութիւն մ'ունինք ամենէն առաջը, ամենէն արդարը, ամենէն խելացին երեւելու մենք զմեզ, առաջին բնազդը մեր եսին մէջ. ինքզինքնիս արդարացնելու ճիգն է. նայն իսկ ինքզինքնիս կը խաբենք չատ անգամ՝ մեր ներքին խորհրդածութեան մէջ՝ վատաբար առեղծելու ինքնարդարացման: Փարիսեցին և մաքսաւորին առակը չատ անգամ մեր ներսիդին կը կրկնուի, և մեք մեր խղճին առջեւ քանի անգամներ՝ առաձարին մէջ կանգնած վարիսեցիին պէս կը խորհրդածենք, թէ «Աստուած իմ, գոհանամ ձեզմէն, զի ուրիշ մարդոց պէս չեմ. ո՛չ յափշտակող եմ, ո՛չ անիրաւ եմ, ո՛չ անբարոյական, և ո՛չ ալ քովս կանգնող մեղաւորը մաքսաւորին պէս», և եթէ խիղճը խայթոցներ ցուցնէ մեր դէմ, հազար տեսակ իմաստակ վատաբերով խայթոցին նետը բթացնելու համար կը չմոնենք ժանիքներ, որք սակայն միշտ չեն ազդեր և խայթոցը իր արդարացատ դերը կը կատարէ: Ատոնք բացատական են: —

Գրականն ալ ունինք, վարիսեցիին նման. «Շատերը երկու անգամ պահք կը պահեմ, իմ առաջնածքիս տասանորդը Ղեւտացիներուն կուտամ». ալ ազկէց աւելի աստուածաշնորհ մարդ կարելի է ըլլալ: Դժբաղդաբար այդ յաւակնութիւնը կամ Պօղոս առաքեալի բառով ամբարհաւաճութիւնը՝ մեր մէջ ալ չատ հազուագիւտ չէ, իր մի կամ միւս եղանակաւորման մէջ: Առանց գիտնալու կը յաւակնինք ամեն բան գիտնալ, եկեղեցւոյն և ժողովրդեան ամենէ չատ սիրահարները կը յաւակնինք ըլլալ. և թերեւս ոչինչ օգուտ հասցնել զատ՝ չատ մեսաներ կուտանք անոնց, իրաւունքնիս միայն դործադրելով հոն և պարտքերնիս մոռնալով. մեր ընտանիքը, մեր դրացին, մեր հայրենակիցը սիրել կը յաւակնինք, և սակայն մեր ընթացքով աւրիչի մը գանոնք աւող ըլլալնուս գաղափարը կուտանք: Բնականաբար ընդհանուրի վրայ չէ որ կը ցուցնեմ այդ տգեղութիւնները, քաւ լիցի, չատ մը յարգելի բացառութիւններ կան. — երանի թէ հակառակը բացառութիւն ըլլար. — իմ նպատակս է հոս ցուցնել թէ այն բարքերը որ կը գտնուին մեր մէջ. մինչ ոմն այս տեսակը ունի և ոմն այն:

Շարունակելով խօսքերնիս, ըսենք թէ երբ այդպիսի յաւակնութիւն մը մեր բարքին մէջ արմատ գտնէ, այսինքն մենք զմեզ միշտ լաւ տեսնելու՝ իսկ ուրիշը դէշ, բնականաբար ուրիշի մը պակասութեանց դէմ յոխորտանք պիտի ղղանք:

«Եւ ո՛չ եմ իրրեւ զայս մաքսաւոր», ըսած է վարիսեցին, այդ առակին մէջ։ Երեւակայեցէք, եթէ այդ խեղճ մաքսաւորը ճիշտ հոն պատկառելի մը ըրած ըլլար վարիսեցիին դէմ, չէ՞ք կարծեր որ վարիսեցին նոյն իսկ մոռնալով Աստուծոյ տաճարի մէջ գտնուիլը՝ ապտակ և նախատինք պիտի իջեցնէր անոր վրայ փոխանակ նեղելու։

Ահա առակին պակասութիւնը՝ զոր պէտք է չտեսնենք, որպէս զի աննեղոտամտութեան քրէական յանցանքին մէջ չիյնանք։ Սպկէց դիւրին բան չկայ. խեղճ մը ունինք մեր ներքին, որ Աստուծոյ փոխանորդն է, միշտ մոխիկ ընենք անոր ձայնին մեր ամենէն պազարիւն ժամանակին մէջ, մանաւանդ մեր աղօթքներու միջոցին, նա պիտի ըսէ մեզ թէ ինչ պակասութիւններ ունինք, և երբ այդ ձայնը լսենք և հասկնանք մեր պակասութիւնը, առակին քայլն է այդ, ո՛չ միայն զայն չտեսնելու կամ դարմանելու, այլ և մեր ողջմտութեամբ՝ անոնց իրական պատճառները քննելու՝ երբ նմանօրինակ պարագաներ մեր ընկերոջն վրայ կը տեսնենք, ներողամիտ աչքով նայելու անոր վրայ, և մեր վարձառութիւնէն քաղած խորհուրդներ տալու անոր, որպէս զի նա ալ դարմանէ իր սխալը, ինչպէս մենք դարմանեցինք։

Երկրորդ կէտ մը, որ յաւակնութեան հետ՝ կամ անկէ անկախ՝ պատճառ կը լինի մեր անողորմտութեան դէպի մեր ընկերը և այդպիսով

զանի կը կործանէ, մեր հպարտութիւնն է։ Բառը ինքնին ա՛նքան որոշ է՝ որ վերլուծման պէտք չունի։ Ջունեցածնիս երբ ունենալ կը ձեւացնենք՝ յաւակնութիւն է. իսկ երբ ունեցածնիս գործածելու մէջ անարգական վերաբերութիւն կ'ունենանք անոր նկատմամբ որ մեր ունեցածին չատ պէտք ունի, ատոր հպարտութիւն կըսենք։ Ինչ կամ չատ, ինչ որ ունինք, խելքի կտոր մը, գրամի կտոր մը, ոյժի կտոր մը, ատոնք իրենց գոյութեան պատճառովն իսկ չեն արդարացներ զմեզ, որ արհամարհենք զանոնք որք չունին ատոնցմէ մին կամ միւսը։ «Եթէ մեղիւղ եղբայր քո սատեա՛ նմա», կ'ըսէ Յիսուս. սատելը կարողութիւն մը կենթադրէ, բայց երբ այնքան հպարտ ըլլանք որ այդ մինչ ոտկար եղբայրը սատելու չափ չդիջանինք, այլ արհամարհենք զանի, մեր այդ կարողութիւնը իր գոյութեան իրաւունքը կը կորսնցնէ մեր մէջ։ Հպարտութեան ամենէն մեծ և ամենէն վտանգաւոր հակազդեցութիւնը ինքն իսկ Քրիստոս ըրաւ։ Շատ լաւ գիտենք ամենքս ալ այդ օրինակը, և ինչ հիանալի տեսարան, որուն առջեւ կը փղձկինք։ Սեաղ Հինգշաբթի երեկոյ, Քրիստոս, Աստուծոյ որդին, այդ մեծ վարդապետը, զենջակ մը կապած առջեւը, ծունկ կը չոքի և այդ խեղճ ու տգէտ ձկնորս աշակերտներուն ադատոտ ոտքերը կը լուայ. «Լուացեալն չէ ինչ պիտոյ բայց զի զոտն լուանայցէ». այսինքն անոնց քայլը՝ ընթացքը դէպ ի ուղիղ ճամբան առաջ-

նորոգելու համար՝ կը ճկի՝ կը խոնարհի, անոնց ոտքի առջեւ եղած քարերը ժողովելու, աղտերը մաքրելու, որպէս զի իրենք ալ ուրիշին ընեն: Անոնց ներքինին մէջ՝ իրենց քայլերը յամրացնող աղտերն ալ մաքրելու օրինակ տալ ուզեց այդպիսով:

Պատմութեան մէջ նուազ չեն այդպիսի օրինակները, օրինակներ թէ՛ մեծերու թէ՛ պզտիկներու, վասն զի մեզմէ մեծ ոյժերը չեն որ հպարտութեան կիրքէն ըմնուելու ենթակայ են, այլ չա՛տ պզտիկ ոյժեր ալ երբեմն պէտք եղած է աւելի հպարտ կըլլան իրենց անկեալ եղբօրը համար: Ոյժ մ'է քիչ մ'աւելի ուրիշէ մը կրթեալ՝ խելացի, ուրիշէ մը քիչ մ'աւելի տարիքոտ և փորձառու ըլլալը, ոյժ մ'է քիչ մ'աւելի մաքուր բարոյական ունենալը, պատահական ոյժ մ'է նաեւ երբ այսինչ կամ այնինչ խնդիրին մէջ մեր ընկերներէն աւելի իրաւունք ունինք: Բա՛յց իրաւունքը միթէ մեզ պիտի հպարտացնէ՞, չներելու մեր ընկերոջ: Երբ մանաւանդ դիմացինիս պարտադիր է ներել և իր պակասութիւնը դարմանելու: Դժբաղդաբար այդ կիրքը բաւական զօրաւոր է մեր մէջ, անոր համար երբ յաճախ պատահաբար հաշտարարի դեր կ'ունենայ մէկը ո և է խնդիր մը կարգադրելու երկուքի և աւելիի միջեւ, կը զգուշանայ յայտարարելու թէ անոնցմէ ո՛վ աւելի իրաւունք ունի, վասն զի, ո՛հ, դիտենք ամենքս ալ, բաւական է որ իրաւունքի մէկ փոքրիկ կէտը քօղի

տակէն տեսնենք, ալ կարծես չենք զսպուիր, կարծես անիրաւողը մինչեւ ոտքերնիս համբուրել տալու չափ չը գիջանինք՝ չենք կշտանար: Կամ ընդհակառակը՝ եթէ անիրաւ կողմն ենք, ամենափոքրիկ ակնարկէ մը կը գուշակենք որ անիրաւութիւնս պիտի հատատուի կամ դէթ մեզ համար անհաստատ վճիռ մը պիտի արուի, ամէն բան կը խառնակենք, նոյն իսկ հաշտարարի անկողմնակալութիւնը կասկածի ենթարկելով:

Առանձին առնուելով խակ՝ երբ այսքան վնասակար է հպարտութիւնը, հապա ո՛րքան աւելի գէշ կը լինի երբ յաւակնութեան հետ միանայ, այսինքն մէկը՝ դոյութիւն չունեցող՝ իր չունեցած կարողութեան կամ իրաւունքին վրայ հպարտանայ, այն ատեն չարի սեւ դէմքն է որ կ'երեւի հոն, և իր ընկերին գիջանելու խոնարհիլը՝ իրեն համար ինքնասպանութիւն կերեւի: Օճառի փրփո՛ւր մը:

Երկրորդ կիրքը, որ արգելք կը լինի մեր գիջողութեան և ներողամտութեան կամ կը դժուարացնէ մեր ընկերին գործած սխալներու դարմանը, յանդգնութիւնն է. «Զգոյշ կացէք, կ'ըսէ Քրիստոս, չատ վախկոտ խնդիր է ընկերին պակասութիւնները չտեսնելը». ըլլայ այդ պակասութիւնը մեզ կամ ուրիշն նկատմամբ՝ միեւնոյն է: Վերջին աստիճան խոհեմութիւն, չափաւորութիւն և կենցաղավարութիւն կամ քաղաքավարութիւն կը պահանջէ այդ գործը: Որքան գէշ տպաւորութիւն և մեր յուսացածին հակառակ ազդեցութիւն կ'ընէ

դիմացինին վրայ, երբ մենք անոր երեսն ի վեր՝ կոչա կերպով իր սխալը կը ցուցնենք, բայց այդպէս կ'ընենք երբեմն դժբաղդաբար։ Սո՛ւտ է կը պոռանք իրարու երեսին, մինչդեռ եթէ աւոր տեղը ըսենք, «Ներեցէ՛ք, ըստ իմ կարծեաց կը սխալիք, կամ սխալ տեղեկութիւն առացած էք, կամ թերեւս մոռցած էք իրողութիւնը», և սկսինք աւոր ապացոյցները տալ, կարծեմ նոյն բանը ըսած կը լինինք աւելի՛ ազդու և աւելի չխնարար կերպով։ Վերջապէս փափկանկատութիւն բառը ամենէն լաւ կը բացատրէ ա՛յն ընթացքը՝ զոր մենք պարտինք ունենալ մեր ընկերին, սխալներու՝ պակասութեանց կամ ակարութեանց նկատմամբ։

Աւելորդ կը սեպեմ այս մասը ընդլայնել, կը յուսամ ամենքդ ալ լաւ կը հասկնաք կրթեալ չըրջանակներու մէջ սովորական եղող ա՛յդ գերազանցապէս բարձր և յառաջադէմ յատկութիւնը, որ կը կոչուի քաղաքավարութիւն, և որ ինքնին առաջին ազդակն է քաղաքակրթութեան։ Միայն չե՛մ մոռնար ձեր երեւակայութեան առջեւ դնել յատկութեան և հպարտութեան հետ միացած յանդգնութիւնը կամ անքաղաքավարութիւնն ալ, և այն աստեն երեւակայեցէք թէ այդ երկքը մէկտեղ ունեցող մը՝ ինչպէս կրնայ ներողամիտ և չինչ ըլլալ։

Իսկ չորրորդ և վերջին կիրքը, որ կը վնասէ մեր ընկերին հետ վարուելու և անոր սխալները դարմանելու և կամ անոր իրաւունքը ճանաչելու

գործին մէջ, բարկացոտութիւնը, և կամ պօղոս առաքեալի բառովը՝ զրգռուելն է։ Մանաւանդ երբ անիրաւութիւնը մեր դէմ եղած է կամ այնպէս կը կարծենք եղած ըլլալ, առաջին սպառնալիքը բարկութեան զրգռուելն է, և ճիշդ կամ կարծեցեալ անիրաւութեան աստիճանին համեմատ կը բորբոքինք, նոյն իսկ չափազանցութեան կը կորնչինք։ Այս վերջին կիրքը՝ ամենէն սաստիկը և ամենէն դէշն է. անոր համար մանաւանդ մեզքերէն մին նկատուած է։ Բարկութեան մեր մէջ ըրած չարիքները ամենքս ալ գիտենք, և ո՛րքան պատակումներու պատճառ կ'ըլլայ այդ։ Իսկ երբ խնդիրը միացման գայ ընկերութեամբ և ներողամտութեամբ, ո՜հ, հակոտնեայ են բարկութիւն և ներողութիւն, բարկութիւն և խաղաղութիւն։ Եթէ նախորդ կիրքերէն ո՛չ մին ալ ունենանք, այս կիրքը կը բաւէ արդէն՝ որ ընկերնիս գայթակղեցնենք — Քրիստոսի բառովը — և արժանի ըլլանք երկանաքարով ծովը նետուելու. — ահա մահացու մեղքը։ — Ուրեմն առաջին դարմանը վերջին կիրքէն սկսինք, այսինքն եթէ կ'ուզենք մեր ընկերին սխալը չտեսնել տալ, պէտք է նախ մենք չգրգռուինք. պաղարիւնութիւնը ամէն սխալ կը դարմանէ, նոյն իսկ մերինը, զայն ցուցնելով մեզ՝ մեր խղճին առջեւ։

Իսկ հիմա երեւակայենք թէ ո՛րքան հրէշային կը լինի մէկը՝ երբ յատկնոտութեան կամ ամբարհաւաճութեան, հպարտութեան, և յանդգնութեան

հետ կը միացնէ բարեմտութիւնը կամ գրգռուելը։ Այդպիսի մարդ մը բնականաբար երբ ընկերոջ վնաս կուտայ՝ կը դայթակղեցնէ զանի, այդպիսին վնասակար է մարդկային համերաշխութեան համար, ընկերութեան զոյութեանը և խաղաղ յառաջդիմութեանը համար։ Իսկ ընդհակառակն երբ ամբարհատաճռութեան տեղ՝ ինքնագիտակցութիւն ունենանք, այսինքն Սոկրատ խմաստասիրի «Ծանիր զքեզ»ը սովրինք, հպարտութեան տեղ՝ քրիստոնէական խոնարհութիւնը, յանդգնութեան տեղ՝ քաղաքակրթեալ աչխարհներու փափկանկատութիւնը, և վերջապէս գրգռուելու տեղ՝ լուրջ մարդու մը արժանի պաղարիւնութիւնը ունենանք, այն ատեն դիմացի ընկերնիս ո՛չ թէ ևօթն, ևօթնհատուն անգամ ևօթն ալ եթէ մեղանչէ, զինքը կրնանք դարձի բերել և իր ընկած ոխերմն բարձրացնել, այսինքն ընկերական բարեկրթութիւնը ինքն իրեն մէջ կատարել տալ։ Եւ միակ կարճ բառը՝ որ այս ամենը կը ձուլէ իր մէջ և անկեալը կը վերածնեցնէ, նորէն ու նորէն կը կոչուի սէր, և ըստ Պօղոս առաքեալի մեզ տուած դասին, «Սէր ո՛չ ամբարհատաճէ, ո՛չ հպարտանայ, ո՛չ յանդգնի, ո՛չ գրգռի»։ այդպիսի սէր մը հրաշքներ կը գործէ անկեալ ընկերի մը վերականգնման գործին մէջ։ Կը տեսնէ՞ք թէ ինչպէս և ինչո՞վ կը յայտնուի, թէ քրիստոնէութեան տեսակէտովը կեանքի խընդիր ըսուածը, այսինքն ընտրականութիւնը և բարեկրթութիւնը, ո՛չ թէ զիրար ոչնչացնելով

կը լինի, այլ հաւասարապէս երջանիկ և արդար ընելով մեզ ալ մեր ընկերն ալ։ Եւ գիտցած ըլլանք որ մեր այդ չնորհար գործին համար պէտք չէ սպասենք որ միսթարէնը ընդունինք ընկերէն, կամ դէմ երախտագիտութիւն մը, գոնէ չոր շնորհակալութիւն մը. — ո՛չ, ո՛չ. — Քրիստոս այդ մասն ալ յանձնութիւն կը նկատէ վարքիկ առակով մը աւետարանական պատգամներուն մէջ, թէ ծառայ մը չպատուեր և պէտք չէ սպասէ որ իր տէրը գինքն իր հետը նստեցնէ, և մանաւանդ «Միթէ չնո՞ր ունիցի ծառային այնմիկ» որ ծառայութիւն ըրած է իրեն։ Մենք ալ կ'ըսէ, իրաւ. և հանրութեան ազատ ծառաները լինելով, ինչ որ ընենք՝ որ մեզի հրամայուած է Աստուծմէ, Ս. Գրքէն, բնութենէն, քաղաքակրթութենէն պէտք է ըսենք թէ «Ծառայք անպիտանք եմք, զոր պարտէաքն առնել՝ արարաք»։ Հոս տեղն է Պօղոս առաքեալի յիշեալ գլխոյն մէջ ըսած խօսքերը յառաջ բերել, որ «Եթէ զկեղտս մարդկան խօսիցիմ և զհրեշտակաց, և սէր ո՛չ ունիցիմ», աչխարհի վրայ կզգիացեալ և միօրինակ անախորժ ապաւորութիւնը կ'ընեմ, «Իբրեւ պղինձ որ հնչէ կամ իբրեւ ծնծղայս, որ զօղանչեն»։ Սակայն կը պահանջուի սէր մը՝ իրական սէր մը, որ զերծ ըլլայ ամբարհատաճութենէ, հպարտութենէ, յանդգնութենէ և բարկութենէ, իրենց դարմանն ունենալով ինքնագիտակցութիւն, խոնարհութիւն, փափկանկատութիւն և պաղարիւնութիւն։ Այդ չարիքները սակայն՝ իրաւ երիտասարդութեան և կրթուի

կիրքեր, իրենց բարի գործածութիւններն ալ ունին զոր անտես ընելու չենք։

— Դիտենք ամբարտաւանութեան տեղ խոնարհութիւն, և կը լինինք ամենէն յայտ մարդը։ Դիտենք հպարտութեան տեղ անձնական արժանապատուորիւն յարգել տալով մենք զմեզ՝ մեր իսկ ընթացքովը, և կը լինինք աշխարհիս ամենէն պատուաւոր մարդը։ Դիտենք յանդգնութեան տեղ եռանդ և աշխոյժ, և կը լինինք աշխարհիս ամենէն յառաջադէմ մարդը։ Եւ վերջապէս՝ դիտենք բարկութեան չար կրքի տեղ՝ արդար զայրոյթը ստորնութեանց դէմ, և կը լինինք աշխարհիս ամենէն ուղղամիտ մարդը։

Կը տեսնենք թէ կիրքերէ ինչ լաւ հետեւանքներ կրնան յառաջ գալ։ Արդէն այս չորս կիրքերը ինքնին արժանի են երկար ուսումնասիրութեան իրենց բազմակողմանի երեւոյթներով և բարի ու չար հետեւանքներով, սակայն մենք բուսականանանք այս անգամ ինքնագիտակից, խոնարհ, վարկածնակատ և պաղարիւն սիրոյ դասովը և վստահ ըլլանք որ մեր հղբայրը մեզ հետ բարձր դիրքի մէջ պահելով հանդերձ՝ մենք ալ կը լինինք յայտ, պատուաւոր, յառաջդիմական և ուղղամիտ անհատներ, եկեղեցւոյ և մարդկութեան մէջ։ Տերունական աղօթքի հրամայածին նման նախ առաջադրենք՝ «Որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց», և ապա աղօթենք «Թող մեզ զպարտիս մեր»։

Աստուած մեր գործին համեմատ լսէ մեզ և չնորհէ իր ողորմութիւնը մեր ամենուն առհասարակ. Ամէն։

Գ. ՔԱՐՈԶ

«Սէր ո՛չ խորհի զչար, ո՛չ խնդայ ընդ անիրաւութիւն. այլ խնդայ ընդ ստուգութիւն։»
(Ա. Կորնթ. ԺԳ.)

«Զամենայն զոր միանգամ կամիջիք՝ թէ առասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս եւ դուք արարէք նոցա, զի այս իսկ են օրէնք եւ մարգարէք»։
(Մատթ. Է. 12)

Բարոյական գերազանց սկզբունքներ կան՝ որք միջավայր չունին՝ ամենուրեակն են անոնք, ժամանակ չունին՝ յաւիտենական են անոնք։ Այդ կարգի սկզբունքներէն մին է մեր ընտրած բնաբանը։ Քրիստոնէական թուականէն դրեթէ վեց հարիւր տարիներ առաջ՝ Պուտտայ մը՝ ծայրագոյն արեւելքում՝ Հնդկաստանի մէջ՝ սկզբունք մը կը քարոզէր, որով միեւնոյն ուղղութեան կամ առաքինացման կ'ուզէր առաջնորդել մարդը բացառապէս, մինչ վեց հարիւր տարի վերջ՝ Տէրն մեր Քրիստոս՝ կը քարոզէր նման սկզբունք մը, նոյն առաքինացման առաջնորդելու համար մարդը՝ դրական կերպով։ Սակայն այդ դրականութեան մէջն է ինքնին քրիստոնէութեան աստուածային գերազանցութիւնը։

Պուտտա յաւիտենական ոչնչութիւնը իրեն դա-

զաւթարական ունենալով՝ Նիրվանայէն ոգեւորուած կը պատուիրէր իր հետեւողներուն, «Զընո՛ւ ուրիշ չէն ա՛յն, ինչ որ չէին ուզեր որ ուրիշը իրենց ընէ»։ Պուտտայի վարդապետութիւնը իր բարձրութեամբը հանդերձ եսասիրութեան յատկանիշը ունի. առանձինն բարձրանալ և առաքինանալ, ուրիշին գործին չխառնուիլ, որպէս զի իր այդ առաքինացումը չվերդովուի՝ ուրիշին ալ իր գործին խառնուելովը։ Սակայն քրիստոնէութիւնը առար հակառակ կերպով հակառակ և քարոզեց կառարկութեան ուղղութիւնը. ընդհակառակն հրամայեց գործել, աշխատիլ ուրիշին համար. և առար մէջ փնտռել կեանքին բանական նպատակը։ Այսու ամենայնիւ, խնդիրը վերաբերութիւն ունենալով ընկերին, բնական կարգով՝ Քրիստոս ուշադրութիւն պէտք էր ընէր նաեւ բայսական կեանքին վրայ։ Այդպիսով նախ բայսականին մէջ կը հրանդէ զմեզ, սահման մը կը դնէ առար, և ապա կ'անցնի դրականին։

Քրիստոսի ամենէն հիանալի և բարոյագործական քարոզներէ մէկուն այդ հատուածը, լերան քարոզին վերջաբանն է, Մատթէոսի աւետարանին հինգ մարգարիտ փունջերէն մին։

«Մի՛ դատէք ուրիշը, կ'ըսէ Յիսուս, որպէս զի ուրիշներն չդատուիք, վասն զի ինչ տեսակ դատաստանով որ ընկերնիդ դատէք, նոյն կերպով դուք ալ պիտի դատուիք. ինչ չափով որ չափէք՝ դուք ալ նոյն չափով պիտի չափուիք» (ՄԱՏԹ. Է. 1-2)։

Որքան մարդիկ կան մեր մէջ որ չափազանց կը սիրեն քննադատութիւնը, վասն զի լսած են որ ամեն ոք ազատ է դատողութիւն ընելու. բայց այսքան միայն. չատ անգամ ուրիշ ոչինչ գիտեն, թէ ո՞վ է որ կը դատեն, թէ ինչ է քննութեան նիւթը, թէ ինչ փաստեր և իրողութիւններ են՝ որոց չուրջը կը դատնայ խնդիրը, և թէ ինչ եղանակով է որ պէտք է դատեն։ Բաւական է որ «իրաւունք չունի՛» որոտան, և ցուցնեն թէ իրենց ալ խելքը կը հասնի։

Քննադատութիւնն արդարեւ նոր քաղաքակրթեալ ժամանակի ամենէն յառաջդիմական քայլն է, որ անհրաժեշտութիւն մը եղած է բոլոր խնդիրներու համար։ Մանաւանդ այնպիսի խնդիրներ՝ որոց գիտական կամ թուաբանական ճշդութենէն կախումն ունին մարդկային և ընկերական կեանքի հետ վերաբերութիւն ունեցող երեւոյթներ, լինին անոնք պատմական կամ բնական, կամ տնտեսական կամ թէ քաղաքական։ Միտքի կատարելագործեալ ոյժերէն մին է քննադատութիւնը, երբ երեւոյթները նեթոտով մի առ մի կը դիտենք, նախ նոր երեւոյթները անցեալ երեւոյթներու հետ կը բաղդատենք, առանց տարբերութիւնները և նմանութիւնները կը գտնենք, և եզրակացութիւն մը կը յառաջ բերենք, որ ճշմարտութիւն է։ Այսօր բնական գիտութիւնները, ընկերական բարքերը ու կազմակերպութիւնը, նոյնպէս պատմութիւնը, այդ դրութեան կը պարտին իրենց լու-

սարանութիւնը: Օրինակի համար, փոքրիկ կաթսային մէջ եռացուած ջուրին յառաջ բերած չոգիին ոյժովը անոր կափարիչին չարժիլը, պատճառ եղած է այսօրուան չոգեկառքերու՝ չոգենաւներու և ուրիշ մեծ գործարանաց հսկայ մեքենաներու գիւտին: Եւ սակայն փոքրիկ կաթսայի չոգին մինչեւ չոգեկառքի անագին կառարկագործուած վայրաչարժին հասնելու համար՝ բազմաթիւ փորձերու, երկար տարիներու և շատ մը գիտուններու ամբողջ կեանքին վրայէն անցած է: Փոքրիկ կաթսայի չոգիին ոյժը՝ փոքրէն մեծին, մանուածրէն ընդհանուրին վրայ փորձուելով, յառաջ եկած երեւոյթները զննուելով և քննադատուելով, վերջապէս կարելի եղած է անոր յատկանիշը և մեծութիւնը և մեր գործնական կեանքին մէջ ունեցած օգտակարութիւնը եղրակացնել: Քննադատութիւնը ընկերական կազմակերպութեանց մէջ ալ այժ և տեւական նպատակ կը բերէ:

Սակայն կարեւորագոյն խնդիրը և մեր նպատակն է ցուցնել՝ թէ ինչպէս պէտք է գործադրել այդ քննադատութիւնը:

Այդ խնդրին իրրեւ փաստ առնենք ընկերական համակարգ երեւոյթ մը. ենթադրենք թէ մարդ մը սպանուած գտնուեցաւ իր անկողնին մէջ. ոստիկանութիւնը ինչպէս կը գտնէ մարդասպանին հետքը: Կը սկսին զննել իրողութեան յաջորդութիւնը, օրինակ, բժշկական քննութեամբ ստուգել մահուան ճիշդ ատենը, և փնտռել թէ

ո՞վ եղած է այդ մէջոցին՝ այդ անհնկին մէջ, թէ ինչ տեսակ գէնք մը անոր մահ պատճառած է, և այդպիսի գէնք մը այդ մարդուն վրայ կը գտնուի. թէ ինչ պատճառներ ունէր այդ մարդը սպանուելու զանի, և դեռ շատ մը ուրիշ քննութիւններ, որոնք սակայն միայն նախապատրաստող ներգործութիւններ են, և որոնք միայն հասարակաց անտարբեր հետաքրքրութեան կրնան գոհացում տալ: Այլ ոստիկանութիւնը ու դատաւորը աւելի չեն եղրակացներ, տարբերութիւններ ալ պարտաւոր են գտնել. այսինքն պէտք է ապացուցանուի նաեւ որ այդ ամեն երեւոյթները՝ այդ կատարեալ անձէն զատ ուրիշէն վրայ չեն տեսնուիր. միայն ա՛յդ մարդը հոն էր այդ մէջոցին, միայն նա՛ ունէր մտնուան գործիքը, միայն նա՛ պատճառ ունէր սպանելու:

Կը տեսնենք թէ շատ մը նախապատրաստութիւններ գտնելո՛վ է միայն որ ճշմարտութիւն մը երեւան կուգայ, և մէկ երեւոյթ մը բաւական չէ՛ որ մենք ուղիղ գործ վերագրենք անձի մը:

Այդ մեթոտն է միայն և միայն քննադատութեան կերպը, և այդ մեթոտը գործածելու համար մենք տեղեկութիւն պէտք է ունենանք բնականաբար, թէ կատարելին հոն էր այդ միջոցին. կա՛մ թէ պէտք է մենք անոր հոն մտած ըլլալը տեսած ըլլանք, և կամ արժանահաւատ տեսնող անձէ մը լսած լինինք: Շատ անգամ քննադատութիւններ կան որոց աղբիւրը երբ փնտռենք,

«լսեցի» միայն կ'ըսեն. ղուշանա՛նք, խնդրեմ, թէ որ մէկը հետաքրքրուի և քան գործ ընելով՝ այդ ղսեցիներու աղբիւրը ուզէ գտնել, չատ անգամ ապրիլ մէկի խաբեբայութիւն մը երեւան պիտի բերէ, կամ թէ սորին չարաչահութիւն մը։

Ահա այս վերջին տեսակ քննադատութեան համար է որ Յիսուս կը խոստանայ մեր վրայ և կը հրամայէ զրադատութիւն չընել, որպէս զի մեզ ալ ուրիշները չզրադատեն։

Քննադատութեան մէջ, կը չեշտեմ, կը պահանջուի իրական և չօչափելի հմտութիւն։ Քննադատութիւնը, ինչպէս ըսի, այժ մըն է և կատարելագործեալ այժ, որ սակայն մտաւորական հմտութեան պաչարէ բաղկացած է. եթէ այդ հմտութիւնը մեզ պակսի՝ քննադատութիւնը կը լինի դատարկ իմաստակութիւն կամ զրպարտութիւն։

— Քննադատութեան մէջ կը պահանջուի նաեւ որ քննադատողը ինքն իսկ զերծ ըլլայ այն պակասութենէն՝ զոր ուրիչի վրայ կը տեսնէ և կը ցուցնէ։ «Զի՛ տեսանես զչիւղ ական եղբօր քո, և ի քում ական զգերանդ ո՛չ տեսանես»։ Քննադատութիւնը կ'ընէ մէկը՝ իբրեւ նախանձախնդիր արդարութեան և իրաւանց, այլ երբ ինքն իսկ ոտնակոխ ըրած է արդարութիւնն ու իրաւունք, ուրեմն կ'ուզէ իր նախանձախնդրութիւնը, և Քրիստոս իրաւամբ կը յանդիմանէ, ըսելով. «Կեղծաւո՛ր, ամենէ առաջ քո աչքին գերանը հանէ, յետոյ գնա ըսել ընկերիդ թէ աչքիդ մէջ չիւղ կայ,

քեր հանեմ». Թերեւս այդպիսին՝ եթէ այժ ունենայ, ո՛չ թէ ընկերոջ աչքին չիւղը պիտի հանէ, այլ նոյն իսկ իր աչքին գերանն ալ պիտի ճգնի անոր աչքին մէջ մնալ։

Ուրեմն, ով որ կ'ուզէ ընկերոջ պակասութիւնները քննադատել և չակել, ամենէն առաջ իր անձը փորձելու է. տեսնելու է թէ անոր պակասութեան ինքն ալ ենթակա՞յ է, և երբ կը տեսնէ թէ այդպէս է, նախ իրը չակելու է և յետոյ — եթէ ձեռնհաս կը զգայ ինքզինքը՝ — պէտք է նախընթաց քարոզիս մէջ վերլուծուած փսիխականութեամբ, իր փորձառութիւնը հաղորդէ իր ընկերոջ՝ որ ան ալ չակէ։

Կը յիշե՛ք Քրիստոսի պատմած մի առակը, թէ ի՞նչպէս պարտապահանջ մը տեսնելով թէ իր պարտատուինը չատ կը նեղուի և իր բիւր քանքար պարտքը չպիտի կրնայ վճարել՝ կը նելէ անոր բոլոր պարտքը. սակայն այս վերջինը իր կարգին՝ իր ընկերներէն մէկուն վրայ առնելիք կ'ունենայ չատ քիչ բան մը, հարիւր դահեկան։ Անմիջապէս անոր կը վազէ. «Եւ կալեալ զնա՝ խեղդէր և ասէր, հատո՛ւր ինձ զոր պարտիս», և անոր բոլոր աղաչանքներուն չանսալով՝ բանտ նետել կուտար՝ մինչեւ որ իր առնելիքը առնար։ Այս իրողութիւնը զայրոյթի կը պատճառէ բիւր քանքար պահանջ ունեցողին, և նա կանչելով այդ անողորմ պարտապանը՝ դահիճներու կը մատնէ զանի, մինչեւ որ վճարէ իր պարտքը։ Ահա կը տեսնենք փոխարի-

նաթիւն մը՝ որ արդարութիւն էր. ի՛նչ դառնա-
նանով որ դառած է այդ անողորմը՝ նոյն դառնա-
նանով ինքը դառուեցաւ. և այն ներողութեան՝
զոր աղերսած էր պարտապանն ընկերէն՝ արժանի չէր
գտնուած, իսկ նա՝ լուռ ադին նկատած էր սրբու-
թիւնը չունին՝ և մարգարիտը խոզին առջեւը
չնետել:

Սակայն ծայրայեղութեան ալ պէտք չէ տա-
նիլնք զգուշաւորութիւնը. զի այդ ծայրայե-
ղութիւնն ալ դժբաղդաբար կայ մեր մէջ. որ-
պէս զի ուրիշները մեր գլուխը չցաւցնեն մեզ
քննադատելով, մենք ալ մեր աչքը կը դոցենք և
թոյլ կուտանք որ ամէն գեղծում գործուին մեր
ներկայութեամբ, նոյն իսկ մեր անուղղակի աջակ-
ցութեամբ: Այդ ալ ուրիշ տեսակ մը կեղծա-
ւորութիւն է. և չատ անկասկած աչքով կա-
րելի չէ՛ նայիլ այդպիսի անձի մը վրայ, որ
ամէնայնի գեղծում, անիրաւութիւն և անարդա-
րութիւն տեսնելով՝ կը լռէ, երբ մանաւանդ դա-
տելու կարողութիւն ունի և կչխու ունի իր դատո-
ղութիւնը: Այդպիսի անձ մը կամ ինքն ալ մեղ-
սակից է այդ չարիքին, և կամ տկարամիտ մըն է, երկու պարագայի մէջ
ալ մեղադրելի: Զանց չեմ առներ յիշելու բացա-
ռութիւններ ալ, ըստ որում անձին հոգը այդ տե-
սակ գգուշաւորութեանց մէջ ալ իր մեծ տեղն ունի:

Հո՛գ է սակայն Քրիստոսի ըրած փոխոխու-
թեան մեծ նշանակութիւնը, ընկերին կամ հանրու-

թեան օգուտը կը դնէ մեր վրայ ծանր պարտաւո-
րութիւններ, որք աւելի բարձր՝ աւելի նուիրական
են՝ քան հոգի խնդիրը: Հոգի խնդիրը առժամա-
նակեայ կերպով կրնայ գժուարանալ և նոյն իսկ
վտանգի ենթարկուիլ. սակայն ընկերի խնդիրը
հանրային գործ, եթէ անտարբերութեան մատնուի,
այն աեսն մչտնջենապէս կը վտանգէ թէ՛ հանրու-
թեան և թէ՛ մեր հոգին ալ, պատիւն ալ, գոյու-
թիւնն ալ: «Պէտք է ընենք ընկերին համար այն
ամենը՝ ինչ որ կ'ուզենք որ ընկերը մեզ ընէ»:
ընել ընկերին բարիքին՝ ո՛չ թէ անոր չարիքին հա-
մար. զի այդ չարիքը անոր կամենալով՝ մեզ հա-
մար եւս կամեցած կը լինինք, եթէ կը սիրենք մեր
անձին բարիքը, ուրեմն պէտք չէ՛ սիրենք մեր
ընկերին չարիքը:

Ընկերական այդ սէրը հոս բոլորովին փոխա-
դարձ է, և փոխադարձ սէրը չարիք չսաածեր բնաւ
ընկերին համար, չուրախանար՝ երբ անիրաւութիւն
կը պատահի անոր, այլ կ'ուրախանայ երբ արդա-
րութիւնը՝ իրաւունքը՝ ճշմարտութիւնը երեւան
կուգան, և իր ընկերը առանց արդիւնքը կը վա-
յելէ, ինչպէս որ իրեն համար նոյնը կը ցանկանար:

«Սէր ո՛չ խորհի զչար, ո՛չ խնդայ ընդ անի-
րաւութիւն, այլ խնդայ ընդ առուգութիւն.» —
ահա Ս. Պօղոս առաքեալի կորնթացւոց Ա. Թղ-
թոյն ԺԳ. գլուխի մէջ՝ մեզ համար տուած դասը:

Բամբասանքի ոգին է այն ճիւաղը՝ որ իր հեգ-
նական և չոզոմիչ հոսիտութեամբ կը մանէ մեր

մէջ, երբեմն աւելի նախանձար սեպելով փափուկ սեռն, ու մաքերը կը չարչրկէ և մենք մեր ամենէն էական մտմտուքները ձգելով, մեր ընկերական խօսակցութեանց ամենէն թանկագին ու հրահանդիչ ժամերը կը վատնենք այսինչին կամ այնինչին պակասութիւնները մատնանիշ ընելու, և քաջութիւն կը սեպենք եթէ մենք ալ հատ մը աւելի ստեղծենք և վիպական հանգամանք տանք անոր՝ մեր ունկընդիրները աւելի հետաքրքրելու համար: Մինչդեռ եթէ ուրիչ սեռակ չար ոգի մը՝ բանակրկիտ արարած մը մեր ականջին փսխայ թէ մեր վրայ այսինչը կամ այնինչը բաներ մը խօսած է, կը զայրանանք, կ'այլայլինք, կը ջղագրգռինք, և առանց քննելու ժամանակ ու միտում ունենալու՝ կը խզենք յարաբերութիւնները թէ՛ մեր և թէ հանրային այն ամէն գործերուն հետ՝ որ կը յիշեցնեն մեզ այդ բանբասողը: Կը տեսնե՞նք թէ մեզ և չատ անգամ հանրային գործերու ո՛րքան ծանր կը նստի այդ բանբասանքը: Ինչո՞ւ ընկերին չարը խորհինք, և մեր ընկերական զուարճութիւններն ալ թունաւորենք, այդ չար խորհուրդներուն մարմին տալով մեր վիպասէր երեւակայութեամբ: Հապա այն երրո՞րդը, որոյ պաշտօնը աւելի սաստիկ՝ աւելի հալածկական է, որ հաճոյք կը զգայ հետախոսի թելերուն թրթռումները ունենալ, և մէկ բերանէ ելած՝ ու թերեւս ակամայ կամ սխալմամբ արտաբերուած խօսք մը՝ ձեւակերպելով ընդլայնելով՝ իրեն սորվին չահերուն նպաստաւոր կերպով եղա-

նակաւորելով՝ սանիկ միւսին ականջը հասցնել. մարդիկ՝ որք չէ՛ թէ սուտգութեան վրայ կը խընդան, ինչպէս կը պահանջէ Պօղոսի քարոզած սէրը, «Ա.յլ խնդան ընդ անիրաւութիւն»:

Ա.յսպիսի չարախօսութեանց և բանբասանաց ամենէն գործնական և անմիջական դարմանն է, առանց ժամանակ կորսնցնելու, արհամարհել այդ երրորդ բանակրկիտ անձը՝ և ուղղակի բանբասողէն բացատրութիւն ուզել. սիրտ տեսնենք թէ ամենամեծ թիւրիմացութիւններ կը չտեսնուին այդ համարձակ քայլին չնորհիւ, թիւրիմացութիւններ՝ որք յոյժ յաճախ մեր չատ մը հանրային հաստատութեանց դժուարութիւններու և խանգարմանց պատճառ կ'ըլլան:

Ուրեմն ամենէն առաջ զգուշանանք մանաւանդ բանակրկիտ անձերու խառնակիչ ազդեցութենէն, սաստիկ զգուշանանք այդ վերջին դերը ուղղակի կամ անուղղակի, կամաւ թէ ակամայ մեր անձին վրայ փորձելու: Քրիստոսի բոլոր վայելը այդպիսի կեղծաւորներու վրայ են. այդպիսիք կը հաւասարին այն սորին մակդիրներուն որ դրոծածուած է անոնց դէմ Ս. Աւետարանին մէջ, և որոց առջեւ սրբութիւնը և մարդարէիլը պիտի վախնայ նետելու ամէն ուղղամիտ մարդ: Ա.յսպիսինեըն են Քրիստոսի յիշած այն ստախօսները ու կեղծաւորները՝ որք մեզի կուգան ոչխարի հագուստով, իբրեւ թէ մեր օգուտը ուզելու համար՝ ուրիշը չարախօսելով, և սակայն ներսէն յափշտա-

կող գայլեր են անոնք։ Փուչեր են անոնք՝ որոնցմէ խաղող չկթուիր, տատասկներ են անոնք որոնցմէ թուզ չքաղուիր։ Անոնց պատուէրն ճանչցէք պիտենք, կ'ըսէ Տէրն մեր, այսինքն իրենց՝ ձեզի բերած բանբասանքի խօսքերուն սորին սահմանեն դատեցէք անոնց նկարագիրը, և զգուշացէք անոնցմէ, դի անոնք պիտի կարծին և կրակը պիտի նետուին իբրեւ մարգուխթեան վճռական չորցած ճիւղեր։ Զգուշացէք որ գձեզ ալ հետերնին չչորցնեն և կրակը նետեն, ո՛րքան ալ բարեպաշտ ձեւացնեն ինքզինքնին, ո՛րքան ալ խմաստուն, անոնց կեանքը դէպի կորուստ կը տանի զիրենք։

Հետեւաբար խօսենք ականջնիս այդ անձերու բերած բանբասանքներուն, և ուղղակի կտրուկ կերպով մեր ընկերոջ հետ մեր խնդիրը կարգադրենք. փոխադարձապէս լաւատես ըլլալով իրարու նկատմամբ, առանց կասկածոտութեան, անկեղծապէս խորհելով անոր բարիքը, ուրախ ըլլալով անոր յաջողութեանց և երջանկութեանը համար, առով մենք ալ յաջող և երջանիկ կը լինինք և իրաւունք կ'ունենանք ընդունելու փոխադարձը։ Եւ երբ անցեալ երեք քարոզներուս մէջ եզրակացուցած երկայնամիտ և բարեհամբոյր սիրոյ, անձնազոհ և ինքնագոհ սիրոյ, ինքնագիտակից՝ խոնարհ փափկանկատ և պաղարիւն սիրոյ հետ կը միացնենք այս քարոզիս բարեացակամութեան սէրը, այսինքն սէր մը անկեղծ, որ ընկերին չարիքը չուզեր, որ անոր դէմ եղած անիրաւութեանց վրայ

չմնդար, այլ կ'ուրախանայ անոր վրայ ատոր՝ իրական և օգտակար բարեմասնութիւններ լսելով և առնելով, այդպիսի սէր մը իրաւունք կ'ունենայ առաջին պատուղը վայելելու։ Այսինքն փոխադարձապէս ինքն ալ սիրուելու, իրաւունք և արժանիք կունենայ սէր գտնելու անկէ՝ որուն վրայ ուշադրութիւն կը դարձնէ։ Եւ երբ այդ առիթը գործնականի կը վերածէ՝ աշխատելու և ընելու ընկերին համար բարիք և զոհողութիւն, այն ատեն իրաւունք և արժանիք կ'ունենայ փոխադարձապէս անոր զոհողութիւնը և աշխատութիւնը ընդունելու։ Զի «զամենայն զոր միանգամ կամիջիք զի արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս և դուք արարէք նոցա. զի այս իսկ են օրէնք և մարգարէք»։ Այս վերջին պարբերութիւնը մեծագոյն յատկանիշն էր Հրէից մտքին առջեւ, զոր առաւ Յիսուս փոխադարձ սէրը և փոխադարձ զոհողութիւնը առնմանելու, զի Հրէից համար օրէնքներէն և մարգարէներէն բարձրագոյն ուղղութիւն մը չկար աշխարհիս վրայ։ Եւ հին կտակի այդ բազմահատոր և հնաւանդ գրուածներէն՝ երկու խօսքի մէջ բովանդակեցուց Տէրն մեր Քրիստոս, — փոխադարձ սէր — փոխադարձ ծառայութիւն, այսինքն սիրել ընկերը և անկէց սիրուիլ, ընկերին բարիքը կամենալ և ընել՝ և անոր բարեացակամութեանը արժանի ըլլալ։ Քրիստոնէական օրէնքը այս է. մերկ յարաբերական օրէնքն ալ այս է, եթէ կ'ուզենք երկու ընկեր իրարու հետ ապրիլ, երկու ամուսին,

երկու եղբայր կամ քոյր, համերկրացիներ, ազգակիցներ, հայրենակիցներ, մեւնոյն Ս. Եկեղեցւոյ զաւակներ: Նախ մեր ամենէն մօտաւորին չարիք չկամենանք և չընենք, այն աստեն՝ ամենապարզ հետեւութեամբ մեր Ս. Եկեղեցւոյն, ընդհանուր մարդկութեան ալ կը սովրինք բարիք կամենալ և ծառայել: Մեր բոլոր դիտութիւնն ու հանճար, այժն ու հարստութիւն՝ իրրեւ աստուածային պարգեւներ՝ մերը չեն, աչխարհէն առնուած են, աչխարհին — այսինքն մարդոց — պէտք է ծառայեն, եթէ ո՛չ, նչանախեցի մը չափ արժէք չունին: Աւաքեալին արհամարհանքը և բանաստեղծին թուքը այդպիսի անօգուտ դիտութեանց և հարստութեանց վրայ կը թափուին. «Եթէ ունիցիմ զմարգարէութիւն, և դիտիցեմ զխորհուրդս ամենայն և զամենայն դիտութիւն, և եթէ ունիցիմ զամենայն հաւատս մինչեւ զլերինս փոփոխելոյ, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ եմ»:

Սիրոյ գործերուն վրայ հատորներ գրուած են և կրնան դեռ գրուիլ. իսկ մենք այս չորս քառողներու մէջ ինքնաբուղխ վերլուծումով՝ ջանացինք ամբողջական դաս մը քաղել անկէց. և այդ դասը իր չորութեամբն հանդերձ՝ կը յուսամ թէ պիտի ցուցնէ ձեզ իրական կատարելութիւնը բովանդակող փոխադարձ սիրոյ և փոխադարձ ծառայութեան մէջ. և այդպիսի սէր մը «Ամենայնի տեւէ, ամենայնի հաւատայ, ամենեւին յուսայ, ամենայնի համբերէ, և ոչ երբէք անկանի». մարգա-

բէութիւնք կրնան խափանիլ, լեզուք կրնան լռել, գիտութիւնք կրնան խափանիլ. բայց փոխադարձ սէրը և փոխադարձ զոհողութիւնը սիրով՝ յաւիտենական կրնան մարդս՝ ինքն իր մէջ և ինքն իր ընտանիքովը:

Աստուածն սիրոյ, խաչեցեալն Աստուած զոհողութեան, և պողպատերողն չնորհաց Ս. Հոգին, զօրացնէ մեր կամքը որ յարատեւանենք Պօղոսներ ցանելու, Պօղոսներ ջրելու մեր հասարակաց արտն ու այգին, միաբան փոխադարձ սիրով և զոհողութեամբ, ինչն վարձատրէ մեր քրտն ու ջանք՝ աճեցնելով սիրոյ պատուղը, հատատելով ի հոս անուշչից բիւրաւոր զոհողութեանցն սիրոյ, և տանապատիկ ու հարիւրապատիկ ծլեցնելով իր նահատակ Եկեղեցւոյն փառալ յորինէն բիւրաբեղուն հասկեր, յերջանկութիւն իւր հաւատացեալ հօտին և ի փառս միասնական Ս. Երրորդութեան յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

ՄԱՇԹՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Արմաւ)

ԵԿԱ՛ՅՔ ԱՌ ԻՍ

« Եկայք առ իս, ամենայն վաստակեալք եւ բեռնաւորք, եւ ես հանգուցից զձեզ : »

(Մատթ. ԺԱ. 28)

Ի՛ՆՉ ներշնչող ձայն, ինչ անույշ հրաւէր, որ զարերու խորերէն կուգայ առանց կորնչելու իր վստահաշուցիչ չէշտը : Ամբողջ զոհողութեան մը, մարդասիրական անպարագրելի չունչի մը, աստուածային գործնական սիրոյ աւետարանացումն է այդ հրաւէրը, որ կ'արտայայտէ Փրկչին նչանակութիւնը այս աշխարհի մէջ :

Բայց աշխարհ այնքան զբաղած է ինքնիրմով, որ դժուար կը լսէ նոր ձայն մը, և չա՛տ հեղ ալ չլսեր : Մարդիկ բուռն անձնասէրներ են ընդհանրապէս, և իրենց ունեցածին և գիտցածին վրայ անյողդողդ յամառութեամբ մը կը կենան, մանաւանդ հաստատի և հաստատիքի կալուածներուն մէջ :

Իսրայէլ՝ իր բոլոր կեանքին մէջ կը ներկայացնէ ա՛յդ աշխարհը և ա՛յդ մարդիկը : Եհովայի հաղարամեակ չնորհներով չփացած ազգ մը, վատահ իր կրօնական չինուածքի կատարելութեան և մըշտնջենաւորութեան վրայ, հատած է վիճակի մը՝ որ ապականութեան վիճակ մըն է, և սակայն դեռ կը կարծէ թէ բան մը չէ՛ պակսած իր առաջին վիճակէն, իր պեղեցկութիւններէն, իր չքեղութիւններէն, իր օրէնքներէն ու կանոններէն :

Եւ այդ ընտրեալ ժողովուրդը այնպէս կարծելու իրաւունք ունէր թերեւս. որովհետեւ Եհովան, բոլոր սիեղերքի Արարիչը, ինքզինքը այդ ազգին միայն յայտնած է, իր ամենէն չինիչ՝ ամենէն աւելի ապրեցնող խոստումները Իսրայէլին տուած է, ամենէն աւելի առանձնաշնորհեալ անձնաւորութիւններ Իսրայէլի մէջէն եղած են՝ խօսելու և խօսակցելու համար Անոր հետ, որ ինքն է մի միայն և մի ճշմարիտ Աստուած, ինքն է որ չներեր տուտ աստուածներու, ինքն է որ սերունդէ սերունդ վրէժ կը լուծէ իր հրամանին ու պատգամներուն անսաստողներէն :

Ամեն խօսք և ամեն ձայն, որ Եհովայի կողմէն և Անոր անուանով ըսուած էր և լսուած, կարծես նոր ձայնի մը պէտք չէին թողած : Բան մը չկար որ խոստացուած կամ արուած չըլլար այս երանելի ժողովուրդին ա՛յնպիսի անձնաւորութիւններու բերնով, որոնց անձնական մեծութիւնն ու արժանիքը կը վաւաւորուէր և կը չեչտուէր սքանչելիքներով :

Ա.յապէն՝ Սինայի առաքելութիւնը բոցեղէն չարաժումով մը կը լեցուի, Եհովա կը խօսի մարդու մը հետ, և այս մարդը կ'երեւի Իսրայէլի մէջ իր երեսէն ցայտող լուսեղէն ճառագայթներով։ Իր խօսքերը նոյն ինքն Եհովայի խօսքերն են՝ քարէ տախտակներու վրայ քանդակուած՝ և հիմը Իսրայէլի կրօնական և բարոյական կեանքին։ Ուրիշ մը ա՛յնքան երկիւղած է որ ամբողջ երկիրը ջրհեղեղով կը ջնջուի և միայն այդ մարդը կ'ազատի իրենները։ Ուրիշ մը իր վրանին տակ աստղային կ'ըլլայ խորհրդաւոր ճամբորդներու, և իր ամուրհան մէջ զառամած կեանքը կը կենդանանայ զաւակով մը՝ զոր ի հարկին չվարանիր հանելու զոհի խարոյկին վրան, որպէս զի ցոյց տայ չափը իր հաւատքին։ Ուրիշ մը եգիպտական կենցաղի փափկութիւններուն մէջ կը թակարդուի, բայց Եհովայի հաճելի ողջախոհութիւն մը կը մարմնացնէ, և բանակ մըին խորչերու մէջ կը պատրաստուի լուսաւոր կեանք մը կառակելու Իսրայէլի զաւակներուն։ Ուրիշ մը, ըստ երեւոյթին լռակեաց և լեռնակեաց, բայց խօսակիցը Եհովային, խայտառակիչը Բահաղին, Իսրայէլի մէջ ակարացած Աստուծոյ ձայնը կը զօրացնէ՝ քանի մը տարի կապել տալով երկնից առանքը։ Ուրիշ մը՝ այդ ձայնը հեռաւոր երկիրներ տանելու և հնչեցնելու պարտքին խոյս կուտայ, և բանի կը կոչուի պաշտօնի՝ ազատուելով յօժարակամ ծոմահեղձութենէ։ Վերջապէս ուրիշ մըն ալ Եհովային պատգամները որոտալու համար գործի

կը հրաւիրուի, և իր շրթները նուիրական կրակի կայծերով կը մաքրուին։ Ա.յապէս ահա բոլոր մեծ մարդիկ, բոլոր մեծ անձնաւորութիւնները, բոլոր մարգարէները, առանց մանրամասնութեան՝ Եհովայի ձայնին և կամքին բոլոր թարգմանները՝ մէյմէկ հրաշալի՝ նոյն իսկ զարհուրելի պարագաներու տակ երեւան կուգան, և նոր բան մը կ'ըսեն և կամ թէ արդէն իսկ ըսուածները կը նորոգեն, կը չեչտեն այլազան ձեւերով ու եղանակներով։ Բայց Իսրայէլ յղփացած է կարծես աստուածային ա՛յցելի առաքելութիւններէն և փափկութիւններէն ամեն ինչ խոստացուած և ապահովուած է իրեն համար։ Երկու կեանքերու մէջ աւելին պէտքը չզգար։ Եհովայի պատմութիւնը իր պատմութիւնն է։ Ա՛լ ինչ կրնար խօսուիլ։ Յակոբէն՝ Աբրահամէն մեծ մէկը կրնա՞ր գալ այս աշխարհ (ՅՈՎՀ. Դ. 12–Ը. 53)։

Ա.յապիսի համոզում մը կը չլսուի ժողովուրդի մը յառաջդիմութեան այժը, և նա՝ «ամեն բան եղած լմնցած է»ի համոզումով՝ խարխուած կը մնայ տգիտութեան ծոցը, կ'արհամարհէ նոր յայտնութիւնները, չհասներ իր ակարութիւնները, նա՛ իր զանուած բարձունքին պատուանդանը կ'իջնէ կամաց կամաց, և դեռ կը կարծէ թէ բարձունքներու վրայ կը սառնայ։ Իր գիտցած և սովորած օրէնքներու և աւանդութիւններու տարին ու ձեւին կառչած՝ կը վարէ իր կեանքը, իր ձեւականութիւններու մէջ ճչգրիտ է, և կատարեալ խստութեամբ կը կատարէ իր կրօնական պարտքը, և երբ

կը խլրտան իր ծէսերն ու արարողութիւնները կատարելու համար, այնպէս կը կարծէ թէ կը նըւաստացնի ու կը չինուի։ Այդ պարտքերը՝ բեռներու պէս ծանրացած են անոր ուսերուն վրայ, յոգնած ու վատակարեկ եղած է ան, և սակայն՝ չզգար առանց ծանրութիւնը, վանդակաւոր հիւանդութիւններէ բռնուած մարդու կը նմանի ան, որ չգիտէր իր վիճակը. — դիտող, հակցող, անձնանուէր բարեկամ մը միայն կը զգայ անոր դժբաղդութիւնը և կ'ուզէ օգնել անոր, կ'ուզէ արթնցնել զայն կաղդուրիչ չեչառով մը, բայց դեռ անտարբեր է ան. չուզէր գիտնալ իր բուն վիճակը, չուզէր լսել Աստուծոյ անունը չա՛տ գիտակցութեամբ արտասանողի մը՝ զանի չատ մօտէն ճանչցողի մը բերնէն, չհանկնար Քրիստոսին ձայնը. «Եկայք առ իս»։

Ցիտուս այդ հրաւէրը ըրաւ՝ երբ տեսաւ որ Աստուծոյ անունը նոյն ինքն Աստուծոյ անունով կ'արհամարհուի և երկինքի թագաւորութիւնը կը բռնաբարուի. Մովսէսի աթոռին վրայ նստողներ մեծ մեծ կը ջարդեն, օրէնքի և աւանդութեան բոլոր նրբութիւնները կը գծեն, ծանր ծանր բեռներու պէս չալկել կուտան զանոնք ժողովուրդին, և իրենք՝ իրենց մատին ծայրովն իսկ չեն դպչիր առանց։ Ինչ պէտք էր ընել անոնց, որոնք փողոցներու մէջ խաղցող տղաքներու պէս էին։ Յովհաննէս, հին օրէնքի վերջին ձայնը ու մարգարէն, որ կատարելապէս անապատական կեանքի խստութեամբ կ'ապրէր, կը քնադատուէր իրրեւ չուտող չխմող մէկը. դիւահար մը կրնար ասանկ ընել։ Ինքը Քրիստոս, որ Յովհաննէսին մեծութիւնը կը չեշտէր և իր կրօնական անտեսութեան սկիզբը՝ Ամէնորդին ցոյց կուտար իրր մարգարէներէն ամէնէն բան մը, ինքը՝ ամէն մարդուն մօտիկ, ամէնուն բարեացակամ և անձնանուէր և բոլորովին հակապատկերը Յովհաննէսին՝ իր կենցաղավարութեան մէջ, կը խծբծուէր իրր «Ամէն կերող և արբեցող, բարեկամ մաքսաւորաց և մեղաւորաց»։

Մարդիկ երբ չեն ուզեր հասկնալ իրենց տկարութիւնները, բարոյական ամէնէն սոսկալի ոճիրները կը գործեն, կ'աքացին խթանի դէմ. գիտնալով հանդերձ թէ «Խի՛ստ է» այդպէս աքացել։ Երկնից թագաւորութեան բռնաբարումը խի՛ստ էր, Քորազինները ու Բեթսայիդաները չուզեցին մանել հոն, «Վա՛յ էր» անոնց, վասն զի ի զուր լսած էին ատոնք իր ձայնը։ Տիւրոս և Սիդոն՝ առանց ըլլալու Իսրայէլեան ազգէն՝ աւելի չուտ պիտի ճանչնային իրենց տկարութիւնն ու սխալը։ Սոդոմ պիտի առչգնէր կախառնաւորմը և պիտի ապրէր՝ եթէ Քրիստոսի գործերը ինքը տեսած ու վայելած ըլլար։ Իսրայէլի գիտուններն ու խմաստունները չէին հասկնար և պիտի չհասկնային երկնից թագաւորութիւնը, ատոր գիտութիւնը ծածկուած էր անոնց միտքին համար, անոնք չէին մտներ հոն, թերեւս չէին կրնար իսկ մտնել, և դժբաղդաբար արգելք ալ կըլլային մտնել ուղղներուն. յափրացած էին անոնք աստուածային ծանօթութիւննե-

ըով։ Բայց ապաքիներ, այսինքն՝ անոնք որ կը լսէին Քրիստոսի ձայնը և կը տենչային նորոգուած կեանքի մը, որոնք կ'ղգային սխալ հասկցուած կրօնքի մը տառապանքը և իրենց բոլոր էութեան պարտաւորը, իրենց ըրկանքները հոգեւոր կեանքի մը վայելքներուն մէջ, այո՛, առնոց պահուած էր, առնոց յայտնուած էր երկնից թագաւորութիւնը, զոր պիտի գանէին նոյն իսկ իրենց ներսը, իրենց կուրծքին տակ (Ղ.ՈՒԿ. ԺԷ. 21) ըմբռնելով Քրիստոսի հրաւէրին իմաստը. «Եկայք առ իս»։

Այս վիճակը, եղբարք, հոգեւոր կեանքի համար օսար չէ։ Եթէ հրէութեան մէջ Քրիստոսի ազդեցութեամբ մերկապարանոց կ'ըլլան աւրուած կեանքի մը ներքին կողմերը, բուռն գերեզմանները պէս որոնք չղչղղուն են և տոկուն. քրիստոնէութեան մէջ, աւելի ևս կը յայտնուին լաւ չմնուած հոգեւոր կեանքի մը տկարութիւնները՝ ներքին վտանգները։ Վասն զի Աւետարանով նորոգուած կեանքէ մը անհոգութեան տակ թարշամիլը՝ հանդիսա չնչանակեր, մարմնի զբաղումներուն մէջ բթացած ղգայականութիւն մը՝ բարոյական տենչանքներու անկարօտութիւն չկրնար ըսուիլ։ Կրօնական կեանքի մէջ աստուածպաշտական մեքենային հնանալի կազմուածքը՝ անվթար և անպատրաստ գործունէութիւն մը չհաստատեր։

Անտարբերութիւնը, աչխարհի կեանքին մէջ խորասուզումը, երկար, չափազանց երկար ժամերով աչխատութիւն մը, նոյն իսկ հաց ուտելու առեն

չգտնելու չափ բազմակնճիռ աչխատութիւն մը, երբէք ապագայի մը չէ քրիստոնեայ մարդու կատարելութեան։ Ատոնք յոգնութիւններ են պարզապէս, զոր մարդը կ'ստեղծէ իրեն համար, որոնցմէ երբեմն դուն, երբեմն դժդոհ իր օրերը կ'անցնէ ան, և կը կարծէ թէ կ'ապրի։ Ատպիսի վիճակի մը մէջ ոգնածներ ու յոգնողներ պէտք չունի՞ն արդեօք Քրիստոսի կենսատէտ ձայնին, «Եկայք առ իս»։

Եւ դուն, ո՛վ քրիստոնեայ, չի՞ս ղգար այս ձայնի, այս հրաւէրի մէջ խանդաղատանք մը, որ երկինքի պէս անսահման է և ջինջ, լոյսի պէս մեղմ և կաղդուրիչ, որ կը ծաւալի ներսդ, կը գրաւէ էութիւնդ, և դուն կ'արթննաս քու յոգնութիւններուդ մէջ այն ճամբորդի պէս, որ օրերով քալած է արեւու տակ և գիշերուան մէջ անզգայացած, իրր թէ քնացած, և առտուն կը սթափի ծանրութիւններու մէջ։

Եւ մինթէ այս չէ՞ առհասարակ մարդկութեան վարած կեանքը։ Միշտ քո՞ւնը, ուրեմն, պէտք է հասնի օգնութեան՝ չափելու համար աստիճանը մարդոց յոգնութեան, մինչեւ որ հասնի մեծ քունը՝ անոր ամբողջական յոգնութիւններուն վերջակէտը դնելու համար։ Մարդը պիտի չկրնայ իր արթնութեան առնն, երբ խելքը գլուխն է, զգալ իր յոգնութիւնները, լա՛ւ ևս, իր յոգնութիւններուն պատճառները, որպէս զի չզգայ վհատեցուցիչ թմբիրը իր արուեստներուն վրայ՝ երբ քիչ եաքը մթին գիշերուան յաղորդէ պայծառ առաւօտը։

Այո՛, եղբարք, Բրիատոսի ձայնը անոնց համար ալ է որ կը գնահատի արթնութեան մէջ, անոնց՝ որոնք կ'լսեն թէ կը գործեն և կ'աշխատին, կը վարին և կը հնձեն, կը տնկեն և կը քակեն, որոնք կեանքի եռուզեռին նչաւակ եղած են՝ բուռն հեղեղներէ քչուած խոշոր կոճղերու պէս, և կը կարծեն թէ այս է և այսչափ է կեանք ըսուածը իր ամբողջութեանը մէջ։ Եւ սակայն համ չեն առներ այդ կեանքէն, որովհետեւ բուն վայելքը չունին. մարմինը բնախօսապէս կը մաշի, կ'սպառի, և ներքին անոյշ ընդարձակութիւնը կը պակսի իրենց։ Նեղ կը գտնեն աշխարհը, որովհետեւ չեն անդրադառնար անոր անյեղլի օրէնքներուն վրայ։ Դժգոհանք մը կ'զգան երբեմն՝ զոր չեն կրնար բացատրել և արտայայտել պէտք եղածին պէս, որովհետեւ իրենց ներսը թմրած հոգեկան այժեր կ'ըմբոստանան մերթ ընդ մերթ։ Բարենչան երեւոյթ մ'է այս՝ աչխարհի մարդոց կեանքին վրայ, որ դիտող և զննող աչքերու համար նչանակութիւն ունին։ Այս կեանքը կրնայ աղնուանալ, կրնայ բարգաւաճիլ իր ամբողջութեանը մէջ։

Մխիթարն աչխարհով արբչու այս դէմքերուն քով կան զրկանքի զաւակներ ալ. զուրկ ո՛չ միայն աչխարհի նիւթական ճոխութիւններէն, այլ նաեւ զուրկ հասարակ կեանքի մը պայմաններէն։ Անոնք զրկուած են բաղդի բերմունքով և կամ իրենց գեղծումներով, թաւալգլոր կեանք մը, որուն արշալոյսը և վերջալոյսը ծիրանի ճաճանչ մը չու-

նէին, պարզ խաղխաղուկ մը մթութեան մէջ՝ անուրոշութեան մէջ, խնդամոռացութեան մէջ։ Անոնց ներսն ալ սակայն չէ մարած արժանապատուութեան վերջին կայծը՝ և լաւագոյն կեանքի մը մէջ նետուելու նուազկոտ յոյսը։ Վատահութիւն ներչնչող ձայն մը միայն կրնայ իր անկեղծութեամբը, իր ազդուութեամբը, իր ոգեւորիչ յատկութեամբը զգաստացնել մարդկային այս դէմքերը։ Ահա Բրիատոս ասոնց ականջին ալ կը հնչեցնէ իր ձայնը. « Եկայք առ իս »։

Ի՞նչ ոյժ և ի՞նչ արժէք ունի Բրիատոսին ձայնը. թերեւս այսպէս պիտի մտածեն ոմանք։ Ինչ. հզօր է արդեօք այդ ձայնը քան մամոնայինը, որ ոսկի և արծաթի թելերով կը թրթռայ, և մարդիկ՝ սիրահար երաժչտութեան՝ չեն ուզեր քթթել իրենց աչքերը, որպէս զի աւելորդ տկար և աւելորդ նուազկոտ չխչոերն ալ չկորսնցնեն ոսկիի և արծաթի ներդաչնակութեան մէջ։ Աւելի թանկագին է արդեօք այդ ձայնը քան աչխարհինը, որ մարդոց բոլոր էութիւնը գրաւած է՝ և համայած է իր չահերով, իր մրցումներով, իր հետաքրքրութիւններով։

— Օ՜հ, տարակոյս չկայ։

Բայց մամոնայի մարդը պիտի ծիծաղի. « վասն զի, կ'ըսէ, կեանքի մէջ ոսկիէն և արծաթէն զատ իրական բան մը չկայ։ Մարդու երջանկութիւնն ու դժբաղդութիւնը անկից կախուած է. մնացածը ցնորք է, պատրանք է »։ Աչխարհի մարդը պիտի ըսէ. « Այս կեանքի համար չկրնար մտածուիլ աւելի

հեռաւոր հորիզոններ քան մեր դիտացածը: Սմին քան հո՛ս կը սկսի և հոս կը վերջանայ, ինչ կ'արժէ ուրեմն, Քրիստոսի ձայնը: Չէ՞ մի որ անձնուրացութեան ձայնն է այդ, փայփայիչ բան մը կայ այդ հրաւէրին մէջ: Աչխարհէ աւելի ինչ գործնական ոյժ և միջոցներ ունինք ապրելու համար. — և Քրիստոս կարեւորութիւն իսկ չտար անոր: Մարդ իր ընտանեկան յարկէն դուրս կրնայ երջանիկ ըլլալ, — և ահա Քրիստոս կը վճռէ. ո՛վ որ իր ծնողքը, իր տունը չթողուր «Չէ ինձ արժանի»: Ա՞յս է այդ ձայնը, որուն ետեւէն պէտք է երթալ: Այս հրաւէրը մեզ երջանիկ պիտի ընէ»:

Որչա՜փ իմաստուն են սա մարդիկ:

Քրիստոսի ձայնին ոյժն ու արժէքը մամոնայի և աչխարհի բացարձակ ուրացումներուն մէջ չկայանար. լա՛ւ ևս, Քրիստոս այդպիսի ձայն մը չէ՛ որ կուտայ մարդոց: Ընդհակառակը. Անոր ձայնին մէջ չնչա մը կայ, որ մարդոց գիտցածէն աւելի կ'աղնուացնէ մամոնայի նշանակութիւնը և աչխարհիս իմաստը: Քրիստոսի համար դրամը նպատակ չէ՛ այս աչխարհի կեանքին յաջողութեան մէջ. միջոց մըն է այդ, որ պէտք է ծառայէ իր բուն նպատակին: — կայսեր պատկանածը՝ կայսեր, Աստուծոյ պատկանածը՝ Աստուծոյ պէտք է տալ:

Աչխարհը թանկագին միջավայր մըն է. հո՛ն է որ մարդկային սերունդը կ'արտայայտէ ինքզինքը՝ իր աքանչելի կարողութիւններով, այդ աչխարհը պէտք է ըլլայ լուսաւոր, որպէս զի միակողմանի

չըլլայ մարդկային արտայայտութիւնը. մեր կարողութիւններուն մէկ մասը պէտք չէ՛ մնայ մթութեան մէջ, մեր բարոյական ոյժերն ու աղնուութիւնները պէտք չէ որ մոռցուին՝ մեր նիւթական զբաղումներու խոչորութիւններուն մէջ, վասն զի լոկ մարմնի ոյժը և գեղեցիկ առումը կրնա՞յ կեանքի բուն նպատակը կազմել, — ո՛չ: Կարելի՞ է անսպառ կարծուած հարստութեան մը մէջ խղդել մարդկային կեանքի մեծութիւնը, — ո՛չ: Հնարի՞ք է որ մարդ իր ուղեղի զարգացման տակ իր բոլոր ոյժը՝ բացարձակապէս նիւթական և դրական իմաստով. — ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

Մարդուն համար հացի չափ կենսական կարեւորութիւն ունի «Բան»ը, բարոյական կեանքի անունդը: Հացը բաւական չէ ապրելու համար կատարեալ կեանքը, Աստուծոյ բերնէն ելած «Բանն»ալ, խօսքը, անհրաժեչտ պէտք մըն է. քանի բառին ամենէն լայն, ամենէն կարեւոր, այսինքն՝ մարդու հոգեկան կամ բարոյական զարգացումներուն պատասխանող իմաստովը:

Քրիստոս չընդունիր միակողմանի զարգացում մարդոց կարողութիւններուն համար. այսպիսի վիճակ մը յոռնեցուցիչ է և անպատակ. նոյն իսկ մեղանչում մըն է մարդկային բնութեան դէմ: Եւ եթէ աւելի ուշադրութեան, աւելի խնամքի պէտք ունին մարդիկ, գայն ալ պէտք է նուիրեն այն աղնիւ կարողութիւններու, որոնք կրնան չուռով տարատալ, բթանալ և նոյն իսկ ոչնչանալ մարդոց

հասարակ և խոչոր կարողութիւններու չափազանց զարգացումներուն մէջ։

Դիւրին չէ՞ ուրեմն ըմբռնել թէ Քրիստոսի ձայնը մեզ կ'առաջնորդէ մարդոց կեանքին նկատմամբ կենսական խնդիրներ լուծելու։ Ինչո՞ւ, ուրեմն, կեանքի հոգերու, հոգեկան վիշտերու, հասակի կնճիռներուն տակ ճնշուած և անադին բեռներու ծանրութիւն զգացող քրիստոնեաներ՝ անգամ մըն ալ ուշադրութիւն չընեն Քրիստոսի ձայնին. «եկա՛ք առ իս»։

Այդ ձայնը կը նմանի հրեշտակային երաժշտութեան մը, զո՛ր կը լսեն քնացող մարգիկ խոր գիշերուան մէջ, որ կարծես հեռուէն կուգայ և հետզհետէ կը զօրանայ, կը գգուէ ջիլերդ և դուն հաճոյք կը զգաս, կ'արթննաս չուտով՝ կատարեալ գիտակցութեամբ վայելելու համար զայն։ Կենսատու ճառագայթներու պէս է այդ ձայնը, որոնք մութ գիշերը պատռող արեւէ մը կը թափին առատ առատ, և դուն՝ այժ մը՝ նորոգութիւն մը կը զգաս առոյգութեամբ։ Փրկչի մը ուխտն է այդ ձայնը, որ գորովով և գթով դրսեած է, ո՛վ քրիստոնեայ, քեզի օգնելու համար կեանքիդ անորոշութիւններուն և մոլորումներուն մէջ։

Այդ ձայնը չատ չուտ արձագանգ տուաւ նոյն իսկ իր օրրանին մէջ։ Ինքնավստահներ տեսան թէ բոլոր աշխարհ Աստո կը հետեւի, և դուք, քրիստոնեայք, գիտէք թէ Աստո հետեւեցան Իսրայէլին կորսնցնել ոչխարները, մեղաւորներն ու մաքսաւորները, ագէտներն ու անգօրները, լքուածները, ինչպէս նաեւ հեթանոսները, և վերջապէս ամեն անունք, որ նորոգուած կեանքի մը կը տենչային։

Ո՞վ ըրած է մարդկութեան այսպիսի անկեղծ և վրկարար հրաւէր մը. ո՛վ ինքզինքը պատարագած է այս պահանջկոտ աշխարհի մէջ՝ բարոյական ամենէ բարձր կեանքի մը գոյութեան վկայելու համար։ —Օ՜հ. Սոկրատներու մատուռակուռած բաժակները ճշմարտութեան անխորտակելի յաղթութիւնները սորվեցուցին մարդոց, աշխարհ չատ բան կը պարտի ուղիղ համոզումներու և յայտնի հատուքներու այդ մարտիրոսներուն։ Բայց Քրիստոսին բաժակը տարբեր էր. աւելի մեծ ճշմարտութեան մը բաժակն էր այդ. վասն զի, ինչ տարօրինակ երեւոյթ, երբ Քրիստոս կը յայտարարէ թէ ինքը աշխարհ եկած է «ճշմարտութեան» վկայելու համար։ Հռոմայեցի դատաւոր մը չբաշխելու հարցնելու թէ «Ձինչ է ճշմարտութիւն». կարծես թէ բան մը ըսուած չըլլար մարդոց յաւիտենական ճշմարտութիւններու վրայ, և Սոկրատներ ի գո՛ւր քամած ըլլային մոլեխինդի բաժակները ցմրուր։ — Ի՜նչ չուտ մոռացում, ինչ չուտ։

Մարդիկ՝ որ ճշմարտութիւն կը սիրեն, ճշմարտութիւն կը փնտռեն և կ'ըսեն թէ մենք գիտենք ճշմարտութիւնը կեանքի մէջ, պէտք է որ հասկնան Աստո խօսքին այժը և արժէքը. «եկա՛ք առ իս»։

Եւ դուք, քրիստոնեայք, թէեւ չատոնց, դարերէ ի վեր, ցեղով ու սերունդով լսած էք Փրկչին

ձայնը և հետևած անոր, պիտի չուզէի՞ք անդրադառնալ անգամ մըն ալ այդ պատուէրին, «Եկա՛յք առ իս», և պիտի չհետևէի՞ք։

Այո՛, գնացէ՛ք Անոր, դուք որ կը ճանչնաք քրիստոնէութիւնը։ Ձեզմէ՝ իր դիտումներէ և խմաստումներէ՝ ծածկուած չէ՛ այդ հրաւէրին խմաստը։ Ցիսուս՝ իր խօսքերը քարէ տախտակներու վրայ չէ՛ քանդակած և զանոնք գետին զարնելով փշուր փշուր պիտի չխորտակէ Մովսէսի պէս՝ ձեր տկարութիւններուն և ձեր մոռացումներուն և ձեր անհամբերութիւններուն ոակի հոլթին առջեւ։ Ձեր քրիստոնէութիւնը՝ ձեր դիտութիւնն ու խմաստութիւնը կ'ուզէ ձեր կեանքին վրայ տեսնել, որպէս զի ուրիշներ ալ տեսնեն և փառաւորեն Հայրը որ երկինքն է։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ մամոնան կը սիրէք և աշխարհէս անդին ուրիշ աշխարհ և իրականութիւններ չէք ուզեր տեսնել, և այս աշխարհի գիտութիւնը, և այս աշխարհի կեանքն ու գործունէութիւնը սկիզբ և վախճան կը դատնիք, եթէ ոչ խօսքով գոնէ ձեր կենցաղով։

Մի՛, Ցիսուս չդնեղդի մը սարսափով պիտի չպակուցանէ ձեր էութիւնը։ Ցոյց պիտի տայ ձեզի բարի Սամարացին, այդ աղնուատոհմութեան յատկութիւններէն զրկուած ինքնաբեր քրիստոնեայն. դուք ինքնին պիտի հասկնաք թէ ինչ է կեանքը. ինչ է քրիստոնէի մը վարքը։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ միմիայն ձեր անձին

համար կ'ապրիք։ Ցիսուս պիտի սորվեցնէ ձեզի գաւաթ մը պաղ ջուրին յարգը, լումայի մը արժէքը՝ որ կը տահի այրի կնոջ մը մատներու մէջէն, և պիտի ցոյց տայ ձեզի գատապարտութիւնը գէշ որուած տատանորդին։ Առատութիւն, մեծութիւն, վեհանձնութիւն պիտի սորվիս ասպնջականութեանդ մէջ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ դրդւեականերու տակ մեծ ճամբորդներ ողջունեն դուռդ (ԵՒՐ. ԺԳ. 2)։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ բարոյական կեանքի սովերուն մէջ կը տառապիք։ Ձեր մէջ խոիր պիտի չդնէ։ Ան՝ ձեզ պիտի չչարչրկէ Ցովսէփի պէս իր ինքնութիւնն ու եղբայրութիւնը յայտնելու համար ձեզ. իր սիրոյ բաժակը գաղտուկ չտահեցներ Բենիամիններու քուրձերուն մէջ, այլ իր խակ ձեռքովը կը մատուսակէ ձեզի իր գոհողութեան գինին, Անոր մահովը դուք կը կենդանանաք. անմխիթար չէք մնար։ Անոր մահը քրիստոնէինկանքն է։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ աշխարհի մէջ բահաղնները սեղի սիրեցիք և չլացաք մամոնայի տեսքով. դուք որ ձեր խուներէն ու մոմերը, ձեր ձէթին ու նուէրները, ձեր աղօթքներն ու գոհութիւնները նիւթականացուցիք բոլորովին։ Եղիայի պէս ձեր կորսուան միջնորդը չէ՛ Ան. մեղաւորներուն համար անձրեւները չդադրեցներ Անոր Հայրը, ո՛չ ալ արեւը կը մթնցնէ անոնց համար։ Արդարն ու մեղաւորը հաւասարապէս կը վայելեն աստուածային բարիքները, բնութեան պարգեւները ու առատութիւնները։ Մեղաւորը բարու-

Թեամբ կ'ընկճէ Ա՛ն և չուզեր որ մեռնի, այլ ճանչնայ ինքզինքը և փրկուի: Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ հեռացած էք Աստուածէն և աղարտած էք ձեր լուսաւորութեան կնիքը: Յոյնամու պէս խոյս չտար Ա՛ն իր ձայնը հնչեցնելէ. ինքնամատոյց քարոզիչ մը: Օ՜հ. Փրկիչ մըն է Ան որ դըժմնեի մը չորացումով չդատեր իր Հօր ամենակարող զօրութիւնը և անսպառ դթութիւնը, և չվչտանար տեսնելով թէ իր խօսքերը կ'ազդեն և կ'արդիւնաւորուին, և մարդիկ կը հետեւին կեանքի լուսաւոր չափիդներուն:

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ մեծ ճշմարտութիւնը և ճշմարտութիւնները յայտնելու կարող բերան մը կը փնտռէք: Անոր չրթները դեռ նոր չե՛ն մաքրուիր՝ հին սեղանի նուիրական կայծերով՝ Եսայեայ չրթներուն պէս: Սկիզբէն օծուած և պատրաստուած է ինքը ա՛յդ մեծ պաշտօնին, (Ղ.ՈՒԿ. Դ. 17-19): Ինքը փայլո՛ն է արդէն լոյսի պէս, նոյն ինքն լոյսը, «Որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ». ա՛յն լոյսը, որուն բան մը չկրնար ընել խաւարը: Ինքը սէրն է. աստուածային յայտնութիւն մը, որ մարդասիրութեան և ընկերասիրութեան մէջ կ'իրականանայ: Ինքը կեանքն է, և իր կեանքովն է որ մարդ երջանիկ կ'ըլլայ:

«Եկայք առ իս», ինչ ձայն և ինչ տարբերութիւն ձայնի և հրաւէրի հին ուխտի ձայներէն և հրաւէրներէն: Աղքատներ ու ագաւորներ Քրիստոսի ձայնով կը հարստանան և կը միխիթարուին: Հեզեր ու անօթի-ծարաւներ կը ժառանգեն երկիրը

և կը կշտանան: Ողորմածներ՝ ու սուբրեր ողորմութիւն կը գտնեն և զԱստուած կը տեսնեն. խաղաղարարներ Աստուծոյ զաւակներ կ'ըլլան: Դիւրին չէ՛ սակայն հասնիլ ա՛յս վիճակին. — Նախատինք կայ, հալածանք կայ, մահ կայ, բայց աստնք են որ կը մտնեն երկնից թագաւորութեան մէջ:

Օ՜հ ուրեմն, քրիստոնեայք, թող արձագանգ գտնէ այս ձայնը «Եկայք առ իս» ձեր սիրտերուն խորերը: Գացէ՛ք Անոր՝ թեթեւցնելու համար մարմնի և աշխարհի զբաղումներուն մէջ բեռնաւորուած ձեր էութիւնը: Ինչպէս անտարբերութիւնը, նոյնպէս մտքնական ամանդապահութիւնը հանգիստ չե՛ն տար ձեր յոգնութիւններուն:

Եթէ կութնիք ձեր քրիստոնէական կնիքներուն վրայ և ըսէք թէ, «Տէ՛ր, միթէ քու անունով չը մկրտուեցա՞նք, քու անունով չմարգարէացա՞նք», պիտի չկրնաք մտնել հարսնեւոտնը: Եթէ ձեր տաճարներու և եկեղեցիներու չքեղութիւններով պանծաք, օ՜հ, Քրիստոս ձեզի պիտի ցոյց տայ Սիոնի քարձունքը և Գարիզիմի սարերը՝ յանդիմանելու համար ճշմարիտ աստուածգիտութեան մասին ձեր փայլփլայած մոլորումները:

Քրիստոնեայն չօշափելի լեռան չէ՛ մատուցած, այդ լեռը վրէժխնդիր է Սինայի պէս, կրակի, մառախուղի և մութի մէջէն ահ և երկիւղ է որ կը ցայտէ և անբան գազանն իսկ կը սառկի հոն մօտենալով: Քրիստոնեայն վերը, չա՛տ վերը, կենդանի Աստուծոյ քաղաքին մատուցած է, ուր ամեն բան հրեշտակային է, անդրանիկներուն և

նպատակին, Նոր ուխտի մէջնորդին, Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որուն արեան հեղումը Աբելի արիւնէն աւելի կը խօսի (ԵԲՐ. ԺԲ. 18-24)։

Զըլլայ որ ա՛յս աշխարհի դիտութեան համար ապրած աշխատութիւնները ու յոգնութիւնները մէկ կողմէն, և հոգեւոր կեանքի պէտքերուն համար ակզբէն ի վեր եղած բազմադիմի յայտնութիւնները միւս կողմէն՝ առնմանափակեն ձեր կեանքի նպատակը, նեղցնեն անոր հորիզոնը և արգելք ըլլան Քրիստոսի ձայնին, — «Եկայք առ իս»։ Ինծի եկէք՝ ո՛վ բոլոր յոգնածներ ու բեռնաւորուածներ, և ես հանգիստ ընել տամ ձեզ։

Գիտութեան անհատնում բարիքներով լեցուած այս աշխարհի մէջ, մարդկային միտքը զարգացնելու համար հատուցուած այլազան դիրքութիւններու մէջ՝ երբ չա՛տ աւելի յարմարութիւններ ունին մարդիկ, մանաւանդ քրիստոնեայ մարդիկ, ծիծաղելու համար ոչնչութիւններու վրայ, այո՛, երբ մարդիկ սրտի և մտքի այսչափ պաշարներով աւելի դիւրին կրնան ճշդել իրենց նիւթական և հոգեկան պէտքերու չափն ու աստիճանը, պէտք է աւելի մեծ ուշադրութեամբ, մա՛նաւանդ սիրով մտիկ ընել Քրիստոսի հրաւէրին, — «Եկա՛յք առ իս»։

Ճշմարիտ քրիստոնեայն, որ Պօղոսի պէս չատ մօտէն լսած է Քրիստոսի ձայնը և գիտակցութեամբ կը հետեւի անոր, կը մրցայնէ իր վրայ աշխարհի և Քրիստոսի կեանքը հաւասարակշռել, քանի կելլու համար բարոյական կեանքի գիտութեան և Աւետարանի լոյսին դէմ բարձրացած հպարտութեան ամբարտաւանները (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ժ. 3-5)։ Մեծ զարգացման, մեծ գիտութեան հետեւանքն է այս։ Վասն զի Քրիստոսին ձայնը կ'ընդդիմէ ինչպէս աշխարհի արհամարհած ու զրկուած անկիւնները, նմանպէս բարիքներու և առատութիւններու մէջ լողացող մասերը. ինչպէս որ այդ ձայնը կը նոթոգէ մեղաւորներուն առատապէս կեանքը, և կը սփոփէ տանջուած հոգիները, նմանպէս կը լուսաւորէ լարուած կեանքի մը մեքենականութեան անքթիթ հակող կենցաղասէրներու վարքը. ինչպէս որ կը մնուցանէ այդ ձայնը բարի և ազնիւ քրիստոնեաներուն էութիւնը, նմանպէս կ'ուժաւորէ իր խօսքերուն քաղցրութեանը նուիրուած պաշտօնեաները։

Անոր դա՛ցէք, ուրեմն, ձեր հոգեկան բոլոր խոյանքով, ձեր ազնիւ ձգտումներուն բոլոր ուժգնութեամբ, ձեր բարոյական և նիւթական գիտութիւններու բոլոր անկեղծութեամբ, ձեր քրիստոնէական առաքինութեան բոլոր թափովը։ Ա՛յո՛, դացէ՛ք Անոր. երթանք Անոր, որ իր հրաւէրին, իր ձայնին ճշմարտութիւնը խաչի մահուամբը հաստատեց, Անոր, որ իր բոլոր սիրով ըսաւ, «Եկայք առ իս», Անոր, որ իր արիւնով գնեց մեզ, որպէս զի մենք որդեգրներ ըլլանք Հօր Աստուծոյ և փառաւորենք զամենատուրը երրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամեն։

ԲԱԲԳԷՆ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԻՒԼԷՍԷՐԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

ԿԵՆԴԱՆԻ ՁՈՒՐԸ

«Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։
(Յովհ. Է. 46)

ՅԻՍՈՒՍԻ կեանքին սկզբնաւորութիւնը նոր թուական մը բացաւ Իսրայէլի կրօնական պատմութեան մէջ, և որ քիչ առնէն նոր թուականը եղաւ ամբողջ տիեզերքի պատմութեան։ Յիսուս-Քրիստոսով կրօնական մտածումներն ու հաւատալիքները հրէական ու հեթանոսական ծէսերու կեղեւէն մերկացած, կը բերուէին բուն իսկ հոգեկան կալուածին մէջ, և դարերէ ի վեր հոգեւորապէս թմրած գիտակցութիւնը՝ իր չունչին տակ աստուածային օծութիւն մը կը զգեներ։ Ինչն էր որ հաւատքի բանալին կը յանձնէր մարդկութեան, և հաւատալու մեթոդը և փրկուելու ճամբան կը տօրվեցնէր անոր բոլոր դասակարգերուն։

Երբեմն տապանակին և Յեսուի հետ դէպի Սւետեաց երկիրը գաղթող ժողովրդեան անցքին առջեւ տեղի տուող Յորդանան (Յեսու. Գ. 15–17),

անգամ մըն ալ կանգ առած էր Յիսուսի ոտքերուն տակ, այս անգամ աւելի լուսաւոր Երուսաղէմ մը՝ աւելի մաքուր և աւելի անանց Սւետեաց երկիր մը առաջնորդելու համար զանոնք, որոնք Աստուծոյ որդիներ ըլլալու կոչուած էին (ՂՈՒԿ. Գ. 21, 22· ՄԱՐԿ. Ա. 9-11, ՄԱՏԹ. Գ. 16, 17)։ Մինչեւ այն ատեն Իսրայէլի դաշտերուն հունձքերուն և Յակոբի չրհորներով նախագրաւուած մատքերը՝ հոգեկան քուռն ցնծումներ զգացին յանկարծ իրենց մէջ, մինչեւ ան ատեն Սելոմամէն կեանք և Զատկի գառներէն վրկութիւն ակնկալող սիրտերը՝ վերազումներ կունենային յանկարծ, և այդ ատեներան տօներու դարաւոր կեանքը կը պզտիկնար իր անունի պատրող յոյցերուն՝ իր նպատակին ծերացած վերջամնացութեանը մէջ։ Կատածները՝ նոր արթնցող տարակոյսները հետզհետէ տեղի կուտային այն վճիտ ու լրապէս մխիթարող հաւատքին, որուն սերմերը այնքան բարերարօրէն կը սերմանուէին Յիսուսի ձեռքով՝ մնծին ու պզտիկին, տիրող ու ծառային, հրէին ու հեթանոսին հոգիներուն խորը, վերլուծուած ու ճշդրտօրէն ըմբռնուած հոգիին կեանքը, և Հոգի-Աստուածը ա՛լ չէր կրնար հաճոյք զգալ դիւնեճօններու քաւութենէն, և գառներու զնումէն... զաւակական անկեղծ հաճը ալ բաւական չէր մեղքերու արատը սրբելու. երբ Յիսուս «Եւեմ հացն կենդանի» ըսաւ (ՅՈՎՀ. Զ. 36, 41, 48, 50, 59)· և Բեթղեհեմի այգիներ կը դադրէին իրենց քաւչական ոյժէն, երբ Յիսուս

իր արիւնը հրամցուց վիրաւորեան ծարաւի մարդկութեան. Յակոբի ջրհորը տեղի կուտար «կենդանի ջուրեր» ու ակունքին առջեւ (ՅՈՎՀ. Դ. 10-14). Եւ կ'ըլլար ժողովուրդներու հոգեւոր ազատագրութեան վերջին հանգրուանը, սիւզերական մարդկութեան հաշտութեան օրրանը: Դարերէ ի վեր անորոշութիւններու՝ անստուգութիւններու՝ ցաւերու եւ զրկումներու բեռին տակ հեծող ժողովուրդներ՝ նոր կեանք եւ նոր հոգի զգեցան Յիսուսի դեսպորդող մխիթարութիւններէն, անոր վիրակապչ չնորհներէն, եւ Աւետարանի քարոզութեան ունկնդիրները երկնաւոր Հօր խանդաղատանքը կը զգային հիմայ իրենց մէջ, եւ հոգեւոր կեանքով մը կը վերածնէին: Այդ վերածնութիւնները, այդ ոգեւորումները, այդ հաւատքի կենդանացնող չունչը անոր համար՝ որ իրմէ առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»:

Ունկնդիրները ոմանք հրաժարած էին հետեւելէ այս յանդուգն անձին, որ մինչեւ այն առեն վնասուած մխիթարութիւնը իրենց կը բերէր երկնքի խորերէն: Անոր կարեկցող սիրտը, սիրոյ գերերկրայնութիւնը, կիրքեր վերլուծելու անոր չնորհները, հոգիները իրենց տենչանքներուն մէջ կարդալու անոր պայծառատեսութիւնը, ինկածները բարձրացնելու անոր առնական կորովը, տառապեալները մխիթարող անոր բառերուն օծութիւնը, մեղքերը քաւող անոր դէմքին հրեշտակային քաղցրութիւնը՝ թախծութիւնը, վէրքերը բուժող անոր

ինքնաբոյր նայուածքը, պատճառ եղած էին որ ամբողջ ժողովուրդ մը անոր հետ կապուած զգայ իր ճակատագիրը: Ի՞նչ փոյթ իրենց թէ Յիսուսի եղբայրները չէին հաւատար իր կոչումին ու պաշտօնին (ՅՈՎՀ. Է. 5): Անոնք կը սիրէին Յիսուսը, որովհետեւ իշխանութիւնով կը խօսէր» (ՂՈՒԿ. Դ. 30):

Հակառակ այն մխիթարութեան զոր Յիսուս վիաքուսն կը բաշխէր ամէն անոնց՝ որոնց սիրտերը հետզհետէ կը պատրաստուէին զայն ընդունելու, ինքը կը զգար թէ իր քարոզած վիրակար նորութիւնները իր վիշտերուն, իր լքումին պատճառ եղած էին ու պիտի ըլլային. հոգ չէր սակայն, վիշտեր կան որոնք փրկարար են: Յիսուս այդ վիշտն ունէր իր ներքին, երբ հակառակ էր առերեւոյթ հրաժարումին, դաշտի երուսաղէմ կ'ելլէր Տաղաւարահարաց տօնին օրը: Այս երկրորդ անգամն էր որ Յիսուս, հակառակ իր ըսելուն՝ թէ «Իմ ժամանակս դեռ հասած չէ», նորէն երուսաղէմ կ'ելլէր իր եղբայրներէն վերջը (ՅՈՎՀ. Է. 68. ըղդտէ. Բ. 4):

Տաղաւարահարաց տօնը գաւառներու ժողովուրդը իրարու մօտ բերած էր, պէսպիսած կեանքը կը բզդար վրանները տակ: Արմտեաց չնորհակալութեան այդ տօնը նոր եռուզեռ մը ձգած էր հոգիներուն խորը անոնց, որոնք Աստուծոյ հետ իրենց յարաբերութիւնները սխալ հիմերու վրայ դրած էին: Այդ զուարթ համախմբումին մէջէն ո՛չ ոք կզգար թերեւս՝ թէ պէտք էր որ «Աստու-

ծոյ թագաւորութիւնը» իր մէջէն վտարէր իրենց ծիսակրօնին կարկամութիւնները, թէ պէտք էր գիրը աեղւ տար հոգիին, և մովսիսականութեան չանթաձիգ՝ օտարամերժ ու վրէժխնդիր Աստուածը՝ բարի, գթած ու երկնաւոր Հայրը տար ամբողջ մարդկութեան: Ամբարտած հունձքերու և լեցուած հնձաններու այդ ոտնը մարմնապաշտ ձգտումներու մէկ օրէնսդրական խոտացումը կը պատկերացնէր, և մարմնով ու մարմինի համար ապրող այդ ժողովուրդը տակաւին չէր կրցած ըմբռնել՝ թէ «Հոգին է կենդանի ընողը, և մարմինը չահ մը չընէր» (ՅՈՎՀ. Զ. 64):

Օրէնքը գծած էր իրենց ճամբան: Տօնին բոլոր հրահանգութիւնները՝ ծէսերը՝ արարողութիւնները կանոնադրուած էին մանրամասնօրէն: Ժողովուրդը ամեն առաւօտ քահանային առաջնորդուած՝ կ'երթար Սելոամի աւազանը, երգերն ու նուագները օդը կը թնդացնէին, չաուեր կը լամէին աւազանին ջուրերէն, երբ ուրիշներ կ'երգէին Եսայիի խօրհրդապաշտ բառերը. «Ո՛վ բոլոր ծարաւիներ, ջուրերուն եկէք, ուրախութեամբ ջո՛ւր պիտի քաշէք փրկութեան աղբիւրներէն» (ԵՍ. ԺԲ. 3): Քահանան՝ զուարթ իր պարտականութեան գոհացումէն, ոսկի ամանով մը տաճարը ջուր կը տանէր նոյն աւազանէն, և զոհի սեղանին վրայ կը թափէր, մինչ ուրիշ մը գինի կը լեցնէր այդ միևնոյն սեղանին վրայ: Ու դարերէ ի վեր այդ միևնոյն արարողութիւնները կրկնուած էին անփոփոխ, տօնին եօթը առաւօտները:

Յիսուս՝ ուխտաւոր մը ըլլալէ աւելի դիտող մըն է ամբոխին մէջ: Կը տեսնէ այդ ամենը, կը վերլուծէ կատարուած հրահանգութիւններուն ոչնչութիւնը: Ժողովուրդին ցաւը կը զգայ ու կը տառապի: Պէտքին հանդէպ Օրէնքին ընձեռած միջոցները անզօր էին դարմանելու վէրքը, ուրկէ ժողովրդեան հոգին կը քամէր: Կը զգար թէ Սելոամին ու հնձոց ոտնը անբաւական էին հոգեւոր փրկութեան կարօտ այդ ժողովրդեան կեանքը բարձրացնելու: Պէտք էր որ տեղւ տար ոճրագործ գիրը հոգիին զարթնումով. պէ՛տք էր որ Օրէնքը մեռած տառ մը մնար Շնորհքին տիրապետութեանը մէջ: Ահա՛ ինչ որ իր անձնական գործը պիտի ըլլար:

Տօնին վերջին օրը, հազիւ թէ արարողութիւնները կը լմնային, և ահա Յիսուս կ'աղաղակէ. «Թէ որ մէկը ծարաւի է, թող գայ ինծի ու խմէ: Ով որ ինծի կը հաւատայ, անոր որովայնէն կենդանի ջուրի գետեր պիտի բղխին» (ՅՈՎՀ. ԺԷ. 6.). Յիսուսի քնքուշ՝ գրեթէ մայրական մասն էր՝ որ կը հպէր թմրած հոգիներուն, այդ կրօնապէս ամայացած անապատներուն մէջ, անոնց խորը նորէն բանալու համար այն աղբիւրները, որոնցմէ կենդանի ջուրեր պիտի բղխէին: Քահանաներ դողացին իր ձայնէն, ժողովուրդը հրճուեցաւ անով. իր հոգիին խորէն անծանօթ սարսուռ մը անցած էր:

— «Իրաւցնէ ասիկա է մարգարէն», կ'ըսէին չաուեր:

— «Ասիկա է Քրիստոսը», կ'ըսէին ուրիշներ ալ:

Եւ այդ համոզումը կ'արմատանար իրենց մէջ, որովհետեւ մինչեւ այդ վայրկեանը երբէ՛ք մէկը այդքան յստակօրէն չէր զգացուցած իրենց. « կենդանի Ջուրեր »ու պէտքը, այդքան մօտէն չէ՛ր չօշափած իրենց վէրքերը, այնքան խորապէս չէ՛ր զգացած իրենց ցաւերը, իրենց տառապանքները, որովհետեւ մինչեւ այն առեն « Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ »:

— « Մի՞թէ Քրիստոս Գալիլիայէ՞ն կուգայ », կ'ըսէին իր հակառակորդները, քահանաները, և ամէն անոնք որոնց չահերը կը դպրէին ա՛լ, և որոնց կեղծիքները կը հրապարակուէին: Անպիսիներուն համար՝ Գալիլիայէն, իրենց ապատած Քրիստոսը, իրենց ըմբռնած Մեսիան չէր կրնար եղած ըլլալ, որովհետեւ « ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ »:

Եւ Յիսուսի քարոզութեան այդ անծանօթ չեչտը, երկու տեսակ դաղափարներ կ'արթնցնէր բազմութեան ծոցը, որոնց երկուքն ալ միեւնոյն պատճառաբանութիւնը իրենց հակառակութեան կուռանը կը չինէին: Երկպառակութիւնը կը գոռար արդէն, երկու կողմերը միանգամ ընդ միշտ հրաժեշտ կուտային իրարու (Տես. ՅՈՎՀ. Ի. 40-44):

Այդ կազմուած համոզումներուն երկուսաւորութիւնը տակաւին այսօ՛ր ալ գոյութիւն ունենալով հանդերձ, պէտք է ըսել թէ Յիսուս ամենամեծ ճշմարտութիւնն էր որ կը յայտարարէր,

կենդանի Ջուրերուն ակունքը բուն իսկ իրեն դիմող մարդերուն մէջ ցոյց տալով:

Մինչ Ս. Գրոց ուրիշ հատուածներէ գիտենք, թէ սիրան է բուն իսկ այն ակունքը՝ ուրկէ « կեանդ աղբիւրները » պիտի հոսին (Ա.Ո.Ա.Կ.Ր. Դ. 23): Յիսուս իր կեանքի օրերուն մէջ, իր խօսքերուն և իր գործերուն, իր սիրոյն և իր աղօթքին վրայ ցոլացուցած էր մաքուր սրտի մը բովանդակ անբծութիւնը, որ բուն իսկ իր մեծութեան և իր աստուածութեանը գերազանց նշանակը եղած էր ալ: Մարդու մը արժէքը գնահատելու միակ ատոմգանիչը կամ վաւերանիչը պէտք է իր սրտին մէջ փնտռել, որովհետեւ մարդ իր սրտին մէջ է որ կ'ապրի, և կ'ապրի իր սրտին թելադրած զգացումներով՝ սէրերով ու միտումներով, որոնք իր կեանքին ուղեցոյցը պիտի կազմեն: Սիրտն է որ ամէն բանէ առաջ մեր տեղը՝ մեր մէջ կը գործէ, մեր նկարագիրը անով է որ կը կազմուի: Սիրտն է որ կը յարատեւէ և մեզի ոյժ ու կորով կը ներշնչէ, մեր գերապոյն տենչանքին հասնելու համար, սիրտն է որ կը տկարանայ ու կը յուսահատի, կը սիրէ ու կ'ատէ, կը պաշտէ ու կը խորտակէ, կ'աղօթէ ու կը հայոյէ. սիրտը՝ որ կը մոլորեցնէ զմեզ և կամ Յիսուսին կը տանի: Մահն ու կեանքը իր մէջն են. ժպիտն ու արցունքը իրմէն կը ծնին, և ինքն է որ առնցմէ մին կամ միւսը ճաչակել կուտայ մեզի: Ասոր համար է որ Սաղմոսերգուն « Սիրտ առուքը » կը խնդրէ Աստուծմէ. անոր համար է որ

Յիսուս երանի կուտայ անոնց որոնք «Սուրբ ևն սրտիւք», ասոր համար է որ առակախօսը կը պատուիրէ մեզի՝ «Բոլոր զգուշութիւնով քու սիրտդ պահէ» (Դ. 23), քանի որ անիկա գիտէ՝ թէ «Ծուռ սիրտ ունեցողները պիղծ են Աստուծոյ առջեւ» (ԺԱ. 20):

Նոյն իսկ կրօնքէ անկախ բարոյականի մը կուսակիցները իրենց ամբողջ չինուածքին անկիւնաքարը կը դասեն սրտի մաքրութիւնը, առանց որուն ո՛չ վստահութիւնը կրնայ գոյութիւն ունենալ աշխարհի մէջ, և ո՛չ ո՛ւր է տակուն նկարագիրը հիմնաւորել: Խօսքին կամ դրսեւորումներուն կեղծիք ու պատրանքները երբէք չեն կրցած հիմնական կեանք մը ապահովել իրենց ենթականերուն համար: Աւօրեայ յաջողութիւններ որոնք այդ պայմաններով ձեռք բերուած են, ո՛ւր է երաշխաւորութիւն չեն կրնար ցոյց տալ իրենց աւստականութեանը համար: Առանց մաքուր սիրտ ունենալու, սուկ երեւոյթներ փրկելու համար ժպակը, մեր ներքին մարդուն քայքայումն է՝ որ պիտի պատրաստէ ապահովաբար, և ալ անկէ վերջ Յիսուսի ակնարկած կենդանի ջուրերու ակունքը մենք մեր ձեռքով ցամքեցուցած պիտի ըլլանք, և ատով ցամքեցուցած պիտի ըլլանք բոլոր իսկ մեր կեանքին աղբիւրը:

Առակախօսը կը պատուիրէ մեզի՝ «Պահել մեր սիրտը». որովհետեւ անկէ կենսայ աղբիւրներ կը

հոսին: Յիսուս զմեզ իրեն կը հրաւիրէ՝ «Մեր որովայնէն կենդանի ջուրեր» վազցնելու համար: Այս երկու հրաւէրներէն կամ պատուէրներէն մէկը մեր սրտին պահպանութեան կարեւորութիւնը կը չեշտէ, իսկ միւսը այդ պահպանութեան մէջոցը ցոյց կուտայ մեզի:

Մենք մարդերս՝ սովորութիւն ունինք մեր թանկագին առարկաները պահպանելու այն ամեն պատահականութիւններէն, որոնք կրնան վնասել անոնց արժէքին: Ցեցերը կը կրծեն՝ կը մաշեն անոնց մէջ չատեր, ոմանք կ'եղծուին բիծերէ և անմաքրութիւններէ, և գողերը կը յափշտակեն զանոնք, եթէ անոնց պահպանութեան մէջ թերանանք: Պահպանութիւնը ուրեմն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ պատահական կորուստին դէմ ձեռք առնուելիք ապահով միջոցը: Կորուստը կրնայ ըլլալ նիւթական, կրնայ ըլլայ նաեւ բարոյական կամ հոգեկան: Սրտի պահպանութեան մէջ թերացումը՝ բարոյական կորուստն է՝ որ պիտի առթէ մեզի: Մեր սիրտը մեզմէն պիտի գողնան սուրին կիրքերը, պիտի խանգարեն մեր մաքուր զգացումները, պիտի պղտորեն մեր վճիտ պայծառասիրութիւնը, մեր ժառանգած անբիծ սրբութիւնը՝ ապականութիւններու և չար սովորութիւններու և մեղքերու հետ վտանգակիզով:

Պէտք է ըմբռնենք նախ՝ թէ մեր հարստութիւններուն մեծագոյն՝ թանկագին մասն է «Մաքուր սիրտը», որովհետեւ ա՛յն է Աստուծոյ առ

ջեւ հաճելի եղածը (բղդախ. ԱՌԱԿՔ. ԻԹ. 1)։ Նախ պէտք է գնահատել մաքուր սրտին արժէքը, և դժուարութիւններուն մեծագոյնը հարթած պիտի ըլլանք։

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ սակայն՝ թէ իր սրտին պահպանութիւնը նուազ դիւրին գործ մըն է իր սկզբնաւորութեանը մէջ։ Մենք կրնանք մեր լեզուին ու մեր վարմունքին սանձ մը դնել, ուրիշներու հետ մեր ունեցած յարաբերութիւնները կրնանք չափաւորել մեր ուզած կամ մեր ընտրած կերպով, կրնանք ինքզինքնիս անջատել այն ամէն յարաբերութիւններէն՝ որոնք հաճոյք կամ ախորժ չեն պատճառեր մեզի, բայց սրտին վրայ իշխելու, զանի սանձահարելու, անոր ներքին զգացողութիւններուն չափ ու սահման դնելու, մէկ խօսքով զանի «Սուրբ» պահելու համար, էհ, պէտք է ամէնէն տաժանելի ճիգին մատնել ինքզինքնիս։ Մարմինին հետ այնքան սերտ կապեր ունի սիրտը, զորս չպիտի կրնանք չարունակ և կամ միանգամ ընդմիշտ խորտակել։ Եւ ահա այս պատճառաւ է որ ամէնէն մեծ աչալրջութիւնը պէտք է ունենանք սրտի պահպանութեան մեր պարտաւորութեանը մէջ։ Վստահ եղիք թէ կամքը և հաստատուն մտադրութիւնը կարող չպիտի ըլլան մեր մէջ արթընցնել գնացող մանկութիւնը, հրեչտակային՝ անմեղ ու միամիտ մանկութիւնը, որ մեր տարիքի բոլոր չրջաններուն կ'ապրի մեր մէջ, և որ Յիսուսի կողմէն իրրեւ հաստատուն պայման ըրուեցաւ

Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ կարենալ մտնելու համար, (ՄԱՏԹ. ԺԸ. 2, 3)։

Յիսուս զգայ սրտի պահպանութեան մեծ դժուարութիւնը, զգայ մարդկութեան ակարութիւնները և առանձինն զանոնք դարմանելու համար մարդուն անկարող ըլլալը։ Անոր համար ինք մարդկութեան այդ ակարութեան մօտ եկաւ, և անոնցմէ մեծագոյն մասը իր ուսն առաւ խաչին հետ։ Զուզեց որ մարդ առանձին մնայ այդ իրեն ինկած գործին մէջ, այլեց անոր օժանդակը, դարձակիցը, առաջնորդն ըլլալ իր վերկութեան՝ իր դարձին՝ իր մեղքերու ղջումին և իր սրտին պահպանութեանը մէջ, և ըսաւ իր ունկնդիրներուն, «Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք» (ՄԱՏԹ. ԺԱ. 28)։ «Եկէք ինձի, և ես ձեզ պիտի հանգչեցնեմ, եկէ՛ք ինձի, և ձեր որովայնէն կենդանի ջուրեր պիտի բղխեն»։ Այս հրաւէրը քաջալերութեան ձայնն էր լքուածներուն ու ինկածներուն, յուսահատներուն ու մեղքէն չաղթուածներուն ուղղուած, և անկէ առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ Մարդ»։

Յայտնութեան դիրքին հեղինակը, իր տեսիլքներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ մեզի. «Գառնուկը... պիտի հովուէ զանոնք, ու կենդանի ջուրերու աղբիւրները պիտի առաջնորդէ, և Աստուած բոլոր արցունքները պիտի սրբէ անոնց աչքերէն» (ՅԱՅՏ. է. 17)։ Սակէ աւելի յայտնօրէն բացատրուած չէր

կրնար ըլլալ Յիսուսի պաշտօնը մարդկութեան
զանգուածին հակայ ամբողջութիւնները վարելու
համար այն բարոյական սկզբունքներուն, որոնք
հիմնուած են « կենդանի ջուրեր »ու աղբիւրը եղող
մաքուր սրտին վրայ : Յիսուս միայն բարիին նպա-
տակը չէր որ կը ցուցնէր իր ունկնդիրներուն, այդ
նպատակին իրագործման պայմաններն ու միջոց-
ներն ալ ցոյց կուտար անոնց : Եւ այս պարագան
էր որ կ'արժեցնէր բուն իսկ քրիստոնէական բա-
րոյականի մխիթարող կողմը՝ անոր յարաբերական
կեանքին մէջ, և այդ պարագան չուտով ուշա-
դրութիւնը գրաւեց այն գեղջուկ ու չինական միա-
քերուն, որոնք Սեղոամի չուրջը հաւաքուած էին,
և որոնք քաղցր տպաւորութիւններու տակ կ'ը-
սէին մէկմէկու, թէ այս նիւթերուն վրայ տակէ
առաջ « Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ » :

Քրիստոնէական բարոյականը ուժովցած է
Քրիստոսի գերագոյն անձնազոհութեան օրինա-
կովը : Ասիկա օրէնքին հնազանդելով չէ՛ որ կը
քարոզէր, ո՛ և է չահու ակնկալութիւն իր առաջ-
նէր դուրս միայն կրնար գոյութիւն ունեցած ըլ-
լալ, երբ « կենդանի ջուրեր »ու աղբիւրը կը բա-
նար նիւթապաշտ ղգացումներով տոգորուած հո-
գիներուն խորը : « Ես ձրի պիտի տամ կենաց ջուրի
աղբիւրէն », կ'ըսէ Աստուած, ամէն անոնց՝ որոնք
մաքուր սիրտ կրելու մտադրութեան մէջ չեն
դեղեւիր երկիւղով, որոնք չէ՛ն անհատաւոր իր
փրկարար կոչումին, և որոնք « պղծութենէ՝ կուա-

պաշտութենէ ու սատկօսութենէ » կը հրաժարին
(ՅԱՅՏ. ԻԱ. 6-8) : Որովհետեւ պէտք է ըսել՝ թէ
երբ այդ աշխարհիկ տարրին կիրքերը իրենց բուռն
դակ թափով մարդուս մէջ կը տիրապետեն, ու մեր
սրտին ու խորհրդածութիւններուն կալուածը կը
գրաւեն, ալ այն ատեն մարդ չկրնար ինքզինքը
արդարութեան գաղափարին հետ հաշտեցնել, և
արդարութեան հակաւակորդը սատանորդի մըն է
որ կը թիւրէ « Տէրոջ չիտակ ճամբաները » (ԴՈՐՇՓ.
ԺԳ. 10), և ոչ թէ Աստուծոյ որդի, քանի որ
« Ով որ արդարութիւնը չգործեր, Աստուծմէ չէ »
(Ա. ՅՈՎՀ. Գ. 10) : Կազմուած հոգիին ու մաքուր
սրտին վրայ հիմնուած է նամանաւանդ Աստուծոյ թա-
գաւորութիւնը, որ յաւիտենական կեանքի ու գո-
յութեան իրրեւ պարգեւ, մարդերու խոստացուած
երանութիւններուն ամբողջացումը պիտի ըլլայ :
Եւ պէտք է ըսել թէ Աստուծոյ արքայութիւնը
այդ « կենդանի ջուրեր »ու ակունքին մէջ հարկ է
որ փնտռենք, քանի որ Յիսուս զայն մեզ միշտ կը
մատնանշէ. « Աստուծոյ արքայութիւնը ձեր մէջն
է » (ՂՈՒԿ. ԺԷ. 21) : Ժողովուրդը զայն կը փնտռէր
իրմէ դուրս, իր չուրջը, այն բարեպաշտիկ հրա-
հանգութիւններուն մէջ՝ որոնք մարդկութեան գե-
րագոյն աւենչանքները կը ծայրատէին, և ապակա-
նութիւններու տակ կը թաղէին կենդանութեան
ջուրերու ակունքը : Պատրանքին խորտակումը,
ախալ համոզումներու հանդէպ իրենց հիասթա-
փումը, իրենց կորնցուցած սրտերուն դիւտը՝

խորհրդաւոր աշխարհի մը արշալոյսն էր եղած իրենց համար, և այդ կեանքի առաւօտը, ներքին տիեզերքին, հոգեկան մարդուն այդ վերազարթնումը հիմա միայն տեղի կ'ունենար, որովհետեւ Յիսուս էն առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։

Աշխարհի մէջ ինքզինքը մինակ կարծել ու զգալ, ամենէն չլսուող ու յուսահատեցնող պարագան է, որ կրնայ զմեզ ամենէն գձուձ վարմունքին, ամենէն ազատ հաչիւներուն առաջնորդել։ Աշխարհի մէջ ինքզինքը մինակ զգացող մարդուն համար միջոցները ա՛լ կը դադրին օրինաւոր ըլլալէ, և կիրքերու անսանձ բերումին կը հպատակեցնեն։ Առով մարդ նոյն իսկ իր արժանիքը կը կորնցնէ, քանի որ բոլոր երեւոյթներուն և իրողութիւններուն մէջ իրմէ զատ ոչնչութիւն միայն կը տեսնէ։ Տիեզերքի մեծվայելչութիւնը կը դադրի իրեն համար Աստուծոյ վկան ըլլալէ, անձին յարգանքը կը պակսի, իր ղիտողութիւնները կը դադրին իրեն խօսելէ, մէկ խօսքով կը ցամքին իր սրտին կենդանի ջուրերու աղբիւրները և կը մարի իր բարոյականութեան ծարաւը։ Մոլութիւնները ղինքը կը պատրաստեն, և հանդարտ խղճի պահքը իր կոկորդը կը սեղմէ։ Այդ կացութեան մէջ ինկածներուն է որ կ'ըսէ Յիսուս, «Ինծի եկէ՛ք». հրաւէր մը, զոր իրմէ առաջ ո՛չ ոք ըրած էր ա՛յնքան, փրկութեան պայման մը՝ զոր իրմէ առաջ ո՛չ մէկը առաջարկած էր մարդկութեան։

Յիսուս այսօր ալ ու միշտ զմեզ իրեն կը հրաւիրէ, եղբայրներս։ Եւ գիտէք որ Յիսուսին երթալ «Իրեն նմանիլ» կը նշանակէ, և իրեն նմանիլը մաքուր սիրտ ունենալով միայն կրնայ ըլլալ։ Որքան դժուարին է այդ պայմանը սա մեր հաչիւի դարուն մէջ։ Ոսկի հորթին պաշտամունքն հիմայ չփոթուած է Աստուծոյ պաշտամունքին հետ, և այդ պարագան զմեզ կ'ըստիպէ ծեփուած գերեզմաններ երեւնալ աշխարհի հանդէպ, Յիսուսին հանդէպ, մեր պարտականութիւններուն՝ մեր նուիրական կոչումին հանդէպ։ Բաւական է որ ղգանք պահանջուած մաքրութեան նպատակին մեծութիւնը, բաւական է որ ղգանք Յիսուսին երթալու, անոր նմանելու պէտքը, այն ատեն վատահ եղնք թէ զոհողութիւնը պիտի դիւրանայ, և մենք կարող պիտի ըլլանք մեր ներքին մարդը մաքրելու, և մեր հոգիները կենդանի Աստուծոյ տաճարներ չինելու, Անիկա անհրաժեշտ պէտք մըն է, եթէ այս պէտքին գոհացում տալու համար՝ «մեր անձին չահը բաւական չէ, ուրիշներուն չահուն վրայ խորհինք»։ Մենք մինակ չենք աշխարհի մէջ, մեզի հետ ապրողներ կան մեր չուրջը, հետեւաբար մեր սրտի մաքրութիւնը պիտի նպատակ ո՛չ միայն մեր բարոյական, այլ և ուրիշներուն երջանկութեան։ Եթէ մեր իրաւունքներէն ձեռք քաշելու ազատութիւնը ունենալ կը խորհինք, պէտք է խորհինք միեւնոյն ժամանակ թէ մեր անձը մէկ օղակն է այն մեծ չղթային՝ զոր մարդկութիւնը կը

ձեւացնել, մենք ուրիշներուն ալ կը պատկանինք։ Մեր մոլութիւնը եթէ մէկ կողմէն զմեզ կը սորտնացնէ, միւս կողմէ կը վտանգէ նաեւ մեր նմաններուն՝ մեր եղբայրներուն բարոյական կեանքը, և կը խանգարէ ընդհանուր ընկերականութեան առողջ կացութիւնը։ Բարոյական ինկածութիւնը ժանգի կը նմանի, չուտով կը փոխանցուի առանց անոնց՝ որոնք իրեն հետ չփման մէջ կը գտնուին։ Գիտնալ մեր մեղքերէն հեռանալ, մեր թերութիւնները դարմանել և ուրիշներուն արցունքը սրբել, գիտնալ կեանքը սիրել այն վերադոյն խմացումովը որ մարդս կարող կը չինէ զոհողութիւններուն՝ անձնուրացութիւններուն, ահա այս պիտի ըլլայ Յիսուսին նմանելու մեր բաղձանքին հիմնակէտը։

Ցաւալի է ըսել թէ մենք տակաւին այդ բարձրութեան չենք հասած, և չենք եղած ինչ որ կրնայինք ըլլալ, և ինչ որ ըլլալ՝ բուն նպատակն է մեր կեանքին։ Որովհետեւ Յիսուսի մօտ չենք գացած տակաւին։ Անոր կը մերձենանք միայն, եղբայրներս, ձրի է անոր չնորհքը, բայց ան է որ մենք ուզենք յաղթել մեր կիրքերուն, զգանք բուն իսկ մեր սրտին արժէքը, և արտաքին ցոյցերէ յարդարումներէ աւելի՝ մեր ներքինը պատրաստենք։

Աստր համար պէտք է դադրի մեր մէջ այն մեծ երկուութիւնը որ զմեզ կը բաժնէ մեր սրտէն, և զմեզ դրսեւորողի մարդեր կը չինէ առանց

աւելի։ Մենք մեզմէ դուրս չենք կրնար իրապէս ապրիլ, մեր կեանքը մեր ներսն է, վնտռենք զայն. Յիսուս ալ մեզի հետ զայն կը վնտռէ, և անոր գիւտը մեր փրկութեան օրը պիտի ըլլայ։

Երբ զգանք ու համոզուինք թէ մեր ներսիդին է կենդանի ջուրերու աղբը, Աստուծոյ արքայութիւնը, Հոգիին տաճարը, ալ նոյն պահուն կը գտնենք մեր արտաքինին ու ներքինին մէջ անջատ ապրելէ, մեր կեանքը կը միանայ մեզի հետ ու Յիսուսին հետ՝ անոր նմանելով։

Եւ այն ատեն է որ պիտի գնահատենք Յիսուսի գործը, զմեզ վնտռող ու սիրող Անոր բարեկամութիւնը, և այն ատեն մենք ալ փրկուած ու մաքրուած, խորին համոզումով մը ու սուրբ հաւատքով մը պիտի ըսենք, արդարեւ, «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։

ՄՈՒՇԵՂ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԵՐՈԲԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

ՆՈՐ ՄԱՐԴԸ

«Պատ է ձեզ ծնանիլ վերստին»։
(Յովհ. Գ. 7)

Մարդիկ, քիչ բացառութիւնով, ճշմարտութիւնը սրբապղծած և արդարութիւնը անկրաւած են, որով եղծուած՝ ապականուած է բարոյական բնութիւնը մարդուն, ու ասի չապացուցանե՞ր չհաստատո՞ր անցեալ ու ներկայ պատմութիւնն ալ անոր կեանքին։

Հանդիպած չե՞ս կեանքիդ ընթացքին մէջ այն տեսակ մարդոց, որոց մէջ կոյր կիրքն է որ կը գործէ՝ քան լուրջ կամքը, գիւտ չունն է որ կը խօսի՝ քան ազնիւ ղեկացումը հոգևական թելադրութեանց։

Կայ սակայն մարդուն մէջ ընդվզող կիրքերու մոլեգին թափ մը, դէպի չարն հակամէտ բուռն ըղձանքներու ձգտում մը, ու աւերուն նկարագրի մը խառնուածքը, որ իր հետը կը ծնի և որ իր բնութեան մէկ մասն է. Հին մարդը կ'անուանէ

զայն Պօղոս, ինկած՝ ապականուած մարդը։ Այս բանական մարդը այն օրէն ինկաւ իր հոգևական բարձրութենէն վար՝ երբ սկսաւ պաշտել իր եսը, իր կիրքը, իր շահը, ու անոր մտածումները մոլորուն, անոր խորհուրդները խօլական կը դառնայէին ու դեռ կը դառնան այս աստուածներու բազմութեան չուրջը։ Ան իր կամակոր եսին գոհացում, իր անսանձ կիրքին յագեցում ու իր անկուշտ չահասիրութեան լիացում տալու համար՝ ինչե՛ր չէ ըրած ու դեռ ինչե՛ր ալ չըներ։

Մարդուն այս հոգևական ինկածութիւնը բարոյական կեանքին աս խաթարումն ու մոլորանքը; իր գոյութեան ապառնացող ախտանիշ մը կամ իր սրտին վրայ բուսած խորտմատ պալար մըն էր։ Պէտք էր սակայն մէկը՝ որ անոր մոլոր ընթացքին ուղղութիւն մը ցոյց տար, պէտք էր ախտաճանաչ մէկը՝ որ անոր սրտին մահացուցիչ պալարին պատճառն մը գտնէր, պէտք էր վերջապէս հզօր ալ մը՝ փրկարար ձեռք մը վերականգնելու համար ինկած մարդը իր ատաւոր անկումէն. պէտք էր զօրեղ ու երկաթէ բազուկ մը կործանելու՝ քանդելու համար անոր պաշտած փառքի՝ կիրքի՝ չարի ու անկուշտ ցանկութեանց կուռքերը։ Մոլորանքէ դէպի ուղղութիւն, անկումէ դէպի բարձրութիւն, պղծութենէ դէպի սրբութիւն, տառապենէ դէպի ճշմարտութիւն, խաւարէն դէպի լոյս՝ ու մահուընէ դէպի կեանք առաջնորդելով զայն։

Փրկառու ինքն եղաւ այն հզօր ալն ու գիտ

քաղուկը երկնքէն դէպի երկիր երկնցած՝ վերա-
կանգնելու համար ինկած մարդը: Անոր միակ նպա-
տակն էր ցոյց տալ մարդուն այն բարձրութիւնը՝
ուր մնալ սահմանուած է: Բարձրացուց վեր առա-
ջոյն խաչին խորհրդով իր ուսին վրայ, ու ինկած
մարդը զգաց ինքն իր մէջ՝ թէ ո՞վ էր ինքը վի-
րաւոր բազուկներով զրկողը իր աստուածային
սրտին վրայ: Զգայ թէ Աստուած իրեն նման եղած
էր՝ վիշտ ու վէրք, ցաւ ու տառապանք, մահ ու
պատանք կրելով, որպէս զի մարդն ընէ իրեն
նման, հաղորդելով անոր մահուան պատանքին տեղ
անմահութեան պատմուճանը: Արդարութիւնով ու
ճշմարիտ սրբութիւնով օծուն հոգեկան կեանքը
մարդուն, որ ստեղծուած էր Աստուծոյ պատկերին
պէս, մեծ փոփոխութիւն մը կրած էր ինքն իր մէջ՝
ու կորսուած իր հոգեկան խակութիւնը, ու Աս-
տուած կ'երեւի նման մարդու, զարձեալ վեր-
ստեղծելու համար հոգեպէս զայն նման Աստուծոյ:
Ան ըսուեցաւ Որդի մարդոյ, որ մարդն ընէ Որդի
Աստուծոյ: «Հին մարդը՝ կ'ըսէ Պօղոս, հանեցէք
ձեր վրայէն և հագէք նորը՝ դիտութիւնով նո-
րոգուած՝ իր ստեղծողին պատկերին պէս» (ԿՈՂ.
Գ. 9.10): Ան զարձեալ կ'ըսէ իր Եփեսացիներուն
գրած նամակովը թէ՝ «Սորվեցաք որ ձեր վրայէն
մեկզի հանեք այն ձեր առջի վարմունքին պէս
եղած հին մարդը՝ խաբերայ ցանկութիւններով
ապականուածը, և ձեր միտքին հոգիովը նորոգուիք
ու նոր մարդը վրանիդ հագնիք, ան որ Աստու-

ծոյ պատկերին պէս ստեղծուած է արդարութիւնով
ու ճշմարիտ սրբութիւնով»:

Յիսուս Նիկոդիմոսին մէջ տեսնելով այս ին-
կած հին մարդը ըսաւ անոր. «Պէտք է որ դուք
նորէն ծնանիք»: Ա՛ս նոր ծնունդը՝ ա՛ս նոր կեանքի
փոփոխութիւնը յառաջ պիտի գար միմիայն Քրիս-
տոսի կեանքովը ու Աստուածութեան հրաշարար աղե-
ցութիւնովը: Սնով չէ՞ որ հալարտները եղան խո-
նարհ, անճնասէրները՝ ընկերասէր, անգութները՝
գթած, կռուասէրները՝ խաղաղասէր, ոխակալ-
ները՝ ներող:

Մարդը որ փոքրիկ աթեզերք մը կոչուած է,
իր մէջը կը զգայ սակայն անհունութեան անհպելի
սահմաններուն սաւառնող կարողութեան մը թռիչքը,
իր միտքին սրաթռիչ թեւերովը մերթ կը խոյանայ
դէպի երկինքի բարձրութիւններուն և մերթ կը
մրտի երկրի ընդերացը մէջ ու ովկիանոսներու
անդնդախոր յատակը: Ան գիտութեան աչքերուն
սեւեռումներովը կ'ընդգրկէ հեռաւորներու անծա-
նօթ աչխարհներու ափունքները, ու բնութեան թա-
գուն ուժերը ի վեր հանելով՝ կը գործածէ զանոնք
այնպէս՝ ինչպէս որ կ'ուզէ իր կամքը: Անոր ձեռ-
քերը երկրիս չորս ծայրերը կը կապեն իրարու հետ
այնպէս՝ ինչպէս սարդի ոստայն մը սան մը ան-
կիւնը: Ու այսօր սակայն աս գիտութիւնը կրցած
է փոխել ճակատագիրը մարդուն ու կատարելա-
գործել զայն հոգեպէս: Դժբախտ չէ՞ք զանոր զայն
իր բոլոր աս կարծեցեալ զարգացմանը ու մտաւո-

բական յառաջդիմութիւնը մէջ, քանի որ բուն բարոյական մարդը չէ զարգացած իր մէջ ու կը մնայ տակաւին իր ախտաբ անկումին մէջ: Վասն զի դիտութիւնը չէ որ կը պակսի մարդուն, այլ բուն ներքին հոգեկան կեանքը, սրտի և զգացումի ճըշմարիտ կեանքը. ու առանց ներքին կեանքին փոփոխութեան միւս՝ արտաքին կամ մտաւորական փոփոխութիւնները կուտ մըն ալ չեն արժէր:

Յիսուսի ակնարկած փոփոխութիւնը, կամ Նիկոդիմոսէն պահանջած նոր ծնունդը բոլորովին տարբեր են դիտութեան մեր միտքին վրայ յառաջ բերած փոփոխութիւններէն ու մարմնոյ ծնունդէն:

Յիսուս կը պահանջէ զարմանալի փոփոխութիւն մը, և զայն նոր ծնունդ ու նոր կեանք կ'անուանէ: Մենք մինչեւ որ այս փոփոխութիւնը իրապէս չզգանք մեր կեանքին մէջ, նոր ծնած չենք կրնար համարուիլ ու կ'ապրինք տակաւին հին մարդը՝ խաբեայ ցանկութիւններով ապականուած մարդը:

Քրիստոնէական վսեմ կրօնը՝ իր գործը ներսէն՝ սրտէն կը սկսի, ու տակաւ կ'ազդէ կը ներքաշէ մեր զգացումներուն և մեր բովանդակ էութեան: Անոր հեղինակին աչքը կը նայի չէշտակի ու խորաթափանց նայուածքով մը դէպի ներս մեր հոգեկան կեանքին ներքնաչխարհն, ուր բացատրար կ'ներեւի մեր սրտին սրբութիւնը կամ թագուն պղծութիւնը:

Քրիստոնէական կրօնի սկզբունքներուն մէջ, ո՛չ պաշտօնը, ոչ դիրքը, ոչ անունը, ոչ տարազը, և ոչ ալ արտաքին ո և է ձեւերն ու ծէսերը կրնան

քան մը ազդել մեր սրտին վրայ, ատ ամէնը կեղծուն են քրիստոնէութեան, պատեանն են բուն կեանքին, մարմինն են բուն հոգիին: Իսրայէլի բարբրիները Ս. Գիրքին էն նուիրական խօսքերը թէեւ կը կրէին իրենց լայնակար գրասեանակներուն մէջը, կամ իրենց ճակտին ու կրծոյը վրայ. սակայն անոնց խմաստն ու ազդեցութիւնը իրենց սրտին մէջ երբէք գոյութիւն չունէր: Ձչմարիտ կրօնքը սրտէն կը սկսի ու մինչեւ որ մարդու ատ լայն աշխարհը չփոխուի, միւս փոփոխութիւնները ու արտաքին ձեւերը երբէք արժէք մը չունին:

Սիրտը կեդրոնն է այն թագուն ոյժին, որ կը կառավարէ մեր ամբողջ կեանքը, մեր խորհուրդները, մեր գաղափարները, մեր զգացումները, մեր կիրքը, մեր կամքը: Ա՜հ, սիրտը մարդուն գաղտնիքներով լի ախեղերք մը չէ՞. անոր մէջ պահուած ուժերը աւելի բուռն չե՞ն քան մեզի ծանօթ բնական աշխարհի ուժերը: Սիրտ ծովուն մէջ տեղի ունեցած փոթորկումները աւելի ուժգին աւելի կատաղի չե՞ն, քան ովկիանոսներու մռնչող ալիքներն ամենի, քան անապատներու մրրիկներն ահաւոր: Դարձեալ այդ սիրտ աշխարհին մէջ ինչ հաճոյքներ, ինչ հրապոյրներ, ինչ մեծութիւններ կան, որոնց հետ չեն կրնար բաղդատուիլ աս աշխարհի ոչ մէկ գեղեցկութիւններն ու հրապոյրները, ոչ մէկ հաճոյքներն ու մեծութիւնները: Մա՛ր, մա՛ր մէյ մը հոն, այդ սիրտ աշխարհէն ներս, ա՜հ, հոն ինչեր պիտի տեսնես, իրարու ներհակ ու աններ-

դաշնակ իրենչ հակասականներ, հոգեբանական իրենչ զարհուրելի երեւոյթներ ալիսի պարզութեան աչքերուդ առջեւ, կը կարծես թէ վայրկ ու վարատող դազանները լեռներն ու անտառները միայն կը բնակին. հոն սրտին մէջն ալ չէ՞ որ կը քնանայ կատաղի կիրքերու մռնչող առիւծը, հոն չէ՞ որ դեռ իր արիւնոտ թուչը կը լղէ վայրագ ունակութեանց ու անկուշտ չահասիրութեանց պատառող գայլը. հոն սրտին թագուն ալքերուն ու խորչերուն մէջը չէ՞ որ դեռ կը սողոսկի թունաւոր սեւ օձը նախանձի, վերջապէս հոն չէ՞ որ կը խլրտին խածատող իժերը մեր դէպի չարն հակամէտ զգայուններուն: Մինչեւ որ Քրիստոսի կեանքէն ու սրտէն սիրոյ արեւը չճառագայթէ, չլուսաւորէ մեր սիրտերուն ներքին կողմը, ու նոյն երկնային լուսով որոշակի չտեսնենք ու ճանչնանք թէ ինչ գազանային բնաւորութիւններ՝ մարմին առեր ու որջացեր են հոն, ու մինչեւ որ այդ կիրքերու գազան բնաւորութիւնները չխոխսուին, առիւծը՝ հեզահամբոյր եղնին, պատառող գայլը՝ անմեղ գառնուկին, սողոսկող նախանձին օձը՝ սրբութեան ու անբծութեան սատրակին, մենք տակաւին նորոգուած կամ նոր ծնած չենք համարուիր:

Բարոյ ապականութիւնը մահացումն է սրտին, ան է որ կը պղտորէ կ'աղաւաղէ մեր սուրբ զգայուններուն բուն աղբիւրը: Մաքուր ու սուրբ սիրտ մը չի՞ նմանիր պայծառ հայելիի մը, ուր ամէն ինչ որոշ ու յստակ կ'երեւի, կամ ջինջ ու

վճիտ լճակի մը՝ ուր կը պատկերանայ կը ցոլանայ երկինքն ամբողջ: Քրիստոնէին սիրտը պէտք է ըլլայ այնքան մաքուր, այնքան ջինջ որ առաքինութեանց գեղեցկութիւնները նկարուին հոն երկնային սիրոյ ցոլքերովը, ու հոն պատկերանայ նոյնիսկ սիրոյ Աստուածը. «Երանի անոնց որոնք սրտով սուրբ են, վասն զի անոնք զԱստուած պիտի տեսնեն» (ՄԱՏԹ. Ե. 8): Դեռ սակայն կոյր կիրքերու խաւարին ամպերն են պատեր մեր սիրտերու աչխարհին հորիզոնը, ուր Քրիստոսի խաչէն ճառագայթող խաղաղութեան՝ արդարութեան՝ սրբութեան ու սիրոյ արեւին մէկ փոքրիկ նչոյլը հազիւ թէ մուտ գանելով կը պղպղայ ազօտ կերպով, ինչպէս աչնան սեւ ու թխպոտ ամպերու ճեղքուածէն արեւին տակաւ ու անզօր մէկ ճառագայթը կիյնայ երկրի վրայ:

Մենք դեռ պէտք ունինք ու կարօտ ենք բուն Քրիստոնէական արեւին ամբողջութեանը: Պէտք է որ ան իր յորդ ու կենսատու ճառագայթներովը ողողէ տաքցնէ մեր սիրտերու սառնապատ աչխարհը:

Մարդիկ երկու կերպ ծնունդ ունին, մարմնական և հոգեկան: Առաջինը մեղանչական մսեղէն ու մահացու, որ ենթակայ է ապականութեան, երկրորդը անմեղութեան ու սրբութեան, որ մահ ու ապականութիւն չունի: Որովհետեւ «Մարմինէն ծնածները մարմին են և հոգիէն ծնածները հոգի»: Ու Պօղոս առեի լայն բացատրութիւնով մը կ'ըսէ

«Անոնք որ մարմինի կեանքը կ'ապրին՝ մարմինի վերաբերեալ բաները կը խորհին, իսկ հոգիի կեանքը ապրողները՝ հոգիի վերաբերեալները. վասն զի մարմինի խորհուրդը մահն է, և հոգիին խորհուրդը կեանք ու խաղաղութիւն»:

Ի՞նչ են մարմինի խորհուրդներն ու գործերը. «Շնութիւն, պոռնկութիւն, պղծութիւն, դիւա-թիւն, կռապաշտութիւն, կախարդութիւն, թշնա-մութիւն, հնութ, նախանձ, բարկութիւն, հակա-ռակութիւն, երկպառակութիւն, սպանութիւն, արբեցութիւն, անառակութիւններ. իսկ հոգիին պտուղն ու գործերն են, սէրը, ինդութիւնը, խաղաղութիւնը, երկայնամտութիւնը, բաղցրու-թիւնը, բարութիւնը, հաւատքը, հեզութիւնը, ժուժկալութիւնը» (Գ.Ա.Ղ. ե. 22, 23):

Մարմնական տան և հօթը երկրաքարշ ու աղտոտ կիրքերու դէմ՝ որ հոգին կը նուաստացնեն, չլսուելով աղնիւ ղգացումները մարդուն, Պօղոս ինը առաքինութիւններ կը դնէ և կ'անուանէ զա-նոնք նորէն ծնած հոգիին պտուղը:

Ա՛ս բոլոր հոգեկան առաքինութեանց մէջ ամե-նէն կարեւորը ու գլխաւորը սէրն է: Անոր ծոցէն չե՞ն բղխիր գութը, քաղցրութիւնը, համբերու-թիւնը, հեզութիւնը, հաւատքը, խաղաղութիւնը: Ան է որ կը կատարելագործէ մարդը: Սէրը կ'ատա-ուածանայ մարդուն սրտին մէջ ու կ'աստուածա-ցնէ. չէ՞ մի որ Աստուած ալ բացարձակ Սէր է, ու սիրոյ Աստուածը սրբութիւն կը պահանջէ. «Ես

եմ ձեր Աստուածը». ուստի «Սրբեցէ՛ք անձերնիդ ու սուրբ եղէ՛ք, ինչու որ ես սուրբ եմ (Դեհ. ժ.. 44): Քրիստոս ալ միեւնոյն նպատակով չէ՞ր որ ըսաւ, կատարեա՛լ եղէ՛ք, ինչպէս որ ձեր երկնաւոր Հայրը կատարեա՛լ է» (ՄԱՏԹ. է. 48): Կատարեալ սիրոյ ու սրբութեան մէջ, կատարեալ գթութեան ու ներողամտութեան մէջ ապրիլ կեանքը Քրիստոսի. նմանիլ ըսել չէ՞ Աստուծոյ, այն որ մարմնացումն էր սիրոյ, սրբութեան, գթութեան ու ներողա-թեան:

Երկու տեսակ ոյժեր կան մեր մէջ՝ որոնք կրնան բարոյական աշխարհներ կործանել կամ կանգնել: Շահն ու սէրը: Առաջինը միշտ իրենինը կը փնտռէ, ու զայն ձեռք անցնելու՝ անոր ոտքին տակ չե՞ն եր մարդկային էն նուիրական զգացումները: Զո՞հեր իր այդ պաշտած չահին կուռքին առջեւ՝ ոչ միայն իր ընկերոջ կեանքը, այլ նոյն իսկ իր պատիւն ու կեանքը: Ան իր փա-փաքած փառքին՝ դիրքին ու աստիճանին տիրելու ու հասնելու համար, իր ինկած ընկերոջ արիւնոտ դիակներէն սանդուխներ չէ՞ներ չատ անգամ ան-խղճօրէն:

Անոր ներքին չահասիրական զգացումներուն թելերը մէկ ձայն մը միայն կը հանեն. իսկ ի. վերջապէս չահը այն բիրտ ու վայրագ ոյժն է որ կը քանդէ կը կործանէ ինչ որ չէ իրենը: Անոնք որ դեռ կ'ապրին հին մարդը, իրենց մէջ գործող ան-ւոր ու աւերիչ ոյժը՝ չահն է, ջիղը այս նիւթա-

գան աչխարհին՝ որուն առանցքին վրայ կը դառ-
նան չարունակ՝ ոսկիէ հորիզը պաշտօնեներու հոգի-
ները: Դէռ անոց մէջ անյագ ցանկութեանց լկտի
աստուածներու ձայնն է որ կը լսուի. իսկ նոր մար-
դուն մէջ, ուր Քրիստոս լինք կ'ապրի, սէրն է որ
կը գործէ: Այն գութի, կարեկցութեան, քաղց-
րութեան, խոնարհութեան ու հեզութեան աստ-
ուածը որ կը կանգնէ՝ կը չինէ սիրտերը իրր անձե-
ռագործ տաճարներ՝ իր սիրովը օծուն, և ուր լինք
կը բնակի. « Դուք կենդանի Աստուծոյ տաճարներն
էք: Սէրը բոլոր առաքինութեանց, բոլոր մնծա-
գործութեանց, բոլոր օրէնքներու հիմն ու խարիս-
խը չէ՞. այն է անոյշ ներդաշնակութիւնը մեր կամ-
քին, երկնային մեզդին մեր խորհուրդներուն,
գօրով զսպանակը մեր յոյզերուն ու զգայմանց:
Մարդիկ սիրոյ երկնային ներշնչումներուն տակ
իրարու հանդէպ դիմութեան հրեշտակներ չեն դառ-
նար. մինչ չահասիրութեան արբչիւ հեշտանքին
տակ՝ հրէշներ: Վերստին ծնած նոր մարդուն սիր-
ը աննենդ ու սուրբ սիրով մը միայն կը բարա-
խէ ու կը տիպէ, կը մզէ գայն սիրել՝ ոչ միայն իր
ընկերը, այլ և իր հակառակորդն ալ: Ահա այս մեծ
ու վսեմ սկզբունքը՝ քրիստոնէութիւնն էր որ
ծնաւ ստրկութեան անձնասիրութեան, ոճիր-
ներու ու ապականութեանց մահառիթ դարերու
ծոցէն: Եղբայրութեան, համաձայնութեան, ու ճըշ-
մարիտ խաղաղութեան կեանքը Քրիստոսի Աստ-
ուածային կեանքովը հիւսուած հաչտութեան ձի-

րանի գօտի մը եղաւ երկիրը երկինքին հետ կա-
պող: Քրիստոսի հետեւողները որ աներկիւղ մտան
աստն երկիրներու սահմաններէն ներս, ու բարբա-
րիկ դարերու բարքերը յեղաշրջեցին՝ փոխելով աչ-
խարհի վիճակն ու լինկած մարդուն ճակատագիրը,
անոնք մէկ լեզու մը միայն գիտէին, անով խօսե-
ցան ապառաժուտ սիրտերու ու վշրեցին զանոնք.
խօսեցան լինկած հոգիներու ու բարձրացուցին գա-
նոնք. ադ լեզուն սիրոյ լեզուն էր. սիեզերական
լեզուն, Աստուծոյ լեզուն, աս երկնաբարբառը կը
հասկնան անոնք միայն որ Սուրբ Հոգիեն ծնած են
ու կ'ապրին նոր մարդը:

Որքան մայրածիններ եկեր անցեր են մեր աս
ապրած երկրի վրայէն: Աչխարհ չատ է տեսեր աս
կեանքին առեղծուածը լուծելու աչխատող փիլի-
սոփաներու կեանքէն՝ անիրական երշանկութիւնը
վիապէս վայելելու բուռն փափաքէն մղուած ու
քշուած յուսախաբներ: Նոյնպէս իրենց նմանեաց
կամքին՝ կեանքին՝ խղճին ու իրաւունքին վրայ
քանանալ ու սիրասիրտ ուզողներ, որոնք այժմ
դիակնացած կը պառկին մեր ոտքերուն տակ: Ա-
մենուն մէջ սակայն զարմանալի անձ մը երեւցաւ
ու ըսաւ մարդոց. Պէտք է որ դուք նորէն ծնանիք
ոչ թէ մարմինէն այլ հոգիէն. ստացէք կեանք մը վե-
րածնութեան որ չունենայ մահու ապականութիւն:

Քրիստոս ուզեց որ հին մարդուն մէջ դադրի
այլ եւս մարմինի կեանքը. ու անոր տեղ լինք՝ սի-
րոյ նոր մարդը ապրի: Ան ուզեց որ այլ եւս ուզ-

զուած ճչաուած ըլլան հին մարդուն միաբին մտածումները՝ պայծառ ու նոր կեանքի մը հորիզոնին, կանոնաւորուած ու սանձուած ըլլան անոր կամքին կորութիւնը ու կիրքերուն մղեգին ընթացքը։

Անձնաքննութիւնը ամենէն էական պայմանն է քրիստոնէին համար իր կեանքին ամեն երեւոյթներուն մէջ. քննէ ուրեմն՝ եթէ քրիստոնեայ ես, նախ քու անձդ, քու դործերդ, քու սիրտդ, թէ դու նոր մա՞րդն է որ կապրիս, դուրսի՝ սիրոյ՝ ներողութեան մարդը, թէ ոչ հին մարդը՝ խաբեպայ ցանկութիւններով ապականուածը։ Քրիստոսի խօսքը լսել չի բաւեր, պէտք է կատարել դիտմամբ ես. Քրիստոսի կեանքը ճանչնալ հերիք չէ, պէտք ապրելու ես։ Ձե՞ս լսեր այն ձայնը որ չարունակ կը լսուի կեանքիդ աղմկոտ ընթացքին մէջ, թէ քուն ըլլաս՝ թէ արթնաս, ու կ'ըսէ, «Պէտք է որ դուն նորէն ծնանիս»։

Եթէ այս ձայնը չի հասնիր հոդիիդ ականջդ դէպի սիրտդ, կայ սակայն քեզի աւելի մօտիկ՝ աւելի հոգեսարսուռ ձայն մըն ալ՝ որ կուգայ լռին այլ աւելի զօրաւոր խղճիդ խորերէն ու կ'ըսէ քեզի. «Ե՛տ մի՛ մղեր այն ձեռքը՝ որ քու մէջդ կատարելութեան սխալարը սանդծել կ'ուզէ. քարեզէն սրտի տեղ՝ վախկոտ ու զգայուն մարմնեղէն սիրտ մը դնել կ'ուզէ, մի՛ մի՛ խլեր ականջդ այն երկնային անոյշ ձայնին հանդէպ՝ որ քու ընդարմացած մարմնեղէն կեանքիդ մէջ զգացումի մարդը արթնցնել կ'ուզէ»։ Ու երբ կեանքիդ անապատին մէջ կը

տեսնես չուրջդ մարդկային ցամքած ու չորցած ոսկորներ՝ մարգարէին պէս մի հարցներ թէ «Ով Տէր, ի՞նչ են սոոնք». սա ցիր ու ցան լինկած ոսկորներ, անուշով միայն քրիստոնեայ այլ գործքով ու գաղափարներով հին մեռած ու ապականած մարդը ապրիլ փորձողներն են, անոնցմէ չատոնց հեռացեր է Աստուծոյ հոգին, անոնց մէջ վաղուց ցամքած է սիրոյ, հաւատքի, յոյսոյ, ու սուրբ զգացումներուն կենդանութեան աղբիւրը։

Մի՛, մի՛ ապրիր այդ կեանքը, եթէ չէ այն՝ արբութեան, արդարութեան, անմեղութեան, ճշմարտութեան ու սիրոյ կեանքը, որ կեանքն է Քրիստոսի, կեանքը նոր մարդուն։

ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

ՅԻՍՈՒՍԻ ԽՕՍՔԵՐԸ ՊԱՀԵԼՈՒ ՕԳՈՒՏԸ

Եթէ ոք սիրէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ. եւ Հայր իմ սիրեսցէ զնա, եւ առ նա եկեսցուք եւ օթեւանս առ նմա առասցուք։

(Յովհ. ԺԴ. 23)

Աւետարանի պատմութեան քիչ թէ չատ ծանօթ եղող ամէն քրիստոնեայ հաւատացեալ գիտէ անշուշտ, որ Երկնաւոր վարդապետն Յիսուս մարմնով աշխարհի վերայ ապրած կեանքին վերջին օրերը, Հրէից պատուքի ծծնին առթիւ աշակերտներուն հետ միասին Գալիլիայէն անցաւ Երուսաղէմ՝ յաւիտենականին ընտրած Ս. քաղաքը, հոն կատարելու համար իր վրկարար անօրէնութիւնները։ Ձիչեալ ծծնի Հինդշաբթի օրուան երեկոյեան Սիոնի վերնատան մէջ հին օրինաց Զատկական ընթրիքը կատարելու պահուն էր՝ որ սեղանի բաղարջ հացէն ու անապակ գինիէն առնելով օրհնեց ու բաշխեց

աշակերտաց, և այդ եղանակաւ ու այդ տեսակին տակ կամեցաւ սահմանել ու հաստատել իւր մարմնոյ և արեան մաքրիչ ու կենարար խորհուրդը։ Այդ միջոցին էր դարձեալ որ Աստուածոյ կողմէն յայտնուած մեծամտութիւն մը յանդիմանելու համար և ինչպէս հեռուէն խոնարհութեան՝ լուսոյ Յիսուս անունց ոտքերը։ Ընթրիքի պահուն էր նաեւ, երբ Փրկիչն սկսաւ արտասանել իր կսկիծի խրախուսիչ՝ հրահանգիչ և միանգամայն սրտառուչ ճառը, որ ամբողջ Աւետարանի, կարելի է ըսել, էն վեհ ու հոգեբուղխ մասը կը կազմէ։ Յիսուսի սոյն ճառախօսութեան միջոցին, աշակերտներէն մին՝ ոչ-Իսկարիովացի Յուդան՝ հարցում մը ուղղեց անոր, որուն իրրեւ պատասխան ըսաւ նա մեր ընթերցած խօսքը, թէ՝ «Ո՛վ որ զիս կը սիրէ, իմ խօսքը պիտի պահէ, ու իմ Հայրս զանիկա պիտի սիրէ, ու անոր պիտի գանք, և անոր քով պիտի օթեւանինք»։

Սոյն պայմանաբրական խօսքը որքան որ հարցումի մը պատասխան էր, ըսինք, այնու հանդերձ իմաստէն ալ յայտնի է՝ թէ առ հասարակ ամէն իրեն հաւատացող անձի կը վերաբերի, և ուրեմն անոր միաքն ու զօրութիւնը լաւ ըմբռնելու և անվրէպ թէ՛ բարոյապէս և թէ՛ հոգեւորապէս հրահանգուելու և օգտուելու համար՝ պէտք է նախ Յիսուսի էութեան ու բնութեան, կամքին ու կեանքին, և նաեւ գործքերուն վրայ հաստատ ու վաստակալ գիտակցութիւն ունենալ։ Առանց այս

դիտակցութեան, անոր ո՛չ մէկ խօսքը, ո՛չ մէկ պատուէրը, և ո՛չ մէկ վարդապետութիւնը բնականաբար պիտի չկրնայ տալ այն չինչէ ու բարեբար արդիւնքը՝ որու համար նա խօսած է ամենը։

Արդարև՛, յեսին ամբիկէն մինչեւ բարձրագոյն դիտունը, որ քրիստոնեայ անունը կը կրէ, և կը սիրէ ալ կրել այդ նուիրական անունն, իր մանկութեան օրերէն սկսեալ զՅիսուս Քրիստոս՝ Հօր Աստուծոյ միածինը և նոյն ինքն Աստուած և մարդ կատարեալ ու աշխարհի Փրկիչը ճանչցած՝ ըմբռնած ու դաւանած է. սակայն Անոր վրայօք միայն հարեւանցի գիտակցութիւն մը կամ անկատար հասկացք մը ունենալ բաւական չէ, այլ հաստատուն ապացոյցներու, զօրաւոր փաստերու և ճշդիւտ ու վաւերական պատմութեանց դիմել հարկ է՝ ստուգելու և համոզուելու համար, թէ արդարև Յիսուս ճշմարտապէս այն է՝ ինչ որ ըսա Աւետարանի կը քարոզուի մեզ, և ի՛նչ որ ճանչցուած է այնքան դարերէ ի վեր, և այս՝ Յիսուսի կամքին հակառակ չէ՛ այլ նոյն իսկ կամքն է, որովհետեւ ինքը ըսած է իր մասին, թէ՝ «Քննեցէ՛ք զգիրս». իմ վրայով գրուածներն ու գուշակուածները քննեցէ՛ք, ստուգեցէ՛ք» (ՅՈՎՀ. Ե. 39։)

Յիսուսի մասին քննութեան խնդրոյն գալով, վատահաւար կարելի է ըսել, որ աշխարհի վրայ չէ՛ ապրած ու ճանչցուած անձ մը՝ ըլլայ այն գերահռչակ երկրակալ մը կամ մեծահանճար գիտուն մը, եւայլն, որուն վրայ այնքան չատ խօսուած ու

գրուած ըլլայ, ինչպէս Յիսուս, և որու խակութիւնը, կեանքն ու գործքերը այնքան խիստ քննութեանց ու քննադատութեանց բովերէ անցած ըլլան՝ ինչպէս Յիսուսինը. բայց այդ ամենով ու ամենէն յետոյ սակայն՝ քրիստոնէական կաթոլիկէ Ս. Եկեղեցին զՅիսուս Քրիստոս դաւանած ու հրաշական է Որդի Աստուծոյ և Աստուած և մարդ կատարեալ, վերւարար անօրէնութեամբ և հզօր արդեամբ վասն ազգի մարդկան։ Այս է անո՛ր, քրիստոնէութեան ու բնութեան վրայ գլխաւոր վարդապետութիւնն՝ զոր ունեցաւ Ուղղափառ եկեղեցին, մարգարէից խոստացեալ Մեսիային նկատմամբ գուշակածներն լիովին Յիսուսի վրայ կատարուած տեսնելով, և մանաւանդ բուն իսկ Յիսուսի իր մասին ըրած յայտնութեանց, և Անոր հետ ապրող և Անոր գործքերուն ալ ականատես վկայ եղող Առաքելոց ու Աւետարանի սկսեալ վկայութեանց հաւաստին։

Պատմական ու քննական ապացոյցներու չնորհիւ Քրիստոսի աստուածութիւնը ճանչնալ ու դաւանելէ յետոյ, կը մնայ գիտնալ նաեւ թէ՝ աշխարհի վրայ ո՞րպիսի կեանք անցուցած է այն՝ մարմնով յայտնուած ու ապրած աստէն, ի՞նչ են եղած իր գործերը ու ի՛նչ պայմաններու մէջ գործած է իր աքանչելիքները, և մանաւանդ թէ՝ ի՛նչ է իր կամքն ու պահանջածը մարդոց համար ու մարդոց կողմէն։ Եւ որովհետեւ մեր նպատակը այս պարագաններն մի առ մի պարզել ու բացատրել չէ՛,

այլ գայթ գիտնալու կարեւորութիւնը չէ՞ մնար միայն, ուստի կը բաւականանանք ըսել՝ որ այդ մասին ալ գոհացումն ու յագուրդ տանելու համար դիմելու է Ս. Աշտարանին կամ ամբողջ Նոր Կտակարանի պատմութեան, և կարդալու է գայն մտադրութեամբ և մաքուր զգացումով, նաեւ սա վըստահ համոզմամբ ու հաւատքով՝ թէ Անոր իւրաքանչիւր բառն անգամ ճշմարտութեան գրչի՛ կը կրէ, և իր բովանդակութեան վաւերականութիւնը ուղղափառ եկեղեցւոյ կողմէն ամէն տարակոյսէ վեր համարուած է: Վասն զի քրիստոնէական եկեղեցւոյ այլ և այլ ազգէ նախնի Ս. Հայրապետներն ու վարդապետք, քրիստոնէութեան առաջին դարէն սկսեալ, քննած՝ ստուգած և համոզուած են, որ Նոր Կտակարանի ամէն մօտ իւրաքանչիւր անկախ և հեռի ապրող արժանահաւատ հեղինակներն, նման Հին Ուխտի պատմութեան հեղինակաց, Ս. Հոգիէն ներշնչեալ գրեցին Նոր Ուխտի պատմութիւնը, միմիայն նպատակ ունենալով՝ ոչ և նէթ բանիւ՝ այլ և գրով զերագոյն ու հոգեչահ ճշմարտութիւններ աշխարհի յայտնելու: Եւ ասոր համար նիւթական ո և է վարձու ակնկալութիւն չունենալէ ի զատ, պէս պէս նեղութեանց և տառապանքներու և նոյն իսկ տաժանելի մահուան յանձնառու եղան այդ անզուգական երանելի անձինք:

Վերջին մի քանի խօսքով կարծենք, մանաւանդ որպէսզի Նոր Կտակարանի բարձրագոյն արժէքը՝ իր վաւերականութեան և կարեւորութեան կրկին տեսակով՝ գէթ համառօտիւ չհետաքննած ու բացատրուած եղաւ, և թէ տակաւին բովանդակ Աստուածաշունչն, այսինքն Հին և Նոր Ուխտի պատմութիւնց՝ ընդհանուր ուղղութեան ու դաստիարակութեան, լուսոյն ու ոճին նկատմամբ՝ զանազան կարծեաց իրրեւ պատասխան՝ տեղն էր մէջ բերել կարեւոր պատճառներ և հզօր ապացոյցներ, որովք անսպառ ու չվոխի կարծիքներու հակողներ կըրնային գոհանալ ու համոզուիլ թէ՝ ինչո՞ւ Ս. Գիրքը առանց յօրինուած կամ հեղինակուած է: Սակայն առով ալ մեր նիւթին չեղած ու հետացած չըլլալու համար, այժմ չառանձնանք ուրիշ կարեւորութիւն ունեցող խնդիր մը համառօտ իմն չեզոքութեան ենթարկել ու անցնիլ բուն քարոզի ընթացքին բացատրութեան:

Ահա՝ թէ ինչ է կարեւորութիւն ունեցող խնդիրը, զոր չէ՞ պէտք խոստացանք. — Աստիճանաբար մարդու հաւատացեալի հոգւոյն նուիրական պարտականութիւնն մին պէտք է ըլլայ Աստուածաշունչ մատեան մը ունենալ, և գէթ հանգստեան և ուրիշ օրեր՝ բարեպաշտ երկիւղածութեամբ, ուշի ուշով և կանոնաւոր կերպիւ կարդալ անկից: Արդա՛րեւ այս պարտականութիւն մ՚է, բայց լի օգուտներով, և գայթա քաղցրն ու վայելուչը պիտի ըլլայ բուն իսկ ընթերցողը: Ս. Գիրք կարդալու պարտականութիւնը լի է, ըսինք, օգուտներով, որովհետեւ փորձով վստահ ենք ըսելու նաեւ՝ թէ չէ՞ պայմաններու համաձայն ընթերցող մը անպատճառ հո-

գեկան հրճուանք ու սրտի անճառ գոհունակութիւն մը պիտի զգայ իր մխիթարութեան կարօտ ժամերուն մէջ, ամբողջ ու զարման պիտի ընդունի բարոյական թէ՛ նիւթական ցաւերէ տառապած միջոցին: Ըսելն է դարձեալ որ Ս. Գրքին՝ մանաւանդ Աւետարանի հոգիով մնացող խմաւորունը խոնարհամիտ կ'ըլլայ, իսկ ամբիկը՝ բարեմիտ, հարուստը զգած ու ազնիւ կ'ըլլայ, իսկ աղքատն ու թշուառը՝ աշխատասէր ու համբերող, իշխանաւորը մարդասէր կ'ըլլայ, իսկ ծառայն անձնուէր ու հաւատարիմ, մէկ խօսքով՝ հաւատացող ընթերցողը պիտի գտնէ Ս. Գրոց հոգեւոր գանձարանին մէջ ուզած ու փնտռածին չափ գոհարներ, որոց համար պիտի արժեցնէ վաճառել ու վատնել իր ունեցածներէն ինչ որ աշխարհային է, և հետեւաբար ի՛նչ որ խաբուսիկ ու ապականիչ:

Այսքանով կարծենք կարելի եղաւ Աստուածաշունչ գրոց խօսքերուն օգուտներն և արժէքը չափել քիչ թուելով ցոյց տալ: Անցնինք ուրիմն հիմա, բուն երկնաւոր վարդապետին Յիսուսի արտասանած խօսքերէն միոյն բացատրութեան, որ արդէն մեր նիւթը ու բնաբանն էր:

«Ով զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ, ու Հայրս զանիկա պիտի սիրէ, ու անոր պիտի գանք ու անոր քով պիտի օթեւանինք:»

Երբ վստահ ենք թէ սոյն խօսքն ալ, նման իրեն վերագրուած ուրիշ շատ խօսքերու՝ վճիռներու՝ պատուէրներու եւայլն, իր կատարեալ իմաստովը Յիսուսի բերնէն ելած է, և երբ կը հաւատանք, որ Անոր ամեն յայտնութիւնք անյեղլիօրէն կէտ առ կէտ գործադրելի ճշմարտութիւններ են. այն ատեն կը մնայ մեզ խօսքին միտքն ու նպատակը լաւ հասկնալ, և յետոյ սիրով ու յօժարութեամբ պահել զայն. անով խոստացուած չնորհը վայելելու համար: Բնականք ուրեմն բնաբանին մէջ մի բառն, մէն մի նախադասութեանը իմաստին լաւ թափանցելու և ըստ այնմ օգուտներ քաղելու համար: «Ով որ զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ»:

Թէեւ Յիսուս բովանդակ մարդկութեան համար ունեցած անբաւ բարիքներուն փոխարէն իրաւունք ունի զինքը ճանչցող և իրեն հաւատացողներէն անպայման սէր ու երախտագիտութիւն պահանջել, սակայն իր բնութեանը վայելուչ վեհութեամբ ու բարեմտութեամբ՝ սիրտը իր գործ չդնէր այդ մասին, այլ մարդուս ազատ կամքին թողլով զինքը սիրելու պարտականութիւնը, միայն կատարելու պարագային պայման մը կը յիշէ ըսելով: «Զիս սիրողը խօսքս պիտի պահէ»: Եւ չատ բնական չէ՞ այս: Սէրը իր գործէն կամ պատուղովը չճանչցուելի միթէ. իրաւունք կրնայ ունենալ զաւակ մը ըսելու թէ՝ հայրս կամ ծնողս կը սիրեմ, երբ հնազանդ չէ անոր և պատուէրներուն կանասուկ: Բնականաբար, ո՛չ: Այլ իրապէս ծնողասէր և պարտաճանաչ զաւակ մը, երբ գիտէ մանաւանդ՝ թէ իր հայրը միշտ իւր օգտին համար խորհող բարի և իմաստուն անձ մ'է, կը ջանայ

տալը Յիսուսի բերնէն ելած է, և երբ կը հաւատանք, որ Անոր ամեն յայտնութիւնք անյեղլիօրէն կէտ առ կէտ գործադրելի ճշմարտութիւններ են. այն ատեն կը մնայ մեզ խօսքին միտքն ու նպատակը լաւ հասկնալ, և յետոյ սիրով ու յօժարութեամբ պահել զայն. անով խոստացուած չնորհը վայելելու համար: Բնականք ուրեմն բնաբանին մէջ մի բառն, մէն մի նախադասութեանը իմաստին լաւ թափանցելու և ըստ այնմ օգուտներ քաղելու համար: «Ով որ զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ»:

Թէեւ Յիսուս բովանդակ մարդկութեան համար ունեցած անբաւ բարիքներուն փոխարէն իրաւունք ունի զինքը ճանչցող և իրեն հաւատացողներէն անպայման սէր ու երախտագիտութիւն պահանջել, սակայն իր բնութեանը վայելուչ վեհութեամբ ու բարեմտութեամբ՝ սիրտը իր գործ չդնէր այդ մասին, այլ մարդուս ազատ կամքին թողլով զինքը սիրելու պարտականութիւնը, միայն կատարելու պարագային պայման մը կը յիշէ ըսելով: «Զիս սիրողը խօսքս պիտի պահէ»: Եւ չատ բնական չէ՞ այս: Սէրը իր գործէն կամ պատուղովը չճանչցուելի միթէ. իրաւունք կրնայ ունենալ զաւակ մը ըսելու թէ՝ հայրս կամ ծնողս կը սիրեմ, երբ հնազանդ չէ անոր և պատուէրներուն կանասուկ: Բնականաբար, ո՛չ: Այլ իրապէս ծնողասէր և պարտաճանաչ զաւակ մը, երբ գիտէ մանաւանդ՝ թէ իր հայրը միշտ իւր օգտին համար խորհող բարի և իմաստուն անձ մ'է, կը ջանայ

յաւէտ հնազանդիլ անոր կամայ, դուրս չելնել խօսքերէն ու պահել պատուէրները, և ըստ այսմ գործնականօրէն կատարելով իր ծնողասիրական պարտականութիւնը՝ կարող կ'ըլլայ արժանաւոր զաւակ հանդիսանալու, և հետեւաբար իրաւունք ալ կ'ունենայ ծնողական փոխադարձ սէր և ամէն կնամբ վայելելու:

Նոր ուխտի չնորհական օրինայ բարերար տրամադրութեան համաձայն, կամ ուրիշ բացատրութեամբ՝ Ուղղափառ եկեղեցւոյ Մկրտութեան վրկարար խորհուրդին մէջոցաւ, ամենաբարի Աստուծոյ և մեր՝ քրիստոնեաներուս՝ մէջ վերաբերութիւն մը հաստատուած է, նման ճշմարիտ հօր մը և որդւոյն մէջեւ եղած վերաբերութեան: Եւ այս անչո՛ւշտ գիտնալու համբ, թէ անզուգական չնորհ մ'է մեզ համար, զոր ընդունելու արժանացած համբ Յիսուս Քրիստոսի մարդասէր անօրինութեամբ: Ուրեմն կրօնական սոյն ճշմարտութեան համեմատ, իբրեւ չնորհընկալ որդիք Փրկչին Աստուծոյ, երախտագէտ ղղայմամբ և ի բոլոր սրտէ գիտնալու համբ սիրել զՅիսուս, պահելով իր խօսքերը և կատարել ջանալով իր պատուէրները ըստ այսմ, թէ «Ո՛վ որ զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ»: Աչխարհի վրայ ամէն օրէնք երկու գլխաւոր սկզբունքի վրայ հիմնուած է, այն է՝ պարտուց և իրաւանց, և այս սկզբունքը բղխած է արդէն սիւեղեայ Սրարչէն: Մեր քնաբան ընտրած Յիսուսի սոյն խօսքին մէջ ալ այդ սկզբունքի տրամադրու-

թիւնը որոշ կերպով չե՞րեւիր մեզի, երբ կ'ըսէ նա, թէ՝ «Զիս սիրող և խօսքս պահողը պիտի սիրուի Հօրմէս»: Եթէ մեր պարտականութիւնն պիտի ըլլայ սիրել զՅիսուս և պահել իր խօսքերը, փոխադարձաբար իրաւունք պիտի ունենանք սիրուիլ Իրմէն և իր Հօրմէն, իրաւունք մը՝ որուն արժէքը աչխարհ չէ կարող փոխարինել: Սիրուիլ Աստուծմէ: Բազդաւորութեան կը դրուի արդեօք աչխարհակալէ կամ թագաւոր գլխէ մը սիրուելու հետ: Զվարանինք ըսել անմիջապէս թէ՝ բնականաբար ո՛չ. ըստ որում մարդս մը սէրը, ըլլայ թող այն մարդն աչխարհի էն բարձր և կարող անձը, իր նմանիկին վերայ ամենէն չատ կեանքի մը տեւողութեամբ կրնայ չարունակուիլ, և այդ սիրոյ արդեանց արժէքն ալ իր չափն ու սահմանը պիտի ունենայ: Բայց Աստուծոյ սէրը մեր անմահ հոգւոյն համար յաւիտեան պիտի տեւէ, և անոր արգասիքը ինչպէս անքառ՝ նոյնպէս անճառ պիտի լինի իր երանեալ ներգործութեան տեսակէտով:

Տիրական խօսքին համեմատ բացատրեցինք, որ պարտականութեան հանդէպ իրրեւ իրաւունք՝ երբ սիրենք զՅիսուս՝ խօսքերը պահելով, փոխադարձ պիտի սիրուինք Հօր Աստուծմէ, որ ըսել է՝ Իրմէ ալ, որովհետեւ Իր և Հօրը միջեւ չկայ տարբերութիւն ըստ իւր որոշ բանին, թէ՝ «Ես և Հայրիմ մի եմք», (ՅՈՎՀ. ժ. 30): Բայց միայն այդքան. ո՛չ: Այլ տակաւին իրրեւ արդիւնք սիրոյ պիտի ընդունինք Աստուածային այցելութիւնը մեր

հոգւոյն բնակարանին մէջ համաձայն այն խոստումին թէ՝ «Ես ու Հայրս անոր պիտի գանք և անոր քով պիտի օթեւանինք», ինչ մեծ չնորհ, ինչ մեծ օրհնութիւն, գիտցող և ըմբռնող հաւատացեալին համար: Տկար ու նուաստ արարածը, հեչ՝ և այն ալ իր անձին օգտակար պարապանութիւնն կատարելուն փոխարէն, պիտի վայելէ հզօր Արարչին այցը: Մեզ նման վազանցիկ կեանք ունեցող, և դարձեալ մեզ նման եղծանելի ու ապականութեան ենթակայ մարմին կրող կայսր մը, թագաւոր մը, իշխան մը, կը զիջանի՞ արդեօք իր սրբած անձը իր գաւակայ կարգը անցնել և անոր այցելելով բնակարանը օթեւանել: Ազգերու պատմութեանց մէջ կարծենք ո՛չ ոք հանդիպած ըլլալու է նման պայմաններով օրինակի մը, և սակայն չգարմանանք ալ այդ մասին, վասն զի մեր յիշածն Աստուծոյ անճառ բնութեան և անբաւ մարդասիրութեան յատուկ՝ սիրոյ և սիրոյ արդիանց օրինակ մ'է: Զգարմանանք, ըսինք, բայց չնորհին արժէքը ճանչնա՛նք և Յիսուսի մեր վրայ դրած այդ քաղցր պարապանութիւնը՝ պատուէրին համաձայն՝ սիրով կատարել ջանանք, չզրկուելու համար խոստացուած հոգեւոր չնորհէն:

Էն կարեւոր խնդիրը չօչափելու և լուսաբանելու կարգն եկած է այժմ: — Ա.յսքան բացատրութեամբ հասկցանք թէ՝ զՅիսուս սիրելու համք խօսքը պահելով, բայց ո՞ր խօսքը և ո՞ւր կը գըտնուի այն. ահա՛ այս պարագային պիտի կապմէ ճըշ-

մարիտ քրիստոնէին պարապանութեանց հիմը: — Նախ ըսինք որ, Յիսուս չա՛տ խօսքեր ըրած և չատ պատուէրներ տուած է իրեն հետեւող ու հաւատացողներուն, սակայն բացատրութեան հարկ չկայ անչուշտ ըմբռնելու համար, որ Անոր այնքան խօսքերէն ու խօսածներէն միայն մէկ հատին վրայ չէ պատուէրը: Ըսինք դարձեալ որ՝ Յիսուս ո՛չ միայն կարճ խօսքեր ունի խօսած, այլ երկար քարոզներ ալ տուած, երկնային ճշմարտութիւններ պարզելով ու բացատրելով: Նուիրական պարտականութիւնս հարկադրելու է զմեզ՝ մեր Աստուածային վարդապետին Ս. Բերնէն ելած ամէն մէկ խօսք, ամէն մէկ բառ գտնել ու սորվիլ, և անոնց բոլորին արտադրութիւններն ճշդօրէն դրօծագրել ջանալ:

Արդէն այս բանին յանձնառու հաւատացեալը չատ չուտ պիտի համոզուի կամ ըմբռնէ, թէ Յիսուսի խօսքերն ու պատուէրները պահել մարդուս կարողութենէն վեր բան մը չէ ընա՛ւ, և մանաւանդ որ՝ մարդկային ընկերականութեան ինչպէս հոգեւոր՝ նոյնպէս և առօրեայ կեանքի օգտին ծառայող ուղղութեան կանոններ են անոնք: Ըսենք ուրեմն, երբ ունինք այն ուղիղ և հզօր հաւատքը, որով կը դաւանինք թէ, Փրկիչն՝ մեր աննենգաբարի և ամենիմաստ Արարիչն է, ա՛լ դժուար չըլլար համոզուիլ՝ որ անոր մեր վրայ դրած պարապանութիւնք դիւրաւար են և օգտակար: Հաւատքի մէջ անհատաւոր չափաւորութեան և ժուժկալութեան

պայմաններէ հեւալ ապրող մարմնապաշտ ու հեշտասէր անձանց համար միայն՝ ծանր կը թուին Յիսուսի պատուէրներէն չատերուն կատարումը, ապա թէ ոչ՝ կեանքի պայքարին մէջ, որ ամէն մարդ՝ ինչ ընութեան և ինչ դաստիարակ տէր ալ ըլլայ՝ մղել հարկադրուած է, Աստուածային պատուէրներուն պահպանումը մեծամիտ յաջողութեանց հզօր մրջոյ մըն է։

Բիչ մըն ալ սա հարցը ակնարկ լուսարանել, թէ՝ «Ո՞ւր կը գտնուին Յիսուսի խօսքերը ու խօսածները». — պատասխանը հարկաւ դիւրաւ չէ տալ՝ ըսելով. «Աւետարաններն մէջ». սակայն Աւետարանի և անոր պարունակութեանը մասին ալ կարեւոր ծանօթութիւններ պէտք է ունենալ։ Աւետարանը չափաւոր ընդարձակութեամբ Ս. Մատեան մըն է իրարու լրացուցիչ և միւսը հաստատող չորս որոշ մասերէ բաղկացեալ, որոց իւրաքանչիւրը իր առանձին հեղինակն ունի, Մատթէոս, Մարկոս, Ղուկաս և Յովհաննէս անուններով ծանօթ։ Աւետարանի բովանդակութիւնը միայն Յիսուսի խօսածներուն հաւաքածոյն չէ, այլ մեծաւ մասամբ ունի այն իր մէջ Փրկչի կեանքին ու բարքին, գործոց և սքանչելեաց ու նաեւ կատարած անօրինութեանց վրայ խօսուն պատմութիւններ՝ իրենց պարագաներով ու մանրամասնութեամբ. ըստ այսմ Աւետարանը արդարեւ արժան է մտադրութեամբ ու միչտ կարդալ։ Անոր պարունակութեան ճչմարտութեանցը

վաւ հաստ ըլլալու և անոր մէջէն Յիսուսի մեր օգտին համար տուած պատուէրներն որոշել և կատարելու համար։ Անցողակի ըսենք հոս՝ թէ Յիսուսի խօսածներէն մանաւանդ առակներն՝ որքան վեմ ու գեղեցիկ են։ Փրկիչն չատ անգամ իր Ս. և քարերար նպատակը անոնցմով կը բացատրէր։ Անոնց առակ որդւոյն ծանօթ առակը (Ղ.ՈՒԿ. ԺԵ. 11-32), արբշռան մեկնիչներէ՝ «Աւետարանի մէջ Աւետարան» յորջորջուած է, ա՛յնքան չկնիչ, ա՛յնքան հրահանգիչ է այն իր ամբողջ խոստում։

Յիրա՛ւի, որքան որ չորս մաս Աւետարանի սկիզբներէն մինչեւ անոր վերջին գլխոյն մէջ՝ գրեթէ ամէն տեղ Յիսուսի արտասանած գոնէ մէկ հատուած խօսքին յիշատակութեանը կը հանդիպինք, սակայն Փրկչին է՛ն երկար ու անընդհատ մէկ բանախօսութիւնը ամբողջապէս պրուած կը գտնենք Մատթէոսեան Աւետարանի Ե.րդ գլխէն սկսեալ մինչեւ Է.րդ գլխոյն վերջը։ Այդ հատը՝ «Յիսուսի լերան քարոզը» անունն ունի. Գալիլեայի ծովուն արեւմտեան կողմը լերան մը բարձրաբերձութեան վրայ նստած ու խօսած ըլլալուն համար, ունկնդիր ունենալով իր աչակերտները և ժողովրդեան խուռն բազմութիւն մը։ Բարեհաճեցաւ քրիստոնեայ երը ընթերցող զայն ամիսի մը քով, պիտի զգայ՝ թէ ընտանի ոճով և զգայուն չեչտերով իր սիրտին և հոգւոյն հետ կը խօսի իր բարերար Տէրը, իր գթած Հայրը, գերզգօն Դաստիարակը, իր Ս. Կրօնի հեղինակ Վարդապետը,

պարզելով իրեն երկնային ճշմարտութիւններ եւ ուսուցանելով կենսայ կանոններ: Լերան քարոզը կարդացած առնենիս պիտի գտնենք անոր մէջ այնպիսի վճիռներ ու պատուէրներ, որոյմէ մէկ հատն իսկ ունի իր մէջ բարոյական զօրութիւն մը՝ չատ սեռակ թշուառութիւններ մեղմել եւ բառնալու եւ հասարակաց աշխարհ բաղձալի երջանկութեանց ուղիներ բանալու: Կը բաւէ որ մարդիկ, ըսենք՝ գոնէ քրիստոնեաներն, կարդալով ըմբռնեն զայն իր իմաստովը եւ աշխատին գործադրել, Ըսածնիս ապացուցանելու համար առնենք հետեւեալ խօսքը այն քարոզչին. «Ամեն ինչ որ կ'ուզէք թէ մարդիկ ձեզի ընեն, դուք ալ անոնց անոնք ըրէք». (ՄԱՏ. Է. 12):

Ինչ կուզեն մարդիկ իրարմէ սեռնել, չարի՞ք թէ բարի՛ք. անտարակո՛յս բարիք, ուրեմն թո՛ղ ամեն ոք ուրիշի համար ալ կամենայ բարիք: Ուրիշ ձեւով մը աւելի յառաջ տանենք բացատրութիւնիս՝ խօսքին միտքն ու ոյժը լաւ հասկնալու համար: Կուզե՞նք որ մէկը զմեզ յիրաւի թէ յանիրաւի բամբասէ, ի հարկէ ո՛չ, ուրեմն մենք ալ չսիրենք ուրիշը բամբասել: Կուզե՞նք որ մէկը մեր մասին ոեւէ քաւթիւն եւ զրպարտութիւն ընէ, բնականաբար ո՛չ, ուրեմն մենք ալ զգուշանանք ուրիշի մասին ընելէ, Կուզե՞նք որ մէկը մեր աշխատութեան արդար վաստակը գողնայ կամ յափշտակէ, անշո՛ւշտ թէ ո՛չ. ուրեմն մենք ալ ուրիշին վաստակը իւրացնելու բաղձանքէն իսկ խորշինք

ու հրաժարինք: Կուզե՞նք որ մէկը մեր եւ մեր հարազատից պատուոյն յարձակի. — Անտարակոյս ո՛չ. — ուրեմն մենք ալ ուրիշներու պատիւը արատաւորելէ ինքզինքնիս զգոյշ եւ հեռի պահենք: Մէկ խօսքով, քանի որ չենք ուզեր բնականաբար ուրիշին որեւէ մէկ անիրաւութեան ու չարիքին նշաւակ ըլլալ, մենք ալ ուրեմն ըստ կարելոյն ջանանք ուրիշի ինչեւէ նիւթական թէ բարոյական վնաս ու չարիք հասցնելէ: Յիսուսի քարոզին ահա միայն այն վճիռն, զոր մի քանի խօսքով բացատրեցինք, որոչ կ'երեւի թէ որքան չինիչ եւ իմաստալից է, եւ մանաւանդ որ ինչպէս ըսած են մեկնիչք Ս. Գրոց, մարդոց առ ընկերս կամ նմանիս ունեցած բովանդակ պարտականութեանց ոսկեղեն կանոնն է այն. իսկ՛ւ թէ գիտնայինք պահել:

Յուսանք թէ այսքանով եթէ ո՛չ լիովին՝ գէթ ըստ կարեաց կրցինք պարզել ու ապացուցանել ի՛նչ որ կը փափաքէինք. այժմ մի քանի բառով ալ մեր նիւթին կամ ընթերանին ամփոփումը ընենք աւարտենք քարոզնիս: —« Եթէ ոք սիրէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ, և Հայրն իմ սիրեսցէ զնա, և առ նա եկեսցուք և օթեւանս առ նմա արասցուք». Հասկնանք թէ մեր պաշտելի Փրկչին՝ Յիսուս վարդապետի աւետարանից խօսքերէն մին է այս, զոր զրուցած է նա իր վերջին կտակի հոգեբուղխ ճառը արտասանած պահուն.— Սրդ՝ խօսքին որոչ տրամադրութեան, և անով յայտնուած երկնային խոստումին համաձայն կը մնայ մեզ՝ Աւետարանի

զաւակներուս՝ հաւատալ Յիսուսի ըսած զաւանութեան ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյս, սիրել զինքը այնպէս՝ ինչպէս կը պահանջէ, այսինքն՝ իւր խօսքերն ու պատուէրները լաւ սորվելով ու պահել ջանալով, պատրաստել զմեզ աստուածային փոխադարձ սէրն ու այցելութիւնը վայելելու, և ջերմեռանդն ղազմամբ՝ փառաւորել զամենասուրբ Երրորդութիւնն ղՀայր և ղՈրդի և ղՍուրբ Հոգին այժմ և յաւիտեանս. Ամէն:

ԴԱՆԻԷԼ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
(Չմիւռնիա)

ԴՐԱՄԸ՝ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Աւարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան:

(Ղուկ. ԺԶ. Թ)

Մինչդեռ բարեպաշտութեան սովորական դարձած կանոն մը կը պարտաւորէ հաւատացեալները, ապաշխարութեան օրերու մէջ մանաւանդ, ձեռնթափ ըլլալ միտքի կամ մարմնոյ այն ամեն զբաղումներէն՝ որոնք կեանքի նիւթական ըմբռնումին կը վերաբերին, եկեղեցին՝ — ոչ անխորհուրդ հակադրութեամբ մը այդ երկիւղած ողջախոհութեան — մեր մտադրութիւնը կը հրաւիրէ ամպոխի կէտի մը վրայ, որ կեանքի գաղափարին նիւթական կանացումն է բոլորովին:

Ինչ մը տարօրինակ է անշուշտ այս, ու հիմա՛ մանաւանդ՝ որ անկեղծութեան և միամտութեան անուններովը քօղարկուած՝ սուտն ու կեղծիքը՝ կրօնքի հովանիին ներքեւ աւելի կը զօր-

ձեն լրենց աւերը, տխուր հոգիներու համար գուցէ գայթակղեցուցիչ բայց լրջօրէն խորհողի մը ու մեր սուրբ եկեղեցւոյն խոհական ոգիին վրայ համարում ունեցողի մը համար՝ դիւրին է ըմբռնել, թէ այս կարգադրութիւնը ինչքան՛ր՛ք բնական՝ նո՛յնքան բանաւոր է ամէն կերպով։

Մարդկային միտքը սովորաբար չատ հանդարտ, և հետեւապէս չատ յատուկ հասկացողութեամբ մը կ՛անդրադառնայ աւելի հեռակայ քան թէ մօտը գտնուած իրի մը վրայ, աւելի անցեալ քան թէ ներկայացող կատարուող դէպքերու վրայ։ Երբ քովդ՝ աչքիդ առջեւ՝ կամ ձեռքիդ տակ ունիս սրած մէկ առարկայ, չե՛ս խորհիր անոր վրայ, վասն զի կը ջանաս միայն վայելել զայն. իսկ տեսութեանդ առջեւէն անհետացած բան մը կամ գործ մը՝ խոհդ իր վրայ կը հրաւիրէ մտածութիւնդ, կը խորհիս ու կը խորհրդածես անոր վրայ, զայն յատուկ ըներով պատճառին կամ անկէ յատուկ գալիք հետեւանքին վրայ, ու այն կերպով՝ իրօք աւելի ճիշտ և աւելի խոր կ՛ըլլայ անոր մասին քու կազմած ծանօթութիւնդ։ Ասիկա այնքան բնական բան մըն է միտքին համար, որքան սովորական է ամենուս համար այն իրողութիւնը՝ որով կարծես թէ ինքնաբերաբար կը գոցենք աչքերնիս, երբ կ՛ուզենք մեզի արդէն ծանօթ բանի մը վրայ մտածել ուշադրութեամբ։ Խորհիլ տալու ճիշտ այս եղանակին է զոր կը հրաւիրէ նաեւ եկեղեցին, մէկ կողմանէ արգելելով հաճոյքին վայելումը ապաշ-

խարութեան օրերու մէջ մանաւանդ, ու միւս կողմանէ պարտաւորելով զմեզ որ մեր խորհրդածութեան առարկայ ընենք զայն, քննե՛նք և ճանչնանք անոր լաւ կամ յոռի ազդեցութիւնները մեր կեանքին՝ մեր քրիստոնէի կեանքին վրայ, մէկ կողմանէ չներելով որ հաւատացեալք՝ այդպիսի օրերու մէջ մանաւանդ՝ չանան չահու դործառնութիւններով և դրամի հետապնդութեամբ անցնել ժամերնին, ու միւս կողմանէ մեզի իբրեւ հոգեւոր ընթերցումի նիւթ ներկայացնելով՝ Աւետարանի՛ն հատուածը, Յիսուսի՛ն առակը, որուն մէջ ամենէն աւելի քան այլուր, կը քարոզուի դրամին պէտքը՝ դրամին դերը՝ դրամին արժէքն ու չարգը մեր կեանքի գործածութեան մէջ։

Դարձեա՛նք ուրեմն պահ մը ուշադրութիւննիս ամենուս արդէն չատ մօտիկ՝ ամենուս ալ մտածութեանց ամենէն յանկուցիչ մէկ պայմանը եղող այդ չնչին իրին՝ դրամին վրայ, իմանալու համար թէ ի՞նչ է Յիսուսի տեսութիւնը անոր մասին, ի՞նչ է աւետարանական բարոյականի կողմէ անոր համար կշռուած արժէքը, և թէ վերջապէս ի՞նչ պէտք է ըլլայ անոր նշանակութիւնը քրիստոնէին կեանքին մէջ։

— Դրամը. ա՜հ, աղքատին արցունքներովը և անիրաւութեանց քրտինքովը ազատուած այդ դարշելի մետա՛ղը... ա՜յդ պէտք էր ըլլար միթէ բառապաշարի խոհուններու նիւթը, երբ անդին Աստուծոյ նախախնամութեան խորհուրդը կամ մարդուն ճակատագրին դաղտնիքը կայ՝ բացատրութեան

ա՛նքան կարօտ, և կամ հանդերձեալին երանաւէտ
յոյսերը՝ նկարագրութեան ա՛նքան ընդունակ,
երբ հաւատքը թեւեր կուտայ մեզի՝ երկնային
բարձրութիւններուն վերանալու, ինչ հարկ սողոս-
կելու երկրաքարշ ստորնութեանց մէջ։ Ո՛վ որ այս-
պէս կը խորհի, կը սխալի չատ. այնպիսին ինքզինքը
կը խաբէ նախ՝ և ապա դիմացինը։ Դրամը՝ հարստու-
թիւնը՝ ինչքերու և ստացուածքի աւատութիւնը
չէ՛ այնքան անարգ և անգոհանալի աւաւելութիւն
մը, որքան կ՚ուզեն ցոյց տալ մեզի պայմանա-
գրերնալ բարեպաշտութեան մը բանաձեւուած վճիռ-
ները։ Դրամին սէրը խորունկ և հաստարակաց ղգա-
ցումմ մըն է բոլոր մարդոց սիրտերուն մէջ, վնասա-
գէ՛ք թէ ո՛ր չգտնուիր անոր ազդեցութիւնը։
Դրամ՝ ամէն երազներու խորը, դրամ՝ ամէն աս-
պարէզներու ծայրը, դրամ՝ ամէն պատիւներու
կատարը։ Օգին դէմ պատերազմողի մը դրօշան
յողնութիւնը կ՚ատանձնէն անոնք, որ կ՚ուզեն
վերջնել խլել դրամին սէրը մարդուն սրտէն. աչ-
խարհ սէրն է այն. ամէն ինչ ես՝ երբ ունիս
զայն, ու ոչինչ չես՝ երբ չունիս զայն. հայր՝ մայր՝
ազգակից և հեռաւոր պարագայ մ՚իսկ չունեցող
անտերունչ որբը՝ երբ ունի դրամ կամ ինչք, հեղ-
նոտ զուարթութեամբ մը կը դիմակալէ բազդին
անագորոյն խաղերուն. մինչ անդին՝ բազմանդամ
ազգատոհմի մը երջանիկ չառաւիղը՝ գգուանքնե-
րու և համբոյրներու մէջ մեծցած պատանին՝ որբի
մը ախորժութեամբ կը հիւծի, երբ չտեսնէր իր ապա-

գան՝ ապահոված դրամի կամ ընչից ժառանգու-
թեամբ։ Դրամը լուծումն է կեանքի հանելուկին,
քանալին անոր ամենէն կիսճռոտ դժուարութիւն-
ներուն։ Մեծամեծները իր առջեւ խոնարհեցնող,
բազմութիւնները չարժման մէջ դնող, ազգերու մէջ
բարեկամութեան կամ ատելութեան սերմ ցանող,
ամենէն անհամաձայն նկարագրի տէր անձերն իրա-
րու մօտեցնող մոգական զօրութիւն մըն է ան,
որուն առջեւ չատ անգամ օրէնք՝ սկզբունք՝ հա-
մոզում՝ հաւատք՝ պարկեշտութիւն՝ առաքինու-
թիւն կը լուծուին կը տկարանան ամենքը։ Վասն զի
այժ մըն է դրամը. ամենէն ահաւորը այժերուն,
ամենէն անտեղիտալին, որուն չկրնար դիմադրել
մարդկային միտքի արտադրած հնարքներէ և ոչ մին։

Այո՛, այժ մըն է դրամը, և իր այդ յատկու-
թիւնն է ամենէն աւելի՝ որ կը բարձրացնէ իր ար-
ժէքը քրիստոնէութեան առջեւ. ուր կայ այժ՝ հոն
ընդունակութիւնը կայ բարիին, չարը չկրնար մըչ-
տապէս զօրաւոր ըլլալ, բարին կեանքն է նոյն
իսկ, և ամէն ինչ որ կեանք ունի՝ բարիին սկիզբը
ունի արդէն իր մէջ, ըլլայ բնութեան բղխում,
ըլլայ միտքի ծնունդ ո՛ր և է բան՝ որ ներս կը
մանէ գոյութեան ոլորտէն. ըսել է թէ նպատակի
մը պիտի ծառայէ, կոչումն ունի օգտակարին և
բարիին, բաւական է որ աչք մը հակէ իր վրան,
կամ ձեռք մը վարէ զինքը դէպի այն։ Չարը՝
խեղաթիւրումը՝ ապականումն է բարիին, որ
գրեթէ միչտ մարդոց անզգոյշ տհասութեան կը

պարտի իր գոյութեան իրաւունքը: Ու դրամն ալ, որ իր ծագման մէջ բարի է ամէն կերպով, վասն զի ստեղծուած է իբրեւ պէտքի մը գոհացում, որ պիտի դիւրացնէ մարդոց առեւտրական յարաբերութիւնները՝ իբրեւ իւղը անոթական գործառնութեանց մեքենային, որ աշխատութեան առօրեայ արդիւնքը անկորուստ եւ միանգամայն դիւրաւ փոխադրական ձեւի մը կը վերածէ, դրամը՝ այն առեն միայն չարութեան գործիքի մը, այն առեն միայն սկսաւ նկատուիլ իբրեւ չարութեան իր մը, երբ մարդիկ անսահման բարի յարմարութիւնները եւ ծառայեցուցին զայն իբրեւ գործիք իրենց փառասիրութիւններուն:

Դրամը այժ մըն է, ըսի: Սրդ, ամէն ինչ որ այժ է, չկրնար բնաւ ըմբռնուիլ իբրեւ նպատակ, այլ պէտք է ծառայէ այն իբրեւ միջոց մը միայն, ճամբայ մը որ եւ է նպատակի մը առաջնորդող, դրամը միջոց պէտք է ըլլայ ուրեմն եւ երբէ՛ք նպատակ: Այս է ահաւասիկ այն դասը՝ զոր այնքան պատկերալից օրինակով մը կը բացատրէ մեզի Սահառաքանը Տնտեսին առակով:

Հարուստ տանուտէր մը մատակարար մը ունէր, ձեռներէց ու ճարպիկ մարդ, որուն գործելու կերպը այնքան հաճոյ չէր երեւցեր չատերուն, որոնք գուցէ նախանձորդներ էին իր պիրքին ու համբաւին. իր մասին չաճախուած զրպարտութիւնները՝ ա՛լ ձանձրացուցեր էին տանուտէրը, որ օր

մը յանկարծ իրե՛ն կանչեց զայն եւ ըսաւ խստութեամբ. «Ա՛լ յոգնեցայ ամբաստանութիւններ լսելէ քու վրադ, տա՛ր հաչիւդ, վասն զի տակէց վերջը կը դադրիս պաշտօն ունենալէ իմ քովս»: Շուարեցաւ ճարպիկ մարդը, մինչեւ այն առեն գողութիւն չէր ըրած, ինչպէս ու հարստութիւն չէր մթերած, հաւատարմութեամբ ծառայած էր իր տիրոջը, ինչպէս պիտի ապրէր ուրեմն այդ գործէն եղկելէն եւաքը. հարուստի համբաւ ունէր, այո՛, բայց չունէր հարուստի գանձը, ինչ պիտի ընէր. ինք որ այնքան գործաւորներ աշխատցուցեր էր իր ձեռքին տակ, հիմակ կ'ամչնար անոնց վիճակակից ըլլալու, անոնց հետ կամ անոնց պէս աշխատելու՝ հասարակաց զգացումին առջեւ նուաստ նկատուած գործերով. պիտի մուրա՞ր. բայց առիկա ամենէն չեզոք նախատինքը պիտի ըլլար, իրեն պէս առողջ եւ խելացի անձի մը արժանիքին, բայց վերջապէս միջոց մը պէտք էր ապրուստը ապահովելու համար: Կամքի տէր էր, բանին ամենէն լայն առումովը, աննկարագիր ու տկար հոգիներէն չէ՛ր, որոնք իրենց ծրագիրները յանկարծ քայքայուած տեսնելով կամ անելանելի երեւցած ձախորդութեան մը առջեւ վերջին բառը թոյնին կամ մահացու գործիքին կը թողուն. կ'ուզէր ապրիլ, ու ապրիլ իր անունին եւ կարողութիւններուն արժանի կերպով մը: Միտքը եկաւ յանկարծ թէ իր տէրը քանի մը անձերու վրայ պահանջներ ունէր տակաւին, հինցած եւ տկոսի բարդումներով խոչորցած պահանջ-

ներ. զորս ո՛չ պարտապաններըը վճարելու բաւականութիւն ունէին, և ո՛չ ալ պարտատէրը՝ գանձելու յոյս: Բայց վերջապէս պէտք էր դոցել հաշիւը, ու պատճառ չտալ որ պաշտօնը թողուէին ե՛ւ ան ալ չար-լեզու բերանները խօսէին իր վրայ: Ուստի մի առ մի կանչեց պարտապաններըը. « Ո՞րքան է քու պարտքդ » հարցուց առջինին. — « Հարիւր չափ ձէթ ». — « Թո՛ղ ըլլայ յիսուն, և վճարէ հիմակ » — « Բո՞ւ պարտքդ որքան է. » — « Հարիւր չափ ցորեն ». « Թող ըլլայ ութսուն. բայց վճարէ հիմակ ». — Այսպէս զոցուեցան համրիչին ամենէն հին բացերը: Գոհ մնաց տանուտէրը, գանձուեցան իր ամենէն անյուսալի պահանջքները, գոհ մնացին պարտապանները, որովհետեւ կարելի եղաւ իրենց՝ քիչով չնչել իրենց պարտքը և վերկել պատիւնին. գոհ մնաց ինքը անուան ալ, վասն զի առանց երկուտէք սիրտեր վիրաւորելու կամ զրկանք պատճառելու, կրցաւ բարեկամներ չահիլ իրեն: Տանուտէրը գովեց անառիկը իբրեւ խմաստուն գլուխ մը, ու պարտապանները գովեցին զայն իբրեւ բարի սիրտ մը: Եւ այսպէս իր նախանձորդներէն իբր անիրաւ ամբաստանուած մատակարարը՝ « Տնտեսն անիրաւութեան », արդարացաւ իբրեւ խմաստուն և աղնիւ անձ մը:

Բայց թողո՛ւնք առակին մանրամասնութիւնները, անոնք պատկերին ամբողջութիւնը ստանալու ծառայող գիծեր կամ գոյներ են միայն: Դասը, որ կը պարունակուի անոր մէջ, ընդհանուր

իմաստը կամ ոգին որ զայն կը լեցնէ, այն եղանակն է՝ որով անառիկը կը վերաբերուի դրամին, զայն կը գործածէ իբրեւ այժ մը, որ գինքը վեր կը հանէ չարութեան պատրաստած խորխորատէն. կը գործածէ զայն իբրեւ միջոց և ոչ երբէք իբրեւ նպատակ, ու կը գործածէ զայն խնաստութեամբ և թարուփարք: Հիանալի է այդ դէմքը, որու վրայ գեղեցիկ արտահայտութեամբ մը իւ տես կուգայ միտքն ուարդը, սիրտի ուարդը և գործի ուարդը, ուր կրծքին ու հաշիւը ձեռք կուտան իրարու, և որ մարդկութեան յաւիտենապէս կը քարոզէ բարոյականի և անառապիտութեան մէջ հաստատապէս ճշդուած սա սկզբունքը, թէ « Դրամը չարիք մըն է, երբ նպատակ է, բայց կրնայ ըլլալ բարիք մը, երբ գործածուի իբր միջոց՝ բարի նպատակի մը հասնելու:

« Սրարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան ». Աչխատեցէ՛ք դրամը բարի այժ մը ընել ձեր կեանքին մէջ: Ո՛րքան խմաստուն է հիմակ այս պատուէրը, ու դժուար չէ հասկնալ՝ թէ ո՛րքան վիրկարար պիտի ըլլար անոր ճշդիւ գործադրութիւնը մեր կեանքին համար: Որքան սակաւ է սակայն դժբաղդաբար թիւը անոնց՝ որ կ'ըմբռնեն զայն կամ կ'ուզեն անոր համեմատ ձեւել իրենց կեանքը: Ընկերութեան մէջ, թէ՛ հին ատեններուն և թէ՛ նոյն իսկ հիմակ, դրամը ընդհանրապէս ատելի չարութեան գործիք մըն է եղած քան բարութեան: Եւ ասիկա մարդուն հոգեկան

խմաստութեան անխուսափելի մէկ հետեւանքն է դրեթէ. մարդկային բնութիւնը միշտ աւելի յօժար հակում մը ունի դիւրին գործերու՝ քան թէ դժուարներու համար. ու ախ՛ւր բայց յաւիտենական ճշմարիտ խոստովանութիւն, մեր ակարութեան համար միշտ աւելի դիւրին է գործել չարիքը՝ քան թէ պատճառ ըլլալ բարի գործի մը. աւելի հեշտ է մեզի համար խրախճանել այլոց աչխատութեան արդիւնքը՝ քան թոյլ տալ որ ուրիշները օգուտ քաղեն մեր ջանքերէն. աւելի՛ հաճոյական է մեզի համար պատրաստուած հարուստ ժառանգութեան մը վրայ նիրհել անհոգ, քան տքնիլ անդադրում կարօտեալներու ապրուստին ապահովութիւնը պատրաստելու նախահոգութեամբ, ու չատ մարդոց համար՝ ուրիշին աչխատութիւնը չահադործելու գերազանց միջոցն է ինքնին դրամը: Մտածելէ՛ք ուրեմն թէ չատ ձեռքերու յանձնուած այդ «ահաւոր ոյժը» ինչ ընդարձակ աղէտներու կրնայ դուռ բանալ:

Հին ժամանակ ընկերային վիճակ մը կար, որով պատերազմի մէջ յաղթուած՝ կամ արդէն իսկ ստրկին պայմաններու մէջ ծնած կարգ մը մարդիկ դատապարտուած էին կոյր գործիքները ըլլալու այլոց կամահաճութեանց: Այժմ այդ վիճակը փոխուեցաւ, բայց գործադրութեան եղանակը միայն. որովհետեւ անոր տեղ կազմուեցաւ ուրիշ վիճակ մը, որուն մէջ մարդիկ, թուով չատ աւելի ատաւար քան հին ընկերութեան մէջ, կամաւոր և դիտակից

յանձնառութեամբ ինքզինքնին կը դատապարտեն զոհերն ըլլալու ուրիչի քմահաճութեանց: Այս վերջին դրութիւնը չատ աւելի ծանր է և դժուարին՝ քան առաջինը. դի եթէ հինին մէջ անձնատուր ենք՝ փաստօրութիւնն էր ուրոյզը, անկարելի չէր ոգւոքել զայն՝ գէթ մերթ ընդ մերթ: Նորին մէջ դրամն է ուրոյզը, որ չմանչնար ո՛չ գութ և ո՛չ արգահատանքի ո՛ր և է զգացում: Աչխարհի վրայ գլուխնուազ մարդոց լինը տառներորդը, կ'ըսէ անաչառ գէտ ճարտարախօս մը, տառներորդին վչրանքներուը՝ անոր հաճոյքին ապատարկութեամբ կապրի: Մարդկային հոգին և մարդկային արժանապատուութիւնը ապահնող անիրաւութիւն մ'է այս, ոսկիին կամ դրամին ուրագաւութեանը տակ տեղծուած: Հին ժամանակներու ծառան գիտէր թէ այդպէս է ճակատագրին կամ բնութեան անօրէնութիւնը, և այն պատճառաւ կը համակերպէր իր վիճակին՝ կոյր երկիւղածութեամբ մը: Այժմեան ժամանակաց մէջ կը խորհի թէ ի՛ր ալ իրաւունքն էր երջանկութեան և հանգիստի այն վիճակը, որմէ զրկուած է. և ակէ՛ց է որ կը ծագին այն տանջանքները ու տուայտանքը որ կը մրկեն իր հոգին, ու նախանձի և տեղութեան զառն զգացում մը կը չինեն դրամին դէմ: Դրամին անկուշտ սէրը ապահովութեան կը փոխուի, կը խանգարէ ընկերութեան խաղաղութիւնը, ոճրագործ անիրաւութիւններ և զրկանքներ կը տեղծէ, աղքատին հոգին մէջ թոյն կը խառնէ. մինս կողմէն դատաստան անհատատարմու-

թիւններ եւ յափշտակութիւններ կը թելադրէ, նոյն իսկ դարանակալ վայրագութիւններ, որոնց առջեւ տեղի կուտան չատ անգամ մինչեւ իսկ կրօնի զգացումը՝ հանրութեան սէրը եւ ընտանիքի եւ զաւակներու հանդէպ պարտականութեանց գիտակցութիւնը: Սրան եւ հոգւոյ ապականութեան վիճակներ, որոնց համար հաւաչելով կը բացագանչէր բանաստեղծը: «Յոր իսկ եղեան ոչ հրապուրիմ զսիրտս մահացուաց, ա՛վ ժանտաժուռս քաղց ոսկւոյ»:

Դրամը՝ իբր չարութեան գործիք, իբր հակառակութեան պէնք, կամ անիրաւութեան չգիտցած գործածող մարդիկ, եթէ կը սիրանան ուրիշներուն ակամայ հնազանդութեանը, չեն կրնար սակայն սիրանալ անոնց սիրտին. ամէնքը կ'ատեն գիրենք, ու իրենց որ եւ է մէկ նեղութեան մէջ չեն կրնար գտնել բարեկամ չգիտցնելէ եկած միխիթարիչ ձայն մը, չեն կրնար ունենալ բարեկամ մը, վասն զի առակին անառեղծ պէս՝ չեն աշխատած իրենց համար պատրաստել բարեկամներ՝ բարի ոյժեր «ի մամոնայէ անիրաւութեան» (դրամէ):

Ի՞նչպէս պէտք է ուրեմն գործածել դրամը, ինչպէս պէտք է գայն բարի ոյժ մը ընել մեր ձեռքերուն մէջ: Սկսելու համար մը անշուշտ անոնց իրաւունքն է կամ պարտականութիւն, ոնք՝ կամ բաղդին օժանդակութեամբը եւ կամ իրենց արդար քրտինքներուն արդիւնաւորումովը՝ կրցած են ձեռք բերել հանգիստ վիճակ մը, ա-

ռանալով դրամի կամ սեպհականութեան: Երանի՛ անշուշտ այն հարուստին՝ որ իր ոսկիներուն համրանքին մէջ իր քրտինքներուն չողշողումը միայն կզգայ. բայց երանի՛ նաեւ այն հարուստին՝ որ անոր մէջ կրնայ լսել անիրաւուած թշուառներուն բողոքարկու հեծկլտուքը, ու անկեղծ խղճահարութեամբ մը՝ միջոցներ կ'որոնէ սրբելու համար իր բարոյական արժանիքին ազատող խղճի արտասուները: Անպայման կրնասպէս ունի պատականութիւն բարիք գործելու, իրեն համար է առաքելին պատուէրը, «Որ գողանայրն՝ մի՛ եւս գողասցի, այլ մանաւանդ վաստակեսցէ գործել ձեռօք իւրովք զբարիս»: Նա որ գողութեամբ չահած է իր հարստութիւնը, պէտք է գաղրի ա՛լ գողութիւն ընելէ եւ աշխատի բարեգործութիւններով քաւել իր մեղքը:

Թէ արդարութեամբ եւ թէ՛ անիրաւութեամբ վաստակած դրամը ուրեմն՝ քրիստոնեան պէտք է աշխատի բարեկամ մը՝ բարի ոյժ մը ընել իր ձեռքին մէջ, բարի ոյժ մը իր անձին, բարի ոյժ մը իր ընտանիքին, իր շուրջը ապրող ընկերութեան, ամբողջ մարդկութեան, եւ ինչ որ արդէն քնական հետեւանքն է այս ամենուն՝ իր հոգւոյն համար:

1. Բարի ոյժ մը իր անձին համար: — Մարդս իր չահած դրամը պէտք չէ խնայէ իր անձին համար: Հարկաւոր օգուտը պէտք է չանայ քաղել անկէց իր կեանքին համար: Նախ իր մարմնական

առողջութեանը, և զինք իբրեւ բարոյական անհատ արժեցնող պարտականութեանց կատարմանը համար: Առողջութիւնը ամենէն էական պէտքն է մարդուն, ամենէն թանկագին գանձը՝ զրամագլուխը մեր կեանքի գործունէութեան, ամենէն անխարդախ բարեկամը մեր անձին: Բարեգործութիւն մը՝ անձնական առաքինութիւն մըն է իր աշխատութեան արդիւնքէն օրինաւոր մաս մը հանել իր անձին կենսական պէտքերուն համար: Շատեր, հարուստներէն անշուշտ, սխալ հասկցած անառարկելիութեամբ մը, չուայլութիւն կը համարեն անձնական պէտքերու համար կատարուած ամենաղոյն ծախքն անգամ. անհրաժեշտ մնացեալին՝ հագուստին կամ կենցաղական պայմաններուն, մինակ մտածութիւն մը կը տանի իրենց միտքը, ինչպէս ամեն օր հաց մը աւելի մթերել բարդուած ոակիներուն վրայ: Իրենց կեանքին արժանիքը չգնահատող անգութներ են անոնք, յամրաչարժ անձնասպաններ, որոնց ամենէն մեծ թշնամին է այն՝ զոր իրենք կը սիրեն ամենէն աւելի, դրամը: Անոնց համար ալ է անշուշտ Աւետարանին պատուէրը, «Սրարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան»:

2. Բարի ոյժ մը իր ընտանիքին համար. — Անձին հոգածութենէն յետոյ կուգայ ընտանիքին խնամքը, եւ այդ պարագային մէջ ալ նոյնքան հարկաւոր և նուիրական է դրամին մատուցած ծառայութիւնը: Ո՛վ որ իր զաւակներուն նիւթական

և բարոյական հանգիստին համար կը խնայէ իր դրամը՝ ամենէն մեծ չարիքը կը գործէ, գողութիւն մըն է զոր կ'ընէ այնպիսին՝ իրեններուն պատճառած այդ զրկանքովը: Հօր մը ձեռքին մէջ դրամը պէտք է ըլլայ գործիք մը իրեններուն երջանկութիւնը չինելու, անոնց առողջութիւնը՝ կրթութիւնը և զարգացումը ապահովութիւն մըն է իր ապագային համար, բարի ոյժ մը՝ որուն պիտի կարօտի իր ակարութեան օրերուն մէջ, բարի ոյժ մը՝ զոր կրնայ գնել խմաստուն չրջահայեցութեամբ գործածուած դրամը:

3. Բարի ոյժ մը իր չուրջը ապրողներու համար. — Մարդս պարտաւոր է մտածել ոչ միայն իր և իրեններուն՝ այլ նաեւ ուրիշներուն ալ հանդիսը: Բարեարարութիւնը բնական օրէնք մըն է, զոր սակայն չատ քիչ անգամներ կրցած ենք յարգել ամենքնիս ալ. որքա՜ն ալ մեծ ըլլայ մէկու մը անձնական բաւականութիւնը, դարձեալ իր գրաւած դիրքին կամ ապրացած հարստութեան կարեւոր մէկ մասը կը պարտի զինքը չրջապատողներու դոյութեան: Հետեւաբար նիւթական փոխարինութեան տեսակէտո՛վ իսկ՝ պարտաւոր է ինքն ալ ձեռնտու ըլլալ այլոց՝ խիստ կարօտութեան մէջ ոյցին: Այս ձեռնտուութիւնը՝ իր նիւթական փոխադարձութեան ձեւէն մեկուսացած՝ աչխիւ դոհունակութիւն մը պէտք է առթէ իրեն. արցունքներ սրբած՝ սիրտեր կանգնած՝ թշուառութիւններ դադրեցուցած ըլլալու է: Իր հետ և իր չուրջը ապ-

բողնեբուն սէրն ու վստահութիւնը իրեն հետ պիտի ըլլան միշտ, օրհնութիւն մը պիտի ըլլայ իր կեանքը՝ երախտագիտութեան ցոյցերով քաղցրացած, ու անոնց երջանկութիւնը այժ մը պիտի ըլլայ իր եռանդն ու աշխատութիւնը աւելի բազմապատկող, բարի այժ մը՝ դրամով գնուած:

4. Բարի այժ մը ամբողջ մարդկութեան համար. — Բայց ո՛րքան աւելի մեծ է երանութիւնը այն սիրտերուն, որոնք՝ իրենց ապրած միջավայրէն դուրս՝ հեռաւորներու վրայ կրնան տարածել իրենց բարեգործութեան արդիւնքները: Անո՛նք են ճշմարիտ հարուստները, հարուստ թէ՛ հոգւով և թէ գանձով, որոնք չեն քանաոր ոսկիներու դէմքին վրայ. գործածութեան մէջ կը դնեն զանոնք չարուընակ, կը ճիւղաւորեն իրենց գործառնութիւնները, ընդարձակ շրջաբերութեամբ մը չհագործելով այսպէս իրենց դրամը յօգուտ թէ՛ իրենց և թէ անթիւ մարդոց, մինչեւ իսկ ժողովուրդներու: Անոնց հետ է ամբողջ մարդկութեան հետացումն ու համակրանքը, անոնց վրայ է երկնից հովանաւորութիւնը, անոնց հետ է բոլոր սիրտերու բարեկամութիւնը և սէրը, որ պիտի ոգեւորէ զիրենք՝ իրենց ամենէն ծանր առնաոնեութեան մէջ, իրրեւ հղօր և բարի այժ մը՝ դրամով գնուած:

Դրամը, այսպէս բարի ձեռքերու մէջ կրնայ պատուական գործիք մը ըլլալ առաքինութեան: կարգ մը լեզուներու մէջ բառ մը կայ որ կը նշա-

նակէ խելք և դրամ միանգամայն, տաղանդ բառը: Ճիշտ այդ է Աւետարանի առակին նկատած դրամը, տաղանդով վաստկուած և գործածուած տաղանդը, այսինքն խելքով և արդարութեամբ չահուած ու խելքով և բարութեամբ չահաբերուած հարստութիւնը, որ միայն կրնայ ըլլալ միջոց մը զմեզ երկրէ երկինք բարձրացնող:

Հարստութիւնը՝ դրամը՝ արհամարհելի բան մը չէ ուրեմն, առանց անոր՝ բոլոր առաքինութիւները իսկ անպտուղ պիտի ըլլային թերեւս: Եթէ կուզես ուրեմն բարի ըլլալ՝ առաքինի ըլլալ, ոչ միայն խօսքով՝ այլ և գործերով, աշխատէ՛ արդարակորով ջանասիրութեամբ՝ նախ տէր ըլլալ դրամի՝ հարստութեան: Ինքնասէր հարուստին՝ միմիայն իր պէտքերուն սպասարկող մեծատան համար է ըսուած, թէ «դժուար է իրենց արքայութեան մէջ մտնելը». անոնք որ իրենց ինչքէն կամ գանձէն բաժին կը հանեն չքաւորին կամ թշուառին, իրենց առջեւ միշտ բաց պիտի գտնեն երկինքի դռները, իրենց համար է ըսուած, «Արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան, զի յորժամ պակասիցի այն, ընկալցին զձեզ ի յարկս յաւիտենական»:

Սուտ պարկեշտութեան քօղին տակ ուրեմն չարհամարհենք դրամը, եթէ կը սիրենք աշխատութիւնը: Բայց կեղծ բարեսիրութեան պատրուակին տակ՝ նոյնպէս մոլի պաշտողները չըլլանք անոր, ոչ թէ ունեցած ըլլալու համար միայն, այլ դոր-

ծածելու համար զայն իբրեւ ապահով միջոց մը՝ բարձր նպատակներու հասնելու։

Եւ այն ատեն իսկապէս պիտի պատրաստած ըլլանք մեզի համար բարեկամներ թէ աստ և թէ ի հանդերձեալսն. Ամէն։

ԹՈՐԳՈՄ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ
(Աւմաւ)

ՄԱՐԴՈՒՆ ՍԻՐՏԸ

«Ուր գանձն ձեր են, անդ
եւ սիրտ ձեր եղիցին։»
(Մատթ. Զ. 21)

Գանձ կը նշանակէ երջանկութիւն կամ գէղեցկաւոր առարկան մեր սիրոյն ու բաղձանքին։ Վասն զի երջանկութիւնն է՝ որուն կը փափաքի մեր սիրտը, որուն կը ձգտին մեր ոտնչանքները, որուն վրայ կը դառնան մեր բոլոր մտածումները և երազները, որով կ'ուրախանանք, որուն յոյսովը կը ցնծանք, և որուն ակնկալութեամբը կը մխիթարուինք։ Մեր ջանքերուն և աշխատութիւններուն միակ վախճանը ան է։ Գանձ և երջանկութիւն, գէղեցկաւոր առարկաներ սիրոյն ու բաղձանքին, նոյն իմաստն ունին։ Ուրեմն բնաբանին միտքն է թէ ի՛նչ բանի մէջ որ կը նկատէք ձեր երջանկութիւնը, կամ ի՛նչ բան որ ձեր սիրոյն ու բաղձանքին գէղեցկաւոր առարկան է, ձեր սիրտն կամ բնութիւնն ալ նոյնն է։ Սիրտ կամ բնութիւն մէկ են։ Բարոյական ակը սիրտն է, բարո-

յական գործոց զսպանակը կամ չարժառիթը հոն է, սիրտին մէջ է: Սիրտին համեմատ կը գործէ կամքը: Բարի կամ չար, բարձր կամ ցած, սուրբ կամ անսուրբ բաներու ցանկացողներ՝ ունին բնութիւն մը կամ բարոյական մը՝ կազմուած և պատրաստուած նոյն ցանկութիւններով, ցանկացուած նոյն բաներով: Ա.յս է նիւթը՝ զոր պիտի բացատրենք:

Եթէ մեր երջանկութիւնը կացուցանող բաները, կամ մեր սիրոյն ու բաղձանքին գլխաւոր առարկայ եղող իրերն են աչխարհային երկրային ու մարդկեղէն իրեր, մեր սիրտը կամ բնութիւնն ալ նման են անոնց, այսինքն են ունայն՝ սորին և չար: Իսկ եթէ սիրուած կամ բաղձացուած իրերն են երկնային՝ հոգեւոր և աստուածային իրեր, մեր սիրտերն ալ նման են անոնց, այսինքն են բարձր՝ սուրբ և կատարեալ:

Սէրը և բաղձանքը մեր սիրտը կը կապին կը միացնեն արտաքին առարկաներու. և հաղորդ կ'ընեն զմեզ անոնց յատկութիւններուն կամ բնութեան: Կը կարդանք Ս. Գիրքին մէջ. «Եւ ոգի Յովնաթանու կապեցաւ ընդ ոգւոյն Դաւթի» (Ա. Թագ.) Սէրը և բաղձանքը կապած էր Յովնաթանի սիրտը Դաւթի հետ: Բայց այս կապակցութիւնը բերած էր Յովնաթանի սիրտին՝ Դաւթի սիրտին նմանութիւնը. սիրտ մը որ Աստուծոյ ուզածին պէս էր: Յովնաթանի գործերը դիտող մը պիտի ըսէր թէ անկեղծ ուրիշ Դաւիթ մըն էր. Դաւթի

սիրտը նկարագրած էր անոր սիրտին: Այսպէս մեր սիրած առարկաները կը նկարագրեն մեզի, կուտան մեզի՝ մեր սիրտին կամ բնութեան իրենց նոյնութիւնը կամ նմանութիւնը:

Սիրել կամ բաղձալ, ուրիշ բացատրութեամբ, մեր սիրտին կամ բարոյականութեան ուտել կամ խմելն է: Ինչ որ կը սիրենք, որպէս թէ կ'ուտենք և կը խառնենք զայն մեր բնութեան: Ինչպէս բնական մնունդը կը կազմէ մեր մարմինը, նոյնպէս ալ մեր սիրած բաները կը կազմեն մեր սիրտը կամ բարոյականը:

Օրինակները լաւ եւս կը համոզեն զմեզ: Աստուած ուզեց որ մարդը ընէ ազնիւ՝ բարի և կատարեալ, բայց ինչ ճամբով ըրաւ զայն: Նոյն այս ճամբով: Բարութեան՝ ազնուութեան և կատարեալութեան ծայրագոյն աստիճանին վրայ դրաւ մարդուն սիրտը. զինքը տուաւ անոր իբրեւ առարկայ սիրոյ և բաղձանքի: Անհուն խնամքներ՝ գորով և սէր ցուցուց մարդուն, անհուն բարիքներ՝ երջանկութիւններ և երախտիքներ պարգեւեց, և խոստումներ ըրաւ անոր, և այսպէս Իր մասին մարդուն մէջ սէր և բաղձանք ծնցուց, և մարդ յեղլով Անոր և անոր ցոյց տուած առարկաներուն, սիրելով զԱնի և բաղձալով Անոր և անոր խոստումներուն, ազնուացաւ՝ սրբացաւ և կատարելագործուեցաւ: Հաւատացելոյն Քրիստոսի հետ միութեան խորհուրդը կը բացատրուի սոյն սկզբունքով: Կ'ըսէ Տէրն մեր, «Ո՛վ որ կը սիրէ զիս, իմ

պատուէրներս պիտի պահէ։ (ՅՈՎՀ.). կ'ըսէ դարձեալ «Որ ուտէն զիս և նա կեցցէ վասն իմ» (ՅՈՎՀ. Զ.)։ Զինքը սիրելը և զինքը ուտելը, հաւատալն իրեն, կը բերէ նմանութիւն կամ նոյնութիւն կամ հաղորդութիւն՝ Անոր բնութեան սիրոյին և հաւատացողին։ Անոր բնութիւնը՝ արբութիւնը և կատարելութիւնը կը խառնայ մարդուն սիրտին մէջ։

Սոյն մեթոդը գործածեց սատան երբ մարդը ապստամբեցուց Աստուծմէ։ Անոր սիրտին մէջ սէր և բաղձանք դրաւ դէպ իր խօսքերուն և իր խօսքերով հասկցուած իրերուն և խոստումներուն, և անով կրցաւ դատել մարդը Աստուծմէ։ Սոյն մեթոդն է զոր կը գործածեն մարդիկ ամէն տեղ. Չար մարդ մը չկրնար ուրիշներ գլխէ հանել՝ եթէ անոնց իր չարութիւններուն փափաքովը և սիրովը չզգեստէր։ Բարի մարդ մը ուրիշները ճամբու բերելու համար ալ նոյնը կ'ընէ, բարութեան բաղձանքը կը մտածէ անոնց մէջ վառել, հրահրել զանոնք Աստուծոյ սիրովը։ Դասախարակութեան գաղտնիքը սա չէ՞, այսինքն՝ աղայոց սիրտը բարի՝ աղնիւ և սուրբ բաներու ղեկացումովը լեցնել, տալ անոնց սիրտերուն այնպիսի չարժուամ մը, որ սիրեն բարին՝ ազնիւը և կատարեալը և բաղձան անոնց։

Արդ այս օրէնքով եթէ մեր երջանկութիւնը նկատենք աշխարհային՝ երկրաւոր և մարդկեղէն իրերու մէջ, եթէ սիրենք զանոնք և բաղձանք անոնց իրերու մեր դէրագոյն վախճանը, մեր սիրտն ու բնութիւնն ալ պիտի ըլլան նման անոնց։ Այս

իրերն են պերճութիւն՝ փառք՝ անուն՝ հարստութիւն՝ ցանկութիւն՝ չահ, այսինքն՝ կիրքեր՝ հաճոյքներ և նիւթական իրեր, որ ըստ ինքեան ունայն՝ սուրին և չար բաներ են։ Սղոմոն ունայնութիւն կը կոչէ հարստութիւնը՝ պերճութիւնը՝ փառքը և զուարճութիւնը։ (ՍՈՍԿՐ. Բ.) Ուրիշ տեղ մ'ալ կ'ըսէ, թէ «Այդ պիտի անկե՞ս այն բանին որ ոչինչ է. անիկայ անչուշտ իրեն թեւեր կը չինէ և արծիւի պէս օդը կը թռչի»։ Սուրին բաներ են անոնք, չի վայլեր որ մարդը իր բարձրութենէն իջնայ անոնց։ Ս. Աւաքեալը կը մեղադրէ զԵսաւ, որ կերակուրի մը համար իր անդրանկութիւնը ծախեց։ (ԵԲՐ.) Չար կը կոչէ Ս. Յովհաննէս աչխարհս և անոր մէջ կեցած ամէն հաճոյքներ և ցանկութիւններ։ Եւ կը կարծէ՞ք թէ ասոնք սիրտղները բարի՝ սուրբ և մեծ ըլլան։ Ո՛չ, պիտի իջնեն անոնց աստիճանին կամ պիտի ընդունին զանոնք իրենց մէջ։ Անոնց նման պիտի ըլլան, իրենց բնութիւնը պիտի կազմեն անոնք։ Պիտի ունենան սիրտ մը նման անոնց, սուրին՝ ունայն և չար։ Զպիտի ըլլան այն էակը որ բարձրագոյնն է աչխարհի վրայ ծանօթ բոլոր արարածներէն։ Զպիտի ըլլան Աստուծոյ այն գլուխ գործոցը, որ ստեղծուի իշխանն ու երկրի տէրն է։ Զպիտի ունենան հոգեղէն էակի մը և մեծ վախճանի մը համար ստեղծուած ըլլալու նշանները կրող էակի մը սիրտը և բնութիւնը, այլ պիտի ունենան սիրտ մը վայրագարշ և երկրային՝ աղտեղի և գճուճ, պիտի ըլլան նման այն

առաքին էակներուն՝ որոնք աղտոտ ջուրերու և գայլերու մէջ կը ալքնան։

Մի՛ խաբուիք, եղբարք իմ, ձեր արտաքին երեւոյթէն, ձեր պերճութենէն, ձեր կրած սիրաղոսներէն, մարդոց ձեզի տուած պատիւներէն. մի՛ կարծէք թէ իրաւունէ մեծ և պատուաւոր էք։ Ո՛չ, եթէ ձեր սրտին վախագած բաներն այս աշխարհայինն՝ երկրաւոր և մարդկեղէն իրերն են, չէք մեծ՝ տուրը և բարձր քան այն իրերը։ Մի խաբուիք, տուրը՝ բարի և առաքինի չէք կրնար ըլլալ նոյնիսկ ձեր մի քանի բարեգործութիւնովը կամ բարեպաշտութեան մէկ քանի գործերովը. եթէ ձեր սիրտերը իջած նստած են իրենց սիրած պաշտած առարկաներուն հաւասարութեան մէջ։ Ոչ, ինչ որ են ձեր վախագները, ուր որ են ձեր սիրտերը, հոն էք, նոյնն էք դուք ալ։ Ինչի՞ կը տենչաք, ինչ է ձեր յոյսը, ուրախութիւնը և մխիթարութիւնը կազմող բանը, դուք ալ նոյնն էք։ Ըսէք ինծի, քանի էր ժամանակին մեծ մարդ մը. ինչ մարդերու հետ բարեկամ էք և ինչպիսի անձերու քով կը յաճախէք, ըսեմ ձեր ինչպիսի մարդ ըլլալը։

Ի՞նչ էր պատճառը որ Աստուած արդելից Իսրայելացիներուն որ չխնամեն Քանանացի ազգերու հետ։ Խնամութիւնը սիրով կը սկսի և ապագային մէջ ալ կ'ենթադրէ ալ աւելի սէր և համակրութիւն։ Եւ այս սէրը ու համակրութիւնը պիտի կապէր Իսրայելացւոց սիրտերը Քանանացւոց սիրտերուն, և պիտի աւրէր անոնց սիրտերը։ Իսրայելացւոց սիրտերը հաւատք պիտի ըլլային Քանանացւոց աղտոտ կիրքերուն, անոնց սէս վատթար՝ ունայն և աղտոտ ժողովուրդ մը պիտի ըլլային։ Այս էր պատճառը այս արգելքին։

Ի՞նչ էր պատճառը որ Սողոմոն, այն իմաստուն և բարի թագաւորը, կ'ինայ ունայնասիրութեան և կռապաշտութեան մէջ։ Այս էր՝ որ իր սիրտը, այսինքն իր սէրը և բաղձանքը տուաւ այսպիսի իրերու։ Սիրեց այս վատթար՝ ցած և աղտոտ ազգերու աղջիկները, և իրեն կին առաւ զանոնք։ Սիրեց և կապուեցաւ սրտով անոնց հետ, և միանգամայն հաղորդ եղաւ անոնց բնութեան և բարոյականին։ Այս կիները, կ'ըսէ Ս. Գիրքը, խոտորցուցին անոր սիրտը։ Անձկագին սիրով սիրած այդ կիներուն պէս եղաւ կռապաշտ՝ ունայնասէր և չար։

Ի՞նչ էր հեթանոսաց անաստակութեան՝ պղծութեան և լկտութեան աղբիւրը։ Կուռքերն էին՝ զորս կը սիրէին ու կը պաշտէին։ Աստոնք խէնէչութեան՝ հեշտութեան և չար կիրքերու անձնատուրմներն էին. սիրեցին զանոնք, գերազոյն վախճան իրենց՝ զանոնք ըրին, և ճշմարիտ նմանեցան անոնց։ Սաղմոսերգուն կ'ըսէ. «Հեթանոսներուն կուռքերը պղծ են», և ուրիշ տեղ մը կ'ըսէ թէ «Անոնք ունայնութիւններ են». և յետոյ կ'աւելցնէ թէ «Անոնց յուսացողներն ալ նման են անոնց»։ Այսպիսիներու համար ըսուած է, կը տանին մոխիրով, անոնց խաբուած սիրտը զիրենք կը մոլորցնէ։

Աստուածիկ Եսայի. Թերեւս կը կարեկցիք իրեն. վասն զի Յակոբ նահապետ զինքը խաբած եւ կապտած է անոր անդրանկութիւնը չնչին վաճառով մը: Ո՛չ. մի՛ կարեկցիք իրեն: Ինքը արժանն անարժան էր այդ իրաւունքին. վասն զի այդ մեծութեան իղձը եւ սէրը չունէր, իր տենչանքը եւ ջաղաքը իր սորին ախորժակներուն, ոչինչ բաներու վրայ կ'անդրադառնայինն, ինքը իր ուզելու ջաղաքէն մղուած. ծախեց իր իրաւունքները, իր մեծութիւնը, կեանքէ աւելի սիրուելու արժանի օրհնութիւնները, եւ այն՝ չնչին կերակուրի մը, հացի մը համար: Ո՛չ, եղբայրք իմ, չնչին բաներու տենչագիղներ մեծ եւ սուրբ սիրտ չեն կրնար ունենալ:

Տեսէք Յուդան, Քրիստոսի առաքելոց դասուն մէջ էր ան երեւութին, սակայն չէր հոն իրօք: Սիրտով ուր որ էր, հոն էր ինքն ալ:

Կը սիրէր արծաթը, հոն էր ինքն ալ, սիրած բանին պէս անզգայ էր սիրտը, անոր պէս նիւթ միայն էր սիրած, ագահութեան պէս ցած ու վատթար: Այսպէս է, եղբայրք իմ, եթէ կը սիրէք երկրաւոր՝ մարդկեղէն եւ աշխարհային իրեր, հակառակ մեր անունին, հակառակ զմեզ չրջապատող սրբութիւններուն, չէք սուրբ՝ մեծ եւ բարի, այլ չար՝ սորին եւ ապականեալ: Ունայն՝ սորին եւ չար բաներու սէրը, ունայն՝ սորին եւ չար նկատիր ու բնութիւն մը կը ստեղծէ մեր մէջ:

Թողունք այս ապականեալ մթնոլորտը, գնանք

եւ ցած նկարագիրներու աղտոտ տեսարանը, մեզի կը սպասեն լուսերամիկ գունդեր, սուրբ եւ մեծ նկարագրի տէր մարդիկ: Մարգարէներու եւ առաքեալներու եւ մարտիրոսներու գունդեր անաւասիկ: Այգլուսաւորչն աւելի պայծառ, երկինքէն աւելի ջինջ, խոնկէն աւելի անուշահոտ, բոլորովին երկնային՝ հոգեւոր եւ աստուածային տարրներով խմորուած եւ կազմուած կը փայլին հրաշազան փայլերով:

Աստուածիկ Աբրահամը, պատուական՝ խոհեմ՝ համբերող ու եռանդուռ նահապետը: Կ'ըսէ թէ իր սիրած պաշտած էակէն, յաւիտենականէն, իր ընտրեալացած փոքր հաւատքէն առած է իր մեծը: Յակոբ, սուր թոռը, աչալուրջ՝ անխռով՝ հասատ նկարագիր մ'ունի: Յաւերու մէջ միխիթարութիւն եւ առատաձեռնութիւն մէջ համբերութիւն ունի ան. թշնամիներու դէմ արտոտ ու խոհեմ, եւ Նախախնամութեան հանդէպ գոհացող է: Հզօրին, Իսրայէլի Աստուծոյն, Սելովի ակնկալութենէն առած է իր այն նկարագիրը: Ո՞ր լուսաւոր մատներ վրձնեցին Յովսէփի հոգւոյն գեղեցկութիւնը, ուրկէ անոր սրտին ախորութեան չուքը եւ վիրաւորեալ ցնծութիւնը, ո՞ր երկինքի արեւ ծագեցուց անոր միտքին՝ այն լոյսերը, եւ ի՛նչ գործութիւններու մէջ չդրդռուած էր այս հաստատ կամքը. Յակոբայ Աստուծոյն սիրովը, Անոր հոգիովը եւ Անոր ճշմարտութիւնովը:

Աստուածիկ Մովսէսը, լոյս ճակատով, լոյս դէմքով, եւ վառվռուն աչքերով: Ինչ արդար,

ինչ իմաստուն, ինչ հեզ, և ինչ հաստատամիտ էր ան: Փարաւոններու պալատը զայն չկրցաւ մեղկել, իշխաններու կենակցութիւնը զինքը չկրցաւ ապականել: Ինքը զօրաւոր և բուռն՝ մեղկերը պատժեց, վատերը պատուհասեց: Ադամանդէ և լոյսէ չաղուած այս մարդը ինչպէս գոյացած էր — Աստուծոյ հաւատքովը, սիրովը, ճշմարտութիւնովը. Սինայի Աստուծուն վառքովը, որոտացող եհովային ահարկութեամբը:

Անհատական լուսապսակ արքայն Սիոնի. հեղն՝ առաքինին՝ անյիշաչարն Դաւիթ. ահարկուն Փղշտացւոց և պարծանքն Իսրայէլի, և խանդոտ երդահանն եհովային: Ո՜ւր գտար, ո՛վ աստուածաբեալ սուրբ թագաւոր, ո՞ւրկէ քաղեցիր այս հրաշալան տարերքները՝ որոնցմէ կազմուած ես, ո՞ր ծովէն ծծեցիր ծով հոգւոյդ և ծով սրտիդ մէջ այս եռանդին, քաջութեան, մեծանձնութեան, սիրոյ և արդարութիւն ծուծերը: Երկնից Դարբնէն, Աստուծոյ հոգւոյն ներկայութենէն, և Օրինաց սրբութենէն:

Համակ լոյսերու մէջ ողողուած սա գունդը Աստուածոյն է: Ո՞ւրկէ է, հղբարք իմ, այս լոյսը աստոց, ուրկի՞ է աստոց այս իմաստութիւնը և սրբութիւնը, եթէ ո՛չ երկինքէն՝ ճշմարտութեան և չնորհքի անթափանցելի խորունկութենէն, Յիսուսէն զոր կը սիրէին և կը պաշտէին: Այո՛, երկնային՝ հոգեւոր և աստուածային այս առարկայներէն էր որ մեծ՝ սուրբ և կատարեալ սկզբունքներ

առացած էին և գանոնք գործի կը վերածէին. երկինքէն եկած էր անոնց՝ այն եռանդը՝ որով կը քարոզէին Քրիստոսը, այն յափշտակութիւնը՝ որով կը հրատարակէին հոգիներու փրկութիւնը, այն հաստատամտութիւնը՝ որով կը վկայէին ճշմարտութեան, նոյն իսկ իրենց մահուամբը: Այո՛, այն հրեչտակային վարքը, դիւցազնական քաջութիւնը, քրիստոսական օծութիւնը իրենց պաշտած և սիրած Աստուծմէն ըղխած էր անոնց մէջ:

Տեսէք ինչպէս կը խօսի Ս. Պօղոս Փիլիպեցւոց, «Գիտեմ նուաղիլ, գիտեմ առատելով, յամենայնի ամենևևեալ խնդամուտ եմ, և՛ յագել և՛ քաղցենալ, և՛ առատելով և՛ նուաղել, յամենայնի կարող եմ ամենայն՝ որ զօրացոյցն զիս»: Ո՜ւր է Պօղոսի սիրտը, այս բարձր և սուրբ սիրտը. — Քրիստոսի մէջ: Մարիկ ըսէք ինչ կ'ըսէ առաքեալն. ինչ ինձ չահն է, զայն վնաս համարիմ վասն Քրիստոսի: «Որ ոսոխ: Յաղնայնէ զրկեցայ և համարիմ կղկղանս զամենայն ինչ, զի զՔրիստոս չահեցայց և գտայց ի նմա»: Նոյն միտքը կը յայտնէ նաեւ Ս. Յովհաննէս. «Զոր տեսաքն և լուաք, պատմեմք ձեզ. զի և դուք հաղորդութիւն ունիցիք ընդ մեզ, և մեք հաղորդութիւն ունիմք ընդ Հօր և ընդ Որդւոյ իւրում Յիսուսի Քրիստոսի». իրենց սիրած և պաշտած Աստուծմէն ստացած են այն սուրբ և վստահելի բարոյականը:

Անհատական ձեզի Ստեփաննոսն ալ: Ինչ քա-

ջութիւն, ինչ վհատութիւն, ինչ չնորհք կարաս-
վայրէր անկէ, երբ կայնած Սանհատրինին մէջ կը
բաղխէր կառապի ունկնգրաց խնդիրը, երբ կար-
տասանէր իր և ակնկեցւոց՝ Քրիստոսի հաւատքին
վրայ պաշտպանողականը, երբ առիւծի պէս կը
մռնչէր անանց դէմ ճշմարտութեան զօրութիւնով,
երբ ամբիծ տատրակի նման կը քաղցրաբանէր իր
սիրելի Յիսուսը, երբ քարերու կոյտերու մէջէն
կը թռչնէր ներողութիւն իր սպանիչներուն, և մա-
քուր հոգին՝ հոգիներուն հօրը: Ո՞րքէ եկած էր,
եղբարք իմ, այս ոգին անոր եթէ ոչ երկնային
գաւառներէն՝ ուր թռած էր իր սիրտը արդէն՝ իր
ամենասիրելի Փրկչին հետ, Աստուծմէ՝ որու մէջ
կ'ապրէր, և հոգեւոր աշխարհէն՝ որուն քաղաքա-
ցին եղած էր իր հոգին:

Եւ դուք, ո՛վ մարախրոնները դունդեր, ալե-
փառ ծերունիներ, դիւցազնացեալ կիներ, կու-
սամանուկ երիտասարդներ, չհաղգեստ կուսանա-
ներ, և լուսերամ մանուկներ. ո՞վ ղեզէ յօրինած
է այսպէս չքեղ՝ պատկառելի և օծուն, ինչո՞վ
կազմած էիք այն նկարագիրն, որով վէր դէպ ի
վեր բարձրացաք այս աշխարհի ունայնութիւննե-
րէն, սորին և վայրաքարշ կիրքերէն, երկրապիչ
ցանկութիւններէն, որով ոտքի տակ կոխկրտուե-
ցիք մարդկեղէն փառքեր և աշխարհային հնչուա-
թիւններ: Ոչինչ սակեցիք աշխարհային փառքեր
ու բանաեր, որով աւելի զօրաւոր եղաք քան
տանջանքները ու ձեզ տանջողները, երկնային

յոյսով, աստուածային սիրով, որդեգրութեան
չնորհքով: Երանի ձեզի, ով երջանիկ հոգիներ,
սուրբ մեծ և ազնիւ հոգիներ: Զունէիք գանձեր
երկրի վրայ. ձեր գանձերը երկինքի մէջ էին, գան-
ձեր, սուրբ՝ մեծ և անպակասելի գանձեր, որ չեն
ապաւիր, որ չեն աւրուիր յաւիտեանս յաւիտենից:
Երկրաւոր բաներէն և ո՛չ մէկը ըլիք առարկայ
ձեր սիրոյն ու բաղձանքին, ձեր երջանկութիւնը
չէիք վնտռեր մարմինը չոյող ո՛չ մէկ բանի
մէջ: Կորովալիր աչքերով տեսաք այն տեսանելի
իրերէն վեր անտեսանելին՝ անչափելին ու յաւի-
տենականը, յարեցաք վարեցաք անոր և օրհնուե-
ցաք անկէ:

Ձէ՞ք ուզեր դուք ալ, եղբարք իմ, մասնա-
կից ըլլալ այս երանութեան և օրհնութեան: Ու-
րեմն դուք ալ սիրեցէք երկնաւոր՝ հոգեւոր և
աստուածային իրերը, և եղէք նահապետներուն,
մարգարէներուն, առաքեալներուն և մարտիրոս-
ներուն պէս մեծ՝ սուրբ և կատարեալ: Լիովին
կը վայելենք այս մասին դիւրութիւնները: Աստուած,
ճշմարտութիւն՝ ձեր մօտը կայ, միայն ուզեցէք և
ահա գործը լինքնին ի գլուխ կ'ելլէ: Սիրեցէք
զԱստուած, պիտի նմանիք Անոր: Սիրեցէք Քրիս-
տոսը, անոր բարոյական կատարելութեանց գիծերը
պիտի դրոշմուին ձեր սիրտին ու բարոյականին
վրայ, սէրը պիտի նկարէ ձեր մէջ Քրիստոսը: Ջօ-
նեցէք ձեր հոգին և սիրտը Ս. Հոգիին, պիտի հաղորդ-
ըլլաք անոր կրակէ ղգացումներուն չարունակ,

պիտի փոխուիք միշտ ի կատարեալ բարին, ի կատարեալ ճշմարիտն, և ի կատարեալ գեղեցիկն, ձեր բազձանաց առարկային, ձեր գանձին: Սիրեցէք ճշմարտութիւնը, այս է այն գանձը թանկագին՝ որ կը սրբէ ձեր սիրտը, և կը տիրէ ձեր ամեն խորհուրդներուն, և սրտի չարժումներուն ու կեանքին, այս է այն վրձինը՝ որով ամենաճարտար նկարիչը միշտ պիտի նորոգէ զձեզ, պիտի հաստատէ իր գոյները ձեր վրայ, և պիտի յօրինէ զձեզ յարմար և վայելուչ իրեն: Մենք ամենքս բաց երեսով Տէրոջը փառքը որպէս թէ հայելիի մէջ տեսնելով, նոյն պատկերին կը նորոգուինք փառաց ի փառս, որպէս թէ Տիրոջը հոգիէն (Բ. ԿՈՐՆԹ. Գ. 18): Սիրեցէք վիրտութիւնը, Աստուծոյ խոստումները, փարեցէք Քրիստոսի աւ մեզ սիրոյն, Անոր չարչարանքներուն, Անոր վէրքերուն. բայց, որչա՛փ պիտի աղնուանաք, բարձրանաք և պիտի կատարելագործուիք:

Հեռացէք այդ վատառողջ կլիմայէն, որուն մէջ կ'ապրիք: Մի՛ խարուիք եղբարք իմ, չէ, չէք կրնար ըլլալ ի՛նչ որ կը կեղծէք ըլլալ, էք՝ ինչ որ էք սրտով, է՛ք՝ ի՛նչ որ էք սիրով և բազձանքով: Իրաւ մեծութիւնը, իրաւ սրբութիւնը, իրաւ կատարելութիւնը՝ սրտի և հոգւոյ սահմանիք վիճակն է, արտաքին երեւոյթով չէք կրնար ըլլալ այնպէս. մարդերուն այնպէս երեւնալը չէ մեր խնդիրը, այլ իրաւցնէ ըլլալու ենք այնպէս: Փոխեցէք, փոխեցէք ձեր սիրոյն ու բազձանքին առարկայները, վարեցէք ձենէ հեշտութիւններն և չար հաճոյքներն, և նիւթական իրաց՝ իբրեւ ձեր գերագոյն վախճանին՝ տածած ձեր ղգայումները: Երիտասարդներ թող ձգեն զեղխութիւնը, ծուլութիւնը, սահակութիւնը, արբեցութիւնը, թողունք ագահութիւնը, ցուցամոլութիւնը: Ձգենք այլ եւս տալ այն գայթակղութիւնները, որով սրտեր ու մարքեր պղծելու աւիթներ տուած ենք չատ անգամներ: Սիրե՛նք, բազձա՛նք ի՛նչ որ սիրելին և բազձալին արբութեան մէջ վկայուած մարդիկ, մեծ և կատարեալ հոգիներ: Ըլլա՛նք նոր և նորոգուինք մեր հոգիովը և մեր սիրտովը օրէօր, Քրիստոսի պատկերին համեմատ: Ցափչտակեցէք ձեր սիրտը աչխարհի ունայնութիւններու հեղձէն, երկրաւոր իրաց ատրնութենէն, և մարդկեղէն իրերու չարութենէն, և յանձնեցէք զայն երկնային ճշմարտութիւններու, հոգեւոր իրաց սիրոյն բարերար ազդեցութեանց, և աստուածային խոստումներու բազձանքին: Շատեր մեզի պէս էին, յանձնեցին զիրենք երկինքի ձեռքը և նորէն կազմուեցան, ըլլանք մենք ալ անոնց պէս:

Ներկայանանք Քրիստոսի չնորհաց աթոռոյն առջեւ. ըսենք. «Սիրտ սուրբ հաստատեա՛ յիս, Աստուած, և հոգի ուղիղ նորոգեա ի փորի իմում»: Անեկայ արդէն կը փափագի ընել նոյնը: Երբ տեսնէ թէ իրեն կը յանձնուինք, ո՛րչափ աւելի գորովով և անձկանօք պիտի գրկէ զմեզ, պիտի սրբէ ու ջնջէ մեր չար նկարագիրը, աղտեղի և գծուծ

քնութիւնը, ապականեալ սիրտը։ Որչա՛փ սիրով և կարեկցութիւնով պիտի սրակէ մեր վրայ՝ մեր սրտին մէջ, իր խոցուած կողին կրկնավտակ աղբիւրէն. ինչ գթով պիտի սանձէ նորէն իր արարչական մատներով զմեզ լոյսի, հոգիի, սրբութեան, բարութեան, համբերութեան, սիրոյ և արդարութեան հրաշազան բաղադրութիւններով, ի փառս և ի գովեստ անուան իւրոյ, որում փառք յաւիտեանս. Ամէն։

ԽՈՐԷՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԱՂԼԵԱՆ
(Սթաճօս)

ԸՆԿԵՐԱՑ ՀՈԳԱԾՈՒԹԻՒՆ

«Տես եւ զանց առար»։
(Դաւիթ. Ժ. 31)

ՏԵՍՆԵԼ արիածն ու պատահարը, տեսնե՛լ գործեալ ոճիրը, տեսնե՛լ մահամերձ մարդը, տեսնե՛լ հոգեւարն և զանց առնել, ասիկա ամեն մարդու սիրտին և ղգացմանց գործը չէ։

Գործուած չարիք մը, ոճիր մը, թող լինի մարդուն անմոռնալութեան հետեւանք, թո՛ղ լինի իր կիրքերէն և յուսահատութենէն թելադրեալ, թո՛ղ լինի չարագործներու զոհ գացած, ամեն պարագայի մէջ ալ օգնել ժամանակել, դարմանել և սփոփել՝ քրիստոնէական և մարդասիրական պարտականութիւն մ՚է։ Հարկ չէ վիճաւել թէ ուրիշ եկած է այս չարիքը կամ ձախորդութիւնը, իր անխոհեմութենէն, իր անխելքութենէն. վոյթ չէ թէ որու կղմո՛ւ ալ գործուած ըլլայ ոճիրը, և

ենթական ո՞վ կ'ուզէ ըլլայ, այլ սիրոյ և միաքի չատ ընդարձակ առմամբ և քրիստոնէական ազատասիրտ ոգւով, բովանդակ աշխարհը իբրեւ մի մեծ ընտանիք համարել, և մօտենալ անկեալին և թշուառին, մօտենալ ցաւագնելոյն և դժբաղդին, մօտենալ վիրաւորին ու տառապելոյն, օգնել և խնամել՝ առանց խտրութեան. ահա որքա՜ն հաճելի և քաղցր է՝ գթութեան ընդհանրական սկզբունքը և պարտուց դիտակցութիւնը:

Գթութեան և մարդասիրութեան Աստուածն ալ՝ որ յերկինից իջաւ, իր գալստեամբը վերանորոգեց բոլոր աշխարհը և իր հաւատացեալները, ինքը այս անսահման գթութեան և մարդասիրութեան սկզբունքով գործեց և քարոզեց, վերցուց տհաս և այլանդակ, ողորմ և անճոռնի գաղափարները, խաւարամիտ մտածումները, և ազգերը և ժողովուրդները ի մէ՛ ճուլեց Աւետարանի աղատասունչ սկզբունքներով:

Բանդէտ համարեալ օրինական մը՝ իբրեւ լուսաւոր միտքի տէր, կ'ուզէ՞ր վարձել թէ կ'ուզէ՞ր ուսանիլ մեր սիրեցեալ Փրկչէն, գիտնալու համար թէ՝ ո՞վ է իր ընկերը: Եւ ինչպէս գիտէք՝ աստուածային բոլոր օրինաց ամփոփումը ու բովանդակութիւնն է, նախ՝ «Սիրել զԱստուած ի բոլոր սրտէ, յամենայն անձնէ և յամենայն զօրութենէ», և երկրորդ՝ «Սիրել զընկերն իբրեւ զիւր անձն»: Հարցասէր օրինականը չունի ինչ առարկութիւն առաջին պատուիրանին համար, բայց երկրորդին համար ունէր վարանումն՝ երկբայութիւն և անգիտութիւն, և անճոռնի մտքով, «Սիրեցցես զընկերն քո իբրեւ զանձն քո» պատուիրանով կ'իմանար իր չուրջը եղողներն, և աւելի ընդարձակ սահմանն ալ՝ Իսրայէլի որդիները. և այժմ կ'ուզէ օրինականը լսել և իմանալ թէ ի՞նչ է Յիսուսի սկզբունքը, թէ արդեօք Յիսո՞ւս ալ այս անճոռնի սահմանին մէջ կը գտնէր ընկերակցութեան պարտականութիւնը. ուստի կը հարցնէ թէ «Ո՞վ է իմ ընկեր»: Այս հարցումով կ'ուզէ ճանչնալ իր ընկերը, որպէս զի օրինաց պահանջման համեմատ զայն եւս իր անձին պէս սիրէ, և հոգ տանի անոր բարութեան և օգտին: Յիսուս օրինականին այս փափաքը կ'ուզէ կատարել և այս կենսական խնդրոյն վրայ իր վճիռը տալ, սակայն չուզեր խօսքով և եթ ըսել թէ՝ երկրի վրայ բնակող բոլոր ազգերը՝ առանց ցեղի և կրօնի խտրութեան՝ քու ընկերներն են, այլ Աստուածախօս և հիանալի առակաւ մը կ'ուզէ օրինականին փափաքանաց գոհացում տալ և ճանչցնել ճշմարտութիւնը: Յիսուս իր առակին մէջ՝ երուսաղէմէ Երիքով իջնող մարդ մը կը պատկերացնէ օրինականին առջեւ, իմա՛ր թէ այս մարդը յերուսաղէմ մնայր, Երուսաղէմին դուրս չելլէր՝ չըժանուէր, Երուսաղէմ իր խաղաւէտ ու անմահական բնակատեղին էր, ի Երուսաղեմէն մեկնելէն առքը՝ փորձութիւնք փորձութեանց յաջորդեցին և խեղճ մարդը ճամբան աւազակներուն ձեռքը ինկաւ:

Երուսաղէմը կ'իմանանք փափկութեան դրախ-

ոը և երիքովը ցաւոց և առաւպանաց աչխարհը, աւազակները՝ տարտարոսի իչխանը և իր սադա-յելեան խումբը, որոնք խեղճ մարդը կողոպտեցին, մերկացուցին և ինչ որ ունէր յափչտակեցին, Աս-տուծոյ պարգեւներն ալ չնորհներն ալ խլեցին, և ասով ալ չբաւականացան, այլ և զարկին, վիրա-ւորեցին մեծագոյն հարուածներով, վէրք վէրքի վրայ դրին, և զայն կիսամահ թողուցին ու հե-ռացան: Դժբաղդ մարդը՝ ամէն ունեցածն վրայ տալէետքը, ահա կեանքն ալ ի վտանգի է, մերձ է օրհասը, արիւնը յորդառատ կը վազէ, վիրաւոր-ուած է գլուխն ալ, սիրտն ալ, և ինկած մնացած է անտառին մէկ կողմը՝ մահն անխուսափելի է. և մարելու մօտ եղող աչքերը՝ չորս կողմ յառած՝ օգնութիւն մը, դարման մը, սպեղանի մը կը փնտռէ, և իր օրհասականի հոգեսպառ մրմունջը և հեկեկանքը լսող չկայ, անտառին ժայռերը՝ ծառերն ու թուփերը միայն իրեն ընկերն են և միայն իրեն կարեկից: Այլ սակայն բարեբաղդու-թիւն մը անկեալ և վիրաւոր մարդուն. այդ ճամ-բէն՝ այդ անցքէն կուգայ՝ կանցնի այն մեծանուն ու փառաւոր քահանան, որ բարձր աթոռի մը վրայ բազմած էր ոսկեճամուկ հանդերձներով պճնազարդեալ, և իր ճակտին վրայ կը փայլէր ճշմարտութեան վերտառութիւնը, բայց սիրտը ան-ողոք՝ անտարբեր ու դատարկ, իր պաղ նայեց-ուածքը կը ձգէ անկեալ մարդուն վրայ, կը տես-նէ անոր արեան ճապաղիներու մէջ լողալը, կը

լսէ նորա աղեխարշ ու ողբագին հեծեծանքը, սա-կայն սիրտը չը չարժիր, հոգին չը թնդար, երեսը անդին կը դարձնէ, քայլերը կ'արագէ ահա, «Եաեւս և զանց արար»: Միեւնոյն ճամբուն վրա-յէն կուգայ՝ կ'անցնի Ղեւտացին, դիտուն և բան-դէտ՝ խելքի և քաջութեան տէր, այն ալ կը կե-նայ, կը նայի, կը տեսնէ անկեալ և վիրաւոր մար-դուն վիճակը, անոր մահամերձ կացութիւնը, բայց նա ալ չը հանիր օգնութեան, նա ալ չուզեր ձե-ռընտու լինել, այլ արագ քայլերով կը հեռանայ այս տխուր և մահամերձ տեսարանէն:

Այլ սակայն ահա անակնկալելին անյուսալին՝ որ կուգայ օգնութեան կը հասնի, բայց ա՛, ոչ հրէայ է, ոչ քահանայ, ոչ Ղեւտացի, այլ Սամարացի, Հրէից հետ աւելի և հեռաւոր ցեղ մը՝ որոնց հետ չէին խառնակիր, որոնց հետ նիստ ու կաց՝ ուտել ու խմել չունէին, և ոչ իսկ խնամութիւն, և մեր Փրկչին Յիսուսի ալ արդէն ըսած էին. «Սամարացի ես և դեւ քո ի քեզ»: Սակայն այս արհամարհեալ և նախատեալ Սամարացին, նոյն ինքն աստուածա-յին գթութիւնը, Աստուծոյ միածին Որդին, որ իր փառայեղ ձին հեծած՝ դիւցազնական արիութեամբ կուգայ, չանցնիր, նա յերուսաղէմէն՝ յերկնից յերկիր իջած էր, տեսաւ իր ճամբուն վրայ ան-կեալ մարդը և գթացաւ անոր վրայ. անմիջապէս ձիէն վար իջաւ, գնաց մօտեցաւ վիրաւորին, տե-սաւ զայն արիւնլուայ, վէրքերը ծանրացած, մահն ալ մօտեցած, անզգայացած և իր աչքերը

վական, Սամարացին չպժգաց, չզղուեցաւ, այլ լուաց՝ սրբեց վիրաւոր մարդուն վէրքերը, և անոնց վրայ դրաւ ձէթ և գինի, և զայն գրկեց իր դրաստն վրայ դրաւ: Յիսուս էր որ գրկեց վիրաւոր մարդկութիւնը և դրաւ իր խաչին վրայ, և զայն տարաւ յանձնեց պանդոկ մը, այն է աստուածընկալ Կաթողիկէ Ս. Եկեղեցին, և պանդոկապետին տուաւ երկու դահեկան, որ կրնայ նշանակել հին և նոր կտակարանը, կամ սէրն ու գթութիւնը, և կամ մկրտութիւնն ու հաղորդութիւնը, և պատուիրեց պանդոկապետին դարման տանել վիրաւոր մարդուն, խոստանալով որ իր երկրորդ գալստեան ամբողջ ծախքերը պիտի հատուցանէ:

Այս աստուածախօս առակը վերջացնելուն ըսաւ Յիսուս. Արդ հիմայ, ո՛վ օրինական, դուն ինչ կըսես, դու ինչ դատաստան կ'ընես այս երկքին համար, ո՞վ է աւելի բարեկամ և ընկեր՝ աւազակներու ձեռքը ինկած դժբաղդ և վիրաւոր մարդուն, քահանա՞յն, Ղեւտացի՞ն, թէ Սամարացին. նա ալ պատասխանեց, «Որ արար ողորմութիւն». Յիսուս ըսաւ. «Ե՛րթ և դու արա՛ նոյնպէս»:

Յիսուս այս աստուածախօս առակաւ հարցաւեր օրինականին բացատրեց թէ ով է իր ընկերը, և արդարև այս առակին առումով չատ ընդարձակ է ընկերին սահմանը, և կրնայ երկրի բոլոր մարդոց վրայ տարածուիլ առանց ազգի և կրօնի խտրութեան, ամենքն ալ մարդկութեան անդամներն և ընկերներն են, ինչպէս Երուսաղէմէն Յերիքով իջնող մարդը՝ որ որոշ ցեղի մը կամ ազգի մը չէր պատկանէր:

Յիսուս այս մարդասիրական գթութեան ընդհանուր սկզբունքը իր վրայ ցոյց տուաւ և ըսաւ. «Մեծ քան զայս սէր ոչ ոք ունի, եթէ զանձն իւր դիցէ ի վերայ բարեկամաց իւրոց»: Եւ արդարև զոհեց իր անձը, թափեց ու հոսեց հատուցանելոցս փրկութեան համար՝ իր անգին արիւնը, և վիրաւորեալ մարդուն վէրքերը լուաց մկրտութեամբ սուրբ աւազանին և օծմամբ սրբալոյս միւռոնին, պատեց նորա վէրքերը, և անապակ դնեաւ իր փրկարար արիւնը տուաւ, և անկեալ ու մահամերձ մարդը փրկեց ու ազատեց մահէն ու գերեզմանէն: Մենք ալ, սիրելի՛ք, Երիքովի ճամբուն վրայ ենք, և կ'ուզենք դառնալ մեր բնագաւառն յերկինս՝ նոյն Երուսաղէմ: Սակայն Երիքովի այս ճանապարհն անձուկ և վշալից է, և ամեն տեսակ գողեր ու աւազակներ կը վխտան, սրախ, մլտքի պատուց գողեր, դուցէ մեզմէ չատերը այլեւայլ ժամանակներու, այլեւայլ առիթներու մէջ կողոպտուած լինին և զրկուած աստուածահաճոյ չնորհներէն, կողոպտուած լինին սրտի բարութիւններէ՝ առաքինութիւններէ և միտքի ձիրքերէ, և թերեւս վիրաւորուած լինին իրրեւ սխալական մարդիկներ, և ամենքս ալ ունենանք մեղքեր՝ յանցանքներ և թերութիւններ, վիչտեր ու ցաւեր:

Եւ ո՞վ, եղբա՛րք, Երիքովի այս դժնեայ ճամ-

քուն վրայ վէրքեր առած չէ, և մեր մէջ կարեկ-
ցողներ, գթացողներ, օգնողներ չատ չեն երեւիր.
և բազմիցս անկարելիը անզգայ ու անտարբեր
սրտով՝ Քահանային և Ղեւտացիին նման վիրա-
ւորուել ու տառապեալ մարդուն քովէն կ'անցնինք,
կը տեսնենք ամեն կրած չարչարանքները, կը տես-
նենք իր յուսահատ և լքեալ վիճակը, կը տեսնենք
թէ բարոյապէս մահուան դուռը հասած է, բայց՝
ինչուս պէտք է՝ ըսելով, երեսին անդին դարձու-
ցած կ'անցնինք ու կ'երթանք: Եթէ ամենամեծա-
գոյն մխիթարութիւն մը ունինք, այն ալ Սամա-
րացին Յիսուս՝ մեր ամենողորմած Աստուածը,
միշտ պատրաստ է դրկարաց ընդունիլ զմեզ, նա
պատրաստ է մեր վէրքերն ու խոցերը կապել,
ապրշանի դնել, բուժել ու առողջացնել, մենք ալ
պէտք է իր ճամբուն վրայ գտնուինք, իր գծած
լուսաւոր ուղղութեամբը ընթանանք, ցոյց տանք
իրեն մեր վէրքերը և խոցերը, բանանք մեր սիր-
տերը, բանանք մեր հոգիի և միտքի առագաստ-
ները, անսանք իրեն, անսանք իր պատուիրան-
ներուն, վարինք և կառչինք իր քարոզած հաւատ-
քի ճշմարտութեան, և նա յայնժամ իր ամենազօր
աջը ու բազուկը պիտի կարկառէ մեր վրայ և
զմեզ վիրաւորող բանտարկու թշնամւոյն ձեռքէն
պիտի ազատէ, և զմեզ պիտի հաստատէ երանական
բարձրութեան մը վրայ, ուր չեն կարող հասնիլ
թշնամեաց նենգութիւնն և դարանակալութիւն:

Գիտնալու ենք թէ առանց Քրիստոսի պաշ-

պանութեան ու հովանաւորութեան՝ կեանքի, երի-
քովի ճամբուն մէջ՝ ամեն վտանգ, ամեն արկած
կրնայ պատահիլ: Հիմա՝ չատերը, Հրէայ օրինա-
կանին նեղուանձուկ գաղափարներն ունին, ամեն
ոք իր տունը, իր ցեղը, ամեն ոք իր պատկան-
եալ եկեղեցւոյն հետեւողները կը խորհի միայն,
առանց նկատելու թէ, մի է Քրիստոս, մի է իր
եկեղեցին, մի է մկրտութիւնն ու հաւատքը, մի
Աստուածն ու քրիստոնէութիւնը, և այսպէս
նուազած է քրիստոնէական ընդհանուր եղբայրու-
թեան և մարդասիրութեան հոգին: Յաւելի է
ըսել թէ նոյն իսկ եկեղեցեաց բեմերու վրայէն,
դպրոցներու սեմէն, օրաթերթերու էջերէն՝ խտրա-
կանութեան հոգին կը քարոզեն, և իբրեւ աւետա-
խօսեալ քահանան ու Ղեւտացին կը տեսնեն ու
զանց կ'ընեն: Կը տեսնեն նեղեալներն, կը տեսնեն
անօթին ու քաղցածը՝ և զանց կ'առնեն, կը լսեն
չատերու լալագին աղերսը ու զանց կ'առնեն, կը
տեսնեն ժողովուրդի ապիրատութիւնը ու անկրթու-
թիւնը, չեն օգներ և զանց կ'առնեն, կը տեսնեն
ժողովուրդի մղձաւած վիճակը՝ չեն խրատեր ու
զանց կ'առնեն, կը տեսնեն որբին ու այրին ար-
գահատեալ վիճակը՝ ծայրայեղ կարօտութիւնը, չեն
ողորմիր և զանց կ'առնեն. կը տեսնեն խեղճու-
թեան՝ թշուառութեան իսկատիպ պատկերներ
մահուան դուռը մօտեցած, չեն մօտենար ու զանց
կ'առնեն: Բայց ո՞վ պիտի հասնի, օգնէ վիրաւո-
րին, ո՞վ նորա վէրքերը պիտի լուայ, ո՞վ սպե-

զանի պիտի հայթայթէ, ո՞վ զայն պիտի բառնայ իր ուսոց վրայ, և ո՞վ զայն պիտի յանձնէ ի պանդոկն լուսոյ՝ խաղաղութեան և անդորրութեան, ի պանդոկն բարեկրթութեան և դաստիարակութեան, հոգալով բովանդակ դարմանի ծախքերը: Անոր համար վիրաւորեալը՝ իր վիրաւոր վիճակին մէջ, հիւանդացեալն՝ իր խօթութեան և ցաւոց մէջ, աչքերը միշտ յառած կը մնայ մարդասէր Սամարացիին:

Մենք ամենքս ալ ո՞վ գիտէ թէ ինչ զանցառութիւններ ունեցեր ենք և մեր զանցառութիւնները որքա՞ն վնասակար եղած և սուղի նստած են մեզի և դառնապէս տուժած ենք: Երբեմն մեր ընտանեկան յարկին մէջ ալ զանցառութիւններ ունինք, յախտուն և անպէտ ծախքեր, այլանդակ սովորութիւններ, հակողութեան և խնամքի պակասութիւններ, և ապա դառնապէս զղջացած ենք մեր զանցառութեան ու անտարբերութեան վրայ:

Երբեմն կը տեսնենք մեր զաւակաց կրթութեան տափակ և դանդաղ եղանակին, որոնք վարժարանէ վարժարան չրջան կ՚առնեն ու չեն օգտուիր, ամուլ միտքե՛ր, հասակնին կ՚առնեն՝ պակասերնին կուգայ՝ տակաւին նախակրթարանի վիճակ ունին. խե՛ղճ ուսանող, որուն ներկան խեղճուկ, ապագան անյոյս: Մենք ալ այս ամենը իբրեւ ծնողք կը տեսնենք, աչք կը գոցենք և կ՚ըսենք, «Ինչ կ՚ուզէ Թող այն լինի»

Երբեմն կը տեսնենք մեր զաւակաց ողոր մոլոր գնացքը սանձարձակ ազատութեամբ, բարքերու

աղտոտ նկարագրի հետեւողութեամբ, իրենց համեստութիւնը և պարկեշտութիւնը վտանգելու վիճակին հասած, ու անհոգ կը գտնուինք, ահա «Ետես և զանց արար»:

Երբեմն կը տեսնենք մեր համարիւն եղբարց և ազգակիցներու բարոյապէս վիրաւոր և դարմանի կարօտ վիճակը, մտաւոր խեղճութիւնին, կարօտութիւնին, կը լսենք նաեւ անոնց սրտաճմլիկ ողբոց ձայները, բայց աչքերնիս կը գոցենք, ականջնիս կը խցենք, ահա «Ետես և զանց արար»:

Երբեմն մեր չուրջը կը տեսնենք արբեցողներ, գինեմոլներ, ծխամոլներ, խաղամոլներ, որ մեծամեծ կորուստներով դուրս կուգան գինետուներէ և խաղարաններէ, որոնք իրենց մահը կ՚արագեն, իրենց կորուստը և կործանումը կը փութացնեն, տուն՝ ընտանիք և զաւակներ անխնամ կը թողուն՝ կը հիւծին ու կը մաշին, ու մենք այս ամենը կը տեսնենք, չենք հասներ, չենք խրատեր ու յորդորեր՝ որ ևս կենան այդ բարոյական աւերումներէն. և թերեւս դանուին մարդիկ՝ որ անոնց կորստեան վրայ ծիծաղին: Այս ընթացքով մեր հանրային օգտին և բարւոյն կը վնասենք:

Ահա՛ հոս կ՚ամփոփուի, եղբա՛րք, պատուէրն աստուածայնին թէ՝ «Երթ և դու արա՛ նոյնպէս». մենք ալ ո՛չ զանցառու քահանային և ո՛չ զանցառու Ղեւտացիին նման, այլ Սամարացի Յիսուսին նման՝ «Որ արար ղողորմութիւնն»՝ գործելու ենք: Ո՞վ անցո՛ղդ, ո՛վ ոք ալ լինի քու ճամ-

բուդ վրայ, ո՛վ ոք ալ տեսնես լքեալ և անկեալ, կողոպտուած և յափշտակուած, վիրաւոր ու մահամերձ, մի՛ հարցներ անոր ազգանունը և ցեղը, այլ իջի՛ր բարձրութենէդ, ամենեւին մի՛ զզուիր, մի՛ պժգար, սիրէ՛ մարդկութիւնը, և մօտեցիր անոր դարման տանելու, մխիթարէ՛ իր վշտաց և ցաւոց մէջ. օգնէ՛ անոր, ինչ որ կարող ես, և առաւել հաճոյ պիտի թուի Աստուծոյ՝ երբ առանց խարեբայեան կը վարձաս օգնել, ատոր մէջն է առաքինական մեծութիւնը, ինչպէս մեր տէրը օրինակը մեզի ցոյց տուաւ, անխտիր իրեն դիմողներուն ձայնին լսելով և դէմ առնելով:

Մենք ալ, եղբա՛յք, մեր սիրեցեալ Փրկչին օրինակին հետեւինք, մենք ալ բարոյապէս և նիւթապէս օգնենք մեր ընկերներուն, հաւատալով թէ Աստուած փոխարէնը լիապէս պիտի հատուցանէ:

Եւ Այն որ՝ յերկնից իջաւ, լուաց ու սրբեց իր հաւատացեալները, պատեց մեր վէրքերը, և արժանի ըրաւ զմեզ իր կենդանարար Մարմնոյ և Արեան փրկական խորհրդոյն, Այն՝ որ իր փրկական Արեամբ զաչխարհ լուսաւորեց, մեզի ալ մեր մեղքերէն սրբէ, մեր հոգիներն ու սիրտերը մաքրէ, և արժանի առնէ զմեզ իր դիմաբեան չնորհացն. Ամէն:

ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՀԱՅ. Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
(Կ. Պոլիս)

ՀՈԳԵԿԱՆ ՎՇՏԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

«Ուր վարէին առաստաւօք՝ ըզնծուխեամբ հնձեսցին»:
(Սաղ. Հիւ. 6)

Տառապանքը կամ վիշտը ամեն տեղ գոյութիւն ունի, ասիկա ամենքս ալ գիտենք: Մեր կամքէն անկախ՝ երբեմն կուգայ կը մտնէ մեր նեարսիդին, կը ջլատէ մեր կենդանութիւնը ու կը նուաղեցնէ զմեզ, չնայիր մեր աչխատութեան կամ հարստութեան, ազիատութեան կամ գիտնականութեան, այնպէս մը կը ներկայանայ՝ որ չենք կրնար փիլիքսի առ Պօղոս առաքեալ ըսած խօսքին պէս մենք ալ ըսել, «Դուռ առ այժմ երթ, և յորժամ ժամ լիցի՝ կոչեցից զքեզ»: Վիշտը չսպասեր որ իր մօտ երթանք կամ զինքը հիւրասիրենք, ինքն է որ կուգայ մեզ, յաճախ յանկարծակի և ուժգին գիրկընդխառնութեամբ կը փարի: Մեկը չկրնար աղատիլ ինքզինքը անկէ՝ առանց կարծես անոր կամքին: Այն մարդը որ չտառապիր և երբեք չէ

տառապած ու վիշտ չէ ունեցած երկրի վրայ, անհե-
թեթ բացառութիւն մը պիտի համարուէր. պիտի ըսէի
թէ Աստուծմէ մոռցուած պիտի ըլլար այն, բայց
պէտք է գիտնալ թէ Աստուած ոչ ոքը կը մոռնայ:

Տառապանք կամ վիշտ, ամէնէն հին՝ դոյու-
թիւն ունեցող խնդիրն է աշխարհի վրայ: Մարիկ մի՛
ընէք այժմեան խորհողներուն, որոնք զձեզ համո-
զելու համար ամէն ջանք ի գործ կը դնեն: Մի՛
հաւատաք անոնց իսօսքերուն որոնք կ'ըսեն. « Չկայ
երկրի վրայ վիշտ՝ եթէ անտարբերութեամբ ու հե-
տաքրքրութեամբ ապրիս »: Եթէ ակնարկ մը նետենք
յունական կամ հռոմէական հին աշխարհի վրայ,
և քննենք նշանաւոր փիլիսոփայից իսօսքերն, նոյն
քանի է որ կը յանձնարարուի վշտին իբր դարման,
հետաքրքրութիւն Եպիկուրոսի և անտարբերութիւն
Ստոյիկեանն Զենոնոսի:

Ուրիշ խմաստասէր մըն ալ, որ աւելի խորին
կերպով քննած է վիշտը, տեսած է անոր մէջ նա-
խախնամութեան խորհրդաւոր մէկ գործիքը մար-
դուն դաստիարակութեան համար: Սենեկան է այն,
հնագոյն փիլիսոփայական աշխարհի մեծանուն անձը,
որոյ գրութիւններն մէկ քանի կէտերով կը համե-
մատին աւետարանի բարձրագոյն սկզբանց:

Ս. Գիրքն երբէք դրութենական եղանակով
չխօսիր՝ ո՛չ այս կիճռոտ խնդրին վրայ և ո՛չ այլ
խնդրոյ մասին, նա երբէք փիլիսոփայական պա-
տասխաններ չտար մեր անհատատաւ յուզուած միտ-

քին ամէն հայեացքներուն, բայց ինչ որ կ'ըսէ այս
կամ այն խնդրոյ մասին՝ բաւարար է մեր մտահոգներն
կամ դժգոհութիւնները լուծելու, արդա-րացնելով
միեւնոյն ատեն Աստուծոյ կենդանւոյ նկարագիրը:

Ըստ Ս. Գրոց վիշտը ո՛չ պարզապէս բնական
երեւոյթ մըն է, ոչ Արարչին սկզբնական կամայ
մէկ արդիւնքը, ո՛չ ալ ճակատագրական մըն է,
այլ արդիւնքն է, անկարգութեան, հեռաւութեան
ընդդէմ Աստուծոյ: Աստուած չէ ուզած և չուզեր
վիշտը, անոր հաճելի բան մը չէ այդ. երբ մարդ
Աստուծոյ կը հպատակի, ու իր յարաբերութիւնները
երկիւղածութեամբ ու ներդաշնակութեամբ կը կա-
տարէ, այն ատեն տառապանքն ալ ինքնաբերա-
բար կ'անհետի, ու մարդ ինքզինքը երջանիկ ու
ուրախ կը զգայ: Բայց մարդ արարածը հպատա-
կութենէ կամ համակերպութենէ աւելի կարծես
նախապատիւ համարած է ապստամբութիւնը հես-
տութիւնը, և անոր համար է որ վիշտն անխուսա-
փելիօրէն կայ անոր հետ՝ որքան որ կ'ապրի աշխարհի
երեսի վրայ: Աստուածմէ հեռանալ կը նշանակէ զերծ
ըլլալ տառապանքի և վշտի. « Ապականեցար, ո՛վ
Իսրայէլ, զի հակառակ եղեր ինձ օգնականի
քումմ» (ՈՎՍ. ԺԳ. 9):

Ուրեմն վիշտն ու արտասուքն, տառապանքն
ու հեծկլտանքն՝ հետեւանքն է ընդհանրապէս
հոգւոյն ապստամբ կացութեան: Նա մեղքի մը
պէս կը մտնէ ծածկօրէն սրտին մէջ, և սրտէն՝ այդ
մշտաբոյս ու մշտաբուխ ակէն կը տարածուի համա-

չափութեամբ մը, համերաշխութեան խորհրդաւոր օրէնքով մը միմեանց զգայականութեան ամենէն յատկին։ Առաւօտ մը չըլլար, ժամ մը չանցնիր, ո՛չ իսկ վայրկեան մը՝ որ մարդ առանց տառապելու՝ արտասուելու ապրի ու մեռնի։

Եթէ Ս. Գիրքը կ'ընդունի սա մեծ սկզբունքը՝ թէ տառապանքը ու արտասուքն մեղքէն կը ծնանին, միւս կողմանէ պայծառ եղանակաւ մը կը հաստատէ թէ մեղքը վիշտ ըսել չէ, և ոչ ալ վիշտը մեղք ըսել է, և կամ մեղք և վիշտ համարժէք չեն երբէք։

Ս. Գիրքը կը մերժէ սա գաղափարը՝ թէ այն որ վիշտ ունի ու արտասուք, անկասկած մեղաւոր է, նա կ'արգիլէ ոչ մենք ձեռք առնենք աստուածային կշիռն և մեկնենք Աստուծոյ դատաստանը մեր կարճ ու անբաւական տեսութեամբ։ Յոբ երանելին վիշտն ու արտասուքն, տառապանքն ու ցաւն, կորուստներն ու հիւանդութիւնն՝ միթէ պէ՞տք են ենթադրել տալ թէ այդ բարեպաշտ ու աստուածավախ մարդն մեղաւոր մըն էր։ — Ո՛չ երբէք։

Յիսուս ալ նոյն բանը չէ՞ մի որ կ'ուսուցանէ, երբ Սելոամի աշտարակի վթաւոնիներուն տակ մնացածներուն համար կ'ըսէ. «Համարէ՞ք եթէ նոքա պարտապանք եղեն քան զամենայն մարդիկ՝ որ բնակեալ են Երուսաղէմ, ո՛չ, ասեմ ձեզ»։

Մեր այս տեսութիւններով կրցանք քա՛ռ բառականի քննել թէ ի՞նչ կը վարդապետէ վշտի նկատմամբ խմաստութիւնն, և թէ ի՞նչ Ս. Գիրքն,

նկատի առնք խնդիրին միայն տեսական կողմը, կամ թէ ըսենք, խնդիրը մէկ կողմէն միայն ուսումնասիրեցինք։ Հիմա վիշտը գործնական դեսքի վրայ քննենք. և տեսնենք թէ ի՞նչ արդիւնքներ ունի։

Այս կէտն մեր քարոզին միւս մասն պիտի կազմէ։

«Ոյք վարէին արտասուօք, ցնծութեամբ հընձեացեն։»

Հոգեկան վիշտն ու արտասուքն, սիրտն ու հոգին դաստիարակելու մեծ դերը ունին մեր կեանքին մէջ։ Առանց վարանելու կրնանք ըսել թէ ով որ արտասուելու ու վշտի մէջ խոցուած ու տառապած ըլլալու բաղդէն հարուածուած է, նա փրկուած է։ Միեւնոյն ատեն սակայն ատոդ է թէ վիշտը ընդհակառակը կրնայ ամենէն ներհակ արդիւնքներն ալ յառաջ բերել։ Ս. Օգոստինոս վիշտը կը բաղդատէ այն ջերմութեան հետ՝ որ կը հալեցնէ ոսկին և կը կարծրացնէ կաւը. որ կը նպաստէ կեանքի բեղմնաւորման, ինչպէս նաեւ կը փոխադրէ մարմնոյ տարրալուծումը։ Ուրեմն ամեն ինչ կախում ունի տառապողին ներքին վիճակէն։ Վիշտը զոր մենք կը տեղծենք, կրնայ ծնուցանել ոմանց մէջ խոնարհութիւն։ Արտասուքը ոմանց սիրտը կը նորոգէ, ոմանց ալ կը հիւծեցնէ ու կը վատթարացնէ, ոմանց լուրջ ու հեզահամբոյր հրեշտակը կ'ըլլայ որ ճշմարիտ կեանքին կը մօտեցնէ, և ոմանց ղղջումի արտասուքներու նուիրական աղբիւրը կ'ըլլայ, ոմանց ալ կիզող կրակի մը պէս

կը չորցնէ ու կը խամրէ հոգւոյն խորը դանուած ապագայի բոլոր բարոյական սերմերը. ոմանց օրհնութիւն և ոմանց անէծք կը դառնայ: Այն երկու թշուառներն որոնք Գողգոթայի բարձունքը հոգեւարքի մէջ էին Յիսուսի ալ ու ձախ կողմերը, թէեւ հաւասարապէս նոյն պատժոյն ենթարկուած, նոյն ցաւերուն ու խաչին արժանացած, բայց մին կը հաւատայ և միւսը կը հայհոյէ, մին կը ղղջայ և միւսը կը խստանայ:

Անոնք որ կը տառապին սա համոզումով՝ թէ տառապանքը՝ վիշտն ու արտասուքը Աստուծմէ ղրկուած են իրենց իրրեւ բարերար ու սրբարար բալասան մը, պիտի ցոյց տան թէ այնպիսեաց համար ինչ կրնայ ըլլալ, ինչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ, և ինչպիսի բարերար պտուղներ կրնայ արտադրել:

Վիշտը կը մօտեցնէ Աստուծոյ. — Շատերու համար Աստուած միայն դաղափարական բան մըն է, առաջին մեծ պատճառը, ստեղծիչն: Անոնց համար այս է գերազանց տեսլականն: Ի՞նչ պէտք է ուրիշն որպէս զի իմացական հաւատքին կցուի ճըշմարիտ կրօնական հաւատքը: Շէյքսփիըր՝ հմուտ խորհողն կ'ըսէ, պէտք է որ մարդն ինքզինք կախեալ ղգայ անկէ: Այդ կախումի ղգացմամբ է որ կը ծնանի կրօնքը: Արդ, ո՞վ է յառաջ բերողն առուիս այս ղգայումն ալ, վիշտն ու արտասուքն է որ կը խոնարհեցնէ մեր ամբարտաւան ոյժերը, որով կը խոստովանինք մեր պարտութիւնը, ընդ-

առաջ կը հանէ Աստուծոյ, և յայնժամ կը տեսնենք նորա արդարութիւնն ու սրբութիւնն: Ահա ուրիշն արտասուքին կամ վշտին բարի հետեւանքը, յորում ցնծութեան և ուրախութեան ձայներ կան Արարչին ու նախանձմտողին ուղղեալ:

Վիշտը, բուն ևարդի ի յայս կը բերէ. — Սակայ ապացուցանելու հարկ չկայ: Ոամիկ խոստովանութիւն ըսած է, «Մարդ այն աստն կը ճանչցուի երբ կը տառապի». այն որուն համար ամեն ինչ յաջողութիւն է. չճանչցուիր ներքինն՝ սիրտն ու հոգին, սէրն ու հաւատքը: Պէտք է գերագոյն վիճակէ մը ինկած ըլլալ, անցնիլ Թշուառութեան դառնութիւններէն պիտանալու համար թէ ինչերը կանցնին ու կը դառնան ուրիշներու սիրտերէն, անկեալ աղքատին և կամ խստասիրտ մարդուն սիրտէն: Պէտք է որ մէկը արցունքներով վշտի մէջ կոծէ ու տառապի, որպէս զի եթէ ունի սրբութիւն ու արդարութիւն, բարութիւն ու անմեղութիւն, աւելի ևս արտափայլի ու պայծառանայ:

Վիշտը կը ևերգործէ գիտակցութեան վրայ ու կը նուաճէ կամքը. — Վիշտն ու արտասուքն են որ անձնասէրներու հպարտութեան չղթաները, ինչպէս նաեւ յամառ ու վայրագ ցանկութեանց կապանքները կը խորտակեն ու կը լուծեն. վիշտն ու արտասուքն էին որ կատարեալ Քանանացին մօտեցուցին Քրիստոսի: Նա երբէք չպիտի երազէր Քրիստոսի դալ, եթէ երբէք իր սիրտն արիւնած ու վիրաւորուած չըլլար իր դառն սոսկալի ապիո-

զրամ տեսարանով: Արտասուքով ապրած ու վա-
րած կեանքը՝ ցնծութեան ողջոյններով փակուե-
ցաւ: Քանանայիէն աւելի ո՞վ կրնար ուրախ ու
երջանիկ ըլլալ, եթէ չունենար այդ վիշտն ու
տառապանքն, թերեւս այնքան ցնծալից ուրա-
խութեամբ ու երջանկութեամբ իր դուստրն չող-
ջունէր ու չկապուէր Յիսուսի սրտին հետ: Այսպէս
նաեւ Յայրոս չպիտի կանչէր Փրկիչն Յիսուս, եթէ
տեսած չըլլար իր մահամերձ դստեր վիճակը: Հար-
ցուցէք այն անթիւ հաւատացեալներուն թէ ինչո՞ւ
տալինէրէ ի վեր կ'աչակերտին ու կը հետեւին.
պիտի պատասխանեն թէ իրենք չպիտի երազէին
զայն, եթէ իրենց սիրտը վիշտերով խոցոտած չըլ-
լար և իրենց աչաց վրայ արտասուք չերեւէր:

Սա հասարակ կը կարծուի թէ ուրախութիւնը
հոգին սրտազեղ և սիրելի կընէ, բայց ասիկա հա-
ւատալիք մըն է, որ միայն իրաց մակերեւոյթա-
կան զոհողութենէն յառաջ կուգայ: Յարատեւ եր-
ջանկութիւնը անվրէպ կը ծանուցանէ հոգսիրու-
թիւնը, որովհետեւ իրեն առոյգ արգասիք ունի
մոռնալ անձնք որք կը տառապին: Նաեւ երբ
Աստուած կ'ուզէ ցոյտեցնել սրտէ մը ճչմարիտ՝
խորին և տեւական սէրը, դրեթէ միշտ վշտով է
որ կը բանայ զայն: Աստուած վշտացեալներուն
յանձնեց մխիթարութեան գերագոյն պաշտօնը:
Այրին կամ սարկաւագուհին ի սկզբանէ նշանակ-
ուած են նոյն այդ գերագոյն պաշտօնին, մխի-
թարութեան և վայելքի օրէնքին, ինչպէս չնոր-

հաց օրէնքին մէջ աղբատներն են՝ որ կը հարստա-
գնեն ուրիշները: Ի՞նչ է պատճառը եկեղեցւոյ հաս-
տատութեան և աշխարհի կերպարանափոխութեան,
ո՛չ, միակ՝ անբաղդատելի՝ անբացատրելի վիշտն
է, որ սպառած է խաչին վրայ: Խաչին վրայ է որ
կը տեսնուի միշտ անցամաքելի բաց աղբիւրն վշտի
ու արտասուքի, ուր կուգան բոլոր սերունդք
մարդկութեան իրենց ծարաւը յագեցնելու, ար-
տասուք մը՝ որ կը նորոգէ ու կը բեղմնաւորէ
նոյն իսկ ամենէն ցամքած սրտերն:

Վերջապէս պէտք է գիտնանք՝ թէ հոգեկան
վիշտն ու արտասուքն, իրա՛ւ, թէեւ կ'առթեն մեզ
անհանգստութիւն՝ տագնապ, բայց յառաջ կը բերեն
արդարութիւն՝ ցնծութիւն որոց արտասուքն ալ
է «Հանդիստ ապահովութեան»: (ԵՍՍՅԻ. ԼԲ. 17):

Գիտնանք ուրեմն որ երբ կունենանք վիշտ՝
արտասուք ու տառապանք, աւելի մեզ պիտի մօ-
տեցնեն Աստուծոյ, պիտի ճանչցնեն մարդը, մեր
յաման կամքերն պիտի խորտակեն, մեր հպար-
տութեան՝ ինչպէս նաեւ վայրագ ցանկութեանց
կապանքներն պիտի լուծանեն, ու պիտի ընեն մեզ
սուրբ, հեզ, աստուածասէր ու մարդասէր, բարի
ու առաքինի, վերջապէս պիտի արժանանան յաւի-
տենական փառաց ու պսակի, յորում պիտի կարե-
նան փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զՍ. Հոգին
յաւիտեանս. ամէն:

ՂԵՒՈՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴՈՒՐԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
U.S.S.R. Публичная Библиотека
7/XI-1922
ИМЕНИ А. МЯСНИКЯНА
Ա. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

	Էջ
Յառաջաբան	Ա
Երկրպագութիւն Մոգուց	1
Խաչին Պարծանքը	17
Յարութիւն Քրիստոսի	33
Յարութիւն Մարդկան	51
Հայոց Քրիստոնեութիւնը	70
Ի ծնեայ Կոյրը	87
Հաւատք	103
Հաւատք եւ Սէր	127
Հաւատք եւ Գործ	146
Սէր	172
Բ. Քարոզ	182
Գ. »	193
Դ. »	207
Եկա՛յք առ իս	122
Կենդանի Ջուրը	144
Նոր Մարդը	260
Յիսուսի խօսքերը պահելու օգուտը	274
Դրամը՝ Քրիստոնէին կեանքին մէջ	291
Մարդուն սիրտը	309
Ընկերաց Հոգածութիւն	325
Հոգեկան վէրքին արդիւնքները	337

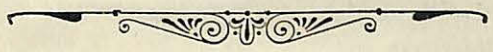
ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱՋՄԱՏՈՒՆ

Վ. ԵՒ Հ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Սուլթան-Համամ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL 0160945

4876

24
П-99